

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskerens Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

FRA RIBE AMT

2004

UDGIVET AF HISTORISK SAMFUND FOR RIBE AMT

Historisk Samfund for Ribe Amt

Stiftet 1902. Danmarks ældste amtshistoriske samfund

Bestyrelse

Formand: Arkivleder Jørgen Dieckmann Rasmussen,
Grønlandsparken 58 C, 6715 Esbjerg N. Tlf 75155630
Fax: 75155633. E-mail: jd@esbkomm.dk

Næstformand: Lærer Søren Mulvad,
Varming Vesterby 9, 6760 Ribe. Tlf. 75441177
E-mail: sergeiradonetskij@yahoo.com

Redaktør: Lokalhistoriker Olga Pedersen,
Vestergade 6, 6670 Holsted. Tlf. 75198280
E-mail: Olga.Pedersen@stofanet.dk

Kasserer: Edel Overgaard,
Byagervej 41, 6650 Brørup. Tlf. 75383024
E-mail: Jens.aaby@mail1.stofanet.dk

Museumschef Mogens Hansen,
Frederiksberg Alle 13, 7200 Grindsted. Tlf.75323977
E-mail: mogenshansen@mail.dk
Skoleinspektør Roll Præstegaard,
Kongeådal 7, Gredstedbro. Tlf. 75431240
E-mail: Roll@priestyard.dk
Fuldmægtig Søren Frederiksen,
Tværvej 10, 6622 Bække. Tlf. 75389706
E-mail: Fredensbo@12move.dk

Suppleanter: Fhv. skoledirektør Sv. E.Tygesen,
Stadionvej 4a, 6623 Vorbasse. Tlf. 75333139

Fhv. seminarielektor Uwe Dall,
Vedelsvej 8, 6760 Ribe. Tlf. 75420065

Redaktion: Olga Pedersen, Søren Mulvad og Uwe Dall

**Ekspedition
og kasse:** Edel Overgaard,
Byagervej 41, 6650 Brørup. Tlf. 75383024

Gironummer: 6 04 31 94

Kontingent: 125 Kr.

Fra Ribe Amt

Historisk Samfund for Ribe Amt
2004

Fra Ribe amt 2004

Udgives af Historisk Samfund for Ribe Amt.

Produktion: Rosendahl · Esbjerg

ISSN 0046-4864

Eftertryk af årbogens artikler kun
med tilladelse fra forfatterne.

Omslagsbillede:

Landpostbud Niels Clausen Feddersen.

Foto udlånt af Tage Jacobsen, Ribe.

»Tro og Agtsom« – 38 år som landpostbud

Af Uwe Dall

På omstående fotografi ses landpostbud Niels Clausen Feddersen, Tange ved Ribe i fuld uniform på vej ud med posten i Obbekær-området.

Billedet er formentlig taget i 1901 ud for Tange Plantage.

At Niels Feddersen foretrak at ride på en islandsk hest frem for at gå til fods, forstår man, når man bag hesten ser vejens beskaffenhed og får oplyst, at hans postrute var fem mil lang. Postomdelingen begyndte klokken 8.00 og sluttede tidligst ved 16,30 tiden. Både før og efter turen medgik desuden en del tid til postsortering, afregning mv.

Landpostbudene hørte til blandt de lavest rangerende inden for statens 4 etater, og gennem en lang årrække måtte de kæmpe hårdt for ordnede løn- og tjenesteforhold.

For at kunne ernære en familie var det derfor nødvendigt efter den lange arbejdsdag at påtage sig løst arbejde, drive lidt landbrug eller håndværk ved siden af. Landbefolkningen forstod til gengæld at værdsætte postens daglige besøg, hvilket kom til udtryk i form af både gaver og ord. Han var ofte deres eneste forbindelsesled til verdenen udenfor, tjente som deres budbringer og klarede mangt et ærinde for dem inde i købstaden.

I mere end 38 år varetog Niels Feddersen postomdelingen på rute 9 mellem Ribe og Obbekær og kom derved til at kende dens beboere i 3. generation. Om et liv som landpostbud i

med- og modgang handler dette person-, stands- og tidsbillede.

Hans slægt blev jaget op i Danmark

Niels Clausen Feddersen blev født den 22. juli 1873 i Faurlund, Seem Sogn som søn af husmand og skomager Jørgen Feddersen, født 1839 i Gottorp og hustru Maren, født Nielsen 1840 i Vester Vedsted. Han blev døbt i Seem Kirke 24. august samme år.

Faderen var dansksindet, men tysktalende og havde deltaget i krigen 1864. Han nåede dog først at møde den danske hær syd for Flensborg, da denne var på tilbagetog fra Dannevirke. Senere fulgte han ifølge dagbladet Vestkysten, 1939 hæren til Als og videre til Fredericia. I øvrigt fungerede han som regimentsskomager. Efter krigen tog han tilbage til Gottorp, men da han ikke ville være prøjsisk soldat, måtte han flygte nordpå, først til Sæd og derfra til Ballum. Tyskerne opsporede ham imidlertid, og han gik derfor gennem Vadehavet til Vester Vedsted. Efter en tid som skomager i Seem vendte han tilbage til Vester Vedsted. Herfra stammede som nævnt Niels Feddersens moder.

1. april 1877 blev Jørgen Feddersen ansat som landpostbud ved Ribe Postkontor på en rute, der omfattede Tved, Tange, Kamp, Obbekær, Horslund og Vesterenge. Postkontoret havde dengang til huse i den tidligere latinskoles bygning over for Domkirken, men flytte-

Se indledningsafsnittet. Foto: Udlånt af Tage Jakobsen, Ribe.

de i 1886 ind i bagbygningen ved Taarnborg, den gamle bispegård i Puggaardsgade.' Bagbygningen havde i bispetiden tjent som hestestald. I hovedbygningen blev der i 1888 indrettet residens for postmesteren. Endelig erhvervede postvæsnet i 1902 Taarnborg med hovedbygning, bagbygning og sidebygning, og postmesteren kunne da flytte ind i hele hovedbygningen. Først senere indrettedes postkontor i hovedbygningens stueetage, dog således at budstuen mv. forblev i bagbygningen. Sådan var tilstanden indtil 1969, hvor man indviede

en ny postbygning i Sct. Nicolaj Gade. 1906-1908 blev Taarnborg ombygget og gavlene forsynet med vindfløje prydet med posthorn.

For at komme tættere på sit arbejdssted flyttede Niels Feddersens far snart til Tange og bosatte sig i, hvad Niels Feddersen i et interview i Vestkysten, 1939 kalder »det lille, morsomme gamle hus«. Ifølge Hans Mikkelsen, Skallebæk drejede det sig om et meget lille, stråttækt hus med ganske små vinduer og et tagskæg, der gik næsten helt ned til jorden. Det lå langt østerude ved den nuværende skydeba-

ne og nedbrændte i 1916, men da var Jørgen Feddersen afgået ved døden.

Sønnen Niels Feddersen fulgte i bogstaveligste forstand i sin fars fodspor. Da denne nemlig efter 23 års tjeneste som landpostbud trak sig tilbage, overtog sønnen den 1. januar 1901 ruten, som han var godt kendt med i forvejen, idet han havde stået i en slags mesterlære hos faderen og ofte hjulpet til på hans postrute. Det hedder da også i personaleakterne i postmester Frederik Nagels indstilling af ham: »Da Landpostbudet paa Ruten Ribe-Obbekær, Jørgen Feddersen, har anmodet om fra Nytaar at maatte faa sin Afsked af Postvæsenets Tjeneste som følge af, at han har paadraget sig en Brokskade, undlader Kontoret ikke næst efter at indstille nævnte Landpostbud til Afskedigelse, at anmode om Bemyndigelse til i hans Sted at maatte antage som Landpostbud N.C. Feddersen, født den 22. Juli 1873, der har dansk Indfødsret, har aftjent sin Værnepligt, og i den senere Tid paa Tilfredsstillende Maade har vicarieret for det afgaaende Bud.«

Det kan se ud som om Niels Feddersen havde planlagt denne overtagelse mange år i forvejen. Efter endt skoletid arbejdede han ved landbruget, men i perioden 10. april til 13. oktober 1893 aftjente han sin værnepligt ved 27. Bataillons 4. Kompagni i Fredericia. Han hjemsendtes som menig, og af hans forholdsattest fremgår det, at han ikke var straffet, ligesom det hedder: »Det meddeles ham herved det Vidnesbyrd, at han har været en flink Soldat, hvis Forhold saavel i som udenfor Tjenesten har været godt.«

Disse fine soldaterpapirer, som opbevares af Tage Jakobsen, Ribe, og hans erfaringer med postarbejdet gjorde Niels Feddersen selvskreven til at overtage faderens stilling. Fremtidsudsigterne for småkårsfolk på landet var dengang meget dystre, og to af hans brødre, der

Ribe Postkontor, som fra 1886 til 1969 lå i Puggaardsgade i den gamle bispegård, Tårnborg.

Foto: Udlånt af Søren Mulvad, Varming, Ribe.

også havde tjent ved landbruget, måtte udvandre og finde sig et levebrød i Amerika. En tredje bror blev grænsegendarm, mens to søstre blev gift på egnen. Så selv om landpostbudets løn var beskeden og arbejdsdagen lang, betød ansættelsen som landpostbud en slags socialt og økonomisk sikkerhedsnet under eksistensen.

Den 19. januar 1901 giftede han sig med den fire år ældre Mette Margrethe Christiansen, der var født på Ribe Mark. De var da henholdsvis 27 og 31 år gamle.

Det nygifte par foran huset på Tangevej omkring 1901. Drengen til venstre er sandsynligvis den senere folketingsmand Hans Jacob Sørensen, 1893-1935, hvis forældre boede på Tangegård skråt overfor. Foto: Udlånt af Tage Jakobsen, Ribe.

Parret lejede sig ind i et lille hus, som Niels Feddersens far ejede. Huset findes stadig og ligger på Tangevej 114 skråt over for Tangegaard. Her tilbragte de resten af deres dage sammen med deres eneste barn, en datter, som de fik i 1902, og som blev døbt Mary Valgerda Feddersen, men aldrig blev kaldt andet end Maja.

Da Jørgen Feddersen døde i 1914, solgte hans enke, Maren Feddersen huset i det østlige Tange til sin datter og svigersøn Christine og Marius Bramming. I handlen indgik det, at hun skulle have lov at blive boende indtil sin død. Da Christine Bramming imidlertid efter at have født fem børn døde i barselsseng, og

Marius Bramming dernæst fik sig en meget ung kone, besluttede Niels Feddersen at tage moderen hjem til sig på Tangevej. Hun oppebar fra postvæsnet en årlig understøttelse efter sin mand på 60 kr., så nogen økonomisk gevinst har det næppe været at få hende i huset.

Kontraktansættelse i postvæsnet

I den »Contract om Landpostbudgangen«, som Niels Feddersen undertegnede med postvæsnet, dvs. postmester Frederik Nagel i Ribe, den 27. december 1900, anføres det, at »Landpostbudet paatager sig i det under Ribe Postkontor hørende Landpostomdelingsdistrict Ribe-Obbekær at udbringe Postsager til Beboerne

og af disse til Viderebesørgelse at modtage Postforsendelser«.

Den rute, som han skulle passere – som det hedder – udgik fra Ribe ad Ladegaards Mark, Tange og udflyttere, Obbekær med udflyttere, Kamp, Horslund og Vesterenge.

På sin vej skulle han desuden tømme postkasserne i Tange, Obbekær og Kamp.

Nedenstående ses et kort over den rute, der blev tildelt Niels Feddersen. Turen blev lidt kortere end faderens, idet Tved med udflyttere overførtes til Ribe Mark ruten.

Det pålagdes ham at medføre de ham udleverede tasker og forsendelser, dog kun op til en samlet vægt af 25 pund.

Omdelingstiden fastsattes til otte timer med udgangstid fra postkontoret kl. 8.00. På søn- og helligdage havde han fri med undtagelse af nogle enkelte af generaldirektoratet fastsatte dage.

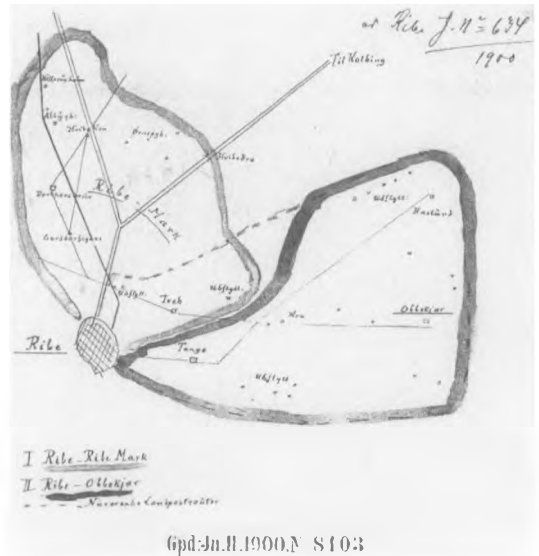
Dermed var rækken af budets pligter ikke slut. Kontraktens § 6 lyder nemlig således:

»Budet er Postvæsenet ansvarligt for den Skade eller det Tab, som ved Uorden, Forsømmelighed eller Mislighed fra hans Side maatte blive forårsaget. Til Sikkerhed herfor samt for de ham betroede Oppebørsler skal han stille Caution paa den af Generaldirektoratet for Postvæsenet til enhver Tid forlangte Maade for et Beløb af 400 Kroner.«

Denne forpligtelse opfyldte Niels Feddersen ifølge et foreliggende kautionsbevis ved at få faderen og naboen, den holdne gårdejer Andreas Lind, Tange til at kautionere for sig.

Ud over at understrege, at tjenesten er personlig, gør kontrakten opmærksom på, at budet for mindre forseelser, f.eks. forsinkelser i udbringelsen uden gyldig grund kan idømmes mulfter på indtil seks kr.

For disse 311 arbejdsdage á otte timer tilstod postvæsenet budet en årsløn på 600 kr., dvs. en

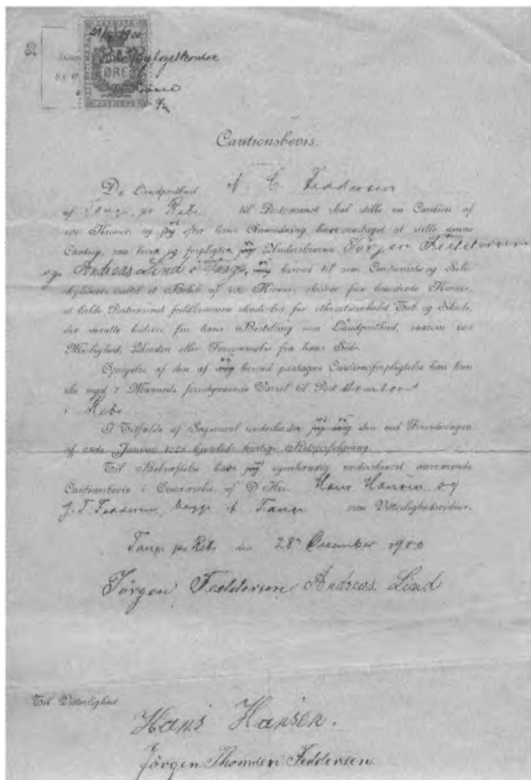

Niels Feddersens postroute, som den så ud, da han tiltrådte i 1901. Foto: Rigsarkivet.

timeløn på 24 øre. Set i forhold til årslønnen udgjorde kautionssummen altså et anseeligt beløb.

Selv om det ovenfor er understreget, at et postbud havde en vis sikkerhed for sit udkomme, så forbeholdt postvæsenet sig retten til at ophæve kontrakten til enhver tid, selv om det til beroligelse i kontrakten tilføjes:» Der gives dog Budet den Tilsikring, at der ikke vil blive gjort Brug af denne Ret, uden naar særlige Omstændigheder maatte kræve det.« Budets eget opsigelsesvarsel var på tre måneder.

Landpostbudet – en ny skikkelse i landskabet
Da Niels Feddersen trådte ind i postvæsenet i 1901, havde landpostbudsinstitutionen kun 25 år på bagen, idet den direkte omdeling af landbefolkningens postforsendelser først ind-

„Cautionsbeviset“ fra 1900. Dokumentet er udlånt af Tage Jakobsen, Ribe.

førtes omkring 1876. Før den tid havde man haft sognebude, som befolkningen antog til at ordne deres postsager. Den til landbefolkningen ankomne post lå ganske enkelt til afhentning på postkontoret. At omdele den var så sognebudenenes opgave. I forbindelse med andre ærinder for landbefolkningen forhørte de sig på postkontoret om breve til deres kunder eller afleverede post til videreforsendelse fra disse.

Postvæsnet arbejdede imidlertid stærkt på at udvikle omdelingssystemet, så landboerne kun-

ne komme på højde med byboerne, og omkring 1860 ansattes nogle bude, der udgik fra postkontoret nogle få dage om ugen til visse landsbyer, hvor de afleverede og medtog post på særlige udvekslingssteder, f.eks. på kroen eller hos købmanden. Her kunne posten dog ofte henligge i flere dage, indtil adressaten blev bekendt med, at der lå brev til ham.

Først omkring 1876 var tiden moden til, at planen om den direkte omdeling ved hjælp af landpostbude kunne realiseres. En væsentlig faktor var, at bondestanden i 1872 fik flertallet i folketinget, og interessen for politik dermed øgedes i landbefolkningen med større udbredelse af aviser og tidsskrifter til følge. Da venstrepolitikerne på den anden side havde brug for en dækkende presse på landet, så de i indførelsen af landpostvæsnet en mulighed for at nå ud til deres vælgere, og de virkede på tinge stærkt for at fremme denne udvikling. Af andre medvirkende årsager bør naturligvis også nævnes landboudomdommens ophold på høj- og landbrugsskoler og den deraf følgende kundskabstørst og læselyst. (Kr. Petersen i Det danske Post – og Telegrafvæsen, bd. I, p.414 ff.).

Men budets funktioner omfattede ikke blot kolportering af viden og tanker. Med sig bragte han også frimærker, postoprævninger, afregninger fra svineslagteriet, småpakker etc. og var nærmest at betragte som et slags omvandrede postkontor. Skete det, at bonden ikke var tilfreds med afregningen eller oprævningen, blev postbudet nærmest gjort personlig ansvarlig, og sammen med bonden måtte han måske gennemgå tallene. Det kunne også forekomme, at han skulle hjælpe med at søge om udsættelse af indbetalinger mv. (Kr. Petersen, p. 417). Han var ofte den fortrolige med hvem, der sendtes små beskeder til bekendte i byen og på ruten, ligesom man på de ensomt beliggende steder naturligvis efterspurgte nyt.

Postens daglige besøg blev helt uundværligt, og for mange var han dagens lyspunkt. Et rørende udtryk for, at beboerne på Ribe-Obbekær ruten i høj grad værdsatte og drog omsorg for deres landpostbud, ses af, at de ved juletid omkring 1905 indsamlede et pengebeløb til køb af en regnfrakke til posten. Listen med navnene på bidragyderne har Niels Feddersen opbevaret i sine gemmer, og teksten øverst på listen lyder: »En Frivillighed Gave til Posten til en Renefrakke til Julen.« Der indkom i alt 4 kr.75 ører, hvilket svarede til 1/10 af Niels Feddersens månedsløn.

Tilsvarende stillede bønderne op mod jul gerne et hestekøretøj til rådighed for landpostbudet og hjalp ham med at uddele den store mængde julepost.

Kampen for ordnede løn- og ansættelsesforhold

Grunduniformen for Niels Feddersens og andre landpostbudes vedkommende bestod fra 1893 af en toradet jakke af blåsort kirsej.² Den havde opretstående krave, som på hver side var forsynet med et kronet posthorn af nysølv. Knapperne var af samme materiale og var som huen forsynet med et posthorn med to kvaster. Posthuens stimmel var midtpå forsynet med to sølvtresser adskilt af et smalt, sort vævet silkebånd.

Til uniformsudstyret hørte ikke bukser. Disse måtte indtil 1910 anskaffes for egen regning. Når det derfor var beboerne, der forsynede Niels Feddersen med en regnfrakke, hang det sammen med, at man skulle helt op til året 1913, før regnkappen blev betragtet som en selvfølgelig del af uniformsudstyret

Da den tykke, blåsorte jakke viste sig at være for varm til sommerbrug, fik budene lov til at benytte en tyndere privatanskaffet sommerjakke. Herfor modtog de et lille vederlag, da det jo sparede på uniformsjakken.

En Frivillighed Gave til Posten til en Renefrakke til Julen	
Anders Beck	35 ⁰
Lone Thine	25 ⁰
Thine Jørgensen	25 ⁰
Fredrik W. Jørgensen	30 ⁰
Peter Jakobsen	25 ⁰
Niels V. Lehent	35 ⁰
Jens Knag	25 ⁰
Jens Beck	35 ⁰
Peter Ole	25 ⁰
Søren Jørgensen	20 ⁰
David Jørgensen	25 ⁰
Christen Thine	25 ⁰
Jens Beck	35 ⁰
Niels V. Lehent	35 ⁰
<hr/>	
Totalsamt	4 75 ⁰
26. 4. 1905	

Indsamlingslisten med navnene på bidragyderne. Dokumentet er udlånt af Tage Jakobsen, Ribe.

En anden ulempe ved uniformsjakken var, at taskeremmen ofte sad fast i posthornene på kraven, når den skulle over hovedet. De blev så fjernet i 1909, men få år senere erstattet af en pyntelig sølvtresse langs kravens overkant og dens sammenhængning.

(Sammenlign uniformskraven på side 4 med uniformskraven på foto side 10).

Centralforeningen af Landpostbude samlet – sandsynligvis i Bramming 1927 – i anledning af foreningens 25 års jubilæum. Niels Feddersen står yderst til højre i midterste række. Foto: Udlånt af Tage Jakobsen.

I 1922 blev budene forsynet med enradede sommerjakker af gråligt stout.³ Disse uniformstyper ændredes næsten ikke før 1968. Men først efter at have diskuteret uniformsudstyr i næsten 100 år fik landpostbudene i 1979 lov til at bære den samme røde uniform som deres kolleger i byen. (Museums Posten nr.1/95).

Punktet om uniformen stod heller ikke allerøverst på landpostbudenes dagorden, når deres faglige forening forhandlede i ministeriet. Efter 19 års forgæves anstrengelser var det endelig lykkedes landpostbudene i 1902 at få dannet en faglig organisation, »Landpostbudenes Centralforening«.

En del landpostbude med landbokulturel baggrund og uden organisationserfaringer var meget skeptiske over et sådant foretagende. I medlemsbladet,⁴ der udkom første gang i oktober 1902, citeres en kollega for at have betegnet foreningen som »en socialistisk Fagforening af rødeste Art«.

En holdning, der bestemt ikke prægede Niels Feddersen, men han var jo også 2. generations landpostbud. Allerede i 1911 blev han medlem af bestyrelsen for 27. kreds, Brammingkredsen, hvor han i 1920 valgtes til næstformand.

Ellen Andersen, Ribe fortæller om Niels Feddersen: »Han var meget optaget af det faglige og politiske arbejde og citerede gerne fra

medlemsbladet. Sine standpunkter fremlagde han på en markant, men også humoristisk måde, ofte satte han trumf på med sin yndlings-
sed: »Søren spæsmæ«.

Landpostbudenes Centralforening formulerede i 1902 i medlemsbladet bl.a. følgende mål for sit arbejde:

»Det, Foreningen har sat som sin Opgave at udvirke, er Statsansættelse af alle Landpostbude, saavel gaaende som kørende og Baadposter. – Forandring af Lønnen til 33 Øre pr. Time eller 100 Kr. aarlig Løn pr. daglig Arbejdstime, plus Alderstillæggene, til Beregning af Lønnen skal medregnes den Tid, Budet nødvendigt maa bruge til Sortering af Postsagerne før og efter Budgangen. – Hvor Forholdene tillader det, bør Routerne være paa 7 a 8 Timers Budgang foruden den Tid, som medgaar til Sortering af Postsagerne. – Fuldstændig Uniformering i samme Omfang, som gives Postbudene i byen«.

Landpostbud Niels Feddersens løn- og ansættelsesforhold ændrede sig ifølge de kontraktlige påtegninger beskedent. Den 24/2 1902 forhøjedes omdelingstiden til otte en halv time og lønnen til 637,50 kr. årligt. 3/7 1903 til ni timer og 675 kr. årligt. 6/1 1904 ni en halv time og 712,50 kr. årligt og endelig 16/5 1905 til ni trekvart time og 731,25 kr. årligt.

Lønforhøjelserne ser ud til alene at skyldes en forøgelse af timemængden. Grunde hertil er ikke angivet, men kan bl.a. hænge sammen med fremkomsten af det nye Tangekvarter øst for Ribe. Det fremgår nemlig af kontrakterne, at der nu også var en postkasse at tømme på Ladegårdsmark, hvor dette kvarter voksede frem. I 1907 fastsatte postvæsnet hans budgang til »4 Mil og 9.000 Alen« med 85 beboelsessteder på ruten, heraf var 56 dagbladsabonnenter.

En vanskelighed i lønforhandlingerne med staten bestod i, at landpostbudene ikke var tje-

nestemænd, hvorfor ministeriet ikke følte at have nogen egentlig forpligtelse over for dem. Man ønskede heller ikke at gøre dem til tjenestemænd. Et af argumenter herfor lød, at man ikke kunne stille landpostbudene bedre i økonomisk henseende end den samfundsklasse, hvoraf de var udgået, og som de færdedes blandt. Et læserbrev i Landposten, november 1908 belyser meget godt de holdninger, landpostbudene var oppe imod:

»Det var ikke uden med en smule Harme, jeg læste Indenrigsministerens Tale under Finanslovdebatten, hvor han kom til at omtale Landpostbudenes Kår, Ministeren kunde ikke gaa med til en 8-Dages Ferie, naar Statens Funktionærer fik fire, var det nærmest for at komme ud at trække frisk Luft, og det trænger Landpostbudene dog ikke til. Ja, har man hørt værre, det er næsten latterlig, men grimt; jo, det kender vi fra forrigere Tider...«⁵

Med den nye lønningsslov i 1908 opnåede landpostbudene dog at få statspension, men lønmæssigt haltedede de stadigt langt efter deres »røde« kolleger i byen. For Niels Feddersens vedkommende skete der små lokale forbedringer i 1909, da hans rute blev kortere, idet Vesterenge overgik til Kalvslund ruten, ligesom »Villabyen« som den vestlige del af Tangekvarteret kaldtes i 1913 blev lagt ind under Ribe by.

Disse ændringer kommenterede Niels Feddersen i interviewet i Vestkysten 1. maj 1939:

» ...Saa i 1913 gik Villabyen til Ribe, og saamte jeg, at jeg skulle til at have det rart... Men Bebyggelsen voksede jo.

– Hvor var det?

– Kvarteret omkring Havedal og Cl. Andersens Vej⁶ kom jo til, hvor der før slet ingen Bebyggelse var, men jeg klarede den jo stolt alligevel«.

Budviklingen indhentede så at sige de små forspræng, Niels Feddersen skaffede sig.

Som Tangevejens begyndelse tog sig ud omkring 1910. Foto: Ribe Byhistoriske Arkiv. B 4163.

Efter at der i 1916 var vedtaget andre styrelsesformer inden for postvæsenet, fik han udstedt en ny kontrakt. I denne var kravet om kautionsstilling bortfaldet, og postbudet ansættelse på en bestemt rute blev erstattet af tilknytning til et bestemt posthus. Altså et skridt hen mod et fastere ansættelsesforhold ved etaten.

I 1917 blev Landpostbudenes Centralforening en afdeling i Dansk Postforbund og dermed et led i den samlede tjenestemandsbewægelse, hvilket skulle vise sig at være et taktisk klogt skridt. Nu blev desuden Posthornet' medlemsblad for sammenslutningen i stedet for Landposten.

1919 blev der indført en otte timers arbejdsdag for statsansatte og kommunale funktionærer – kort tid efter kom dette også til at gælde for stort set resten af arbejdsmarkedet. Samme år fik landpostbudene endelig efter 17 års indædt faglig kamp status som tjenestemænd.

I Niels Feddersens nye ansættelsesbrev hedder det: »Niels Clausen Feddersen, der har Indfødsret, ansættes herved som Landpostbud fra den 1. oktober 1919 at regne, idet samtidig tilkendegives ham, at han ved denne Ansættelse undergives de til enhver Tid for Tjenestemænd gældende Regler ...«

Med opnåelsen af statspension og tjenestemandsansættelse var hovedmålene nået, tilba-

ge stod stadig kravet om løn- og feriemæssig ligestilling med de røde postbude og andre tjenestemandsgupper. F.eks. lå der en klar urimelighed i, at landpostbudene kun fik en uges ferie mod de øvrige tjenestemænds 14 dage. Ser man på ændringerne i Niels Feddersens aflønning, var denne dog stadig afhængig af rutens længde. Landpostbudene var nemlig ansat efter vejlængdeprincippet uden hensyn til tidsfaktoren. En mil var en mil. Et forhold der kunne give anledning til heftige diskussioner mellem landpostbudene indbyrdes og med postmestrene. Gennem lange seje træk lykkedes det efterhånden at få reguleret også disse forhold.

»Tro og Agtsom«

Da Niels Feddersens far i sin tid betjente Ribe-Obbekær ruten, skete det i en lille vogn forspændt en islandsk hest, og det var efter sigende den hest, sønnen lånte, da han overtog stillingen og ruten efter ham. Vejene var dengang elendige, oftest sandede og med dybe hjulspor fremkaldt af bøndernes kassevogne, hvis smalle hjul, der var beslået med jernringe, skar sig ned i sandet. Især ved vintertide kunne vejene være opblødte og fyldt med vand. Ned til de fjernest liggende beboelser førte kun markveje eller stier.

På spørgsmålet, om det var strenge ture, svarer Niels Feddersen journalisten fra Vestkysten, 1939:

»Ja, det tør jeg nok antyde, især i Snefog over Horslund Krat og Fæsted Mose. Jeg havde gennemsnitlig 5 mil at gaa om Dagen. Jeg begyndte Kl. 8 om Morgenen. I den første Tid var jeg først hjemme Kl. 6 om Eftermiddagen. Senere, da Ruten blev kortere, var jeg færdig Kl. 4,30. Men saa havde jeg det for Resten saa rart med Beboerne, hvis Glæder og Sorger, jeg har delt. I Obbekær kender jeg nu Befolkningen i tredie Generation«.

Når naboerne inviterede til julekomsammen i januar måned, hvor der ikke var meget arbejde at udføre på gårdene, undslog Niels Feddersen sig oftest med henvisning til, at han måtte gå tidligt til ro for at være udhvilet til morgendagens arbejde. Da han nåede en alder af 62 år, begyndte det tilsyneladende at knibe med at klare strabadserne. Det fremgår af hans tjenstepapirer, at han var udsat for to på hinanden følgende uheld i 1935. Han indsendte i den sammenhæng en anmeldelse af et ulykkestilfælde til Direktoratet for Ulykkesforsikringen. Af den vedlagte lægeerklæring fremgår det, at han var styrtet på en markvej i Tange, idet cyklen gled i et hjulspor, hvorved han forvred sit knæ. Dette var så meget mere uheldigt, som han lige var blevet raskmeldt efter en anden forstuvning. Direktoratet vurderede dog ikke skaden til at være så invaliderende, at man ville yde ham erstatning. (Niels Feddersens personalesag i Rigsarkivet).

Hans Mikkelsen, Skallebæk fortæller, at Niels Feddersen til fulde levede op til standens valgprog: »Tro og Agtsom«. Han udviste stor ansvarlighed og præcision i sin embedsførelse. Hvor andre landpostbude f.eks. ofte bad mælkekusken, der kørte ad samme rute, om at videregive aviser og breve til adressaterne undervejs, var det Niels Feddersen meget magtpåliggende, at han altid personligt overrakte posten til rette vedkommende. Han optrådte undertiden lidt usmidigt. Man fandt ham, som det udtrykkes noget »over-kontant«. Der kunne komme noget stift og præjsisk over ham, når han til tider tolkede reglementet lidt vel firkantet.

At han dog ikke bare var en regelret pedant, der alene var oplugt af sit arbejde, kan belyses ved følgende fortalt af to ældre gårdejere født omkring 1900, Jacob Ebbesen og Terkel Hansen, Obbekær til Tage Jakobsen, Ribe: »Når

Landposten i 1901 ved Niels Petersen Møllers gård i det østligste Tange. Den lå skråt over for Jørgen Feddersens hus. Ud over Niels Feddersen har de øvrige personer på fotoet ikke kunnet identificeres. Foto: Udlånt af Tage Jakobsen, Ribe.

Niels Feddersen nåede til Obbekær, hvor bebyggelsen var tættere, og han derfor steg af hesten og gik til fods, overlod han hesten til de børn, som gerne kom ham løbende i møde. De fik sig så en ridetur, indtil han skulle videre mod Kamp og Horslund«.

I det hele taget havde Niels Feddersen et stort hjerte for børn. Da hans egen datter var blevet konfirmeret, ville han ikke, at hun skulle ud at tjene hos fremmede, men blev holdt hjemme. Da der imidlertid ingen frier meldte sig, forblev hun der til sin død i 1978.

Når børnene i Tange var ude nytårsaftens-

dag for at skyde nytåret ind, glædede de sig altid ifølge Kirstine Weber, Ribe til at besøge Niels Feddersen. »Kom ind skytter!«, råbte han og havde altid en god pose med æbler, en appelsin og pebernødder klar til dem.

I 1910 skiftede han hesten ud til fordel for en cykel, som på det tidspunkt kostede 60 kr. Den var, beretter Tage Jakobsen efter oplysninger fra sin far, uden frihjul, og når han stod på og af, skulle det gøres på en særlig måde. Cyklen var sandsynligvis forsynet med en såkaldt »hønsepind« ved bagakslen, som benyttes ved på- og afstigning. Om vinteren, når

der var sne og ælte, tog han sin stok i hånden og gik turen til fods, så kunne der også skydes genvej over grøfter og marker.

Til gengæld for den venlighed, Niels Feddersen mødte på sin vej, gjorde han beboerne en række tjenester og medbragte ofte større pakker, end han behøvede for at spare beboerne den lange vej ind til posthuset i byen.

På postkontoret nåede Niels Feddersen i sin 38-årige tjeneste at tjene under fire postmestre: Frederik Carl Hochberg Nagel, som var ansat i Ribe fra 1898 til 1905, Knud Michael Theodor Dohn, 1905-1921, Valdemar Marius Thun, 1921-1937 og sidst Petri Vilhelm Suadicani, 1937-1942.

I interviewet i Vestkysten undlader Niels Feddersen ikke at tilføje: »Jeg husker ogsaa godt Mazard de la Garde.« En af hans Sønner besøger mig, naar han kommer til Ribe«.

Leger man lidt med år, dage og mil og benytter lidt runde tal, kan følgende regnestykke opstilles: Niels Feddersen var ansat på nogenlunde samme rute i 38 år, hans gennemsnitlige arbejdsår talte vel 300 dage, og rutens længde var ca. 30 km, altså tilbagelagde han sammenlagt $38 \times 300 \times 30 \text{ km} = 342\,000 \text{ km}$, hvilket svarer til mere end otte gange jorden rundt.

Journalisten fra Vestkysten har da også svært ved at få Niels Feddersen til at komme med begejstrede udtryk om postarbejdet som sådan, derimod vil han gerne fremhæve den kontakt og de venskaber, der opstod mellem ham og de mennesker, han gennem mere end en menneskealder betjente på sin rute.

Husmanden

For at øge sine indkomster drev Niels Feddersen landbrug og havebrug. Han udvidede lidt efter lidt sine besiddelser. Allerede i 1910 købte han huset på Tangevej af sin far for 1400 kr.

Senere – omkring 1920 – erhvervede han godt en hektar jord syd for huset ned mod åen omfattende nogle meget bløde engarealer og to små holme i Nipså.

Her høstede han høet to gange om året, og når det var tørt, fragtede han det i sin båd over på engen, hvorfra han kørte det hjem i en lille kassevogn trukket af islænderen.

Om sommeren, når han var færdig på post-ruten, gik han ned til sin båd, som lå ved den såkaldte Gammelstrøm, og roede ud til en af sine holme og høstede rørgæs med le. Det blev bundet sammen i knipper og båret på ryggen fra båden og hjem som foder til hesten og de øvrige dyr. Af forskallingsbrædder fra savskærieriet i byen havde han bygget en stald og en lade, hvor der var plads til hesten, to køer og en kalv samt til hø, tørv mv.

Endvidere var der et antal høns, og i haven stod et par bistader, som fru Feddersen passede, ligeledes malkede hun køerne og sendte mælken til mejeriet i Ribe. Med mellemrum kærnede hun dog også smør i en stavkærne, ligesom hun om sommeren slyngede biernes honning.

Tage Jakobsen fortæller, at Niels Feddersen dyrkede kartofler på den samme jordlod ved huset 30 år i træk. Til gengæld fik kartoffelstykket al den gødning, dyrene gav.

Ved at sælge nogle af de nævnte produkter kunne familien supplere den meget beskedne indtægt fra postvæsenet. Selv om Niels Feddersen havde fiskeretten på sit stykke af den meget fiskerige Nipså, benyttede han den ikke, men overlod gerne såvel den som båden til lærer Laurids Bundesen fra Tved. Sandsynligvis har der ikke været tid og overskud til at drive både landbrug og fiskeri.

Niels Feddersen fortsatte imidlertid sine opkøb af små jordlodder, og i 1922 erhvervede han fra Tangegård et stykke jord på 350 m², som

lå i forbindelse med hans ejendom syd for Tangevej. Hvor Vasevejen, der fører fra Tange mod Tved-Obbekær landevejen, tidligere dannede et skarpt knæk, købte han samme år et kileformet jordstykke, som blev anvendt til høslæt.

Endelig erhvervede han i 1942 en hedeparcel i Tved, hvor han gravede klyne og lyngtørv, så der var brændsel til vinteren. (Alle skøderne befinder sig hos Tage Jakobsen).

Selv om det i det foregående er hævdet, at Niels Feddersen sammen med sine standsfæller gik ind for et solidarisk princip, kunne han godt, når det drejede sig om økonomiske dispositioner, gå helt sine egne veje. Da man således på andelsbasis i 1926 fik indlagt el i området, ønskede han ikke sammen med de øvrige andelshavere at hæfte solidarisk for restgælden, men ventede med at tilslutte sig, indtil gælden mange år senere var indfriet. Først da blev han andelshaver og betalte sin andel kontant ved indmeldelsen.

Set udefra kunne hans husmandsliv tage sig pittoresk og idyllisk ud. Da den i Ribe meget velanskrevne og originale journalist Kaj Hyp-hoff Rosenstand i april 1939 besøgte familien for at foretage et interview i anledning af, at Niels Feddersen skulle på pension, indleder K. H. Rosenstand, der havde et lidt romantisk gemyt, sin artikel i Vestkysten således:

»I Læ af Tange Bakker og Tange Plantage ligeoverfor den store Tangegaard ligger et lille pynteligt hvidt Hus med sirligt holdt Have foran...« Da han efter samtalen forlod huset hedder det: »Saa tager vi Afsked med Beboerne i det lille hvide Hus. Den sorte Kat følger os til Dørs med sin Herre. Hunden logrer med Halen, og den lille Hest, der græsser paa den grønne Toft, ser efter os.«

Niels Feddersens egen slutreplik i interviewet lyder: »... jeg har nok at tage Vare paa her. Jeg har to Tønder Land til Huset, to køer og en

lille Hest. Min kone passer Haven og Bierne og vi har en Datter hjemme«.

Set indefra forholdt det sig sådan, at Niels Feddersens liv til stadighed var fyldt af arbejde og næringssorger. Han døjede også med sygdom. Efter det oplyste drejede det sig – som hos så mange landpostbude – om brok.

Af de efterladte papirer fremgår det, at han flere gange søgte om »Justitsråd Holcks Legat for Landpostbude« og altid med samme begrundelse: »Jeg har kun min Pension at leve af, og jeg har en Datter hjemme for at hjælpe os og alt er dyrt«.

Et lyspunkt var det, når hans brødre i Amerika sendte en pakke hjem med eksotiske og sjældne varer derovre fra.

Afskedsfest og hyldest

Selv om postarbejdet var drøjt, når vejret og vejen var imod, og cyklen gled ud, så gav det daglige slid som sagt en mening gennem det tætte og venskabelige forhold, der opstod til en stor gruppe mennesker, som ved mange lejligheder gav udtryk for deres taknemlighed og hengivenhed. Ikke blot blev der ved juletid samlet ind til en gave til ham, men da han i 1939 ønskede at gå på pension, blev der af rutens beboere foranstaltet en storstilet afskedsfest i Obbekær Forsamlingshus. Her mødte mand af huse for at hædre ham. Ribe Stiftstidende skriver den 25. April, 1939: »... i alt omkring 130-140 Deltagere, eller alt hvad der kunne stuves sammen omkring de festligt pyntede Kaffeborde. Men selv om det var lidt knebent med Pladsen, blev det en overordentlig vellykket Fest, der begyndte ved Tyvetiden, men først sluttede ved Ettiden i Nat«.

Beboeren havde samlet ind til en gave, som bestod af to lænestole og en sølvpokal. Bestyrelsen for Landpostbudenes Centralforenings Brammingkreds, hvor Niels Feddersen havde

været medlem af bestyrelsen, var mødt op med fanen. Kredsen forærede ham en spadserestok med sølvknap og udnævnte ham til æresmedlem, desuden overrakte den en buket blomster til fru Feddersen. Aftenen igennem hyldede præsten, skolelæreren, sognerådsformanden, kromanden m.fl. ham i deres taler, ligesom der var solosang og oplæsning.

Gaverne skulle vel symbolisere, at nu var der tid til hvile og fritid. Dette tema blev også understreget ved, at Niels Feddersen med frue denne aften ikke selv skulle på cyklen, men blev afhentet i bil og bragt hjem på samme måde.

At Niels Feddersen ikke helt har kunnet slappe af denne aften, fremgår af, at Ribe Stiftstidende slutter sin artikel med at meddele, at Niels Feddersen to timer efter hjemkomsten blev syg og måtte indlægges på sygehuset for samme nat at blive opereret for en underlivs sygdom.

Niels Feddersen nåede dog at få et langt og aktivt otium og kunne fejre både guldbryllup og 80 års fødselsdag. En bevæget tid fik han imidlertid, da tyskerne i 1940 besatte landet. Hans harme var forståelig nok, da han gennem faderen havde hørt om krigen i 1848 og om tyskernes fordrivelse af ham til Danmark efter 1864. Selv havde han oplevet Første Verdenskrig, og nu kom så denne besættelse, som gjorde ham oprevet i en sådan grad, at han i sine vredesudbrud helt kunne miste selvkontrollen. Efter befrielsen fandt han igen sin gamle rytme, og til guldbrylluppet i 1951 kunne datieren Maja i en sang til forældrene bl.a. skrive:

»Med Tasken Far han drog omkring, til Obbekær vi kender, men endnu stadig travlt han har, nej han er aldrig stille, om Sommeren vi ser ham flot i Engen Leen svinge, og Baaden styrer han jo let med Pjevs i Forestavnen«.

Endvidere berettes det, at selv om han efterhånden led meget af gigt i sine ben, så man ham ofte gå med den sølvknappede stok og med den halvlange pibe i munden, fulgt af hunden »Pjevs« ud for at besøge sine bekendte langs den gamle postrute.

I et interview i Ribe Stiftstidende i anledning af 80-års-dagen konstaterer han – måske i et lidt nostalgisk tilbageblik: »Den røde Frakke, og højere Løn er ligegodt ikke saa meget værd som en Rute paa Landet... der kendte man hvert enkelt Menneske«.

»Den kostelige perle«

»Niels Clausen Feddersen døde den 9. januar 1955 i en alder af 81 år. Til begravelseshøjtideligheden, der fandt sted i Sct. Catharinæ kirke i Ribe, var der et stort følge bestående af gamle beboere fra hans postrute, tidligere postkolleger, naboer og venner. Også soldaterkammerater helt tilbage fra tiden i Fredericia og repræsentanter for Landpostbudenes Centralforening var mødt frem«.

Ribe Stiftstidende bragte en udførlig omtale af begravelsen. Heri beskrives kirkerummet med den smukt pyntede, hvide kiste i koret, hvor der stod et postbud i rød uniform og et landpostbud i sort uniform med hver sin organisationsfane. Som repræsentant for etaten fremhæves postmester C. Knudsen, Ribe.

Pastor J. D. Bitsch-Larsen tog i sin ligtale udgangspunkt i lignelsen om den kostbare perle, Mattæus 13,46 og sagde blandt andet: »Sidst, da Feddersen og jeg delte dette ord, var det dejligt at mærke, at der var en stor forståelse for dette ord... Den kostelige perle er Himmeriges rige og for at få det i eje, må vi give afskald på noget af vort eget... Prisen er ikke for høj, for når vi bæres til graven er det den eneste perle, der bevarer sin værdi«. Endelig fremhævede pastor Bitsch-Larsen, at Niels Feddersen var en

De nye tider. Vasevej med broen over Obbekærkanalen 2004. Foto: Uwe Dall, Ribe.

mand, for hvem det var en æressag at være pligttro til det yderste og en mand, der ikke var bange for at give sig selv i sit arbejde.

Efter prædikenen sang hans genbo gennem mange år Harald Sørensen, Tangegaard fra orgelpulpituret »Dagen gaar med raske fjed«.

Niels Clausen Feddersen blev stedt til hvile på den nye kirkegård i Tangekvarteret kun få hundrede meter nordvest for sit hjem.

Slutord

Niels Clausen Feddersens personlighed var naturligvis formet af de sociale og materielle vilkår, der gjorde sig gældende for den jordløse

del af befolkningen på landet i slutningen af 1800-tallet. For denne gruppe så fremtiden ikke lys ud. Mens to af brødrene måtte udvandre, fandt han selv og en anden bror et beskedent levebrød på det nederste trin af funktionsnærstigen som henholdsvis landpostbud og gendarm. Stillinger, der krævede, at de besad rimelige skolekundskaaber, men især karakteregenskaber som præcision, ærlighed, ansvarlighed, udholdenhed og flid. At Niels Feddersen til fulde var i besiddelse af disse karaktertræk, demonstrerede han dagligt i sit arbejde. Efter at have kvalificeret sig gennem militærets lydighedssystem passede han perfekt ind i posteta-

tens bureaukratiske virksomhedskultur, hvor den enkelte ovenfra fik tildelt en præcist defineret rolle, der skulle efterleves til punkt og prikke.

For Niels Feddersen gik det hele livet op ad bakke. Som nævnt kunne landbruget, da han var ung ikke opsuge fødselsoverskuddet i landdistrikterne, siden kom Første Verdenskrig med vareknaphed, hvorefter fulgte økonomiske kriser i både 1920'erne og især i 1930'erne, og endelig, da han skulle til at nyde sit otium, brød Anden Verdenskrig ud. Kun ved sej energi, viljestyrke og hårdt arbejde fik han sit liv til at hænge økonomisk sammen. Som landpostbud og organisationsmand måtte han kæmpe for hver lille forbedring i sine løn- og ansættelsesforhold. Var der noget »over-kontant« i hans væsen, skyldtes det nok de beskrevne omstændigheder. Han var til gengæld tro og agtsom over for dem og det, som blev ham givet, og forstod at skabe venskaber og bevare kontakten til sine medmennesker. For denne troskab og udholdenhed blev han – som hans livshistorie viser – højt værdsat og belønnet i rigt mål af dem, som han virkede iblandt.

Netop i 1955, hvor Niels Feddersen døde, blev Vasevej, som fører fra Tange til Tved-Obbekær-vejen, udbedret og rettet ud. Vejen førtes nu over den nyetablerede Obbekærkanal via en solid betonbro. Den gamle vejføring, der her før havde haft et skarpt knæk og herved fremkaldt den kile af græs, hvor Feddersen siden 1922 havde slået hø, forsvandt.

De opkastede sandveje blev erstattet af faste grusveje med grøfter på begge sider, så vandet fra vejbanen kunne ledes væk. Enkelte af vejene på ruten Ribe-Obbekær blev endda asfalteret. Nu kunne landpostbudet på sin cykel suse gennem landskabet, og han trængte ikke som tidligere så meget til de små pauser og samtaler undervejs med beboerne.

En tidsepoke og en mennesketype var forsvundet, og et andet postvæsen i et nyt samfund stod og bankede på.

Noter:

1. Salmedigteren Hans Adolph Brorson, biskop over Ribe stift 1741-64, boede her i de sidste 20 år af sit liv.
2. Kirsej: Tæt, groft uldstof.
3. Stout: Groft lærred af bomuld.
4. Indtil 1906 hed medlemsbladet »Landpostbudenes Centralforenings Medlemsblad«. 1906 fik det navnet »Landposten«, som indtil da havde været benyttet af en anden landpostbuds forening af mere social karakter. Endelig kom det til at hedde »Posthornet« i 1917, da 5. Landpostbudenes Centralforening blev en afdeling i Dansk Postforbund.
5. Indenrigsministeren var venstremanden Klaus Berntsen.
6. Efter Anden Verdenskrig fik den navnet Terpagervej.
7. Se note 4.
8. Henrik Gerner Sneedorff Mazar de la Garde. Postmester i Ribe 1886-1897.

Kilder:

- Bach, Steen & Agerbo, Solvejg: Fra diligence til postcenter. Herning postkontor. 1996.
- Dansk Portrætgalleri. Det kgl. Danske Postvæsen. Redigeret af Johannes Madsen. 1904.
- Det danske Post- og Telegrafvæsen, bd. I-IV Redigeret af H. Hjorth-Nielsen. 1932-33.
- Feddersen, Niels Clausen. Private papirer beroende hos Tage Jakobsen. Ribe.
- Fra Ribe Amt 1942. Heri C.J.P.O. Sestoft: Om Postvæsenet i Vejen Sogn.
- Jacobsen, Christian: I regn og slud – et rids af Viborg Postkontors historie. 1994.
- Jakobsen, Tage. Ribe. Private optegnelser. 2003.
- Landpostbudenes Centralforening 1902-27. Udgivet af Foreningen 1927.
- Landpostbudenes Centralforening 1902-52. Udgivet af foreningen 1952.
- Landpostbudenes Centralforenings Medlemsblad. 1902-05.
- Landposten. Medlemsblad for Landpostbudenes Centralforening. 1906-17.
- Museums Posten nr. 1/1995. Heri A. Morell Nielsen: Da landpostbudene fik egne uniformer.
- Posthornet. Medlemsblad for Dansk Postforbund. 1899-2000.
- Ribe Stiftstidende 25.april 1939, 19. juli 1943 og 15. januar 1955.

Rigsarkivet. Generaldirektoratet for Post- og Telegrafvæsenet: Aflev. 2000. Nr. H.n.21 personalesag for Niels Clausen Feddersen.

Vestkysten 1. maj 1939 og 17. januar 1951.

Samt med tak til

Ellen Andersen, Ribe. Hans Beksgaard, Ribe. Leif Graves Christensen, Ribe. Tage Jakobsen, Ribe. Hans Mikkelsen, Skallebæk. Søren Mulvad, Varming. Jens Chr. Nielsen, Ribe og Kirstine Weber, Ribe.

Uwe Dall, født 1939. Mag.art. i nordisk. Fhv. seminarielektor og museumsinspektør, artikler om lokalhistorie samt danskfaglige og danskdiraktiske emner.

Hvordan finder vi vejen?

– Stednavne som vejviser til gamle vejforløb

Af Peder Gammeltoft

I slutningen af maj 1998 blev Nybro, et område mellem Varde og Outrup, med ét slag landkendt. Årsagen var at arkæologer fra Varde Museum havde fundet resterne af en bro. Fundet var sensationelt fordi tømmeret daterede broen helt tilbage til starten af vikingetiden, altså fra omkring år 800. Fundet blev gjort i forbindelse med etableringen af en ny gasledning fra Vesterhavet til naturgasbehandlingsanlægget i Nybro. Stedet ved Søvig Bæk blev udvalgt, ikke på grund af navnet, men fordi nogle gamle sognebeskrivelser omtalte fund af pæle på stedet (Politiken, d. 21. maj 1998, 2. sektion, s. 6). Fundet var jo sikkert heller ikke broen Nybro men snarest dens forløber, og den kender vi ikke navnet på.

Set fra et samfærdselshistorisk synspunkt var fundet af vikingetidsbroen vigtigt, idet den kunne give oplysninger om et ældgammelt vejforløb der indtil da var ukendt. Broens alder og dens størrelse, tre meter bred og over 50 meter lang, gjorde at man måtte til at skrive historiebøgerne om. Broen vidnede om at man både havde økonomien og de organisatoriske ressourcer til at anlægge en bro, at der var en vigtig vestjysk færdselsåre – og ikke blot den østjyske hærvej. Fundet af en arabisk mønt viste også at der måtte være tale om en vigtig handelsvej. Vi ved forholdsvis lidt om tidligere tiders vejforløb inden udskiftningen i de sidste årtier af 1700-tallet. Dels er der ingen detaljerede kort over Danmark fra før den tid og dels får udskiftning

gen også radikale følger for veje og stiers forløb. Med omlægningerne i landbruget i forbindelse med udskiftningen omlægges veje ofte til at følge de nyopståede markskel. Derfor er arkæologiske udgravninger vores sikreste metode til at påvise tidligere tiders færdselsårer, men den er samtidig også ganske bekostelig.

En alternativ mulighed er at undersøge stednavnene og se om der i disse kan findes spor af tidligere tiders vejforløb. Formålet med denne artikel er at vise hvordan og i hvilket omfang stednavne kan anvendes til at finde nu forsvundne veje og vejforløb. Jeg skal i det følgende beskrive nogle ord i sproget og visse elementer i stednavnestoffet der er vejindikerende og samtidig forsøge at give et bud på hvor gamle disse navne er. Mit materiale vil jeg afgrænse til kun at omfatte Ribe amt, med enkelte forklarende eksempler fra andre dele af landet.

I danske stednavne indgår der mindst 20 forskellige ord for veje og vejforløb af enhver art. Derudover er der en 10-15 ord der indikerer et vejforløb uden direkte at beskrive det (Jørgensen 1979). Selvsagt kan jeg ikke komme ind på alle disse ord og navne, dels forekommer de ikke alle i Ribe Amt og dels er mange af mindre relevans.

Nogle ord for veje og vejforløb

Det vanlige ord i dansk for en færdselsåre i al almindelighed er vej. Dette ord har en så bred betydning at man med ordet ikke kan sige

noget om hvilken type vejstrækning vi har med at gøre. Vej findes i en lang række sammensatte ord, så som møllevej, adel(far)vej, landevej, korsvej, tværvej, hulvej, m.m. Både vej og ovennævnte sammensætninger på -vej findes i stednavne. I Ribe amt alene finder vi fx ordet adelvej anvendt som stednavn i både i det usammensatte Adelvej (Ansager s., Øster Horne h.) og det sammensatte Adelvejsvang (Vilslev s., Gørding h.). Adel i adelvej har ikke, som man kunne tro, noget med adelige at gøre. Adel betyder her 'det ypperste af sig art, hoved' (EtymOrdb: 1), og adelvej betyder dermed 'hovedvej'. Ordet kender vi i dag i en udvikling af sideformen adelfarvej som alfarvej (Jørgensen 1979: 33). De resterende sammensætninger findes i større og mindre grad også i stednavne i Ribe amt. Ordet stræde, som også har sideformen strade i jysk,¹ betyder i dag en mindre gade i en by eller landsby, men oprindeligt har ordet også været anvendt om veje i åbent landskab (Jørgensen 1979: 39). Typen af færdselsåre som stræde oprindeligt har betegnet kan have været af en lidt smallere natur, men det vides ikke med sikkerhed. Formen strade genfinder vi sikkert i bebyggelsesnavnet Strat (Hunderup s., Gørding h.), hvorimod stræde muligvis indgår i et navn som Strædegård (Nr. Nebel s., Vester Horne h.). Desværre er hverken Strat eller Strædegård er kendt fra ældre kilder, men der kan næppe være tale om andet end strade/stræde i betydningen 'vej, landevej', jf. fx Strade i Ringkøbing amt (DS 17: 402.).

Af mere lokale vejforløb anvendes ofte betegnelserne forte (og fortov) 'lokalvej, driv- og kvægevej, m.m.' og drift, som bl.a. kan betyde 'drivvej',² som i sydvestjysk udtales henholdsvis fuut og drøwt. Disse ord indgår i utallige stednavne i Ribe Amt og betegner stort set altid små vejforløb anvendt til at drive kreaturer fra gård til græsning. Af eksempler kan bl.a.

nævnes marskengene Fortefenner i Farup sogn (Ribe h.) og Fædriften i Obbekær sogn (Ribe h.) samt æ Fædrøwt – Fædriften, som er navnet på ikke mindre end to lokaliteter på Vejers bys jorder (Ål sogn, Vester Horne h.). De fleste stednavne der indeholder ordene forte og drift er ordet næppe af synderlig høj alder. Dog er ordet forte belagt i sydvestjysk fra ca. 1440 (RO 54, 104f.) i formerne fortoff og fortæ. Uanset hvad er disse ord vigtige i vores søgen efter tidligere vejforløb, idet de kan hjælpe med til at danne et billede af vejes beliggenhed og funktion på sogne og landsbyplan.

Nogle ord der betegner vejes passage i uvejsomt terræn

Selvom de fleste gamle veje prøver at holde sig i farbart terræn, kommer der altid en forhindring på et eller andet tidspunkt. Det kan enten være en å der skal krydses, en mose der skal passeres, eller måske en fjord. I sådanne tilfælde har der normalt været tre muligheder. Enten kunne man bygge sig en bro så man kunne komme tørskoet over, eller også kunne man finde et tilpas grundt sted at vade over. Til længere stræk over åbent vand kunne man også lade sig færgе over. Især findes der talrige ord for broer og vadesteder, så som bro, fæl, spang, stenkiste, vad, vejle og vase. Disse ord angiver som ikke direkte vejforløb, men de angiver at en vej passerer eller har passeret over lokaliteten. De fleste af de ovennævnte ord genfindes i vore stednavne, måske bort set fra ordet stenkiste 'bro bygget af sten' som af en eller anden grund aldrig er blevet taget i brug i navne. Man kan til tider se ordet brugt på kort, men i så fald kun anvendt som betegnelse for stenbyggede broer. Det almindeligste ord for sådanne fænomener er bro. Ordet betegner en konstruktion der enten sikrer en sikker og jævn krydsning af et vådområde (især vand-

Spor af gammel vej over heden i Vester Aastrup i Aastrup Sogn. Foto: Vagn Pedersen.

løb) eller en konstruktion der sikrer en vej i vanskeligt terræn. Ligesom vej findes dette ord sammensat til former som bulbro 'plankebro', fjællebro 'bræddebro', spangebros 'plankebro', stenbro 'bro konstrueret af sten' eller evt. 'stenbelægning på vej', stokkebro 'bro konstrueret af stokke'. Ord som stenbro og stokkebro betegner ikke nødvendigvis broer over vandløb, men kan ligeså vel betegne en sten- eller stokkebelagt strækning igennem blødt terræn. I et marknavn som fx Stenbro Tægt (MK 1785 Steenbroe Tægt) på Sig bys jorder (Sig s., Øster Horne h.), med agerens beliggenhed væk fra vandløb, kan betydningen meget vel være 'stenbelagt vej' i stedet for 'stenbygget bro', så man må være på vagt overfor sammensætninger på -bro der har paralleller i det almene ordstof. Ellers forekommer bro både som første led og som sidste led meget tidligt i stednavne i Ribe amt, som fx det nu for-

svundne Brosted (ca. 1404 RO 54 Broosteth) i Janderup Enge, Janderup s., Vester Horne h., og Broeng (19/1 1521 GJT 54 Broendhe) i Ål sogn, Vester Horne h. samt Skanelbro (ca. 1318 RO 105 Scanbro) i Øster Vested, Ribe Domkirkes landsogn.

Spang synes at betegne en gangbro eller en bro af mere ydmyg størrelse over et vandløb. Ordet forekommer ligesom bro ofte i stednavne, og både som førsteled og sidsteled i stednavne. På originaltegningen til Videnskabernes Selskabs kort står et Spanghøj (VSKOrig 1798-1800 Spanghøj, VSKOrig 1805 Spanghøj) opført i Nybro på hver side af Søvig Bæk. Begge navne ligger ved et smalt vejforløb der synes at skulle have krydset åen lige der hvor den foromtalte vikingetidsbro ved Nybro blev fundet i 1998. Jeg siger hermed ikke at vikingetidsbroen har noget med navnet Spanghøj at gøre, men det kan være

at vejføringen hvori vikingetidsbroen tog del var blevet videreført i en mere ydmyg udgave, som gangsti eller lignende, langt op i tiden. Ellers indgår ordet spang også som efterled i stednavne, bl.a. i navnet landsbynavnet Kokspang (1446 ÆDA II.383 Kock spangby, Kockspang mølle) i Hostrup s., Skads h.

Beslægtet med bro er også ordet vase, som betegner et overfartssted i moser og enge hvor passagen er blevet gjort sikker med opfyld af sten eller risknipper. Ordet er usædvanligt almindeligt forekommende i matriklen af 1683 og på udstykningskort fra 1780'erne og frem. Her betegner de lokale vejstrækninger gennem fugtigt terræn der sikkert har været anvendt af landsbyen og efter udskiftningen af den enkelte bonde på stedet. Naturligvis forekommer ordet også i nogle af områdets stednavne, hvoraf jeg blot vil nævne en af de mest kendte i dag, nemlig Kongensvase Bro fra Lindknud s., Malt h.

Hvor et vandløb var tilpas grundt, gav det oftest bedre mening at anlægge et vadested i stedet for en bro. At et vadested ofte var et bedre alternativ til en bro ses ud af de ganske mange tidligt belagte stednavne i Ribe amt indeholdende bl.a. ordene fæl, vad og vejle. Af disse er ordet fæl, som også findes i formen fal, af speciel betydning. Ordet går tilbage til gammeldansk *fætil og *fatul, begge betydende 'vadested', men er kun kendt fra de vestjyske dialekter hvor ordet anvendes om et vadested i almindelighed.³ og synes at have fundet nogen anvendelse i vestjyske stednavne, hvoraf det mest kendte, Falen, ligger i Sønder Bork sogn i Ringkøbing amt. Et vandløb med samme navn findes lidt syd for i Ribe amt (DSÅ 2.68f.). Vest for Kærup i Janderup sogn, Vester Horne h., løber bækken Falen, udtalt lokalt æ Fahl, som må have taget navn efter selve vadestedet over åen. Ellers er vad og vejle de vanligste ord for et vadested, om end vejle i dag også kan betyde

et større lavvandet område og ikke nødvendigvis angive at stedet er et vadested fra gammelt af. Vad er nok det færdselsindikerende ord der forekommer oftest i stednavne i Ribe amt. Blandt de ældst belagte navne er navnene på et par vadesteder ved Kongeåen i Folding eller Føvling s., Malt h., nemlig Møgelvad (1309-22 RO 74 Myclæwath) og det usammensatte Vad (1309-22 RO 74f. Wath).

Hvad betyder et vejindicerende element i et stednavn?

Ordene beskrevet ovenfor findes, som vist, også i stednavne. I den korte gennemgang har jeg givet mere eller mindre tilfældige stednavneeksempler uden angivelse af stednavnets betydning. Det må dog understreges at det i princippet er vigtigt for både fastlæggelsen af stednavnets betydning og for identifikationen af vejforløbet om det vejindicerende element står som første eller sidste led i et stednavn. Hvis navnet er usammensat, som fx det ovennævnte Vad fra Malt herred, angiver navnet hvilken slags lokalitet vi har med at gøre, i dette tilfælde et vadested, men ellers angives der ingen bemærkelsesværdige træk ved lokaliteten. Ser vi derimod på navnet Møgelvad, Malt h., angives lokaliteten (et vadested) og den karakteriseres samtidig med tillægsordet møgel, 'stor'. Møgelvad betyder således 'Det store vadested'. Det der beskrives i navnet er altså selve vadestedet. I navnet Adelvejsvang i Vilsted sogn, Gørding h., derimod, angives lokaliteten som værende en vang, dvs. en mark, der karakteriseres med navneordet adelvej, 'hovedvej'. Betydningen af dette navn er således noget i retning af 'Marken ved hovedvejen', eller 'Marken hvor hovedvejen løber igennem' m.m. Det er i dette navn ikke selve hovedvejen der beskrives, men derimod en mark ved hovedvejen. Når det i grove træk gælder påvisningen af vejforløb, har det dog

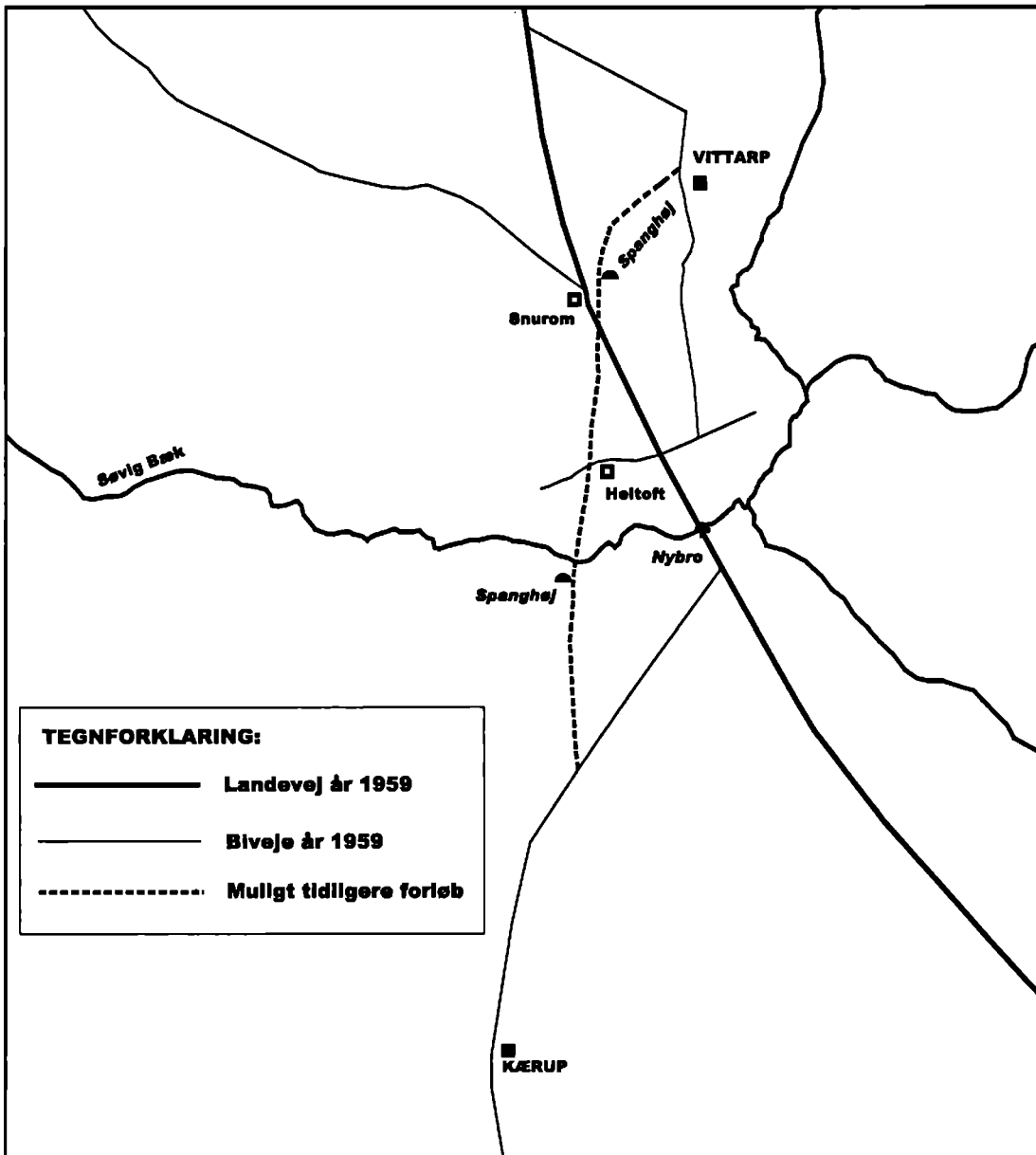
mindre betydning i hvilken stilling det vejindicerende led står i stednavnet; om det er vejforløbet selv der angives i stednavnet, eller en lokalitet der er beliggende tæt ved, så er vi under alle omstændigheder i nærheden af et vejforløb.

Eksemplet Nybro – Løse betragtninger

Hvorledes anvender man så stednavne i rekonstruktionen af tidligere tiders vejforløb? Først og fremmest skal man være opmærksom på at stednavne i sig selv ikke kan anvendes til at rekonstruere vore gamle vejnet. Antallet af stednavne er simpelt hen for magert til andet end punktvis at angive vejføringer. Stednavne må derfor anvendes som del af et større materiale, så som historiske beskrivelser, ældre kortmateriale (dvs. kort fra før udskiftningen), flyfoto og arkæologiske vidnesbyrd, m.m. Dog har stednavne den fordel at de er sproglige vidnesbyrd på en tidligere tilstand, en tilstand der ikke nødvendigvis længere eksisterer. Derfor kan man gennem stednavne indkredse hvor man kan søge efter gamle veje.

Hvis vi vender tilbage til udgangspunktet for denne artikel, Nybro, så blev der fundet en bro fra tidlig vikingetid her. Denne bro har nok haft et navn oprindeligt, men det kendes ikke længere. Kigger vi lidt på stednavnematerialet for området, finder vi tre navne der angiver vejs passage i uvejsomt terræn, nemlig: 1) selve områdenavnet Nybro, 2) et Spanghøj øst for Snurom samt 3) et Spanghøj umiddelbart syd for Søvig Bæk, faktisk lige ud for hvor vikingetidsbroen ligger (jf. de kursiverede stednavneformer på Illustrationen). Isoleret set viser mindst to af disse stednavne (nr. 1 og 3) at Søvig Bæk på et eller flere tidspunkter i historien har kunnet krydses på hhv. en bro og en gangbro (et spang). Spanghøj ved Snurom (nr. 2) udgør et lidt større problem. Navnets betydning er noget i retning af »Højen ved gangbroen«, men der er

ingen å eller vådområde i umiddelbar nærhed af højen hvor man kan tænke sig at der har været behov for en gangbro. Problemet løses delvis ved at inddragelse en af originaltegningerne til Videnskabernes Selskabs kort tegnet i perioden 1798-1800. På dette meget detaljerede kort løber et vejforløb fra Vittarp by ned forbi Heltoft ned mod Søvig Bæk. Dette vejforløb har jeg forsøgt at kortlægge på illustrationen hvor det er markeret med stiplet linie. Kortet slutter umiddelbart før Søvig Bæk. Der findes et kort over Søvig Bæk og området syd for, men det er af lidt senere dato og langt fra så detaljeret og der findes ingen indikation af hvor vejforløbet fra nord for bækken løber hen. Det stiplede forløb fra syd for bækken til vejen til Kærup er derfor mere eller mindre tilfældigt afsat. Det nordlige Spanghøj ligger på dette vejforløb og det sydlige Spanghøj har sandsynligvis også gjort det, om end det ikke kan bevises fuldt ud. Det nordlige Spanghøj må derfor have fungeret som pejlemærke for Vittarp-folk der skulle over spanget ved Søvig Bæk, og højen ligger da også på noget nær det højeste punkt på vejen mellem Vittarp og Søvig Bæk. Vejforløbet har nok ikke haft nogen synderlig høj status ved den første detaljerede nedtegnning omkring år 1800, hvilket ordet spang i de relaterede stednavne også hentyder til. Der har næppe været tale om mere end en sti med et gangbræt til forcering af bækken – en sti der har været den mest direkte vej mellem Vittarp i Outrup sogn og Kærup i Janderup sogn. I matriklen af 1683 ligger Søvig, Heltoft faktisk under Janderup sogn, og halvdelen af gårdene i Vittarp ejedes af Søviggård. Beboerne på hver side af Søvig Bæk må derfor have haft meget kontakt med hinanden, i det mindste på 1600-tallet, og derfor har der nok været et behov for at have et vestligere og mere direkte vejforløb end via Nybro. Ved udskiftningen i slutningen af 1700-tallet havde

Søviggård og Heltoft derimod bevæget sig ind under Outrup sogn og det at det spangvejen opgives omkring på samme tid kan evt. ses som et tegn på at kommunikationsbehovet mellem Vittarp og Kærup nu var mindre væsentligt.

Det besynderlige i dette vejforløb er egentlig ikke at det har eksisteret, men derimod at det synes at krydse nogenlunde hvor vikingetidsbroen blev fundet. Der kan kun gisnes om hvorfor, men det ville være nærliggende at se stien som den sidste udnyttelse af den heden-gangne landevej i lokalt regi. Man har således udnyttet et allerede eksisterende vejforløb og så lige tilføjet en nødtørftig overgangsform ved bækken i form af et gangbræt. Jeg skal dog understrege at det ligeså vel kan bero på en tilfældighed at vi har et sammenfald mellem en lokalitet af arkæologisk værdi og så et vejforløb kendt langt senere. Hvis der er et sammenfald, må man regne med at vejforløbet skal have eksisteret i hen ved 1000 år. Måske ligger landskabet således at det er det mest hensigtsmæssige sted at anlægge en vej lige netop med det forløb. Som modargument for at stien fra Vittarp til Kærup er sent anlagt kan man anføre at stien virker noget overflødig når man allerede har en landevej der, via sideveje, kan fragte én fra Vittarp til Kærup lige så hurtigt, hvis ikke hurtigere!

Indt videre har jeg kun omtalt Nybro ganske flygtigt. Broens alder er ukendt, iflg. H.K. Kristensen er det nævnt første gang i 1644 (Kristensen 1933-35: 382), men nogen egentlig bro er der næppe på dette tidspunkt, i alt fald hvis man skal fæste lid til herredsfogedens klage i 1770 over færdselsforholdene over Nybro, hvor han:

»... ofte baade Vinter og Sommer har været forlegen med at komme over samme Vad med Hest og Vogn og har maattet køre lange Omveje, Thi om jeg end, som jeg ej er pligtig, passerede til

Fods over Gangspangen, der findes over Strømmen, næsten ½ Mil til det Sted hvor Tinget nu holdes, saa er dog ingen Huse paa 3 Fjerdingvej sønden Vadet, hvor jeg kunde sætte min Hest og Vogn. Derimod er der baade Huse og Gaarde tæt norden Vadet, hvor tingsøgende nord fra kunde sætte deres Heste« (gengivet efter Kristensen 1933-35: 88).

Klageskriftet anfører helt tydeligt at Nybro ikke er mere end blot et vadested. Der nævnes også et spang, men det er ikke helt klart om der menes spanget lidt vest for det nuværende Nybro ved de ovennævnte Spanghøje, eller om der er tale om et spang ved selve Nybro Vad. Det antydes i forklaringen at det må dreje sig om et spang ved selve Nybro Vad, idet Kærup ligger langt mindre end 3 fjerdingvej syd for spanget, hvorimod landevejen til over Nybro til Varde dengang stort set gik igennem ubeboet hede. Et år tidligere, i 1769, nævner Pontopidan derimod i beskrivelsen over Outrup sogn i Danske Atlas at Nybro hedder sådan på grund af broen over vadestedet.⁴ H.K. Kristensen mener navnet går tilbage til middelalderen hvor den vestjyske Hærvej skulle være gået herover. Jeg er ganske enig med H.K. Kristensen i vurderingen af navnets alder – det må alt andet lige være ganske alderdommeligt. Selve navnet, som er en sammensætning af tillægsordet ny med bro, indikerer at denne bro er kommet efter en anden, ældre bro. Spørgsmålet er: Hvilken bro? Det kan ikke vides med sikkerhed, men siden der har eksisteret en bro lidt vest for den nuværende Nybro bro, er det nærliggende at tænke sig at det er denne bro den ny bro skal afløse. Hvis det er tilfældet, må navnet Nybro være dannet mens lokalbefolkningen stadigvæk havde kendskab til vikingetidsbroen, enten rent fysisk, eller gennem sagn derom. Vikingetidsbroen var åbenbart ret kort-

livet og gik ud af brug omkring midten af vikingetiden. Nybro må derfor være dannet omkring samme tid, dvs. fra ca. midten til slutningen af vikingetiden. Når man tænker på hvor omkostningskrævende det var at vedligeholde en bro, er der ikke noget at sige til at Nybro i dårligere tider blev reduceret til et vadested.

Det at finde en forsvundet vej kan være et nok så møjsommeligt arbejde. Man kan som regel ikke finde den ved blot at se i landskabet eller ved at studere flyfoto, eller lignende. Hvis vejen skal findes og kortlægges på ny, må man gøre brug af alle forhåndenværende kilder til vor fortid. Jeg håber at have vist at man ved at kigge lidt nøjere på de stednavne vi bruger og anvender til daglig kan bidrage til at finde gamle vejforløb. Stednavne udgør et fint supplement til historiske kilder og arkæologiske udgravninger i vor søgen efter viden om fortiden. Hvis man støder på et stednavn der indeholder et ord for vej, bro eller en form for vadested hvor der i dag ikke er vej, så er det et godt tegn på at der nok har været vej forbi engang i tiden. Kigger man nærmere efter kan man måske finde en lavning eller et spor i landskabet der viser vejen. Måske viser en stribe i kornet den gamle vej, eller man kan se den som en skygge på et luftfoto. Prøv og kig dig omkring, måske finder du en gammel vej mellem to landsbyer, hvem ved?

Kilder

DAtl = Erich Pontoppidan, Den danske Atlas, I-VIII. (København, 1763-81).

DS = Danmarks stednavne, bd. 1 ff., udg. af Stednavneudvalget (Institut for Navneforskning). (København, 1922, ff.)

DSÅ = John Kousgård Sørensen, Danske sø- og ånavne, 1-8. (København, 1968-1996)

EtymOrdb = Niels Åge Nielsen, Dansk etymologisk ordbog, 2. udg. (København, 1969).

Feilberg = Bidrag til en ordbog over jyske almuesmål, af

H.F. Feilberg, I-IV. (København, 1886-1914).

GjT = Gamle jyske Tingsvidner. Udg. af Oluf Nielsen. (København, 1882).

Hald, Kristian, Vore stednavne. (København 1965).

Jørgensen, Bent, Stednavne og samfærdselshistorie. (København 1979).

Jørgensen, Bent, Stednavneordbog. (København 1994).

Kristensen, H.K., Ovtrup Sogn i Vester Home Herred. Udgivet af Historisk Udvalg for Ovtrup Sogn. (Varde, 1933-35).

MK = Matrikelkort (udskiftningskort). Kort- og Matrikelstyrelsen, København.

RO = Ribe Oldemoder (Avia Ripensis). Udg. ved O. Nielsen. (København, 1867).

ÆDA = De ældste danske Archivregistraturer I-V, udg. af T.A.Becker m.fl. (København, 1854-1910).

Noter

1. *Stræde* og *strade* er låneord i dansk, ultimativt fra latin (*via*) *strāta* 'brolagt (vej)' Forskellen mellem de to ord skyldes at de er indlånt gennem forskellige sprog. *Stræde* er indlånt fra oldengelsk *stræt* (som i moderne engelsk *street*) eller oldfrisisk *strēte*, hvorimod den særjyske form *strade* er kommet til os gennem den plattyske variant *strāte*. Ordene *stræde* og *strade* er muligvis indlånt så tidligt som i vikingetiden, men måske nok snarest fra tidlig middelalder.
2. *Drift* kan ifølge Feilbergs ordbog også betyde: 1) forårsarbejdet og dets sædetider, 2) gårdens eller markens drift, 3) en flok der drives, 4) fart i arbejdet, 5) fællesmark hvor kvæget drives ud og græsse, 6) drivvej med gærder på begge sider, for at kreaturerne ikke skulle kunne undvige. Man må antage at især også mulighed 5 kan indgå i en række stednavne.
3. I teksten betegner * foran en ord- eller navneform at den pågældende form er (re)konstrueret
4. DAtl 1769, s 700, i fodnoten: "*Nybroe* heder saa af Broen over Vadstedet".

Peder Gammeltoft. Født 1971. Saabyesvej 4, 1.th, 2100 København Ø. Lektor ved Afdeling for Navneforskning, Nordisk Forskningsinstitut, Københavns Universitet. Har udgivet bogen The place-name element bólstaðr in the North Atlantic area (København 2001) samt artikler om stednavneforskning i bl.a. tidsskrifterne Fra Ribe Amt, Målting, Nomina, Norna-Rapporter og Northern Studies.

Hjertinghjemmet

– et rekonvalescenthjem for Kvinder af den arbejdende og tjenende Klasse 1924-1931

Af Aja Høy-Nielsen

Hjemmet lå på adressen Sanatorievej 26 i Hjer-ting. På grunden findes stadig resterne af dets fundament, men meget få har kendt historien bag. En dag fandt jeg på Centralsygehusets loft noget arkivmateriale om »Foreningen til opret-telse af Rekonvalescenthjem for Kvinder af den arbejdende og tjenende Klasse«. Af årsberet-ningerne 1925 og 1926 fremgik det, at sygehu-sets forvalter, Espen Larsen, (1867-1927) var bestyrelsesmedlem i foreningen og forretnings-fører for hjemmet, og at overlæge Cold, Esbjerg Sygehus, var hjemmets tilsynsførende læge. Denne artikel er beretningen om en gammel forening fra 1886, hvis bestyrelse og medlem-mer påtog sig at skaffe penge til at hjælpe nød-stedte og uformuende kvinder ved sygdom. Det var en god sag, foreningen havde påtaget sig, men der skulle forløbe 33 års utrættelig arbej-de for sagen, før foreningens bestyrelse i året 1919 kunne tage det første rekonvalescent-hjem, Hareskovshvile nord for København, i brug og yderligere fem år før det andet og sid-ste, Hjertinghjemmet ved Esbjerg, blev indviet. Dets historie blev kort, for allerede i 1931 måt-te det afhændes.

Foreningens hensigt og mål

Foreningen blev stiftet i København i 1886. Blandt initiativtagerne var pastor Thomas Rørdam, komtesse Hedvig Ahlefeldt-Laurvigen (formand) og fruene Bøggild og Roepstorff. Foreningens formål var »at tage os af fattige

kvindelige rekonvalescenter og yde dem hjælp uden noget som helst vederlag og uden fastsat begrænsning i tiden. Vi give dem foruden husly og kost i de fleste tilfælde medicin og klæder, indløse pantsat tøj og slippe dem ikke, før vi i det mindste for en tid have sikret dem eksistens ved at skaffe dem tjeneste eller livserhverv«. For at kunne realisere et så smukt mål måtte der imidlertid fremskaffes kapital. Foreningens bestyrelse, med tilknytning til Den danske Diakonissestiftelse på Frederiksberg, opfordre-de venner og bekendte, læsere af forskellige kristne skrifter og lærerinder til at tegne med-lemskab med et månedlig bidrag på mindst 10 øre. Formanden, der selv boede i pension i et af Diakonissestiftelsens hjem, medvirkede til, at foreningen kunne råde over 18 værelser i stif-telsen. Foreningen modtog gennem årene legatmidler fra blandt andet den Raben Lewetzauske fond, det Warburgske Legat, de Spannnerske Legater samt fra Kriminalpolitiets 7. Kriminalkammer.

Med fattig – og alderdomslovene i 1891 blev det tilkendegivet, at det var det offentliges pligt at hjælpe fattige, syge og gamle, som ikke selv kunne skaffe sig det nødvendige til livets ophold eller nødvendig behandling og pleje i sygdomstilfælde. Året efter fulgte loven om statsanerkendelse af sygekasser. Det betød, at medlemmerne kunne få fri læge – og hospita-lsbehandling. Men lovene omfattede ikke i tilstrækkelig grad de dårligst stillede og selvfor-

sørgende kvinder, der ved en hospitalsudskrivelse var uarbejdsdygtige på grund af svækkelse. Uden arbejde, ingen løn og dermed ingen forsørgelse. Det var typisk ugifte kvinder, forladte hustruer eller enker, hvis arbejdsområder var fabriksarbejde, rengørings-, vaske – og strygekonearbejde, syerske eller virke som husbestyrerinde. Foreningens vedtægter og formål blev tilpasset de nye forhold efter 1892 og blev herefter formuleret således: »hjælpe værdige og trængende kvinder af den arbejdende og tjenende klasse til efter en udstået sygdom at kunne tilbringe kortere eller længere tid under gunstige forhold for atter at blive raske nok til at overtage en virksomhed«.

Et rekonvalescenthjem i Hjerting tager form

Konsul Breinholt, Esbjerg, overdrog i 1917 foreningen en grund med strandret i Hjerting. Overdragelse foregik under stor bevågenhed med tilstedeværelse af foreningens formand, komtesse Hedvig Ahlefeldt-Laurvigen, Esbjerg Byråd, formændene for sygekasserne i Esbjerg, fra KFUK, Dansk Kvindesamfund og Røde Kors samt en række ledende mænd og kvinder. De blev informeret om det kommende rekonvalescenthjem, der skulle modtage kvinder fra hele Jylland. Initiativet blev positivt modtaget og der blev tegnet medlemskab med to kr. i årlig kontingent. 23 esbjergensere var blandt de nye medlemmer, og fra Hjerting indmeldte førstelærer Erichsen, sygekasseformand J. Fisker og karetmager Lund Jensen sig. Også interesserede fra Varde, Grindsted, Fanø og Ribe støttede sagen med indmeldelse. Af årsberetningen i 1923 fremgår det, at der var 485 betalende medlemmer i Jylland fordelt over 38 købstæder og sognekommuner. Kontingentet alene var ikke tilstrækkeligt til at finansiere byggeriet og den efterfølgende drift. Foreningen kunne kun fremskaffe 7-8.000 kr. af de nødvendige

Præsentation af Hjertinghjemmet til foreningens medlemmer i 1924. Foto. Esbjerg Byhistoriske Arkiv. Billede nr. 52293-109.

30.000 kr. til byggeriet, og projektet var ved at blive opgivet. Der skete så det, at arkitekt Gjerding fremkom med et revideret overslag for byggeriet på ca. 20.000 kr. og da samtidig forvalter Larsen fik tilsagn fra Centralforeningen for Ribe Amts Sygekasser om at støtte sagen med 14.000 kr., svarende til 25 øre pr. sygekassemedlem, blev byggeriet en realitet. Byggeriet blev sendt i licitation.

Licitationen foregik den 3. november 1922, hvor 32 håndværksmestres tilbud blev vurderet. Inden for de enkelte faggrupper var der stor forskel i tilbudene, svarende til 30-50 %. Det gennemsnitlige tilbud var på 24.326 kr. og det valgte, laveste tilbud blev givet af lokale mestre og var på 20.403 kr. Den 23. september 1923 kl. 15 var der grundstensnedlæggelse med indbudte gæster og efterfølgende forfriskning på Badehotellet i Hjerting. Den 1. august året efter kunne de første rekonvalescenter modtages. Hedeselskabet havde beplantet grunden og konsul Breinholt lod anlægge en køkkenhave. Arkitekt Gjerding havde ydet sit arbejde uden beregning. De første år fremkom der mange bygningsmæssige problemer. Om disse kunne henføres til arkitektens manglende kendskab til de vejrmæssige forhold på Vestkysten, eller valget af de billigste tilbud, lader sig ikke afdække helt. Dog antyder forvalter Larsen den 6. november 1924 i en skrivelse til bestyrelsen: »gratis arbejde kan somme tider også blive for dyrt« og videre skriver han: »ulykken har jo været, at både arkitekt, murermester og bestyrelsen har været for dårlig kendt med de to spørgsmål, – brøndboring og dækning med rørtag«.

Og problemer var der. Med stråtaget og røgen der slog ned i kakkellovne, en pyntelig kamin der ikke gav varme, samt brud på vandrøret fra brønden til huset. Betalingen for de udførte reparationsarbejde trak i langdrag, især murermesteren måtte vente længe på grund af bestyrelsesformandens sygdom. Bestyrelsens håndtering af sagen bærer præg af, at bestyrelsesmedlemmerne efterhånden var blevet gamle og trætte. Den vikarierende formand måtte afløses efter et år grund af sygdom, og dette gjorde sig også gældende for kasseren i året 1925/1926. Bestyrelsens juridiske konsulent, overretssagfører L. Hallager, og forvalter Larsen overtog sagen og fik den afsluttet

og forholdene bragt i orden. Hjemmets inventar blev overvejende givet som gaver, fx en lysekrone fra konsul Breinholt, et komplet spise-stel til 24 personer fra isenkræmmer Bang Knudsen, mens snedkermester Nielsen fra Esbjerg skænkede borde og stole, fra ikke navne-givne personer blev der givet et kaffestel, en gyngestol, viskestykker, et dannebrogssflag, bøger og malerier. I de efterfølgende år, i takt med nedslidningen af inventaret, blev der fortsat givet gaver til hjemmet.

Daglig ledelse, drift og administration

Hjemmet blev indviet den 1. august 1924 med plads til 12-14 kvinder. Det blev ledet af en bestyrerinde, frk. Mielch, med to unge piger til hjælp, der alle var kendt og anbefalet af Diakonissestiftelsen. På grund af for få henvendelser om ophold i den første vinter, blev hjemmet lukket fra midt i november 1924 til den 1. april 1925. En lokal bestyrerinde, frk. Toft, overtog stillingen og forblev der til lukningen af hjemmet i 1931. Rekonvalescentopholdet var, som tidligere nævnt, beregnet for uformuende kvinder, der efter sygdom trængte til at komme til kræfter inden genoptagelse af arbejde eller hjemlige forpligtelser. I et ansøgnings-skema måtte ansøgeren beskrive sin tilstand eventuelt med lægens påtegning. Ansøgeren skulle også redegøre for sine økonomiske forhold samt godtgøre kautionsforholdet. I forvalter Larsens henvendelse til sygekasserne i 1922 oplyste han, at døgnprisen var fire kr., hvoraf sygekassens andel udgjorde to kr. for sygekasse-medlemmer, foreningen betalte en kr. og egenbetalingen var en kr. pr. døgn. Kvinderne havde mulighed for at søge hel eller delvis fritagelse af egenbetalingen af foreningen. Bestyrelsen drøftede, om de skulle søge en statsanerkendelse af hjemmet og dermed få lettet deres økonomi. Forvalter Larsen, der havde

Overlæge Cold, Esbjerg Sygehus, var Hjertinghjemmets tilsynsførende læge. Foto. Esbjerg Byhistoriske Arkiv. Billede nr.53087-070.

været forretningsfører i Den alm. Sygekasse i Esbjerg, fik overtalt bestyrelsen, og man sendte en ansøgning til Socialministeriet. Kontorchef H. Daniel, Statens Sygekasseinspektorat kom, på inspektion i foråret 1925, og nogle måneder senere fulgte yderligere et besøg af sygekasseinspektøren og en fuldmægtig. Af inspektora-tets skrivelse af den 17. juni 1925 fremgik det: »at Socialministeriet vil være sindet at godken-de rekonvalescenthjemmet«, hvis følgende for-hold blev bragt i orden: Der skulle være luft-ventiler i soveværelserne, den øverste del af soveværelsesvinduerne skulle særskilt kunne åbnes, at der blev etableret fast lægetilsyn, at

rekonvalescenter kunne indlægges på sygehu-set, hvis de blev syge, samt at der fandtes et af statens godkendt kostreglement. Arkitekt Gjersings løsningsforslag vedrørende vinduer-ne og ventilation blev iværksat i vinteren 1925/1926. Et kostreglement ville forvalteren tage sig af. Nødvendigheden af det påpegede lægetilsyn havde bestyrelsen svært ved at forstå. Hjemmet havde i forvejen overlæge Cold som tilsynsførende læge. Hvis en rekonvalescent blev syg, blev Cold, formoder jeg, telefonisk kontaktet og om nødvendig blev den syge bragt til sygehuset, da overlægen ikke havde bil. Embedslæge Jakobsen blev spurgt til råds, og han havde løsningen. Embedslægen var qua sin stilling pligtig til at føre tilsyn med hjemmet. I praksis blev det sådan, at Cold fortsatte med at vurdere alle henvisninger til Hjemmet og skrive den årlige lægeindberetning. Hvis en rekonvalescent blev syg og hun var fra Esbjerg, var det hendes sygekasselæge, der blev kontaktet. Hvis patienten var udenbys fra, blev embeds-lægen kontaktet og eventuelt tilkaldt. Syge-kasseinspektoratet godkendte den lægelige ordning.

Den 31. marts 1926 forelå statsanerkendel-sen. Det betød, at Hjemmet nu var sikret fuld betaling for ophold, når rekonvalescenten var medlem af en statsanerkendt sygekasse. For sygekasserne betød det, at de kunne betale deres medlems ophold på Hjertinghjemmet, da de ville få statsrefusion for opholdsbeløbet op til fire kr. pr. døgn. For kvinderne var et livgivende ophold ikke længere afhængig af, om de kunne få friplads eller havde tilstrække-lig med økonomiske midler.

Hvilke oplysninger er der om kvinderne?

Rekonvalescenthjemmets tilbud til kvinder kunne læses på plakater på sygekassekontorer-ne og hos de praktiserende læger. Ansøgnings-

Hjertinghjemmet i sommeren 1932, hvor Københavns Kommunalærerindforening havde overtaget stedet til svagbørnskoloni. Foto. Esbjerg Byhistoriske Arkiv. Billede nr. 52291-070.

skemaerne kunne rekvireres hos forvalter Larsen på Esbjerg Sygehus eller hos Esbjerg Hjemmesygepleje. Kvinderne kom overvejende fra Esbjerg og omegn, de øvrige fra Ringkøbing, Vejle, Ribe og de Sønderjyske Amter. Varigheden af opholdet kan kun indirekte læses af forvalterens interne notater ført over nogle måneder i 1926. Ganske få kvinder var på hjemmet i en uge, langt de fleste blev der i seks til syv uger eller længere tid. I 1925 havde 50 kvinder ophold, året efter var det 70 og i det sidste år var det 82 kvinder. Fra Colds lægelige beretninger 1925, 1926, 1928, 1929 og 1930 fremgår det, at den hyppigste sygdom er nervsvækkelse og blodmangel. De øvrige lidelser

henhører til mave – og tarmlidelser, underlivssygdomme samt influenza og lungebetændelse. Ved at sammenligne indberetningen fra Hareskovhvilte i årene 1920, 1924 og 1925 er nervesvækkelse og blodmangel også her de hyppigste lidelser. Man aner, at det er nedslidte kvinder med fysisk hårdt arbejde, lange arbejdsdage, ringe kost og dårlige boligforhold, der får tildelt ophold. Netop foreningens målgruppe.

Lukning på trods af stor søgning

Bestyrelsen måtte tage den tunge beslutning i foråret 1931 at lukke Hjertinghjemmet med udgangen af året, fordi foreningen ikke havde økonomi til vedligeholdelse og modernisering

af hjemmet. Dette skete på trods af, at der stadig var stor søgning om ophold, og selv sygekasserne tvivlede ikke på behovet for et sådant hjem. Og yderligere var opholdsbetalingen nu næsten finansieret af sygekasserne. Den ihærdige, flittige og problemløsende forvalter Larsen med det store sociale engagement var pludselig død i 1927. Hans lokale efterfølger førte de regnskaber, der skulle føres, men nærrede ikke på samme måde interesse for hjemmet, som Larsen havde gjort siden 1917.

Den direkte årsag til beslutningen om lukningen var, at Sygekasseinspektoratet havde været på inspektion i sommeren 1930. Her blev påpeget de forskellige bygningsmæssige forhold, der skulle bringes i orden for at statsanerkendelsen kunne opretholdes. Der skulle blandt andet indlægges centralvarme, indrettes flere badeværelser og bygges en liggehal. Lægetilsynet skulle ændres til fast ugentlig tilsyn, og regnskabet skulle føres på en anden måde. Foreningen så sig ikke i stand til imødekomme inspektoratets krav og henvendte sig til bestyrelsen for Foreningerne af Sygekasser i Ribe Amt om at købe Hjemmet. Sygekassernes bestyrelse anbefalede købet, men på repræsentanternes generalforsamling blev forslaget forkastet. Den gamle forening fra 1886 havde overlevet flere formandsskift, men overlevede ikke statsanerkendelsen og de dermed offentlige krav til foreningens hjem i Hjerting. Ved årsskiftet 1931/1932 blev Hjemmet købt af Københavns Kommunalærerindeforening, som siden 1925 havde haft pigesanasatorium på nabogrunden. Læreriinderne indrettede Hjemmet til svagbørnskoloni for svækkede og syge piger fra København, der trængte til et længevarende ophold udenfor hjemmet. Hjertinghjemmet ændrede navn til Annekset og blev i de næste 50 år en del af feriekolonikomplekset i Hjerting.

Kilder

Det Kongelige Bibliotek

Årsberetninger for Foreningen til Oprettelse af Rekonvalescenthjem for Kvinder af den arbejdende og tjene-
nende Klasse. 1918-1923, 1925-1926 samt 1928-1930.
Rørdam, Thomas: »En Tale, holdt i Tankerne«. Købehavn.

Esbjerg Byhistoriske Arkiv

Korrespondance i årene 1919-1927:

Breve fra foreningens bestyrelse med flere til forvalter Larsen. Breve fra forvalter Larsen til bestyrelsen.

Oplysninger om Rekonvalescenthjemmet Hareskovhvil. Reglement til rekonvalescenterne. Formodentlig fra 1919. Licitation den 3. november 1922. Oversigt over indkomne tilbud. Aarsoversigt for Centralforeningen af Sygekasser i Ribe Amt 1923. Ansøgninger om ansøgningsskemaer 1925-1926.

Opgørelse over Bidragsydere fra Centralforeningen af Sygekasser i Ribe Amt til Opførelse af Rekonvalescenthjemmet ved Hjerting, den 10. januar 1925. Oversigt over Regnskabet for Hjertinghjemmet 17. april 1925 til 30. november 1925. Forvalter Larsens kladder med oplysninger om opholdsbetaling fra maj til og med november 1926. Forvalter Larsens skrivelse om indsamling til foreningens byggefond, den 8. marts 1926

Andre kilder:

Rekonvalescenthjemmet ved Hjerting. Sygekasse-Tidende. November 1923, s. 255-256. København Kommunalærerindeforenings Kolonier 1907-1932. Københavns Kommuneskole. Nr. 27. 1. Juli 1932, s 301-303.

Aja Høy-Nielsen. Født 1944. Havnegade 69, 6700 Esbjerg. Sygeplejerske. Tilknyttet Dansk Sygeplejehistorisk Museum. Har skrevet artikler til fagblade og portrætter til Dansk Kvindebiografisk Leksikon samt bogen »Sygeplejersker i en provins – træk af sygeplejens historie og professionalisering i Esbjerg i årene 1890-1925«, udgivet 1999.

Det vigtigste fra Kjærgård

En vestjysk herregårdsauktion 1828

Af Carsten Teilman Hald

Hvad blev der af indboet fra Kjærgård, der i 1700-årene var Ribe Amts største herresæde? På baggrund af en herregårdsauktion i 1828 redegøres der for de møbler, malerier mv., som endnu kan spores tilbage til geheimeråd Frederik v. Gersdorffs tid, og som er eller hovedsagelig har været i den Teilmanske efterslægts eje.

Et ukendt auktionskatalog

I 1828 afholdtes på Endrupholm i boet efter godsejer Tøger de Teilman (1776-1827) en løsøreauktion. Til brug for denne blev der hos bogtrykker Niels S. Hyphoff i Ribe trykt et auktionskatalog, hvoraf der i dag kun kendes to eksemplarer. Det ene har tilhørt Tøger Teilmans søn, kaptajn Tøger Reenberg de Teilman (1805-1852) og det andet svigersønnen, pastor Hans Nicolaj Tranberg Friis (1800-1886).²

Specielle jyske udtryk

Rent sprogligt er kataloget specielt interessant ved at benytte en lang række dialektbetegnelser på inventargenstande, såsom bøyeklammer, gragonger, hagelform, hærdeøj, ostkop, pomp-hage, qualmåler, speigbore, streppe, vandmåde m.fl.

Blandt de sidste numre i kataloget nævnes otte »abelplanker«. Da denne betegnelse for planker af sølv- eller gråpoppele ikke vides at have været anvendt i det sydvestlige Jylland, men alene på Als og i egnen omkring Sundevad giver dette et fingerpeg om, at katalogets

forfatter er den afdøde godsejers svoger, pastor Peter Petersen fra Varnæs (1779-1849), der som søn af slotsgartneren på Augustenborg har kendt og brugt denne sønderjyske dialektbetegnelse.³

Katalogets titelblad er misvisende

Kataloget består af 45 sider og omfatter i alt 1.378 forskellige numre, bestående af indbo, arbejdsredskaber og ting og sager af enhver art spændende fra to diamanter til to postvogne. Det er mangelfuldt udarbejdet og uden systematik. Umiddelbart virker det som om, der er tale om en auktion, hvor en gård skal totalt ryddes for inventar af enhver art – selv tjærspannden sælges. Dette forbløffer, når man véd, dels at Endrupholm forblev i Teilman familiens eje, dels at hovedparten af inventaret herfra senere fandtes på Gjellerupholm ved Varde. Men forklaringen findes bag på det ene katalog, hvor en blyantspåskrift oplyser: »Det vigtigste fra Kjærgaard«!

Katalogets indhold.

Kataloget første 226 numre fremtræder som en kaotisk registrering dels af den nylig afdøde kunstner Jeppe Stavns (1747-1826)⁴ atelier dels af en række effekter fra pulterkamret på Endrupholm: Bl.a. 1 barometer, 2 kompas, 1 kasse med forstørrelsesglas, 5 kikkerter, 1 elektriskermaskine, 1 himmelkugle, 3 astrolabier (måleinstrument til at måle solens og stjernes

højde på himlen), 1 kårde, 2 hirschfængere, 1 pallask (ryttersabel) mv., alt sammen ting og sager som man behændigt benytter lejligheden til at komme af med, nu da man alligevel holder auktion. Fra nr. 227 er der ligesom lidt bedre systematik, og de næste 1.152 genstande må være inventaret fra Kjærgård. Og hermed bliver kataloget interessant, fordi det giver os mulighed for at for at ane konturerne af Kjærgårds tidligere så rige indbo og inventar.

Kjærgård

Kjærgård⁶ blev i 1662 erhvervet af geheimeråd Erik Krag (1630-1672) til Bramminge. Efter hans død drev sønnen, baron Frederik Krag gården, indtil søsteren Edel Margrethe Krag (1665-1739) og svogeren generalløjtnant, geheimeråd Frederik v. Gersdorff (1651-1724) til Bramstrup fik skøde på gården i 1687.⁷ Og hermed indledtes Kjærgårds storhedstid, der kom til at strække sig over 100 år. Godset omfattede alt jordegods mellem Kongeåen og Sneum Å på omkring 11.000 tdr. land fordelt på ca. 200 fæstegårde og huse. På Kjærgård blev de gamle fra middelalderen og renæssancen stammende bygninger nedrevet og i 1695 erstattet af det i dag eksisterende 3-fløjede barokanlæg med lange sidefløje åbnet mod adgangen. Midterfløjen fik to stokværk, sidefløjene var et stokværk lavere.⁸ Vinduerne er placeret i streng symmetri. Hertil sluttede sig et pragtfuldt haveanlæg og en staldgård, der lå lidt bort fra hovedbygningen. Bygmesteren er Ernst Brandenburger, der udover at arbejde for kong Frederik IV også benyttedes af svogeren, baron Frederik Krag på Stensballegård, og af storkansler, greve Conrad Reventlow på Clausholm (1644-1708).⁹

Den eneste beskrivelse, der i dag kendes af geheimerådens Kjærgård, stammer fra pastor Knud Lang (1718-1781) til Hunderup og Vil-

slev menigheder. Han omtaler, at Frederik Gersdorff »førte en stor og prægtig Stat frem for de fleste andre kommanderende Generaler i hans Tid«.

Frederik Gersdorffs nære tilknytningsforhold til Frederik IV, til greve Christian Gyldenløve (1674-1703), Conrad Reventlow og til så kendte udenlandske statsmænd som prins Eugen af Savoyen og hertugen af Malborough giver i al fald en vis forventning om, at gårdens interiør formentlig har hørt til blandt tidens bedste. Hertil kommer, at Frederik Gersdorff formentlig af sin svigerfader, generaladmiral, baron Jens Juel til Juellinge (1631-1700) modtog et flot udstyr. Man véd i al fald, at der hos Christian Gyldenløve både på Gisselfeld og i palæet på Kongens Nytorv hverken savnedes kostbare gobeliner, silketapeter eller møbler, alt sammen ting som Gyldenløve fik i forbindelse med sit ægteskab med Jens Juels enke »hendes høje nåde« Dorte Krag (1675-1754).

Endvidere har Frederik Gersdorff gennem datidens store internationale handelsdynasti Marselis¹⁰ haft mulighed for at købe tidens bedste møbler og indbo. Endelig har han øjensynlig altid benyttede gode håndværkere, hvilket bl.a. kan ses af de smukt udskårne døre til det Gersdorffske gravkapel i Hunderup kirke.¹¹

Men kvalitet og store forhold forudsætter en god økonomi, hvorfor Frederik Gersdorff i forbindelse med et taffel – vist mere i alvor end i spøg – foreslog Frederik IV, at der blev givet tre nye privilegier: Ét til ham selv til udgivelse af en ny katekismus, ét til Conrad Reventlow på en ABC og ét til Christian Gyldenløve på en ny udgave af Davids Salmer, for så ville de alle tre snart være ude af deres gæld.¹²

Oberstinde Margrethe v. Rosenørn og kammerjunker Frederik v. Gersdorff

I 1731 overtog sønnen, oberstløjtnant Chri-

stoffer Frederik Gersdorff, Kjærgård, (1699-1748) og ved hans tidlige død blev enken, Margrethe Rosenørn (1715-1786), gårdens ejer. Allerede i 1757 påbegyndte hun en total udskiftning af det gamle landbofællesskab, der senere blev fulgt af en hoveriafløsning. Ved hendes død blev 461 tdr. hartkorn udbudt til salg til selveje. Margrethe Rosenørns søn, kammerjunker Frederik Gersdorff (1736-1824) købte hovedparcellen af boet. Men Kjærgård viste sig efter frasalget af fæstegodset og efter at have mistet sine skatteprivilegier totalt urentabelt, idet driften af gården fortsat forudsatte et stort folkehold på 30 personer.¹³ Allerede i 1790 udparcellerede og videresolgte kammerjunkerens gården.

Etatsrådinde Sophie Amalie v. Gersdorff og hofjægmester A.C. de Teilman

I anden halvdel af 1790'erne generhvervedes det stærk reducerede gods med et jordareal på nu kun 122 tdl. af Margrethe Rosenørns datter, Sophie Amalie v. Gersdorff (1743-1801), der var gift med etatsråd Tøger Reenberg de Teilman til Endrupholm (1721-1788). Ved hendes død tilfaldt Kjærgård hendes yngste søn, kammerjunker og kgl. jægmester Andreas Charles de Teilman (1786-1852).¹⁴ Jægmesteren blev i 1808 gift med Elisabeth v. Wedelsparre (1784-1823). Parret tog ophold på Kjærgård, og i denne anledning blev hovedparten af det af gårdens gamle inventar, der fandtes på Endrupholm, tilbageført og samtidig suppleret med et efter sigende rigt bohabe, ligesom selve hovedbygningen blev underkastet en gennemgribende indvendig istandsættelse.¹⁵

Men Kjærgård var og blev urentabelt, hvorfor jægmesteren allerede et par år efter indledte forhandlinger om køb af Gram Gods i Sønderjylland.¹⁶ Statsbankerotten i 1813 ødelagde imidlertid jægmesterens hidtidige gode øko-

nomi, hvorfor forhandlingerne om køb måtte opgives. Jægmesterparret flyttede herefter ind på Endrupholm, og med dem fulgte også hendes broder, kaptajn Magnus Frederik v. Wedelsparre (1781-1839).

Befriet for at føre selvstændig husholdning og overladende administrationen af Kjærgård til broderen Tøger Teilman havde jægmesteren nu de bedste betingelser for udelukkende at beskæftige sig med sine omfattende ornitologiske og naturvidenskabelige studier. I 1823 udgav han »Forsøg til en Beskrivelse af Danmarks og Islands Fugle«, der er den første danske bog om fugle. Da denne ikke indeholder en eneste ornitologisk iagttagelse fra Kjærgård,¹⁷ men derimod en lang række fra Endrupholm, bekræftes det herved indirekte, at jægmesteren på et ret tidligt tidspunkt har fraflyttet Kjærgård, hvis bygninger herefter henstod ubeboet og tømt for inventar. I 1824 i forbindelse med sit andet ægteskab med Sophie Bardenfleth (1803-1826) besluttede A.C. Teilman at afhænde Kjærgård, men salget blev først gennemført i 1828 i forbindelse med Tøger Teilmans død.

Auktionen 1828

Auktionen blev ret naturligt afholdt på Endrupholm, hvor inventaret fra Kjærgård allerede befandt sig, og hvor det også var lettere at få en god pris, da salget skete fra en gård, der var i drift med nyopførte, moderne bygninger, og hvor løsøret officielt fremtrådte som tilhørende boet efter en velrenommeret godsejer.

Ved sædvanlig skifteregistrering kan man som regel følge inventaret stue for stue, men det giver nærværende kataloget ikke mulighed for. Inventaret er totalt revet ud af den oprindelige sammenhæng, således at man ikke får nogen fornemmelse af, hvor i bygningen de enkelte møbler oprindeligt har stået.

Inventar, der vides udtaget fra Kjærgård i 1786-1790.

Margrethe Rosenørns børn og arvinger vides ved hendes død at have udtaget malerier, møbler, sølv og pretiosa, der var af værdi eller af særlig affektionsværdi. Datteren på Endrupholm, Sophie Amalie Gersdorff, udtog hovedparten af det indbo, som hendes søskende var uinteresserede i og dette blev som ovenfor nævnt igen tilbageført til Kjærgården, da hun overtog gården. På Endrupholm forblev dog Andreas Brünniches portræt af Margrethe Rosenørn, rigsadmiral Ove Gjeddes skibskiste og nogle ostindiske kopper som admiralen havde medbragt hjem fra Trankebar. Rigsadmiralen var Frederik Gersdorffs morfader. Endvidere en stor brilliantring, der var gammelt arvegods fra Gersdorffs slægten, samt et etui med elfenbensblade til at bruge som notesbog, som Margrethe Rosenørn havde fået af sin datterdatter, Margrethe Mette de Teilman (1757-1837) fra Ristrup, der blev opdraget hos hende på Kjærgård. Det pågældende etui stammer fra Granada i Spanien, og er et tidligt eksempel på turistsouvenir fra 1700-årene. De pågældende effekter faldt i arv til hendes ældste søn, Tøger Teilman (1776-1827).

Margrethe Rosenørns søn, major Poul Gersdorff, Hanstedgård (1737-1822), udtog bl.a. en række portrætmalerier,¹⁸ heriblandt Abraham Wuchters portrætter af geheimeråd Erik Krag (1620-1672) og Vibeke Rosenkrantz (levede endnu 1688), Jacob Conincks billeder af geheimeråd Frederik Gersdorff og Edel Margrethe Krag, maleriet af Christen Krag (1595-1645) til Lydum, der står sammen med sønnen, ovennævnte Erik Krag. Herudover 3 sølvspyd og 2 snustobaksdåser i perlemor, samt fra arkivet på Kjærgård en lang række dokumenter såsom oldefaderen Christoffer Gersdorffs naturalisationspatent fra 1662, diverse

udnævnelser, der relaterer sig til Frederik Gersdorffs militære karriere, hans udnævnelse til »Hvid Ridder«¹⁹ samt den Gersdorffske anetavle.²⁰

Andet inventar, der er udtaget før auktionen i 1828

Herudover véd man, at jægermesteren selv udover møbler, sølvtøj, pretiosa, signeter og bøger sikrede sig en række familie billeder, der udover portrætter af familierne Reenberg og Teilman også omfattede nogle miniaturer, bl.a. af svigermoderen, Christine Elisabeth v. Wedelsparre, f. Paulsen (1722-1808) og af generalmajor Johan v. Ewald (1744-1813). Af mere kuriøse ting bevarede han endvidere to kunstnerisk set ubetydelige små porcelænsfigurer af en stående kavaler og en liggende dame. Disse havde tilhørt hans 1. kones farfader, den fra Struenses tid berygtede kammerherre Magnus v. Beringskjold (1721-1804).²¹ Figurerne var blevet fjernet fra dronning Caroline Mathildes natbord, da hun natten mellem den 16. og 17. januar 1772 blev arresteret. Endelig har man en fornemmelse af, at arvingen til Endrupholm, Tøger Reenberg Teilman, ret naturligt også forlods havde udtaget de effekter, som han selv måtte være interesseret i. Men disse er i dag umulige at udskille i sønnen, cand.agro. Tøger de Teilmans (1850-1936) bohøve på Gjellerupholm, da de i hans registratur fra år 1900 kan skjule sig under betegnelsen fra »Endrupholm«.

Blandt auktionskøberne var pastor Hans Nicolaj Tranberg Friis (1800-1886), der i 1826 blevet gift med godsejer Tøger Teilmans datter, Sophie Amalie de Teilman (1803-1877).²²

Senge, linned og linnedskabe

Kataloget nævner ikke færre end tre linnedskabe – et blåt og to store – samt en servietpresse.

Figur 1: Renæssance egetræsskab fra Kjærgård. Fotografi fra ca. 1910, da skabet stod på Nykjøbing Mors Apotek hos A.C. Teilman-Friis.

På auktionen blev der endvidere udbudt 8 himmelsenge og 7 senge uden omhæng, 42 dyner, 68 puder, men kun en krølhårsmadræs. Til disse mængder af senge og sengeudstyr kunne man forvente, at der også var blevet udbudt en stor mængde sengelinned, men i kataloget er kun anført 4 pudevær, 1 par fine kramlærredslagener, 2 par hørgarnslagener samt 20 blågarnslagener. Af dækketøj sælges kun 1 damaskdug med 10 servietter, 8 fine hørgarnsduge med tilsammen 80 servietter, og 15 blågarnsduge med 48 servietter. Enkelte servi-

etter eksisterer stadig fra Edel Margrethe Kragts tid. De er vævet i 1712 hos det bekendte linnedvæveri i Courtrai i Holland. I servietten er indvævet det Gersdorffske-Kragtske alliancevåben under en fælles adelskrone. Det Gersdorffske våben er belagt med Dannebrogsgordens kæde og i hjørnerne ses ægtefællernes monogrammer.²⁹

Skabe

Kataloget nævner lakonisk 3 skabe og 1 klædeskab. De to skabe blev erhvervet af pastor H.N.T. Friis, det tredje efter alt at dømme af Kjærgårds nye ejer, prokurator Søren Sørensen fra Løvlund.

Klædeskabets senere skæbne er ukendt, hvorimod de 3 andre skabes kan følges.

Det første skab var af egetræ og ibenholt med 2 dørpartier fra 1600-tallets midte. Skabet et eksempel på den rige udformning som møblerne fik især i den sydlige del af Flandern med den stærke markering af de lodrette og vandrette led. Skabe af denne type var stærk efterspurgt i datiden, men hvorvidt den konkrete skab har været importeret eller lavet af en hjemlig snedker lader sig ikke vurdere. Skabet ejedes senere af pastor Friis's søn, apoteker A.C. Teilman-Friis, Nykjøbing Mors, der solgte det omkring 1910, da han flyttede til København (figur 1).

Det næste skab pastor Friis købte var et kabinetskab udført i skildpadde, ibenholt og palisander. Disse kaldes almindeligvis for »el vargueño« eller »el borgueño«, og brugtes oprindeligt af det spanske diplomati og senere af det europæiske aristokrati som »rejsekister«. De blev medbragt på rejser til opbevaring af dokumenter og kostbarheder – samt som en slags statussymbol for at vise for omverdenen deres rigdom og økonomiske formåen. Disse pragtfulde skabe blev i årene efter 1650 bl.a. frem-

Figur 2: "Skildpaddeskab" nr. 1 fra Kjærgård: Fotografi ca. 1895, da skabet stod i Tønder hos læge, dr.phil. G.M. Friis, hvis datter generalinde Sophie Kühnel sidder ved siden af skabet.

stillet i Antwerpen af snedkerfirmaet Fourchoudt.

Af et fotografi fra omkring år 1890 (figur 2) ses, at skabet er fremstillet i 2. halvdel af 1600 årene.²⁴ Udvendigt er det forsynet med to store hanke i siden og lukket med to låger med et kraftigt låsetøj. Åbnes skabet, er dets forside opdelt i tre felter af fire kraftige pilastre, hvoraf første og tredje felt består af fem aflange skuffer af ibenholt og skildpadde, midterfelter består af

et skab med en skuffe både over og under. Dørenes indersider er udsmykkede med kraftige frontoner af ibenholt. Af fotografiet fremgår endvidere, at man på et senere tidspunkt har forsynet skabet med en balustrade og inden for denne igen konstrueret en ejendommelig stærkasselignende opbygning. Disse tvivlsomme »forbedringer« blev senere fjernet.

Et tilsvarende, lidt mindre kabinetskab (figur 3) fandtes også hos pastorindens bror-

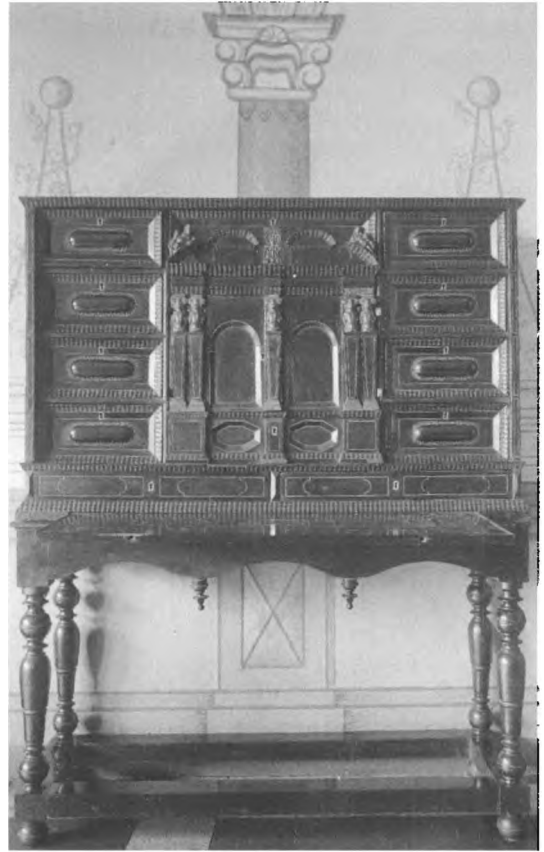
søn, Tøger Teilman på Gjellerupholm.²⁵ Han havde arvet sit skab efter sin morfader, proprietær Knud Andersen til St. Hebo (1795-1862), der i mange år havde det stående i Grydvad Mølle, hvor de mange små skuffer blev brugt til opbevaring af kornprøver. Som tidligere ejer af dette skab anføres ovennævnte prokurator Søren Sørensen. Gjellerupholmskabet står i dag i baroksalen i Borgmestergården i »Den Gamle By« i Århus.

Det vil være nærliggende at antage, at også Gjellerupholmskabe stammer fra auktionen i 1828. Da Frederik Gersdorff i 1720 efter sin svigersøn, baron Jørgen Gyldercrone (1682-1714), der tilhørte Marselis slægten, så sig nødsaget til at overtage herregården Urup i Østbirk sogn, kan det ene af de to skabe hermed være kommet i hans eje.

Øvrige møbler

Kataloget opregner 3 ottedags stueure, 2 chatolles, det ene med to spejle, 26 borde, hvoraf 4 med marmorplader, samt 2 skriveborde, 1 kiste, 1 dragkiste, 66 stole, 2 lænestole og 2 sofaer.

Disse ret intetsigende beskrivelser viser kun, at mængden af stole og borde har været stor, men om møblernes typer og alder kan intet siges. I den Teilmanske efterslægt er der imidlertid bevaret en kanapé med dobbeltbøjleryg og svajede ben i bøg (figur 4) samt en tilsvarende stol fra ca. 1740-1770. Disse to møbler kan stamme fra Margrethe Rosenørns møblering på Kjærgård og viser således typen på nogle af de stole, der i al fald i hendes tid har fandtes på gården. De pågældende møbler blev i 1786 arvet af datteren, Margrethe v. Gersdorff (1744-1794), der var gift med etatsråd Axel Rosenkrantz de Lassen (1740-1813) til Astrup. Blandt de øvrige solgte møbler kan nævnes noget så specielt som en tallerkenvarmer, 1 billedbord med tilbehør, 2 servanter, 2 natstole, 3 fod-

Figur 3: Seglkapsen med det Habsburgske kejserservåben. Fra arkivet på Kjærgård.

skamler, 4 stovleknægte og endelig en stor broderiramme og en garnvinde.

Der udbydes ikke færre end 11 spejle. Da Frederik Gersdorffs søster, Anna Maria v. Gersdorff, der var gift med venetiansk feltmarskal, baron Hannibal v. Degenfeld (1648-1691), ville det være nærliggende, hvis en eller flere af disse har været af italiensk oprindelse.

At man har forsøgt at gøre det hyggeligt

Figur 4: En rokoko kanapé fra 1760.

indendørs vidner de 8 lærreds- og 3 uldne rullegardiner om. Herudover udbydes 13 fag gardiner til vinduer samt 4 enkelte gardiner.

Belysning

Oberstløjtnant Christoffer Frederik Gersdorff var efter traditionen mørkerød som følge af en ubehagelig oplevelse ved hans fader, Frederik Gersdorffs begravelse, hvorfor Kjærgård i hans tid om natten henlå fuldt oplyst. Denne tradition kan i al fald ikke bekræftes på baggrund af kataloget, der kun anfører 2 lysekroner, 2 lysearme, 7 messinglysestager, 8 lakerede lysestager, 2 stager af kobber, 2 af glas, 1 lakeret nat-

lampe og 2 lygter. Hertil kommer 4 lysebakker og 4 lysesakse.

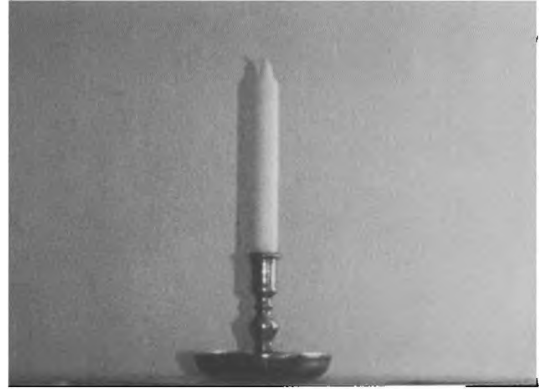
Den ene af de to lysekroner, der er en 6 arms malmkrone (figur 5) fra 1600-tallet, blev købt af pastor H.N.T. Friis sammen med i al fald én af 7 messingstager, en lille kammerstage, der skulle have stået fast på Margrethe Rosenørns natbord (figur 6).

Billeder

Kataloget opremser 32 oliemalerier og 22 malerier med vandfarve. De sidstnævnte kan være arbejder af Jeppe Staun, der især arbejdede med papir og vandfarve. Om motiverne for

Figur 5: Barok maltmlysekrone, ca. 1680 fra Kjærgård.

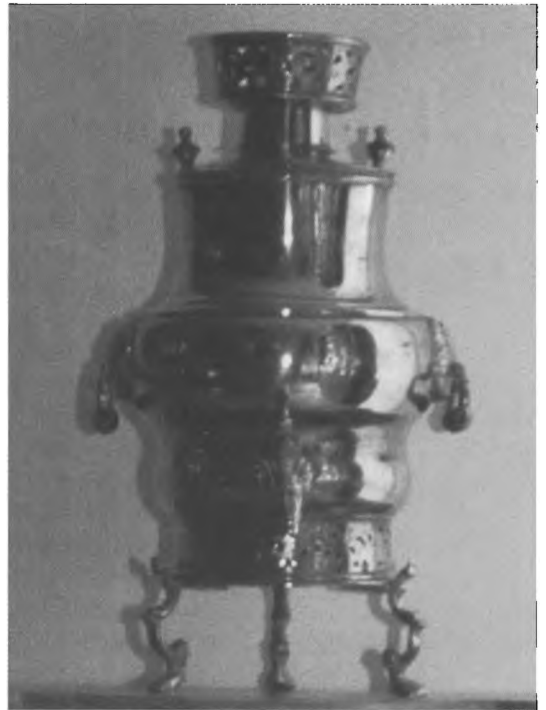
Figur 6: Margrethe Rosenørns kammerstage fra Kjærgård.

de pågældende billeder har man ingen viden om, kun at det ikke kan være hans bekendte samling af danske fugle, idet denne forblev i jægermesterens eje så længe han levede, hvorefter de på en efterfølgende auktion blev købt af pastor Friis. Interessen samler sig derimod om de 32 oliemalerier. Blandt disse skal man formentlig søge portrætterne af lensmand Palle Rosenkrantz til Sønderskov (1588-1651), og den ene af hans to hustruer, der vides at have hængt på Kjærgård Han var morfader til Edel Margrethe Krag.²⁶ Disse portrætters senere skæbne kendes ikke.

Glas og porcelæn

På Frederiksborg findes en glaspokal²⁷ med Frederik Gersdorff og Edel Margrethe Krag's våben. Den tilhørte senere deres sønnetatter Anna Antoinette v. Gersdorff (1738-1803), der ejede gården Nygårdsholm i Nr. Farup. Den giver med hele sin pragt en svag afglans af geheimerådens Kjærgård.

Kataloget udbyder 24 store vinglas og 16 små, hvorimod kun 6 ølglas, 4 brændevinsglas og 2 slebne snapsglas. Sammenholder man

Figur 7: En kobber temaskine fra Kjærgård. Udført i København 1757.

dette med udbudet af øl- og vintønderne i kældereren, hvor der stilles 6 øltønder og 5 vinankre til salg, ja så er der noget der kunne tyde på, at i al fald jægermesteren har foretrukket den udenlandske vin frem for den danske øl.

At drikke te har været foretrukket frem for kaffe. Der udbydes således 7 par tekopper, 3 porcelæns tepotter, 2 porcelæns tedåser, 1 tedåse i messing, 3 kobbertemaskiner, 7 kobbertekedler og 2 store blik tedåser mod kun 2 par kontorkopper, 1 porcelæns kaffekande og 2 kobberkaffekander samt 2 kaffemøller.

Den ene af de 3 kobbertemaskiner fandt vej til Vilslev præstegård sammen med den ene af kedlerne til te i kobber med et gennembrudt fyrfad. Temaskinen er stemplet København 1757 og er et tidstypisk rokokoarbejde (figur 7).

Glas og porcelæns afdelingen bærer præg af at være et tilfældigt skrabsammen efter at jægermesteren og familien har udtaget, hvad man selv havde lyst til at beholde. Der udbydes 2 chokoladekander, 30 flade og 22 dybe tallerkener, 10 fade, 2 sukterskåle, 3 smørkander, 3 terriner. Herudover 2 spølskåle, 6 vandskåle, 3 servanteskåle – hvor det oplyses, at de er af blå porcelæn med flaske – 3 vandkander og 6 kammerpotter.

Messing

I pastor Hans N.T. Friis' eje var der en række messingting, som har relation til Kjærgård, men som ikke er nævnt i kataloget, således f.eks. et stort 1600 tals messingfad med Krag slægtens våben. Dette fandtes senere hos sønnen på Nykjøbing Mors Apotek, hvorfra det blev solgt omkring 1910. Endvidere en stor messing seglkapsel, der har indeholdt det kejserlige Habsburgske våben, og som typisk må have siddet under et dokument, der stammede fra de Gersdorffske arkivalier.

Køkkenudstyr

Mængder af køkkenudstyr i kobber, tin, messing og jern er enormt og om ikke andetsteds, så røbes her de store forhold. Gryder, potter og pander er til åbent ildsted. Men ejendommelig nok udbydes noget så moderne som et jern komfur, der ellers først bliver almindelige på Ribe egnen omkring 1850.

Af kobbertøjet kan nævnes: 1 melonkageform, 1 snelegkageform, 14 små kageforme, hvoraf nogle kom til Vilslev præstegård. Blandt køkkentøjet i øvrigt kan nævnes 1 vaffeljern og 1 krumkagejern.

Kælder

Ud over de ovenfor anførte tønder til øl og vin bestod kælderudstyret af en mængde malt- og klynkasser, salttønder, meltønder, bøtter, kar og baljer samt dejtrug. Endvidere vaskebakker og baljer samt huggeblokke i lange baner.

Jagtudstyr

Da Teilman familien på Endrupholm var kendte som lidenskabelige jægere har formentlig mange af auktionskøberne regnet med at kunne gøre fine køb af jagtudstyr og andet jagttilbehør. Men her blev de skuffede. A.C. Teilmans eget jagtudstyr blev først udbudt til salg ved hans død i 1852. Det der blev udbudt ved auktionen i 1828 indskrænkede sig til et bøsseskab, 1 kugleriffel, 5 fuglebøsser, 1 krudthornslås, 1 krudtprøver, 1 rævesaks, 1 oddersaks, 1 høgebur samt en lås til en bøsse. Blandt pastor Friis' efterladenskaber findes en lås til en 1700 tals bøsse, men om det er den, der blev udbudt, vides ikke.

Afslutning

For at forvinde sorgen over både hustruens og broderens død samt i et forsøg på at samle kræfter til at afvikle sit embede på Sct. Croix

tilbragte A.C. Teilman foråret 1828 med en rejse gennem Europa. Her fordybede han sig i både kunst og naturvidenskab. Under et langt ophold i Paris lod han sig endvidere portrættere af Eckersbergs derværende elev, den senere i Hamburg så anerkendte portrætmaler, Louis August Aumont (1805-1879), og resultatet en smuk pastel blev sendt hjem til søsteren Ingeborg Christiane i Varnæs Præstegård. Selv nåede han efter mange udsættelser atter til Sct. Croix, som han igen hurtigt forlod. Frederik VI var ham nådig og udnævnte ham i 1829 – på prins Frederik (VII's) varme anbefaling – til hofjægmester, samtidig med, at man lod ham beholde lønnen som toldinspektør indtil 1833.

Den nye titel havde baggrund i et muntert væddemål mellem to venner – prinsen og jægmesteren – om, hvem der kunne skaffe den tykkeste amme til brug på Amalienborg. Teilman vandt – derfor titlen! Efter salget af Kjærgård beboede jægmesteren i lange perioder herregården Kørup ved Kerteminde, som han overtog efter fatteren, kammerherre Poul Rosenørn (1756-1829), der på linie med familien på Kjærgård havde fået sin økonomi ødelagt ved at afvikle fæstegodset på Ulriksholm på overdrevent favorable vilkår.

Noter

1. Auktionen har formentlig været omtalt i Ribe Stiftstidende. Et eksemplar af årgang 1828 er ikke længere bevaret.
2. Sidstnævnte katalog blev fundet i en kulsband blandt optændingspapir hos sønnesønnen H.C.A. Friis (1870-1933) på Varde Apotek. Tilhører nu Ebba M.M. Hald, København.
3. Instituttet for Jysk Sprog- og Kulturforskning, v/ Inger Schoonderbeek Hansen, Ph.D., takkes for hjælp ved oversættelsen. Bøye(klammer (muligvis en hage eller klemme til en bøje – dvs en tønne eller lignende til at afmærke fiskegarn); cragonger (ubekendt begreb); hagelform (støbeform til hagl); hærdeøj (redskab til at hærde metal med, fx leer); ostkop (osteform); pomphage (formentlig en krog eller hægte til en pumpe); qualmåler (kvalermåler?): Ordet har måske noget med fiskesprog at gøre); spejgbore (et større bor eller et bor, hvormed der bores huler til spigere (håndsmedede søm)); streppe (lille kar/øser) og vandmåde (vaterpas).
4. Carsten Teilman Hald: Vestjyske Adelsfolk. Den Teilmanske Portrætsamling på Gjellerupholm. Varde 1966.
5. Carsten Teilman Hald: Fra Ribe Amt 1975, s. 62-96.
6. J.B.Høyer: Jysk Historie og Topegrafi 3. Rk, IV. 1904-05. Sognepræst Knud Langs optegnelser om Vilslev og Hunderup sogne. Erik Jensen: Kjærgård 1986, s. 53-77. Træk fra Vilslev og Hunderup sogns historie, 1976, s. 42-50. Hassø: Danske Slotte og Herregårde Ny Saml. III, s. 524-534. Danmarks Adels Årbog 1932 II, s. 147-50 og 1943 II, 50-54.
7. J.F. Jahn: De danske Auxilær Tropper. Kbh. 1841.
8. I den ældste beskrivelse af gården i Supplementet til Hofmans Fundationer, s. 582 note b) beskrives bygningen med grave omkring bestående af tre »grundmuurede to Etager høv«. Af Pontoppidans Atlas VII, s.709-10 fremgår derimod: »Har en anseelig bygning på Borgegaarden af 3 grundmuurede Huse, hvoraf det ene er to Etager højt med hvælvede Kieldere samt Grave omkring og Vindbroe«.
9. V. Lorenzen: Dansk Herregårds arkitektur fra Baroktiden s. 104-122. København 1928.
10. Frederik Gersdorffs yngre kusine, Regitze Sophie Vind (1660-1692), var gift med Wilhelm Marselis baron Gyldenkrone (1645-1683), ligesom senere hans egen datter, Ide Sophie, blev indgift i denne familie.
11. Danmarks Kirker, Ribe Amt, s. 3294. Grandjean: Pers. Tidsskr. I. bind, 31. årgang, s.115-146, 1911. Carsten Teilman Hald: Pers. Tidsskr. Nr. 1967/68, 219-225.
12. Petersen: Litteratur Historie, 2. udg. 1868, III s. 487.
13. Folketællingen 1787.
14. J. Richter: Jægmesteren på Kjærgård, Fra Ribe Amt, VI, 1927, s. 603-24.
15. Da Kjærgård i 2. halvdel af det 19. århundrede indrettedes til fattiggård, solgtes fløjdørenes Louis XVI læseskilte. De stammede fra jægmesterens istandsættelse og blev senere erhvervet af pastor H.N.T. Friis.
16. Oplysning meddelt af fuldmægtig Holger Lerche Teilmann (1893-1970) i et brev til kgl. translætør Asger Teilman-Friis, Herschendsgave (1880-1962). Begge var oldebørn af Tøger Teilman, Endrupholm, (1776-1827).
17. En enkelt ornitologisk iagttagelse stammer dog fra Vilslev enge.

18. Carsten Teilman Hald: Vestjyske Adelsfolk, Varde 1966.
19. Disse dokumenter opbevares på Varde Museum. Naturalisationspatentet er fortsat i den Teilmanske efterslægtens eje.
20. Carsten Teilman Hald: Mark og Montre 1975, s. 43-50.
21. Aug. Fjelstrup: Statsfangen Magnus Beringskjold, København 1913.
22. Carsten Teilman Hald: Vilslev Præstegård. Fra Ribe Amt 2002, s. 14-34.
23. Charlotte Palludan og Bodil With-Knudsen: Damask og drejl. Dækketøjets historie i Danmark.: s.54-55, hvor en af de bevarede servietter er gengivet.
24. Skabet tilhørte senere sønnen, læge, dr.phil. Gabriel Michael Friis i Tønder (1832-1900). Herefter sønnesøn, cand.pharm. Axel Friis i København (1880-1964), der i 1951 solgte det til antikvitethandler Holger Ferlov i København.
25. Hans Lassen: Den Gamle By, 1976, Den Gamle By's skildpaddeskab, s 97-104.
26. O. Nielsen, Malt Herred, s. 38, 1870.
27. Carsten Teilman Hald: Arv og Eje, 1986-87, s.147.

Carsten Michaël de Teilman Hald, Sct. Marcus Plads 10, 1921 Frederiksberg C, født 1941. Cand. jur.

Vedrørende tidligere litterære arbejder henvises bl.a. til de i noterne anførte arbejder.

Thudeslægten fra Vilslev i Arizona

Af Roll Præstegaard

Indledning

Jeg har været skoleleder i landsbyen Vilslev siden 1972 og er kommet til at kende egnens befolkning og historie. Fra begyndelsen sluttedes venskab med Susan (Thude) og Steffen Ellegård, hvorved vi kom til at kende familien Thude, herunder Gunnar Thudes datter Betty. En af de ting, man lagde mærke til var de mange slægtsforbindelser til USA, især Arizona. Den, der især repræsenterede forbindelsen over Atlanten var Gunnar Thude, som hver sommer tog bolig i sit hus i sin gamle fødeby.

I sommeren 2000 blev min kone og jeg inviteret på krydstogt i den mexikanske Golf i anledning af Betty Thudes 50 års fødselsdag. Her var der rig lejlighed til at tale med familie, venner og ansatte på farmen i Arizona, og fra dette krydstogt stammer mange af oplysningerne om Gunnar Thude. Thudeslægten har præget landsbyen Vilslev gennem mange generationer. Det var folk med faste viljer og handels- og organiserings-talent. Til historien om folk fra Vilslev med udlængsel og virkelyst har slægten bidraget med adskillige unge mænd.

Mikkel Sørensen Thude

Den første bærer af navnet var Michel Sørensen Thude, født 1753 i Tude, en gård i nærheden af Korskroen. Han blev i 1782 gift med enken Laura Maren Nielsdatter fra Vilslev, og de købte i 1786 fæstegården (matr. nr. 12) til selveje ved auktionen på Kjærgård.

Der fødtes fire børn i dette ægteskab, hvorefter Laura Maren Nielsdatter døde og Michel Thude i 1794 giftede sig med Dorthe Kathrine Pedersdatter fra Vilslev. I dette ægteskab fødtes seks børn, hvoraf den ældste søn, Søren Michelsen Thude, overtog fødegården, om ham senere.

Per Michelsen Thude

Den næstældste søn Peder giftede sig med Gunder Marie Nissen til gården matr. nr. 23. De fik fire børn. Per Thude, som han hed i daglig tale, døde i 1845. Deres yngste søn Niels Pedersen, var født i 1844. Niels var eventyrlysten og ville ud i verden og kom allerede som 16 årig ind i den tyske handelsflåde. I den tid var han både i Kina og på Philippinerne. Da Tyskland erklærede Danmark krig i 1864, gik han over i den engelske handelsflåde. Derved fik han set De vestindiske Øer og De forenede Stater. I 1870 drog han til Californien for at finde guld. Da han ikke fandt noget, drog han videre til Arizona for at finde kul i bjergene dér. Det lykkedes heller ikke, men Niels Pedersen så mulighederne for at drive landbrug i ørkenen og gik ind i arbejdet med at etablere kunstvanding i Salt River Valley. På den tid var Phoenix og Tempe korsveje i ørkenen, hvor man ernærede sig ved at forsyne Fort McDowell med fødevarer og heste.

Fra Fort McDowell overvågedes indianerstammen apacherne, der helt op til omkring

1880 var på krigsstien. For at skaffe mere græs til fortets heste opmudrede man en gammel grøft, og det viste sig derved, at ørkenen var utrolig frugtbar. Niels Pedersen arbejdede for Tempe Irrigating Canal Company og begyndte at dyrke 160 acres op for sig selv. I 1878 fik han indfødsret og blev direktør for kanalvandings-selskabet.

I 1883 kunne han endelig overtage sit homestead, idet han nu kunne bevise sin adkomst derved at han havde opført to beboelseshuse og havde dyrket 140 acres med hvede, byg og lucerne. I det ene hus slog han sig ned sammen med Isabel Dumphy, der var lærerinde ved Tempe grammar school, et hus på seks gange fire en halv meter. Men allerede i 1885 døde den unge kone efter at have født en søn, som også døde kun få måneder gammel. I den samme periode blev Pedersen efterhånden en betydningsfuld borger i Tempe. Hans ranch voksede til mere end 1000 acres. Han bestyrede i en årrække en mølle og grundlagde senere en forretning med butik og bankvirksomhed. Han vandt stor respekt i befolkningen og blev valgt til flere tillidsposter i skole- og kirkesammenhænge, såvel som i erhvervslivets organisationer. Med sin anden kone, Susanna Decker fra Pennsylvania, fik han ingen børn. Men i 1892 byggede de et hus, som endnu står i sin originale skikkelse og fungerer som museum, The Niels Petersen House i Tempe. Huset er opført i mursten med flere gavle, balkoner og verandaer. Der er 13 værelser og hele tre skabsværelser. Der var allerede ved opførelsen rindende vand og gasrør, men først i 1913 nåede elektricitetsforsyningen privatboligen, så ægteparret kunne dæmpe den værste hede med elektriske ventilatorer. Indtil da sov de udendørs om sommeren med sengestolperne placeret i dåser med petroleum for at holde skorpionerne væk og moskito-net mod myggene. Petersens var

prominente borgere, der lagde navn og penge til skolelegater og de skænkede byen jord til en kirkegård.

Forretningen udvidedes. Der var til sidst 2000 acres jord, og Petersen havde sin egen fold ved jernbanen, hvorfra han kunne læsse kreaturer på toget. Han var på den tid en af de mest velhavende mænd i Arizona, men han glemte aldrig den lille landsby ved Kongeåen i Damark, som han besøgte mange gange og altid med det resultat, at en lille flok af byens ungdom ønskede at følge ham til Arizona. Det menes, at mindst 200 unge mænd fra hjemegnen er blevet hjulpet i gang med en tilværelse i Arizona af Niels Pedersen. Lige til det sidste var han ivrig optaget af stort og småt i sin store virksomhed, man kunne se ham vade barbenet i grøfterne for at lede vandet de rigtige steder hen, og man fortæller at han kunne falde i søvn, mens han sad og pumpede overrislingsvandet op med en fodpumpe. Men en dag i 1923 kom han hjem fra en nærliggende mark og følte sig utilpas, næste morgen døde han. Den store forretningsmands og velgørers død blev omtalt i aviserne så langt fra Tempe som Pennsylvania og Los Angeles. Susanna Petersen døde i 1927. Hendes nevø Edwin Decker arvede ejendommen.

Navnet Pedersen blev i det fremmede til Petersen, amerikanerne har sikkert ikke kunnet udtale det bløde d i Pedersen. Af en eller anden grund brugte Peder Michelsen Thudes børn ikke navnet Thude, sådan som broderen, Søren Michelsen Thudes børn gjorde. I sin hjemby har han derimod altid haft kendingsnavnet Højer efter stedfaderen Peder Højer Simonsen.

Mikkel Thude

Søren Michelsen Thudes søn, Mikkel Sørensen Thude, født 1829 i Vilslev, overtog slægtsgård-

Petersen House Museum i Tempe i Arizona.

en ved faderens død i 1845. Han giftede sig i 1860 med en pige fra landsbyen, Dorthea Jørgensen Brok, fra matr. nr. 22. Mikkel Thude, som han altid kaldtes, var en virksom mand, udover at passe gården, drev han studehandel. Han opkøbte stude i Vilslev og drev dem til Tønder og Husum.

Mellem opdrætterne og studehandlerne var der et stærkt tillidsforhold, ofte blev studehandelen aftalt længe før leveringen, hvorefter det var en æressag for sælgeren at passe og holde dyrene i god stand indtil leveringen. På den anden side blev studene ikke betalt ved leveringen, men først når de var solgt i »æ sønden«. Og her var det en æressag for studehandleren at betale opdrætteren den aftalte pris, også når

der var tab for ham selv ved videresalget. Det fortælles om Mikkel Thude at han et år havde opkøbt en god flok stude i sin hjemby, som han drev sydpå og solgte som græsningsstude til marskbønderne, vistnok med tab. Men det værste var, at han på hjemvejen faldt i klørerne på bondefangere eller professionelle kortspillere, som ved svir og svig fraspillede ham de penge, han havde fået for studene, så han kom hjem uden en øre på lommen. De bønder, han havde købt studene af, regnede med at penge var tabt. Men sådan var Mikkel Thude ikke indstillet, han holdt tilliden mellem sælger og køber for hellig og solgte ud af sin egen besætning og sin jord for at afregne med sælgerne. Han blev nærmest ruineret og holdt herefter op med at drive handel. Men dermed var hans modgang ikke til ende. I løbet af et år blev syv lig båret ud af hans gård. Først hans moder den 11 december 1871, derefter hans kone den 21. februar 1872 efter en tvillingefødsel, de to små drenge døde den 19. juni og den 14. juli, senere døde en tjenestekarl og en tjenestepige og som den sidste den niårige søn Jørgen, der vogtede gårdens køer. Han var i leg med de andre hydedrenge kommet tæt på en af de møller i marsken, der pumpede vand op til overrisling. Han blev ramt af i hovedet af vingen og døde. Mikkel Thude fandt ham selv og bar ham den halve mil hjem til landsbyen. Efter dette blev han en sær og underlig mand. Han døde i julen 1908.

Søren Thude

Sønnen Søren Mikkelsen Thude, født 1861 ville allerede i 1879 til Amerika. Forud var nok rejst en halv snes unge mænd fra byen, og en af dem, Søren Frandsen, havde ført dagbog over hele rejsen lige fra Vilslev til San Francisco. Søren kom imidlertid ikke af sted, for kort før afrejsen faldt han og kom til skade med sit ben med et længere sygeleje til følge. Først i 1886,

*Thudernes gård på
Nørrebyvej i Vilslev.
Gunnar Thudes fødehjem.
Foto: Roll Præstegaard.*

da hans yngre bror Hans Peder Thude var voksen nok til at passe fødegården, drog Søren af sted til Amerika. Han tog til sine bysbørn i Californien. Han fik straks arbejde hos en farmer i nærheden af San Francisco, hvor han skulle bjerge hø – et arbejde han var godt kendt med hjemme fra marskbyen. Efter høst drog han videre til Nevada, hvor han fik arbejde hos ovennævnte Søren Frandsens bror, men her var så mange væggelus, selv i madrasserne, som de tog med i marken for at kunne sove der, at det var umuligt at få noget søvn. Derfor skrev han til sin fars fætter Niels Pedersen (Højer) i Arizona, om han kunne få arbejde dér – og rejsepenge. Pengene kom straks, og Søren rejste til Arizona. Først kom han til at pløje og siden blev det kanalarbejde. Overraskingen, som han kendte hjemme fra marsken, var en livsbetingelse for farmerne i Arizonas ørkenagtige, men frugtbare sand.

I 1887 købte han 80 acres land og begyndte selv at drive landbrug. Senere købtes yderligere 1200 acres. Jorden var let at komme til, afgiften

var 100 pund byg pr. acre, men det kostede 12 % at låne penge i Niels Pedersens bank, så Søren vedblev med at være nøjsom, flittig og dygtig. Han havde således erhvervet sig en ikke ubetydelig formue, da han i 1895 vendte hjem for at sætte fødegården i drift. Her blev han snart byens største græsdyrker, idet han om vinteren og foråret opkøbte kvæg til afgræsning af sine store græsningsarealer.

I en alder af godt 70 år tog Søren Thude igen en tur over Atlanterhavet for at gense de egne og mennesker, han havde kendt i sin ungdom. Turen gik tværs over fra New York over Arizona og Californien til Reno i Nevada. 1100 mil i bil på to dage. Søren syntes ikke om det, han så efter 40 års fravær.

Forholdene var blevet lettere og folk var rigere, men sæderne var løse, det var let at blive gift og let at blive skilt. Hver aften var der bal og drik og spil. I de ti år han selv var i Amerika, var han ikke til bal en eneste gang.

Søren Thude blev en meget gammel mand. Endnu i en alder af knap 90 år passede han sin

stuedeflok i Vilslev Enge, hver morgen i sommertiden cyklede han ud for at se til dyrene, ligesom han selv sørgede for køb og salg. Hans efterkommere lever stadig i Jedsted og Vilslev.

Hans Peder Thude

Lillebroderen Hans Peder Thude, født 1868, overtog fødegårdens pasning sammen med sin far og farbroder i 1886. Men allerede i 1887, da Niels Pedersen Højer besøgte sin fødeby, fulgte Hans Peder og to andre Vilslevdrengene, Peder Højer og Hans Marius Jepsen, ham til Arizona. Der var således en hel lille koloni derovre – eller derinde, som det hed på datidens sprog.

Men ved århundredskiftet kom han hjem til Vilslev på besøg og traf Kirstine Johanne Frandsen. Dermed var hans skæbne beseglet, farmen i Arizona måtte passes af vennerne. Sammen overtog de hendes fødegård, halvdel af matr. nr. 10 og de købte den anden halvdel af hans svoger.

Hans Peder Thude var en dygtig jordbruger og en fortrinlig kvægopdrætter. Han og fættteren Peder Nielsen Brok i Vilslev havde en af Danmarks bedste korthornsbesætninger.

Gunnar Thude

Hans Peders og Kirstine Johannes ældste søn, Gunnar, født 1903, rejste til Arizona i 1921, i februar, samme år som han fyldte 18 den 21. april. Over New York og Reno nåede han frem til Arizona, hvor han fik arbejde hos Niels Petersen, som på den tid også drev en slags maskinstation. Han lavede aftaler med farmerne, og hans folk udførte arbejdet. Det var hårdt arbejde. Gunnar måtte f. eks. bære jernbanesveller på skuldrene. Det fortælles om Petersen, at hans folk altid holdt middagshvil midt på dagen, ikke for folkenes skyld, men for at skåne hestene. Arbejdsvante heste var det svært at skaffe, men folk var der nok af.

I Petersens hus i Tempe mødte Gunnar Anna Nørby, datter af fiskeeksportør Nørby fra Esbjerg. De blev gift i 1923 og fik tre børn, Eldon, Elma og Mary. Gunnar Thude fik sin egen forretning. Han høstede hø på rocky lands, det var hårdt ved maskinerne, så han måtte købe en ny maskine hvert år, for han kunne ikke selv reparere. Han havde efterhånden mange spand heste og muldyr i gang og producerede mere hø, end han kunne bruge, derfor købte han kvæg op i Mexico, kvæget havde godt af høet og kunne sælges videre i god stand til fedning. Ved faderens død i 1931 overtog Gunnar hans jord. Jorden var ikke god, fordi den indeholdt meget alkali, den skulle drænes og overrisles. Det var hårdt arbejde at grave grøfter og forbundet med store omkostninger, og der var depression i landet fra 1928 til 1935, så indtjeningen var lille.

I slutningen af 1934 ankom den nygifte lillebror Frands Thude til Chandler, Arizona sammen med sin Bodil (Balslev Jørgensen). Han slog sig på mælkeproduktion og klarede sig rigtig godt.

Samtidig blev Gunnar skilt fra Anna og måtte afstå halvdelen af ejendommens 320 acres. Senere købte han jorden tilbage igen og nåede ind imellem at være gift to gange, med en servitrice med to børn og en lærerinde, som var optaget af afholdsbevægelsen.

I 1947 mødte han Pat, som var servitrice i Flagstaff. Det var en stormende forelskelse og efter to måneder blev de gift i Las Vegas. Pat havde to børn og Gunnar havde et lille skur med sækkelærred for vinduerne og en lille ovn, han var vant til et hårdt liv og kendte ikke til hjemlig hygge. Men Pat ville skabe et rart hjem. Året efter fik de rigtige vinduer og en sofa og en stol. Der var ikke penge til luksus, for der blev investeret i jord. Det var stadig muligt at købe billige nedlagte farme og leje græsningsa-

realer af staten eller indianerne for små penge. De såkaldte homesteads kunne i de første år (1862 til 1890) erhverves næsten uden penge. Enhver kunne blive registreret som bruger af en jordlod på 160 acres. Kunne man så i løbet af fem år opføre et hus og vise, at man var i stand til at opdyrke jorden, havde man ret til at købe området til en fordelagtig pris. I 1946 stiftede Gunnar sammen med farmeren Brown og forretningsmanden Marley, Paradise Sheep-company. Fra 1947 til 1955 købte Gunnar – i nogle tilfælde sammen med sheepcompagniet – fire farme i Williams, Holbrook, Springerville og Heber. Gunnar arbejdede både med kreaturer og får, han sagde, at fårene var sund forretning, mens kreaturerne var dynamit, der ligeså godt kunne sprænge dit hoved som din bankkonto.

Fåreavlen gjorde familien til en slags nomader. Om vinteren boede de på farmen i Chandler – en forstad til Phoenix, og i den varme sommertid fulgte familien fårene til de nordligere områder.

De omkring ti tusinde får måtte hvert forår op i de køligere områder mod nord i Arizona for at græsse. Det var et stort projekt at flytte de mange får et par hundrede kilometer gennem uvejsomme bjerge. Først skulle der betales »vejret« gennem områderne, Gunnar købte af regeringen retten til at bruge et trail på en til to miles bredde. Når fårene var samlet, satte optoget i gang med et æsel med rytter i spidsen. Der var seks andre æsler, som bar udstyret til lejrslagningen. Førrefårene bar klokker og de fulgte æslet og dermed fulgte hele flokken. Dagsmarchen var fem seks kilometer, to gange hver dag flyttedes lejren, og hver anden dag var der vand at få. Der var to mænd for hver 2000 får. Disse mænd var ofte spaniere, som var dygtige fårehyrder. Gunnar betalte rejsen fra Spanien for mange af dem og garanterede dem

arbejde, så de kunne få indrejsetilladelse. Flere af dem er i dag gode venner af Gunnars børn, og de mindes den store dansker med stor hengivenhed. Selv om han godt kunne blive meget vred, når noget gik skævt, var der et udtalt tillidsforhold mellem de spanske fåremænd og Gunnar. Hans evne til at give udtryk for utilfredshed gav ham navnet Thunder-Gunnar. Når han hver sommer var hjemme i Vilslev, overlod han ansvaret for dyrene til spanske Eliseo med ordene: »Nu er det dig, der bestemmer, min jord er din jord.« Eliseo betragtede Gunnar som sin far i Amerika. Lejrkokken var med hele vejen, og havde et vigtigt job, for der skulle ordentlig mad til.

Gunnar var meget opmærksom på at helten duer ikke uden mad og drikke. Han boede altid selv på de gode hoteller, for, som han sagde: »Hvis du ikke sover godt og spiser godt, kan du ikke arbejde godt.« Ligesådan når han købte ind til lejren undervejs, der skulle ikke spares. Heller ikke på vinen til spanierne, for: »Jeg går ikke fallit ved at købe vin til spanierne, men hvis de ikke har det godt, går jeg fallit.« Hele turen tog seks syv uger. Selve trafikken stoppede i 1954-55, hvor et par meget tørre somre gjorde det umuligt at finde føde og vand til dyrene.

Imens måtte Pat og børnene vente på skoleferien, før de kunne følge efter mod nord. Pat fik husholdningspenge, hvoraf det lykkedes hende at spare op til en brugt vaskemaskine, som hun fik installeret med børnenes hjælp, det var i 1955. Der var kommet to børn til, nemlig Betty og Lille Gunnar. Først da den lille dreng faldt og slog sig på cementgulvet, blev der råd til et gulvtæppe. Den første pæne bil fik familien i 1961, og Pat måtte låne pick-up' en og køre rundt og samle gammelt jern for at få et farve TV.

Dagligdagen var præget af hårdt arbejde.

*Huset, Gunnar Thude byggede på hjørnet af Vilslevvej og sønderbyvej, hvor han tilbragte somrene i de senere år.
Foto: Roll Præstegaard.*

Gunnar stod op klokken halv fem hver dag og kørte ud for at sørge for vand til dyrene. Han tilså selv hver eneste fåreflok. Ofte måtte han ud at købe græsning. Efter frokost tog han altid en kort middagssøvn. Klokken seks om aftenen var der drinks og aftensmad, og alle skulle i seng til klokken otte. Var der lys i huset eller telefon efter klokken otte, blev han sur. I de dage, hvor uld- og lammeopkøberne kom på besøg var der særlig travlt og stor spænding om priserne. Pat lavede mad til de folk, der arbejdede med fårene og til opkøberne. Det kunne være en stor fordel, om hun havde hørt et eller andet om handelen og priserne, når handelskontrakterne skulle aftales.

Ægteskabet med Pat holdt heller ikke. Gunnar mødte Gerda fra Tjæreborg, og hun blev hans femte kone. Med hende rejste han hver sommer hjem til Vilslev, hvor han havde bygget et hus midt i byen. Fra maj til september boede de dér. Man kan sige, at det var nomadetilværelsen, der fortsatte på den måde, at turen til det nordlige Arizona i sommerhalvåret

var afløst af turen til Danmark. I Vilslev blev det altid imødeset som en årlig begivenhed, når Gunnar dukkede op. Med sin højde og cowboystøvlerne og den uundværlige Stetson var han ikke til at overse. De små børn gik rundt og sagde, at nu var cowboyen kommet. I brugsen steg salget af whisky betragteligt, og der blev i det hele taget mere liv og røre i byen. Til dyrskuet i Ribe var han fast gæst, og Hotel Dagmar mærkede også, at Gunnar Thude var hjemme igen.

Næsten hvert år lejede han forsamlingshuset og holdt en stor fest for familie og venner i Danmark. Gunnar blev ramt af en hjerneblødning, som tvang ham til en passiv tilværelse, han slet ikke kunne forlige sig med. Han døde i december 1980. Hans urne er sat på Vilslev Kirkegård, hvor en beskeden gravsten fortæller, hvor den aktive mand fik sit sidste hvilested.

Gerda kommer stadigvæk hver sommer og bor i Vilslev. Gunnar Thude blev en rig mand. Han var dygtig til at organisere arbejdet med

fårene og god til at prøve nye veje. Han lod dyrene vaccinere og brugte dyrlæger i en udstrækning, man ellers aldrig havde kendt. Han arbejdede hårdt og gik selv foran. Han var dygtig til at handle får og kreaturer, men de store penge kom fra salget af vandingsret og jord. Byudviklingen i Phoenix og forstæderne hævede grundpriserne, så landbrugsdriften slet ikke kunne hamle op med fortjenesten på salg til boligformål. Også retten til drive fårene på det lange trail blev mange penge værd, fordi det gik gennem et område, som skulle være indianerreservat. Regeringen måtte tilbagekøbe trail-retten.

Når man i dag besøger Chandler, og ser hvor hurtigt området vokser med store luksusbyggerier og hører om grundprisernes stigningstakt, kan man ikke lade være med at tænke på kontrasten til de fattige forhold, der fik de mange unge fra landsbyen i marsken til at forfølge drømmen om rigdom i det fremmede. For nogle af dem blev drømmen til virkelighed. Det aner man, når man kører i Tempe og Chandler på veje som Andersen Boulevard (han er født i Jedsted), Petersen Park og Thude Drive.

Kilder:

Lokal- og slægtshistoriker Jens M. Lauridsen. Privat materiale.

Samtaler med Gunnar Thudes kone Pat og hans datter Betty og med fårehyrden Elesio.

Roll Præstegaard, født 1947. Kongeådal 7, 6771 Gredstedbro. Skoleleder. Redaktør af Vilslev Sogneblad.

Et embedsmandshjem i Varde 1854 til 1880

Af Kamma Struwe

By- og herredsfoged senere borgmester Jens Albrecht Frederik Bagger (1820-1884) flyttede i 1854 til Varde med hustru og deres etårige datter Emilie.

I 1858 fik ægteparret tvillinger, døtrene Alma og Edith Camilla. Næsten 70 år gammel begyndte Edith Camilla at skrive sine erindringer. Nedenfor gengives i let redigeret form det afsnit i Edith Camillas erindringer, der hedder »Mit barndomshjem«. Edith Camilla Rasmussen f. Bagger (1858-1927) blev gift med Theodor Ludvig Marius Rasmussen (1852-1896). Han var søn af Hans Rasmussen, lærer og kirkesanger i Sønderby ved Assens på Fyn, og Bøllinge Frederikke f. Palludan.

Theodor Rasmussen var 1880-86 sognepræst i Daugbjerg, Mønsted, Smøllerup og fra 1886-1896 sognepræst i Sønderby på Fyn.

Mit barndomshjem

Min fader – Jens Albrecht Frederik Bagger, kaldet Fritz i daglig tale – var søn af cand. jur. Slotsforvalter Bagger på Sorgenfri, han blev født i Ringsted, men han talte aldrig om sin barndom, af og til om sine kandidatår i København, hvor han i flere år var ansat i justitsministeriet som kancellist, og hvor han blev gift.

Min mor var lærerinde i nærheden af Hørsholm, hvor hendes eneste bror havde en større landejendom. Han tog sig af sine mange søstre. Mors far var organist i Holstebro, men sad i

meget små kår og måtte for at forsørge sin familie gå ud og spille til dans. Mor kom i sin ungdom i forbindelse med familien Bagger på Sorgenfri, og der lærte min far og mor hinanden at kende.

De blev viet i al stilhed i Frederiksberg Kirke, kun fars lille broder Emil var med, da far havde fået den løjerlige ide, at ingen måtte vide bryllupsdagen. De kom til at bo i en lille lejlighed ved Nørrevold, og her oplevede de koleraåret 1853 i al sin uhygge. Far fik et lettere anfald, men kom igennem det ret hurtigt. Her blev min søster Emilie født og opkaldt efter fars bror, der døde året før 18 år gammel. I 1854 blev far byfoged i Varde – borgmester blev han først meget senere (1864). Der var en stor embedsbolig, der tidligere havde været avlsgård, og alle bygninger stod der endnu i hele fars embedstid. Det var en stor overgang for familien at komme til den lille provinsby.

Far var en statelig mand, men noget stiv og tilbageholdende i sin fremtræden. Borgerne respekterede ham i høj grad som embedsmand, men kunne ikke tilgive ham, at han ikke deltog i klublivet. Byens matadorer samledes hver lørdag aften til et større måltid med efterfølgende l'hombre i et ækelt tilrøget snavset lille lokale. Far gjorde forsøget, da hans forgænger havde dyrket klublivet, men han befandt sig ilde derved, navnlig fordi stemningen blev lovlig animeret efter diverse små glas.

Derimod deltog både far og mor i den al-

By- og Herredsfoged samt borgmester i Varde, Jens Albrecht Frederik Bagger (1820-1884) Foto: privat eje.

Jensine Marie Kathrine Bagger f. Christensen (1828 - 1876). Foto: privat eje

mindelige selskabelighed både ude og hjemme, og der herskede da altid en munter utvungen tone. Mine forældre var meget gæstfrie, og der kom mange mennesker, også tilrejsende der havde forretninger med far, og det hændte ofte, at han sendte bud hjem, at han kom med så og så mange til middag eller aften.

Mor havde meget at gøre, da vi havde kontorpersonele boende og dertil et par extra på kost; men det var et jævnt borgerhjem uden ekstravaganser i nogen retning, kun ved de årlige repræsentationsmiddage gik det flot til. I det daglige så vi børn vores far meget lidt ud over måltiderne, han sad i sit kontor og arbej-

dede til ca. otte hver aften, det var mor, der måtte holde for.

Men det var højtideligt, når ferierne kom, og far viste sig i familiekredsen. Fars gamle mor var hos os flere måneder både om foråret og om efteråret, far hentede hende selv i Ribe, hvor hun boede hos fars søster og svoger, Saltos, og disse afhentede da »Bedste« og holdt i den forbindelse sommer- og juleferier hos os, og så var der liv til fryd for os børn.

Juleaftensdag var for os, som for alle børn uendelig lang. Juletræet blev pyntet i fars kontor, og vi kunne jo høre, hvor de andre lo og snakkede. Vi havde med spænding imødeset

alle de interessante ting, der skulle foregå i julen med selskaber og dilettantkomedier, og det meste foregik i vort hjem. Vi fik også lov at bære kurve rundt til de fattige, og det var vi glade for, vi var altid velkomne.

Kristendom hørte vi ikke noget om, vi bad vores aftenbøn, men ingen bad med os, og vi hørte ikke meget om Gud. Vi syntes, det var så kønt, når der blev sunget salmer juleaften. Saltos var religiøse. Bedstemor ligeså, de søgte alle tre kirken flittigt og bragte en vis stemning med sig. Men når tante Sofie med stor patos læste en af Martensens prædikener i dagligstuen flygtede vi, selv om hun bebrejdede os det bagefter.

Om sommeren blev der gjort køreture i en gammel flersædig Holstensvogn, og det var såre festligt, og ikke mindst når de voksne en mild sommeraften tog en »salt og brød« med os, at se far løbe, ja det var en begivenhed.

Krigen 1864

Det var en vældig oplevelse med krigen i 1864, skønt jeg kun var seks år, står det alt så levende for mig. Pikkelhuerne, der kom kørende og holdt ved en værtshusholder, der boede lige over for os, kom og ringede på og tog far med sig. Det var ingen spøg for mor; vi havde stor indkvartering af officerer og menige, og de første ovenikøbet på kost, de spiste sammen med os. Der var en Hofman Liebe, der var så elskværdig, led og ked af krigen, som han fandt uretfærdig. Slemst var det, når de forskellige bataljoner kom marcherende og styrtede gården rundt for at finde heste og lede efter embedspengene, og når de intet fandt – mor gik med pengene syet på sig – blev rasende. Østrigerne var de bedste, dem havde vi ti af i indkvartering.

Af og til var vi på besøg i Ribe, den gamle by med de mange broer og den store domkirke

gjorde stærkt indtryk på os, og dette at være gæst hos onkel og tante, der aldrig vidste det gode de ville gøre os, de varme hveder om morgenen, de mange besøg hos deres venner osv., det var en oplevelse for os.

I de første skoleår havde vi lærerinde, der boede hjemme og var en gammel bekendt af familien. Hun var vist ret dygtig, men forstod ikke at give det fra sig og var bundkedelig. Da Emilie kom til København, kom Alma og jeg i en lille privat skole i byen, en rædselsfuld skole hvor man intet lærte, jeg tror ikke far og mor havde anelse om, hvor slet den var. Frøken Blok var en god bekendt af dem, et elskværdigt menneske, men hvis hun virkelig selv havde kundskaber, forstod hun i al fald ikke at bruge dem, hun kunne ikke svare på vore spørgsmål. Da jeg på et senere tidspunkt beklagede mig til far derover, blev han ked af det og glædede sig over at se mig selv arbejde med både historie og geografi. I de tider mente man ikke, det var så nødvendigt at kvinder lærte så meget.

I 1867 var vi første gang på Fanø og det gik sig hver sommer i syv år, lærerinden var med og opholdet varede flere måneder. I 1868 var vi alle på Ærø og både gamle bedstemor og Saltos var med. Mors søster – tante Helene – var gift med apotekeren der.¹ Vi skulle have deres søn Kristian med tilbage, han skulle i latinskole i Ribe og bo hos Saltos. Onkel Rasmussen var en meget ejendommelig mand og holdt sig mest for sig selv i apoteket, men tante gjorde mere indtryk, hun var livlig, og når hun i regnvejr underholdt os med at foredrage morsomme viser uhyre dramatisk, var jubelen stor. De havde foruden deres egne to børn et par plejebørn, så der var nogen at lege med.

Sygdomsår

Så kom de tunge år, der knugede hjemmet og bragte det ud af de vante folder. Først kom min

sygdom med de dårlige ben, efter at jeg i mit 11te år var falden i et rendestensbræt, så jeg ofte havde lange sygelejer og måtte gå med krykker i et par år. Det tyngede mine forældre, da de efter at have konsulteret professor Engsted i København med mig fik at høre, at behandlingen havde været ganske forfejlet. Han foreskrev en smertefuld kur, jeg ikke nærmere skal beskrive, kuren voldte mig megen smerte, men bragte mig nær til min fader, der beundrede min taperhed og frejdighed.

Mors sygdom var imidlertid også kommen til, også hun var blevet underkastet forkert behandling, der bragte hende i fortvivlede forhold. Vor gamle huslæge var bleven begejstret for et nyt lægemiddel – kloral tilsat morfin – det dulmede smerterne, men blev til ødelæggelse for mor, der blev slave af det. Uagtet der senere ved apotekerens hjælp blev gjort, hvad der kunne gøres, var ulykken sket. Det var frygteligt for os alle, når disse perioder kom, når mor gik i en bestandig rus af den afskyelige medicin. Fremmede, der ikke kendte hende, troede altid, det var en naturlig livlighed, men vore nære og trofaste venner – Rosenørns² – delte det med os, og fru Rosenørn var sød og kær til at komme og være hos os. På far virkede det aldeles lammende, og når han så det var galt, viste han sig kun ved måltiderne og var da meget tavs.

Vennekredsen

Far og mor tog sig meget af enlige og gamle. Der kom ugentlig to gamle enker hos os, fru Stampe og fru Teilman, to prægtige mennesker. Vi havde også jævnlig besøg af en gammel jomfru Smidt, der havde kendt mine forældre i deres ungdom. Hun havde i sin tid tjent kammerherre Wolfhagen, og han havde købt hende ind i Vartov, da hun forlod hans hus. Der befandt hun sig såre ilde, hun havde et lille

kedeligt værelse over porten, som hun kaldte »hummeret«, og tilbragte den meste tid af året dels i Ribe, dels hos os. Hun var hyggelig og meget morsom, men af ganske jævn herkomst. Inspektøren i Vartov skrev af og til efter hende, da værelset ikke måtte stå ubenyttet i årevis, men så sendte hun ham en hare eller lignende, og så gik der flere måneder igen.

En hyggelig omgangskreds havde far og mor, det stive embedsmandsvæsen gik bort, når far var vært, de var gæstfrie, og deres hjem var åbent for mange.

Blandt de tidligste venner var pastor Claudis familie, – den senere stiftprovst i Ribe – de var meget musikalske allesammen. Som student havde præsten giftet sig med en skuespillerinde, og han læste til eksamen med den første-fødte i armene – Julie – der senere var gæst i lange perioder i vort hjem, hun sang så dejligt og var elsket af os alle. Moderens skuespillertalent var gået i arv til døtrene, og de spillede meget hyppig dilettantkomedie i veldædigt øjemed – forresten moderen med – det var udmærket godt og meget fornøjeligt, da de opdragede hele stabe af gode medspillende. Da de flyttede til Ribe, efterlod de et stort savn i selskabslivet i Varde.

Claudis efterfølger blev pastor Luplau³ – han var fordreven fra Slesvig efter 1864 – og da han ikke kunne komme i præstegården straks, tilbød mine forældre at huse dem. De boede hos os i et par måneder, så vi lærte dem godt at kende. Præsten var en elskelig from mand, men en svag karakter, og hans hysteriske men begavede frue, var ham en umådelig hæmsko i hans gerning, han havde alle betingelser for at kunne blive en dygtig præst. Fruen fik et af sine rædsomme anfald og lå i sengen det meste af tiden, medens de var hos os, besværlig for mor, da hun med sin grænseløse fordringsfuldhed lagde beslag på hende. Vi børn kunne ikke

Emilie Bagger, datter af borgmester Jens Albrecht Frederik Bagger og hustru Jensine Marie Kathrine Bagger, Varde. Foto: privat eje

Edith Camilla Rasmussen, født Bagger (1858 – 1927) datter af borgmester Jens Albrecht Frederik Bagger og hustru Jensine Marie Kathrine Bagger, Varde, gift med Theodor Ludvig Marius Rasmussen (1852 – 1896) Edith Camilla nedskrev næsten 70 år gammel sine erindringer. Foto: privat eje.

Alma Bagger, datter af borgmester Jens Albrecht Frederik Bagger og hustru Jensine Marie Kathrine Bagger, Varde. Foto: privat eje.

begribe, hvad det var for inderlige hyl vi hørte inde fra værelset, hvor hun boede. Datteren Marie – den senere kunstnerinde – var på det tidspunkt meget sød, men udviklede sig mindre heldig på kunstnerskolen, blev emaniceret osv., og først da hun kom i berøring med kunstneren Emilie Mundt, faldt der mere ro over hende, og frk Mundts ophold i præstegården virkede altid velgørende over hele linien.⁴

De venner, der stod os nærmest, var dog absolut Rosenørns, deres gammeldags hyggeli-

ge hjem med dets ejendommelige luft elskede vi alle. Herredsfogeden havde i sin ungdom haft et anfald af sindsyge, som han imidlertid havde forvundet, det havde efterladt en vis nervøsitet, der ofte gav sig pudsige udslag, f. eks. når han var i selskab og havde sagt: »Stine, nu skal vi hjem«, så styrtede han rundt og sagde farvel til alle og var færdig, inden hans lille kone fik sit arbejdstøj lagt sammen, og fars ansigt ved slige lejligheder fik ofte unge ansigters muskler til at dirre. Det hyggeligste var, når de to kære mennesker kom alene og spiste til

Gjellerupholms hovedbygning. Foto: Varde Lokalhistoriske Arkiv. B 14021.

aften med. Så spillede Emilie og jeg firhændig – Beethovens og Haydns symfonier – jeg måtte synge, og når den musikalske underholdning var til ende, fik de gamle sig en »lille rubber«, som de sagde, alt imens snakken gik lystigt, også efter mors sygdom fortsatte disse aftener til stor adspredelse for far.

Til de særlige begivenheder hørte i flere år et sommerbesøg på Nørholm hos Kammerherre Rosenørn Teilmann⁶ fætter til herredsfogeden, og tidligere kultusminister. Den store herregård med de vældige sale med den mugne lugt, de store familieportrætter osv. imponerede os børn. Kammerherren var meget venlig imod os, men vi var bange for ham, vi havde hørt for meget om, hvor ubehagelig han

kunne være. Far og mor foretrak også søndag, når Rosenørns var der, til slige besøg, så gik det bedre, og smukt var der både i haven og nærmeste omegn.

Nej! Vi børn fandt det morsommere på Gjellerupholm, en gård der lå 1/4 mil fra Varde, og hvor min gudmor boede. Hun var gift med forhenværende herredsfoged cancelliråd Smidt, et ægteskab der havde sin historie, hun var en jævn bondepige. Som børn havde vi ingen klarhed over det mærkelige familieliv der førtes, skønt vi undrede os. Min gudmor var stolt over at have holdt mig over dåben, familien ikke mindre, så der blev gjort vældig krus af mig, når jeg kom derind, og det dryppede på søstrene. Gudmor var en dygtig husmoder, men det

Kancelliråd, Byskriver Troels Schmidt med familie i en stue på Gjellerupholm. Foto: Varde Lokalhistoriske Arkiv B. 169.

var også hendes liv og interesse. Manden var en stor særling, han sad altid i sit »kammer« undtagen ved måltiderne, (hvor han altid fik sin egen anretning på et barnestel) og om aftenen ville han have sin Rambus,⁷ enten der var selskab eller ej.

Huset var i to etager, i den øverste nogle store værelser, hvor de ældste døtre altid sad og lod sig opvarte og gerne tog imod besøg af os. Der var også en vældig spisestue, hvor der blev holdt tre årlige selskaber. Trappen knirkede af ælde, så vi var altid bange for at falde igennem. Nedenunder var der en lille skummel stue foran kancellirådens »kammer«, – døtrene fortalte, da han var død, at der ikke havde været gjort rent i 24 år! Han ville ikke have det – der

sad altid de to ældste sønner af første ægteskab og spillede skak og røg; den yngste datter var døv, blev i senere år sindssyg og var meget besværlig, hvad hendes egne dog ikke ville erkende. Det var nogle ejendommelige mennesker, men vi børn morede os altid på Gjellerupholm, da vi blev voksne kneb det mere for os.

Varde Apotek ejedes i vor barndom af apoteker Helms, han var enkemand og havde fire børn, to sønner og to døtre, vi kom meget sammen, og Amalie, Mathilde, Rudolf og Vilhelm var vore bedste legekammerater; de havde en stor have, hvor legen gik lystigt. Apotekerens mor, der boede i huset, var en yndig gammel dame, åndsfrisk og livlig, hun glædede sig med børnene, ellers var familielivet trist og kom

senere til at præge børnene. Drengene kom på Sorø Akademi, og når ferierne kom og bragte soranerne hjem, var der liv med baller osv.

Omegnens præster tog dengang ind hos mine forældre, når de skulle gøre indkøb i Varde, de kom om morgenen et helt læs, og nød alle deres måltider hos os, inden aften svømmede vores entre af pakker. Hvorledes dette var kommen i gang ved jeg ikke, men der var venskab imellem dem, der var Seidelins fra Janderup⁹, og de to brødre Læssøe, sønner af den kendte fru Signe Læssøe, den ældste af brødrene, der var fra Kvong⁹, tog mine forældre sig meget af, de sad i meget små kår med en stor børneflokk, og jeg husker endnu, hvad der blev pakket ind til dem, når mor og far tog ud på embedsture og besøgte dem.

Den anden Læssøe var i Ølgod,¹⁰. Men der kom flere endnu, Stampes fra Nørre Nebel,¹¹ han sad altid i en lukket doktorstol, konen på bukken, hun var så fin og rar, han en frygtelig bonde. Men da deres efterfølgere, som vi slet ikke kendte, betragtede vores hjem som en hyggelig gæstgivergård, blev det dog far for meget, og han sagde stop.

Festligheder

Så kom konfirmationsforberedelserne, der foregik i vores spisestue; jeg var så dårlig tilbens at pastor Luplau venligt gik til os. Da hørte jeg første gang om kristendom, så det gjorde indtryk på mig, og jeg glemte det ikke siden. Selve konfirmationsdagen var trist; mor havde ligget i sengen nogen tid, og der var ingen, der tog sig af os. Så kom tante Helene, hun sørgede for salmebøger til os osv, og var kærlig og god. Da vi kom hjem fra kirke var mor stået op, men havde stimuleret sig så meget, at hun måtte i seng igen, og det indtryk det gjorde på mig, har jeg aldrig glemt.

Mors familie gæstede os af og til om somme-

ren, efter at tante Helene var blevet enke, kom hun ofte med sine børn, men hun kunne ikke forsone sig med mors svaghed, og det fremkaldte misstemning mellem de to søstre.

Far havde jo repræsentationspligter, blandt dem også når sessionen blev afholdt. Far skulle overvære sessionen og indbød altid sessionsherrerne til middag sammen med byens andre embedsmænd og borgere. Den middag var en begivenhed. Der blev serveret mange retter, og fint skulle det være. Dengang kendte man ikke til kogekone, så mor var med en kones hjælp i virksomhed flere dage forud, men dygtig som hun var gik det altid fortræffeligt. Rosenørns stuepige hjalp med opvartningen, til vi blev voksne, så måtte vi bære de tunge fade rundt. Sessionen varede i tre dage, og den sidste sluttede med middag på Nørholm, den holdt far ikke af, thi da var herrerne ikke hyggelige.

Lyse timer og forelskelse

Til lyspunkterne i vor ungdom hørte besøgene i Ribe, de feterede og forkælede os, og det var hyggelig og opmuntrende at besøge de kære tre.

Gæsteværelset lå imellem bedstemors værelse og onkels soveværelse. Døren stod åben ind til bedstemor, hun var to timer om at klæde sig af og elskede at blive underholdt, kom stadig frem i døren og sagde et eller andet. Så hændte det at dørens til onkels soveværelse blev åbnet lidt og tante sagde: »Risse, giv os tonen til den sang, du sang før, Salto kan ikke finde den«, sådanne små fornøjelige oplevelser havde vi mange af. Onkel var den elskeligste sjæl, kun om morgenen holdt man sig på afstand.

I sommeren 1874 havde vi besøg af tante Helene med datter, og blandt andre fornøjelser overværede vi en kirkekoncert, og der så jeg for første gang ham, der blev min hjertensven, og han mig. Jeg var kommen til at le ved en

bemærkning af Emilie, dette tildrog sig hans opmærksomhed, da omgivelserne ellers var urimelig højtidelige. Vi var senere i Hjerting, der kom familien Palludan på udflugt, og vi blev præsenterede for hinanden.

I julen samme år blev vi bedt til bal hos Købmand O. Palludan,¹² hvor Theodor¹³ var i besøg, og da jeg var O. Palludans guddatter, blev jeg sat i første række, og kom derved til at tale med Theodor, og vi begyndte at få interesse for hinanden. Efter nytår skulle jeg til København og have undervisning i sang; jeg boede hos grosserer Salomonsen på Kongens Nytorv, og en ny verden åbenbarede sig for mig. Det var et flot og meget verdsligt hus, og jeg må takke Gud, der lod sine engle bevare mig igennem fristelser, spot m.m. Grossererens gik i Det kongelige Teater to til tre gange om ugen, og jeg var med til premieren både af Ibsens og Bjørnsøns nye skuespil, hørte mange koncerter osv. Jeg var meget optaget af min sang, hvori jeg fik opmuntring af min herlige lærerinde fru Gerlack, og det var såvist ikke hendes skyld, at jeg ikke blev koncertsangerinde, idelig svarede hun på mine indvendinger: »Ja! Vent De nu bare, til De kommer til at synge med Gerlack, så skal De se«, han var syngemester ved Det kongelige Teater. Men jeg kom ikke til at synge med ham.

Emilie boede hos grosserer Triers på Amager-torv. Mine forældre havde stået i venskabsforhold til en apoteker Trier, der havde boet i Lyngby, og gennem dem fik Emilie tilbud om frit ophold hos grossererens, mens hun gik på konservatoriet. Hun befandt sig glimrende i den kreds, men hele den verdslige tone der herskede satte sine dybe spor hos hende i mange år. Forunderligt og vidunderligt prellede det af på mig, jeg gik i kirke hver søndag, og spotten og latteren, jeg var genstand for, afficerede mig ikke.

Et meget rørende træk oplevede jeg i den

anledning med gamle fru Trier – der var mor til fru Salomonsen –. Hun var ortodoks jøde og holdt strengt på fastedagene og andre jødiske skikke, mens hendes mand og børnene var helt udenfor kristendom. En dag jeg kom med bud til Emilie, traf jeg fru Trier alene mellem lutter hviddækkede borde, det var jødernes påske. Hvor godt du træffer mig alene, sagde hun, så kan jeg tale med dig om en sag der trykker mig. Det var at Emilie ikke gik i kirke, jeg ved du gør det, og jeg beder dig om at hente hende om søndagen, når du går. Hun var så bedrøvet over, at det skulle siges, at Emilie havde tabt sin tro, fordi hun var i et jødehjem. Jeg gjorde mange forsøg, men Emilie ville ikke. Blandt de mange der kom i Salomonsens hjem var Edvard Brandes, der var gift med en søster til Salomonsen. Når han kom flygtede jeg ind på mit værelse, hans tale og spot var mig for drøj.

På en ubegribelig måde havde Theodor fået opsnuset, hvor jeg boede, og hver dag til en bestemt tid, så jeg ham komme gående med sin trofaste følgesvend Ølgaard, der var hans fortrolige. Men derved blev det. Hen på foråret blev vi pludselig kaldt hjem, da mor blev døds-syg, men hun rettede sig igen og var den som-mer bedre tilpas.

Kongebesøget i 1876

I juli måned 1876 skulle jernbanen mellem Esbjerg og Tarm åbnes og kongen¹⁴ og kronprinsen meldte deres ankomst; det var først meningen, at de kongelige damer skulle med, kongeparret skulle bo hos os, kronprinsens et par steder derfra. Det var en begivenhed, og vi unge var stærkt optagne af udsigten til et bal. Imidlertid kom damerne ikke, og kongen ønskede at have sin søn hos sig. Bogholder Nielsens havde gjort stor ulejlighed, blandt andet betrukket det værelse, hvori der skulle soves med flonel.

Huset i Storegade i Varde, hvor borgmesteren havde bolig og borgmesterkontor. Huset rummede fra 1854 til ca. 1880 borgmester Bagger med familie. Kong Christian den IX var indlogeret der i anledningen af åbningen af jernbanen fra Esbjerg til Tarm. Foto: Omkring århundredskiftet Varde Lokalhistoriske Arkiv. B 3395.

Far kviede sig ved at meddele marchallatets telegram, men der var ingen vej udenom, Nielsen blev så forbitret på ham, at han ikke ville hilse på ham i flere år. Hoffoureren kom – en hoven herre -, men han fandt intet at udsætte, hele vor lejlighed blev stillet til disposition, vi beboede selv et par gårdværelser. Hoffoureren anmodede mor om at sørge for kammerjenerens forplejning, og det var en besværlig

tilgift, han var meget fordringsfuld. Desværre formørkedes disse store festdage ved, at far var syg og led ubeskriveligt, når han ikke repræsenterede, lå han i sin seng. Den gamle elskelige konge opdagede det, og ved tafflerne sagde han bestandig »borgmester Bagger, vi to drikker vand, vi tåler ikke andet«, det var far meget rørt over.

Når kongen var hjemme hyggede han sig i

vor have, hvor han en tidlig morgen overraske-
de mor i sin arbejdsdragt, og da hun ville for-
svinde, stoppede han hende og bad hende sæt-
te sig hos ham på en bænk og spurgte hende
om fars sygdom, bad hende få ham til at spise
honning i brede baner, det hjælper, sagde han,
jeg bruger det selv. Far fulgte rådet og fandt
også hjælp derved. Om aftenen drak de teen
hjemme, Emilie og jeg vartede op, og de talte
elskværdigt med os, spurgte efter Alma, der
foretrak at stå i gården og betragte os. Ved af-
rejsen skænkede kongen mor og os søstre et
værdifuldt smykke, betænkte husstanden med
gaver og store drikkepenge, så gamle overhof-
marschal Svanenskjold sagde til mor, at kongen
havde været ualmindelig veltilpas og tilfreds,
han plejede ikke at uddele så store og værdi-
fulde gaver.

I disse kongedage, som vi kaldte dem, nikke-
de Theodor og jeg adskillige gange til hinan-
den, hans broder stod vagt uden for vort hus,
så der fandtes rig lejlighed til at se ham, der var
i borgervæbningen og ærgrede sig over den tje-
neste, der var tildelt ham.

Vinteren 1876

Senere indbød J. W. Palludan¹⁵ os til forskellige
udflugter, så Theodor og jeg kunne mødes og
tale lidt sammen. Efter den tid var »tante
Nora«¹⁶ meget flittig til at fortælle om ham, der
da var huslærer på Store Grundet.¹⁷ Så kom
julen og mens Theodor boede hos J.W. Pal-
ludan, mødtes vi ofte, hidtil havde vi mest truf-
fet hinanden på baller, nu mødtes vi i hjemme-
ne. Søstrene havde fortalt far og mor, hvad der
var i gære, og mor ville da gerne se Theodor,
hvorfor de bad familien Palludan med gæster
til middag. Vi søstre var noget beklemt for,
hvorledes det skulle gå på grund af mors svag-
hed, men det gik godt, Theodor havde intet
abnormt mærket. Det var en skuffelse for min

familie, ikke mindre for Theodors, at der ingen
forlovelse blev den jul.

Vi havde megen fornøjelse af musikken den
vinter, Emilie var hjemme, vi spillede meget
sammen, og hun var begejstret for det udbytte,
jeg havde haft af min sangundervisning og al
den dejlige musik, jeg havde hørt vinteren
forud; vi fik dannet et lille sangkor, sammensat
af byens musikalske mennesker, og der var
prægtige stemmer iblandt, så vi kunne synge
flerstemmige sange og indøve kor fra operaer.
Vi sang også i kirken, der kom udmærkede
mandsstemmer, bl. a. havde en ung dyrlæge en
herlig bas. Alma var den vinter i København og
fik undervisning i sang, og vi oplevede da føl-
gende lille morsomme historie med hende.
Mor sendte hende et par nye støvler og lagde i
bunden af dem nogle kroner, som hun skulle
have at more sig for, mor hørte intet til disse og
skrev da og spurgte til dem; og først efter dette
brev fandt Alma pengene, som hun gladelig
havde spadseret med en tid.

Henad foråret skrev grosserer Salomonsens
og inviterede mig med til Ronneby i Sverige,
hvor de ville være nogle måneder af somme-
ren, og far og mor syntes absolut, at jeg skulle
tage imod dette tilbud. Imidlertid blev mor syg
af lungebetændelse og døde den 5. maj. Jeg var
meget medtaget af nattevågen, og mine svage
ben knurrede, så jeg ville helst blive hjemme,
men far syntes jeg skulle rejse, og jeg rejste da
først i juni og var borte i seks uger, hvorefter
jeg vendte hjem med en stærk kighoste, smittet
af børnene og var temmelig dårlig. Det var en
streg i regningen for Theodor, for jeg kom
ingen steder for smittens skyld; imidlertid kom
han og gjorde visit dagen før han rejste, han
blev ikke videre venlig modtaget af min familie,
der mente der ikke var alvor i hans »kurmage-
ri« som de kaldte det; døren stod åben ind til
den stue, hvor jeg sad, og da han rejste sig for

at gå, kom han hen imod mig og de sagde, jeg var smittefarlig, men det brød han sig ikke om, han kom ind og hilste på mig, og det blev afgørende for ham. Der havde nemlig været en fru Jacobsen med en yndig ung datter i besøg i Store Grundet i flere måneder, og Theodor var meget indtaget i den unge pige, og var ikke klar over sig selv, før han kom til Varde, da var han på det rene med, hvor hans hjerte var bunden.

Forlovelse

Far havde taget vores gamle lærerinde frk Henningsen i huset som husbestyrerinde, men det var forfejlet, hun havde ikke begreb om husførelse og madlavning. Det var pinligt på begge sider, Alma og jeg var inde i sagerne, da vi under mors sygdom havde lært en del. Emilie var atter i København, men boede nu i et pensionat, og Alma og jeg fik da lyst til at deltage i et kursus i skræddersyning sammen med vore veninder. Så var der sidst i november en dilettantforestilling – Alma var på det tidspunkt ikke hjemme, jeg tror i Ribe – og far syntes, at vi to skulle gå sammen og se den forestilling, der skulle bagefter være dans, og far ville at jeg skulle blive og tage det med, men jeg bestemte mig for at følges hjem med ham. Men – hvem ser jeg derhenne, da vi havde fået plads – Theodor Rasmussen – jeg skal ikke nægte, at jeg ikke havde meget ud af den komedie. Far hviskede til mig, om jeg nu ikke blev tilbage, men jeg rystede på hovedet. Mens vi stod og tog overtøjet på, passerede Theodor, og det blik han sendte mig var så talende, at det står fast i min erindring. Far var bekymret over, at jeg fulgte ham hjem, jeg burde vist være blevet, for Rasmussen så så skuffet ud, men jeg trøstede ham med, at ville han mig noget, vidste han jo, hvor han kunne finde mig. Han rejste med uforrettet sag, men to dage efter skrev han til mig.

Alma og jeg kom hjem fra syning, da far stak hovedet ud af sin dør og sagde, at han ville tale med mig. Posten blev altid lagt ind på fars kontor, han så det var en herrehånd og stemplet i Vejle, og så var han klar over situationen. Far blev så glad, han havde været bekymret for, at jeg skulle lide en skuffelse, Alma tudede resten af dagen, der var ret bevæget. Den eneste, der var skuffet var Theodors broder, han havde troet, det var for hans skyld, Theodor var kommen til den omtalte forestilling og forstod nu meningen; det klemte ham en tid, men vi blev senere gode venner, og jeg besøgte ham ofte i han triste ungkarlestue.

Theodor tilbragte den jul i mit hjem, det ville han helst, og det var en herlig jul for os begge, vi fik talt meget sammen, og jeg fik kendskab til hans barndomshjem og hans øvrige forhold, han til mit. Far kom ham venligt i møde, og satte stor pris på ham. Men mit hjem var ikke noget kristent hjem, far havde den gamle forsynstro og talte ofte derom, men Kristus var ham uforståelig, og han ville ikke høre tale derom; ved sjældne højtidelige lejligheder gik han til alters, men det var mig pinligt. Det er så vemodigt at tænke på, hvad far ville have været som en kristen mand, varmhjertet og følsom som han var over for sine medmennesker, ikke mindst overfor de forbrydere, han havde med at gøre. Theodor og jeg mærkede allerede den ferie vanskelighederne med hans familie, der syntes han holdt sig for meget til det nye. Navnlig dem fra »Kræmmergade«, som vi altid sagde, og broderen kneb det med. Selskabeligheden var stor, vi skulle hele familien rundt på visit – uha!

Efter nytår 1877 var Alma en lang tid i Ribe og plejede tante, der var syg, Emilie var i København, far og jeg var ene, ja, frk. Henningsen var der også, men passede sit eget. Far og jeg kom hinanden meget nær i den tid. Han fortalte mig

om sine embedssager, og det fornøjede ham, at jeg interesserede mig for det, så jeg kunne følge de forskellige sager og spørge til og om arresterne osv. Han kom altid med brevene fra Theodor, når posten var kommet og undrede sig over deres længde, spøjte med os i den anledning. Alma og jeg fik dengang to kroner om måneden i lommepege, nu blev de forhøjede til fire på grund af de mange frimærker. Theodor fandt, det var en latterlig lille sum, men skønnede senere på, at jeg var nøjsom vant.

I bededagsferien var Theodor atter hos os, men allerede St. Bededag blev jeg syg, og det viste sig at være en ondartet skarlagensfeber med difteritis og gigtfeber, og det var et strengt sygeleje. Grev Knuth på St. Grundet turde ikke lade Theodor komme tilbage, så han var hos os til faren var overstået, måtte hente læge flere gange om natten osv. Alt stod for mig i tåge, kun to begivenheder står klart for mig, først Theodors grænseløse sorg, når han lå knælende ved min seng, og fars endeløse fryd, da han hørte den første bemærkning om noget forfærdelig the, de gav mig. At jeg kom mig, tilskriver jeg udelukkende Theodors bøn, Almas udmærkede pleje og den dygtige unge mand, der behandlede mig – en læge Sørensen af bondeæt, som han var stærkt præget af, men meget dygtig – han døde få år senere på Java.

Ved pinsetid rejste Theodor og var en uges tid hos Sune Marie¹⁸ for at blive godt luftet, da greven ellers ikke turde lade ham vende hjem. Jeg tilbragte sommeren på Fanø hos Saltos, og da ferien kom stødte Theodor til. Men vi havde en værre ballade med »Kræmmergade«. Ole Palludans kone var sindssyg og anbragt privat i Vejleegnen, Theodor havde besøgt hende. Men nu rejste han først til Fanø for at se til mig, som han ikke havde set, siden jeg var syg, det tog hans onkel ham meget ilde op, og det gav mange vanskeligheder.

St. Grundet

I september havde komtesse Moltke fået arrangeret at jeg skulle være gæst på St. Grundet. Jeg tilbragte tre herlige uger der og travede rundt i den smukke omegn med min ven. Greven var meget venlig, men vi så ham heldigvis kun ved måltiderne, komtesserne var meget elskværdige alle tre, og i deres selskab forsvandt helt den beklemthed, som jeg følte de første dage. I oktober skulle den lille greve konfirmeres og skulle optages i Metropolitanskolens 4. klasse, men det kneb da han ikke yndede bogen. Greven anmodede da Theodor om at tage med til København og læse lektier med ham de første måneder, og han gik ind derpå, men var ikke glad derfor. Han bad da min far, om han ikke måtte få mig derover på et besøg, og far gav lov og jeg blev installeret i samme pensionat, som Emilie boede i, og var der i tre uger. Theodor og jeg fulgtes ad i teatre, på koncerter og havde en god tid sammen.

Stillingen hos greven blev imidlertid Theodor pinlig og han opsigde den. Han erkendte dog at opholdet på St. Grundet havde været meget udviklende for ham, det kultiverede hjem med de mange elskværdige fint dannede mennesker, f. eks. kammerherre Lüttichau fra Tjele, major Schleppegrels enke m. fl., den daglige omgang med den fine komtesse Moltke og andre havde stor indflydelse på ham og påvirkede hele hans optræden, så nogle spydigt kaldte ham »baronen«. Han var blevet mere harmonisk og havde fået herredømme over sine bevægelser, hvad han ikke havde, da jeg lærte ham at kende.

Borgmester Baggers sidste år

Manuskriptet med Edith Camillas erindringer afbrydes brat i afsnittet »Mit Barndomshjem« i 1877.

Få år efter forlod de tre døtre hjemmet ved

ægteskab, borgmester Bagger modtog som 60årig sin afskedigelse, blev udnævnt til etatsråd og forberedte sig på at bryde op fra Varde.

I oktober 1880 flyttede Bagger til København, hvor han boede i en lejlighed på Østerbro dør om dør med sin mor, Vibeke Marie Bagger (1799-1884) og sin søster og svoger Sofie og C. E. Salto, der efter overlærerens pensionering i Ribe var flyttet til København.

Med mellemrum besøgte Bagger sin datter og svigersøn, Edith Camilla og Theodor Rasmussen i Jylland og glædede sig over sine børnebørn. Men kræfterne tog af. I 1884 sad han den 4. oktober i Det kongelige Teater, da forestillingen blev aflyst, fordi Christiansborg brændte. Det gjorde et så overvældende indtryk på ham, at han kom syg hjem. Kort efter fik han et apoplektisk anfald og døde 29. oktober 1884.

Noter.

1. Christian Ludvig Rasmussen (1814-1872). Apoteker i Ærøskøbing 1859-1872
2. Carl Gustav Rosenørn, byfoged i Varde 1814-1825
3. D.C. E. Luplau, sognepræst i Varde 1866-88.
4. Marie Luplau, (1848-1925) maler, kendt som maler af det store maleri i Rigsdagen »Fra kvindevalgrets kampens tid«.
5. En runde i kortspillet whist
6. Theodor Rosenørn Teilmann (1817-1879) godsejer, minister 1865-1868. Arvede Stamhuset Nørholm og navnet Teilmann, fætter til Carl Gustav Rosenørn
7. Et kortspil
8. Em. H. Seidelin. Sognepræst i Janderup 1853-1868.
9. K. F. Læssøe. Sognepræst i Kvong 1857-1866
10. A. V. Læssøe. Sognepræst i Ølgod 1858-1869.
11. Jacob Stampe. Sognepræst i Nørre Nebel 1844-1870.
12. Ole Carl Palludan (1822-1895), købmand i Varde.
13. Theodor Ludvig Marius Rasmussen. 1875 cand. theol. Søstersøn til Ole Palludan og Jens Worm Palludan.
14. Kong Christian IX.
15. Jens Worm Palludan. (1825-1917) Købmand og bankdirektør i Varde.
16. Eline Eleonora Vindfeldt (1841-1908) gift med Ludvig

August Palludan 1860-1875. Gift med Frederik Holmsted Palludan Rasmussen 1882-1908.

17. Store Grundet. Gods i Hornstrup Sogn, Vejle Amt.
18. Stine Marie, gårdejer i Næsby, drog omsorg for Theodor og Frederik Rasmussen, da de var forældreløse og boede i Odense som latinskoleelever.

Renskrævet af Kamma B. Struwe, født 1916, Margrethevej 5B, 2900 Hellerup. Mag.art, fhv. undervisningsinspektør.

Medforfatter af. »Vore Tropekolonier«, 1952.

Forfatter af: »Sydkorea« 1988. »Kirkerevolution i 1890'erne« 1995. Forfatter, redaktør og medredaktør af talrige bøger til undervisning i historie.

Erindringer om Lydum Mølle og dens beboere

Af Evald Brønd

I forbindelse med de aktuelle bestræbelser for at bevare Lydum Mølle som et funktionsdygtigt elværk¹, dukkede der nogle erindringer op i min hukommelse. Det skyldes, at Rasmus Peter Jakobsen, der fra 1917 var ejer af vandmøllen

og det senere ret omfattende jævnstrømselctricitetsværk, var min onkel, gift med min mors ældre søster, Kathrine. Jeg har både som barn og senere flere gange været på besøg i Lydum, dels sammen med min familie, og dels selv på

Lydum Mølle fra omkring den tid, hvor Rasmus Peter Jakobsen købte den i 1917. I midten ses den gamle møllebygning med dynamoen og til højre herfor stuehuset med to skorstene; begge dele spejler sig i den opstemmede store mølledam. Ad en ret enkel træbro med et rækværk fører en vej over åen ved sluseværket og møllehuset. Bag manden til højre ses lidt af en lav træbygning, der må have rummet det såkaldte rygfaldshjul, som indtil min onkel købte Lydum Mølle leverede kraften til mølleriet. Møllehuset med halvvalmet bliktag, en høj rampe under en stor port i gavlen og et kraftigt hejseværk over porten, har formentlig rummet kværne og andre møllerimaskiner. Fotoet er muligvis taget af min onkel Rasmus Peter; de to små piger er næppe hans døtre, idet den yngste af dem var meget krølhåret. Af de to mænd kunne den venstre være møllersvend efter påklædningen at dømme.

Lydum Mølle efter 1920. Den hvide bygning til venstre er sandsynligvis det nye turbinehus, som min onkel byggede omkring 1920, da han udvidede elproduktionen. Til højre for møllehuset ses et halvtag med en rampe i et lavere niveau end rampen til møllehuset; her er nok adgangen til mølleriet. De to børn, der står foran huset, kunne være min moster og onkels ældste børn, Ivan og Dagny.

ferie hos min moster og onkel. Dertil kommer, at jeg fra mine forældres fotoalbum har arvet en del fotos fra Lydum Mølle og af familien. Disse fotos styrker selvfølgelig min hukommelse, og – ja kort sagt – så fik jeg lyst til at skrive lidt om dette spændende sted og dets beboere.

Bygningerne og virksomheden

Den mølle og det daværende mindre elektricitetsværk, min onkel Rasmus Peter Jakobsen i 1917 købte, var baseret på en vandmølle ved en opstemning af Lydum Å. Åen har sit udspring i et engområde syd for vejen fra Ølgod til

Strellev. Efter Lydum løber åen længere vestpå for i nærheden af landevejen fra Nr. Bork til Nr. Nebel at løbe sammen med Falen Å; herfra løber åen nordpå for at løbe ud i Falen Dyb i Ringkøbing Fjords sydlige del.

I de første årtier af 1900-tallet opstod der mange steder i landet små jævnstrømsværker, hvor enten vandkraft eller dieselmotorer var drivmidlet til elproduktionen; mange af disse elværker blev ret store og fik en betydelig levetid trods de begrænsninger, der rent fysisk er for et jævnstrømsværk, fordi jævnstrøm ikke som vekselstrøm kan transformeres op til høje-

Møllens gårdsplads omkring 1930 at dømme efter den bil af ældre model, der ses længst til højre. Stuehuset, der ifølge en indskriftstavle oprindeligt er fra 1809, ser ud til at have fået nye vinduer, ligesom der også er sket ændringer med dets tag; en del er muligvis blevet malet. Indgangen til møllet er nu ændret; i stedet for halvtaget er der kommet en mur med tre vinduer og en port med skydedør; endelig er rampen blevet større og en trappe fører op til den. I det rum, hvis vindue ses til venstre for stuehusets hoveddør, var "møllestuen", hvor møllegæsterne fik serveret "små sorte". I dette rum havde min onkel – og senere min fætter Ivan – kontor med reoler og skabe til protokoller mm. Møllehuset har fået en stor port med træfløjet dør i jordniveau; bygningen rummer det udvidede elektricitetsværks maskinsal med dieselmotordrevne dynamoer. Fotoet viser også en del af den store gårdsplads, der var øst for bygningerne; på nord- og østsiden af pladsen var der flere bygninger, der ud over beboelse bl.a. rummede et ægpakkeri og en købmand. Mod syd var pladsen åben hen mod mølledammen, der på dette tidspunkt må være betydeligt mindre end det ses på det første foto.

re spændingsniveauer. Strømmen fra et jævns-trømselværk bliver produceret, fordelt og brugt ved samme spændingsniveau, som regel 220-30 Volt, som er dynamoens klemspænding. Jo længere forsyningsledningerne bliver, jo større spændingsfald og strømvarmetab opstår der, hvilket sætter naturlige grænser for, hvor lange forsyningsledninger et jævnsstrømselværk teknisk og økonomisk set kan have.

Da min onkel købte møllen i 1917, bestod den af stuehuset og den gamle møllebygning, hvori der i 1903 var blevet installeret en dynamo til produktion af el. Jeg har ikke kend-

skab til, hvor stor elproduktionen var dengang, men indtil ca. 1920 blev der kun leveret strøm til eget brug, til forbrugerne omkring møllegården og til de nærmeste i Lydum By.² Omkring den tid byggede min onkel et nyt turbin-ehus og udvidede dermed elproduktionen, så et større område kunne forsynes med strøm.

I årenes løb udvidedes elproduktionen på »Lydum Mølle og Elektricitetsværk«, som min onkels virksomhed kom til at hedde. I 1930'erne havde værket omkring 250 forbrugere og ca. 250 km luftledninger. Da produktionen var størst, havde man omkring 500 forbru-

Bygningskomplekset set fra sydvest formentlig sidst i 1930'erne. Billedet er sandsynligvis taget fra broen, der fra byen fører sydpå over åen. I forgrunden ses åen, efter at den har passeret vandmøllen. Med lidt god vilje kan man se åens friløb mellem det store træ i billedets midte og bygningerne til højre. Bag træet skjuler den store maskinsal sig. Det ses også, at stuehuset har en mindre udbygning med halvvalmet tag mod vest. Her var garage, bryggers og gennemgang under møllet til akkumulatorrum og maskinsal. I huset til højre for turbinehuset var der i 1940'erne en meget stor langsomtgående motor med et stort svinghjul og en dynamo; denne maskine var ret sjældent i brug og fungerede som reserve.

gere i en afstand på op til ca. 10 km. Fra omkring 1950 begyndte dele af nettet at blive omgivet til vekselstrøm, der blev leveret af elforsyningselskabet SAEF med hovedsæde i Sig. Levering af el til nettet ophørte helt i slutningen af 1960'erne. I de seneste år oprettede min fætter Ivan, der da havde overtaget elværket, nogle ensretterstationer, som i en overgangsperiode forsynede forbrugerne i et område med jævnstrøm. Pudsigt nok har jeg i min tid som ansat hos Dansk Siemens været sagsansvarlig

for levering af et sådant ensretteranlæg til Lydum Mølle, altså min fætter, i begyndelsen af 1960'erne.

Da vi fra midten af 1930'erne – længere tilbage strækker min erindring sig ikke – kom på besøg hos familien i Lydum, bestod elproduktionsanlægget ud over vandturbinen af et par dieselmotoranlæg i maskinsalen, der på nordvæggen havde en flot fordelingstavle fra udvidelsen i 1920, samt en langsomtgående dieselmotor med et stort svinghjul. Under maskin-

salen og tavlen var der et større akkumulatorum, hvor man måtte holde sig for næsen, når man gik igennem; der lugtede fælt af akkumulatorsyre. Indtil besættelsen i 1940, og formentlig også i de fem år, den varede, kunne vandturbinens dynamo og akkumulatorerne klare forsyningen om søndagen og om natten.

Endnu i 1940'erne og 1950'erne var der arbejde for mølleriet, men efterhånden som bønderne fik egne elmotorer stoppede denne del af aktiviteterne.

Familien Jakobsen

Min onkel Rasmus Peter Jakobsen var født 1885 i Sdr. Vissing i Midtjylland som søn af træskomand og vejmand Anders Jakobsen. Min moster var født i 1889 i Gandrup, et nabosogn til Sdr. Vissing på østsiden af Gudenåen, som den næstældste af en søskendeflok på syv; faderen, Iver Iversen var landsbysmed. Hendes pigenavn var Anna Kathrine Iversen, og hun blev af alle kaldt Kathrine. Rasmus Peter Jakobsen var udlært murer og havde bygget flere huse i Sdr. Vissing, bl.a. i 1914 det hus, hvori han og min moster boede efter de var blevet gift og indtil de i 1917 flyttede til Lydum Mølle. De fik fire børn: Ivan, Dagny, Erna og Jakob.

Virksomheden »Lydum Mølle og Elektricitetsværk« blev med tiden et familieforetagende. Den ældste søn, Ivan, blev udlært elektriker og autoriseret elinstallatør, så han forestod sammen med en svend eller to alt installationsarbejde såvel på elværket som på det store fordelingsnet og hos forbrugerne. Han blev i 1943 gift med Laura og overtog virksomhedens stuehus i sidste halvdel af 1940'erne. Deres ældste søn, Benny, er også elinstallatør og fører denne del af virksomheden videre. Ivan døde i 2002, 89 år gammel; Laura lever endnu.

Den ældste datter, Dagny, blev gift med Herman Andersen, der var møllersvend og pas-

sede mølleriet, så længe det eksisterede, og samtidig var »maskinpasser« på elværket. Til dem byggede min onkel Rasmus Peter en bungalow på en lille trekantet »mark« nord for Lydum Mølle. Huset blev bygget med høj kælder, fordi man der havde lager af installationsmateriel, og Ivan havde – indtil han flyttede ind i det gamle stuehus – også sit kontor her i kælderen. Fra Lydum by, hvor de fleste huse ligger langs en øst-vest gående vej, har der fra gammel tid gået en nord-sydgående vej med kirken på det sydøstre hjørne. Denne vej har – formentlig til omkring 1910-1915 – gået ned gennem møllegården og over åen ad den træbro, der ses på det første foto. Omkring 1920 er vejen så blevet omlagt, så den førte over åen ad en ny bro lidt vest for møllegården; herved er den nævnte trekantede mark opstået. I min barndom kunne man fra nord komme til møllegården enten ad resten af den »gamle« vej eller ad en ny sidevej, som gik lige nord for stuehuset.

På den samme trekantede mark, nord for Dagny og Hermans hus, byggede min onkel senere endnu et hus, som han og min moster flyttede ind i, da Ivan og Laura flyttede ind i møllens stuehus. Min onkel kom ikke til at bo mange år i dette hus, idet han døde i 1953, kun 68 år gammel. Han havde haft adskillige tillidshverv, bl.a. i mange år medlem af sognerådet og i en periode formand for dette. Min moster Kathrine blev boende i huset til hun døde i 1975, knapt 86 år gammel.

Erna, den yngste datter, blev gift med en slagter, Jens Nielsen. De havde i flere år i 1940'erne en slagterforretning i Gedved, nord for Horsens, og senere forretning i Vejle. Den yngste søn, Jakob, der er den eneste levende af de fire børn, blev ingeniør og var i mange år ansat hos Jysk Telefon.

Det skete kun sjældent, at vi besøgte famili-

Min moster og onkel samt de tre ældste af deres børn fotograferet på trappestenen til stuehuset 1920 eller 1921. Længst til venstre står min onkel med sit murerløj på, og efter de tre børn står min moster. Personen længst til højre er min mor, der da tjente som pige hos min moster i et årstid. Omkring halvdelen af dette år var min far ansat som møllersvend på Lydum Mølle. Min far og mor havde et årstid før tjent sammen på en større gård, Kroggård på deres hjemegn og »fundet sammen«; de blev gift kort tid efter opholdet i Lydum. De tre børn er fra venstre: Ivan, født i 1913, Dagny, født et par år senere, og Erna, der er meget krølhåret og ser ud til at være 2-3 år gammel, altså født på Lydum Mølle.

en i Lydum før 1940, men jeg har en vag erindring om nogle af gangene. Som en naturlig del af besøget var vi dels rundt på det for en dreng så spændende sted med både mølleri og elektricitetsværk, og dels skulle vi ud til Vesterhavet ved Nymindegab for at se på den storslåede natur. Min far kørte lillebil, så vi havde gode muligheder for at køre på besøg hos familien dengang, mest ad ikke-asfalterede veje. I besættelsesårene 1940-1945 kom vi ikke

på besøg i Lydum. Der var ingen benzin til privat kørsel, og det var meget besværligt, hvis vi skulle derud med offentlige transportmidler.

Mine bedste erindringer om Lydum Mølle og familien dér stammer fra ferieophold i 1945 og 1946. I disse to år cyklede jeg de ca. 100 km fra Sdr. Vissing til Lydum og opholdt mig en uges tid hos familien på møllen; min moster og onkel boede da stadig på møllen. Sammen med min fætter Jakob sov jeg på et værelse i

Ivan, Erna og Dagny fotograferet ved samme tid.

stuehusets nordgavl; for at komme derop skulle man op gennem mølleriet og hen over loftet med korn- og melsække; her var mange vilde katte, hvilket nok skyldtes, at der var masser af mus. Opholdet i begyndelsen af august 1945 husker jeg især tydeligt, hvilket skyldes to ting. Den ene var, at det her kort efter befrielsen var spændende at komme ud til Vesterhavet ved Nymindegab for at se de mange store bunkers, som tyskerne havde opført som led i deres »Atlantvold«. Den anden, og uforglemmelige, oplevelse var meddelelsen om atombomberne over Hiroshima og Nagasaki i Japan. Det bekymrede min onkel meget, at så mange mennesker kunne dræbes af en enkelt bombe. Han var til daglig en ret stille person, der ikke »forsnakkede« sig, men var god til at fortælle, når han først kom i gang. Min bedste, og meget tiltalende, erindring om ham, knytter sig til om morgenen eller først på dagen; da kunne han – især i smukt vejr – stå længe helt stille i maskinsalens port mod øst, som om han mediterede samtidigt med, at han så på det smukke ålandskab.

Begge de gange, jeg ferierede hos min mos-

ter og onkel, blev den af min onkel ejede virksomhed med elproduktion, elinstallationsforretning og mølleri, drevet af familien, altså min onkel Rasmus Peter selv, hans søn Ivan og hans svigersøn Herman. Af og til må der – ud over montører o.lign. til reparation af dieselmotorer – have været andre ansatte, f.eks. i forbindelse med måler aflæsninger, udskrivning af elregninger m.m.

Efter 1946, hvor jeg rejste fra Sdr. Vissing til København for at studere, har jeg kun været i

Familien på udflugt. Min moster og onkel har ligesom børnene »stadstøjet« på.

Familien Jakobsen på besøg hos mine forældre i Sdr. Vissing i 1928. Længst til højre står min onkel Rasmus Peter og til højre i dørbåningen min moster Kathrine; mellem dem deres ældste datter Dagny, som holder lillebror Jakob, født ca. 1925, i hånden sammen med sin søster Erna, der her har fået fletninger. Bag Erna står min mor, søster til moster Kathrine, med mig, født 1928, som spæd på armen. Længst til venstre står min far i arbejdstøj; han var murer og havde selv bygget det meste af huset i 1926-1927. Billedet er formentlig taget af min søster Ivan, der ikke er med på fotoet.

Lydum og besøgt familien to gange. Første gang var i 1956, hvor jeg efter at have afsluttet studierne som indkaldt gjorde tjeneste som løjtnant ved Artilleriskydeskolen og et par uger var udstationeret i Nymindegablejren i forbindelse med nogle skydeøvelser. En aften fik jeg lov til at låne en af militærets jeeps og kunne så køre de få kilometer til Lydum for at besøge familien. Ved denne lejlighed var der endnu fuld gang i elproduktionen.

Mit sidste besøg var i juli 1978, tre år efter at min moster døde. Da gjorde jeg sammen med min kone og vores yngste søn, dengang ti år gammel, en ferietur i Nord- og Vestjylland på en god uges tid. Efter at have set på mange seværdigheder »nordensfjords«, kørte vi ned langs Vestkysten og overnattede på Nymindegab Kro. Den næste dag besøgte vi Ivan og Laura på Lydum Mølle og var der det meste af dagen, før vi kørte til mine forældre i Sdr. Vissing ad den vej, jeg som dreng havde cyklet.

Elproduktionen var i mellemtiden ophørt, og i min dagbog fra ferieturen har jeg skrevet, at den tyste og helt stille maskinsal var en ejendommeligt oplevelse som kontrast til min erindring af støjen fra de snurrende maskiner, da jeg var på ferie der.

Noter

1. Møllen blev den 3. april 2004 overdraget foreningen Lydum Mølle. Se også Mette Guldborg: Lydum Mølle – et vestjysk elværk. Land og By 59, september 2003, 21-23.
2. Vanddrevne elværker. Danmark 1890-1940. Temagenangang 2000. Skov- og Naturstyrelsen, Miljø- og Energi ministeriet 2000, s. 34.

Evald Brønd, født 1928. Værebrovej 109, 2880 Bagsværd. Civilingeniør. Har bl.a. skrevet flere erindringsartikler i Brædstrupegnens Hjemstavnssforenings årsskrift, samt en lokalhistorisk krønike om perioden 1940 til 1945 i en bog om Sdr. Vissing Sogn, der udkom i foråret 2004.

Vejen præstegård – det tabte paradis

Af Olav C. Lindegaard

Vejen gamle præstegård og have beliggende mellem Hovedvej 1 og Vejen Å var i godt og vel 100 år et af byens mest bevaringsværdige bygningsanlæg. For adskillige slægtled af præstefamilier var præstegården en herlig ramme om arbejde og familieliv. Og for befolkningen i Vejen – Læborg pastorat var hus og have et yndet samlingssted til møder både vinter og sommer. Det var derfor et tab for hele egnen, at præstegården i 1954 blev solgt til en privat fabriksvirksomhed. Af hele det oprindelige gårdanlæg ses i dag kun hovedbygningen i ændret skikkelse, og det prægtige haveanlæg er reduceret til et lille stykke græsplæne omgivet af uigennemtrængeligt krat og morads.

Fra 1932 til 1949 var præstegården mit barndomshjem. Min far, Morten Christian Lindegaard, var i denne periode sognepræst for Vejen og Læborg sogne, fra 1936 tillige provst for Malt, Andst og Slaugs herreders provsti, og min mor Sigrid Rasmussen, var – som alle præstekoner dengang – husmor og min fars uundværlige støtte i den store gæstfrie præstegård.

Et netop afsluttet arbejde på en bog om min fars liv og virke, fra hydedreng i Vestjylland til biskop i Ribe, indgår en omtale af Vejen Præstegård, som et særligt afsnit. I nedenstående skildring fremtræder dette afsnit i udvidet form, som min egen mere detaljerede erindring om præstegården og familiens dagligliv i hus og have.

Præstegården

Oprindeligt havde præstegården været en af sognets største gårde med ca. 300 td. land agerjord, skov og mose. Efter udstykningen af landets præstegårdsjord til husmandsbrug i 1920'erne var Vejen præstegårds jorder blevet kraftigt reduceret, så der i 1932 kun var 25 td. land agerjord, 16 td. land skov og 12 td. land mose tilbage.

Skoven og mosen blev drevet af præsten selv. Jagt- og fiskeriet tilhørte præsten. Jagten blev udlejet til et par jægere i byen mod levering af lidt vildt i årets løb: harer, fasaner og agerhøns. Fiskeretten vågede min far selv over. Jorden var bortforpagtet til et yngre landmandspar, Johan og Kristiane Olsen, som ved flid og påpasselighed kunne have deres udkomme af gårdbruget. Johan var sjællænder. Han havde et optimistisk sind, hvorimod Kristiane som vestjyde var lidt bekymret og eftertænksom af natur. Tilsammen udgjorde de en god kombination af to forskellige gemytter. At de talte hver sin dialekt var i mine ører særlig interessant og spændende at lytte til. De havde to heste, syv-otte malkekøer, nogle få kvier og kalve, 20 – 30 grise og et forholdsvis stort fjerkræhold. Forpagtningssafgiften var vist relativ beskedent, idet der var taget hensyn til, at forpagteren skulle stå til rådighed med renholdelse og snerydning af præstegårdens store gårdsplads, hjemkøre brænde og tørv fra skov og mose, sørge for præstens befordring til annekssognet Læborg,

Luftfoto fra slutningen af 1930'erne. Privat eje.

når man kun kunne færdes over større afstande i hestetrukken vogn eller kane, levering af daglig stalddørsmælk til dagens mælkepris og til jul en halv hjemmeslagt gris til slagteripris. Desuden var forpagteren behjælpelig med at opstille borde og bænke m.v. til sommermøder i haven og vintermøder i præstegårdens store stuer. Mange af disse kontraktlige bestemmelser fik præstefamilien stor nytte og glæde af i de følgende år, ikke mindst under krigen, da brændsel og madvarer efterhånden blev strengt rationeret, og min fars kære Ford A, anskaffet i 1932, var klodset op. For mig, det yngste medlem af præstefamilien, blev den største gevinst ved forpagtergården og dens forpagterpar, at jeg dér fik et ekstra barndoms-hjem. Blev man sulten, kunne man aflægge

besøg i Kristianes køkken og få et stykke nybagt franskrød med honning. Og manglede man noget at tage sig til, kunne man gå ud i stalden til Johan og hjælpe ham med et eller andet, muge ud ved køerne, vaske mælkejunger eller lægge seletøj på hestene og få lov at holde tøm-men, når vi skulle hente et læs roer i marken. Nogle år efter vores indflytning i præstegården fik de selv en dreng, Knud, som blev min »lille-bror« i arbejde og leg.

Præstegårdens stuehus, som var opført i svensk herregårdsstil af bygmester Peder Holden Hansen i 1851, var en statelig bygning i to etager med højt tegtag. Holden Hansen var en selvlærd arkitekt, som byen og egnen kan takke for sine få bevaringsværdige huse og gårde fra tiden før 1900. Det indsatte luftbillede, foto-

gruferet fra syd, giver et godt indtryk af hele præstegårdskomplekset, hovedbygningen med den store gårdspads, indrammet mod vest af den stråtækkede forpagterbolig med tilhørende avlsbygninger og mod øst af en lav konfirmandstuebygning. Parallelforskudt med forpagterboligen lå en lang udhyslænge, som i den sydlige halvdel rummede forpagterens huggehus, hønsehus, dasser og tørvehus og i den nordlige ende præstens tørvehus, og hønsehus, dueslag og mit kaninbur. Hønseholdet var konstant på ti høns. Vi nænnede ikke at slagte dem. De fik lov at dø af alderdom og blev efterhånden erstattet af unge høns, så udbyttet af æg var svingende, men dog altid tilstrækkeligt i den daglige husholdning. Vinkelret på den lange udhyslænge lå en af præstegårdens ældste bygninger, hvor der i den vestlige halvdel var et stort vaskerum med to gruekedler, en stor muret bageovn, som dog ikke længere blev brugt, og et rum til opbevaring af saltkød og røgvarer. Vaskerummet gjorde også nytte ved den årlige griseslagtning ind under jul. Grukedlerne leverede skoldende varmt vand til grisens skrabning. Et par store vaskebaljer af træ kom i brug om efteråret til vask af nedfaldsæbler, som ved hjælp af Husholdningsforeningens udlånte presse blev forvandlet til æblemost. Mosten kom på bordet ved særlige lejligheder, så som familiefester eller en bispevisits. Under Anden Verdenskrig, da også sæbe var rationeret, blev gruekedlerne desuden anvendt, når der af talg, sæbesten og andre ingredienser skulle fremstilles sæbe til kogevaske. Østenden af vaskehuset, som tidligere havde været konfirmandstue, brugtes dels som rullestue dels som værksteds- og redskabsrum. Disse bygninger og udhuse omsluttede det, vi kaldte baggården, hvor det kløvede brænde stod i høje, runde stabler, indtil det blev tørt, og vi kunne køre det på trillebøre ind i hovedbygningens

fyrtrum, hvor centralfyret i krigsårene måtte nøjes med træ i stedet for cinders. I baggården lå der om foråret tillige en hushøj bunke grene, som vi slæbte sammen fra haven og forvandlede til optændingspinde til mors komfur. Som det ses på billedet, var hovedbygningen mod øst flankeret af et nyere længehus indeholdende konfirmandstue, garage og forpagterens vognstald. Den havde rødt tegltag og var gulkalket som hovedbygningen. På loftet havde forpagteren magasin for sit sædekorn. De grønmalede porte var velegnede som fodboldmål og gårdpladsens plæne var tumleplads for konfirmanderne, når de havde frikvarter. Hele præstegården ud til Hovedvej 1, som dengang lå 50 – 100 meter sydligere end i dag, var omgivet af den fire td. land store parklignende have og af præstegårdens marker og enge. I billedets nederste, venstre hjørne skimtes billedhuggeren Niels Hansen Jacobsens atelier og keramikovn og kirkestien, der førte hen til byens hovedgade.

Dagen efter min fars indsættelse som sognepræst den 11. december 1932 bemærkede han i sin dagbog: »Børnene er henrykte for at være her. Alt er så nyt og interessant for dem«. Vi var fire børn, Johannes, Anna Cathrine, som aldrig hed andet end Søster, Carsten og jeg. Vores henrykkelse gjaldt både byen, præstegården og for mit eget vedkommende ikke mindst haven.

En rundvisning i hus og have kan give et indtryk af de rammer, hvori præstefamilien levede i 17 år, og hvor byens og egnens folk havde et indbydende fristed til møder og sammenkomster året rundt, ude og inde:

Selve præsteboligen havde fem værelser i stueetagen foruden køkken, spisekammer, forråds-kælder, frugtrum og fyrtrum. Ad hovedøren kom man ind i den klinkebelagte forstue, hvor husets embedstelefon, som ikke ringede hver dag, hang på væggen. Herfra var der adgang til

præstens studereværelse i bygningens sydøstlige hjørne, hvor der var fred og ro til prædikenforberedelse eller samtaler med besøgende. En havedør mod øst førte ud til en gangsti mellem stauder og sommerblomster. Bag studereværelset lå et par gæsteværelser med vinduer til øst og nord. I den vestlige del af stueetagen rådede min mor. Her lå mod nordvest køkkenet med husets arneild i det blankpudsedede komfur ved siden af tørvekassen, som var lun at sidde på sammen med husets kat. Desuden skabe med krydderihylder, hvidskurede køkkenborde til at ælte brød på og en køkkenvask med en enkelt koldt vandshane. I forbindelse med køkkenet lå mod sydvest vores dagligspisestue og et pigeværelse. Fra køkkenet førte en dør gennem en lille baggang ud til baggården mod vest. Det nordvendte køkken var desuden forbundet med et stort spisekammer, som for kølighedens skyld var forsænket en meter under niveau. Herfra kunne man komme ned til et endnu dybere liggende kælderrum eller op til et overliggende rum for nødder og frugt, og endelig ned igen til fyrrummet. En spændende labyrint at lege gemmeleg i, men sikkert trælsomt at gøre rent i.

Det mest spændende ved baggangen var en køkkenelevator, hvormed man kunne hejse mad og drikke, porcelæn, m.m. op til den »fine« spisestue på 1. sal. Uden vores forældres viden blev der naturligvis gjort forsøg på at bruge elevatoren til at hejse en lillebror eller andre af mindre format op og ned, men forsøgene strandede på, at der var for lidt plads til, at både arme og ben kunne være i det snævre elevatorrum. Til første sal, hvor der var seks værelser eller stuer foruden bad og toilet, kom man ad forstuens brede hovedtrappe, som svang sig i en vinkel på 90° om en grønmalet træsjøle op til et trapperum, hvor husets fornemste udsmykning var placeret, gipskopier af Bertel Thor-

valdsens marmor relieffer »Dagen« og »Natten«. Herfra var der til venstre indgang til et sydøstvendt børneværelse og husets nordøstvendte soveværelse, hvorimellem husets badeværelse og eneste toilet var placeret. Fra trapperummet kom man til højre ind i husets dagligstue, som vendte ud mod gårdspladsen og et sydvestvendt børneværelse. Dagligstuen var forbundet med en dobbeltdør til husets største rum, den store nordvendte havestue og forbundet hermed ovennævnte spisestue. Ved de månedlige bibellæsninger kunne disse stuer tilsammen rumme 70 – 80 mennesker omkring kaffeborde. Min far talte i døråbningen mellem dagligstuen og havestuen, så man kunne høre, hvad der blev sagt overalt i stuerne. På dette centrale sted havde klaveret sin plads, hvorfra salme- og fællessang blev ledet. Det midterste vindue i havestuen var indsat i en havedør med adgang til en veranda, hvorfra en trappe førte ned til havens store plæne.

Det store åbne loftsrum under tegltaget blev dels brugt som pulterrum, dels til opbevaring af gemmeæbler, der forsigtigt blev lagt på gamle aviser direkte på gulvet. De fyldte adskillige kvadratmeter og spredte en dejlig æbleduft i rummet. Her boede i øvrigt præstegårdens nisse. Det var jeg overbevist om, i hvert fald i de første to – tre år efter at vi var flyttet ind, for vores unge pige satte hver juleaften, efter mors besked, en tallerken med grød op til nissen, og julemorgen listede jeg op på loftet og så, at grøden var spist!

Vist var huset som familiebolig set med nutidens øjne frygtelig ubekvemt og besværligt at bebo. Det tænkte vi børn ikke på. Vi hørte heller ikke vores forældre beklage sig. De nød, at der var plads til mange gæster og mødedeltagere, og om sommeren værdsatte både forældre og børn havens herligheder. Men det var et hus fra en tid, hvor husmoderen måtte være

heldags hjemmegående og have to unge piger til hjælp samt en vaskekone på dage, hvor der var storvask. De to piger flyttede med os fra Hvejsel, hvor min far var præst fra 1921 til 1932. Den yngste, Anna Marie, havde især havde haft til opgave at tage sig af mig, familiens mindste. Hun var 16 –17 år og jeg kaldte hende Nitte. Vi to havde det fint sammen. Foruden at tale rent lærte hun mig at binde snørebånd og slå knuder, når jeg om morgenen sad på værkstedsbordet i vaskehuset og »hjalp« hende med at pudse familiens sko. Nitte var en køn og kvik pige, så det var med nogen betænkelighed, hendes mor gav hende lov til at flytte med til den store by Vejen. Min mor måtte derfor love at passe godt på hende. Det gjorde hun med næsten for stor omhu, men det lykkedes dog for Nitte efter et par års forløb at blive forlovet og siden lykkelig gift. Mens mine søskende passede deres skolegang, kunne jeg i de første år sagtens få tiden til at gå derhjemme i hus og have. Da nogen begyndte at spørge, om jeg ikke snart skulle i skole, svarede min far: »Hvorfor det? Han leger så godt herhjemme«! Skolen var vigtig, men det havde ingen hast. I det grundtvigske syn på børneopdragelse lå en næsten letsindig tillid til, at børn nok skulle tilegne sig nyttige kundskaber og færdigheder, når tiden var inde. I sammenligning med mange andre børn var vores betingelser for selv at tilegne os viden om mangt og meget desuden gunstige. En sur regnvejrsdag var det en lykke at få lov til at ligge på fars gulv i hans tilrøgede studereværelse, hvis man blot kunne være stille, mens han sad og skrev prædiken. Der lå man så og studerede især illustrerede udgaver af store værker: Billedbiblen med Gustave Doré's illustrationer, Fabricius' Danmarkshistorie med Lorenz Frølich's tegninger eller det populærvideenskabelige tidsskrift »Frem« i flere indbundne bind, hvori man kun-

Min kære barnepige, Anne Marie Højer Johansen (Nitte) og undertegnede som fireårig. Nitte bor stadig i Vejen som enke efter sendkermester Christian Ficher. Foto: privat eje.

ne studere alt mellem himmel og jord lige fra dampmaskiner og luftskibe til røntgenstråler og indianerstammer. Med særlig tilladelse kunne man få lov at se en lidt skrøbelig bog med »manden, der kan lukkes op«, hvor man lag på lag kunne studere muskler og årer, nyrer og lever, tarmsystem, hjerte og lunger, foruden særlige billeder af ørets og øjets indre. Forbud var der få af. Man måtte ikke fjerne fars saks

eller skriveredskaber fra hans skrivebord. Man skulle huske at lægge værktøj og haveredskaber på plads efter brugen. Tvang kendte vi ikke til, men det var f.eks. en selvfølge, at vi alt efter alder hjalp til med at kløve brænde og bære tørv ind, plukke bær, samle æbler ind, og slæbe grene af haven, rive havegange, slå plæner m.m.

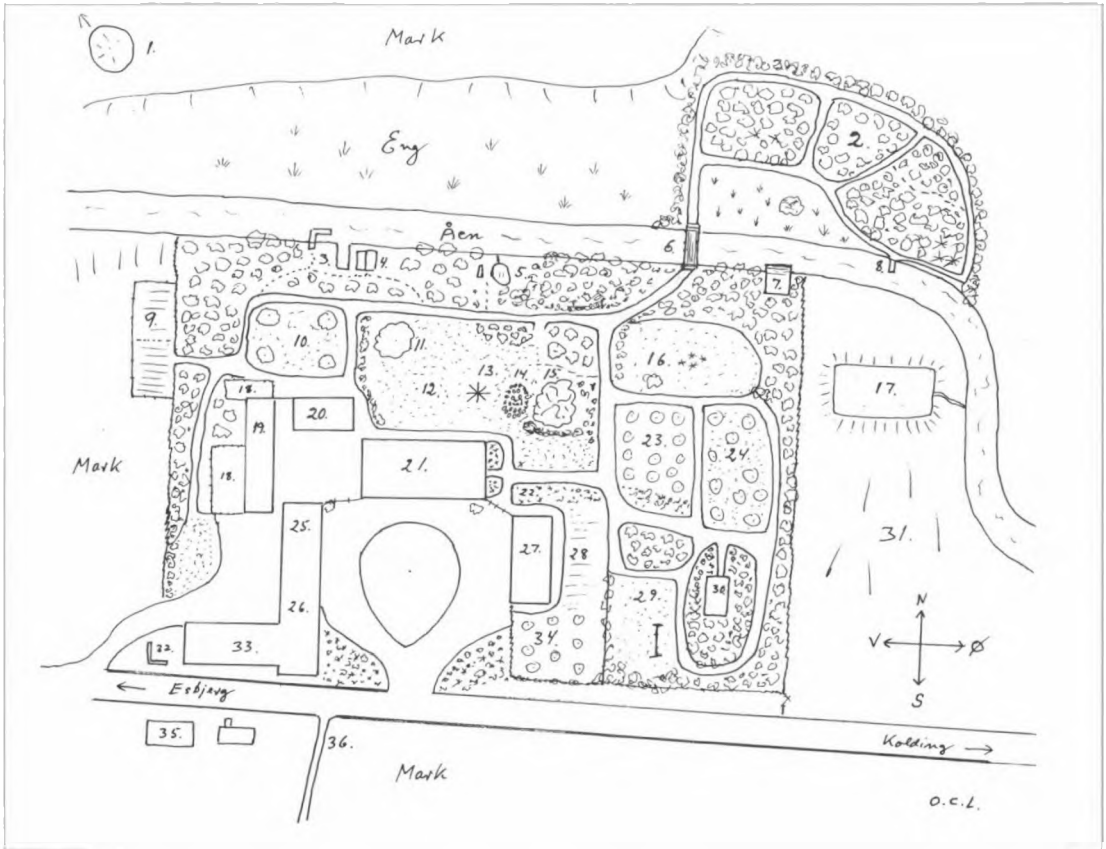
Den eventyrlige have

Det storslåede haveanlæg, som det tog sig ud, da det var sognenes præstegårdshave, er formentlig anlagt samtidig med, at Peder Holden Hansen byggede stuehuset i 1852. Havens rigdom på store, gamle bøge-, linde-, elme- og asketræer er i dag næsten ryddet, men kunne, da vi boede i præstegården bestemmes til at være 100 – 150 år gamle, ja flere endda endnu ældre. Med flid havde skiftende præster plantet og plejet havens buske og træer og forsynet den med alle slags frugttræer og – buske. Hvad forgængerer såede, kunne efterfølgeren høste. Haven skræner svagt ned mod åløbet, som på dette sted over en strækning af et par kilometer er særlig bredt og relativ dybt, fordi åen er opstemmet foran Lille Vandmølle halvanden km neden for præstegården. Den er desuden fiske- rig, fordi der ved Store Vandmølle halvanden km ovenfor præstegården ligger et stort ørred- dambrug, hvorfra der uundgåeligt smutter fiskeyngel og større fisk fra dammene ud i åen.

Haven var karakteristisk i hele sit anlæg ved, at træer og busketter omkransede fem store, forskelligt formede græsarealer eller blomster- enge med et blomsterflor af vilde planter – alt efter årstiden, og hvad der bedst kunne gro. Disse lysåbne rum var omgivet af og forbundet med gange og stier. Kun den plæne, som lå op til hovedbygningens nordfacade, blev klippet i sommerens løb med en håndskubbet maskine. De øvrige blev slået med le engang om året. Den sydøstlige »plæne« eller rettere græsmark

på havens højdedrag gjorde det ud for tør replads. Her havde min far desuden fået tøm- rer Krabbe til at rejse et højt stativ med gynger, trapez og ringe. I et krat bagved på havens højeste punkt var der en hule med vægge og indgangssti opført af rå kampesten og tilsyneladende gravet ind i terrænet. Taget var et delvis sammensunket stråtag. Det sagdes, at sogne- præst Hans Svejstrup (1870-1893) havde brugt den som kartoffelkule og frugtrum. Der rugede en vis uhygge over hulen, som blev kaldt Bis- sehulen, fordi en røver ved navn Schwartz havde gemt sig dér i pastor Richters tid (1893-1928). Røveren stjal madvarer i præstegårdens spisekammer, hvis vinduer derfor var blevet forsynet med gitterjern. De sad der endnu i vores tid, så historien var sikkert god nok. Det var derfor også oplagt, at Bissehulen blev brugt som fængsel, når vi til børnefødselsdage legede røvere og soldater. Under krigen viste menig- hedsrådet præstefamilien den betænksomhed at ombygge hulen til en frostfri kartoffel- og frugtkælder med cementvægge og fladt beton- tag. Ingen anede dengang, at hulen i virkelig- heden udgjorde resterne af en for længst ud- gravet bronzealderhøj, som end ikke National- museet havde registreret. Det opdagedes først i 1955, da hovedvejen skulle udvides og derfor kom til at strejfe højens sydlige side. Med næn- somhed er højen i dag restaureret, bekostet af kommunen.

Plænen foran husets nordfacade var havens centrum med egnens største træ, en kæmpe ædelgran med en diameter i mandshøjde så bred, at der skulle tre mand til at spænde om den. Den var godt og vel en halv gang højere end den toetager høje præstegård, så en af de tyske tomotors bombemaskiner, som den 9. april 1940 i lavtflyvende formationer terrorise- rede hele landet, var kun få grannåle fra at kol- lidere med træets top. Det var desværre ikke

Plan over det tabte Paradis således som det kunne opleves i årene 1932 til 1949. nummereringen til planen: 1. Bronzealderhøj. 2. Lunden. 3. Kajakhavnen. 4. Telehytten. 5. Kildedam. 6. Den hvide bro. 7 skjult hytte med bdebro. 8 Badebro. 9. Køkkenhave. 10. Græsbevoksning. 11. Den store blodbøg. 12. Plænen (mødeplads). 13 Den høje gran. 14. sten-
høj. 15. Den gamle eg. 16. Græs med Bjørneklø.. 17. Skøjtedam. 18. Hønségard. 19. Høns- og tørvehus. 20. vaskehus. 21. Præsteboligen. 22 Stauedebede. 23. Frugthave. 24. Græs med frugttræer. 25. Forpagterbolig. 26. Stald. 27. Konfirmandstu, garage og vognport. 28. Børnenes køkkenhave. 29. Tørreplads med gyngestativ. 30. »Bissehulen«. 31. Kælkebakken. 32. Mødding. 33. Lade. 34. Frugthave. 35. »Hytten« og Niels Hansen Jacobsens keramikovn. 36. Kirkestien til by og kirke.

noget klatretræ, for de nederste grene var i årenes løb kappet af i seks – syv meters højde. Som nabo til ædelgranen stod havens og egnens ældste træ, en flere århundreder gammel eg.

Den var i sin bedste alder, og på sin tykke og rette stamme bar den en smuk krone. Ned mod åen afgrænsedes plænen af en stor blodbøg og en række høje linde, afsluttet med et højt bu-

skads af jasminer, hvor familien på varme forsommerdage havde et herligt spisested. De hvide jasminblomsters duft blandede sig her med duften fra blomstrende blå rododendron og gule azalea.

Til de årlige sommermøder var plænen en ideel mødeplads, hvor folk fra by og land samledes på konfimandstuens bænke om de lange kaffeborde og den interimistiske talerstol, hvorfra en af egnens præster eller højskolelærere førte ordet. På sådanne dage var haven flagsmykket og gangene nyrevet af præstens børn. Dette store skuffe- og rivearbejde var vi ikke altid lige begejstrede for at tage del i, men vi var til gengæld glade for at være med til at fremvise hele haven for mødedeltagerne på festdagen.

Neden for plænen, kun et par meter fra åen, havde jeg i et sumpet område opdaget en kilde. Jeg var dengang 13-14 år og fandt på at grave kilden ud, så dens pulserende udspring kunne ses i bunden af en lille dam, som jeg omgav med store sten. En lille sti blev ryddet ned til kildedammen, hvor jeg desuden fik anbragt en gammel havebænk. En sommerdag fik vi besøg af vores tidligere nabo, proprietær Jørgen Jørgensen, fra Hvejsel. Under en havevandring med min far satte de sig med deres tændte cigarer på bænken ved kilden. Under deres samtale bemærkede min far: »Jeg er blevet så glad for sidde her og høre kildens bestandige klukken, når den løber ud i åen. Det er for mig et billede på evigheden«. Jørgensen tilføjede pro-saisk på sit gode Vejle jysk: »Ja, å den er gued å køl' øl i! Øst for plænen lå frugthaven omkranset af alskens frugtbuske, og aldeles paradisisk beplantet med frugttræer, som gav os en frugthøst langt større, end vi selv kunne fortære af æbler, pærer og blommer af mange sorter.

Gennem et tæt krat af pilebuske og elletræer

kom man ad en smal sti i havens nordøstlige hjørne ned til den hvidmalede »højbro« over åen. Stien fortsatte på den anden side af åen mellem præstegårdens enge. Kantet af grøfter og rødøl førte stien et par hundrede meter henover engen til Lunden, et mindre stykke blandet skov af bøg og birk, skovfyr og gran, som tidligere præster havde plantet på nogle sandbanker på grænsen til Gesten sogn. Et system af skovstier gjorde Lunden til en spændende byggeplads for hemmelige huler og grenhytter med tilhørende lejrplads og »slagmark« for ublodige kampe mellem indianere og cowboys. Mod øst spidsede Lunden til med en bestand af høje graner. I den højeste gran havde et par kammerater og jeg indrettet en bekvem udkigsplads af gamle brædder. Nedenfor var der lavet en badebro, som på hede sommerdage samlede stort familieopløb.

Åen var nok den største attraktion for os børn. Udover badning og udbytterige fisketure kunne man jo også »sejle op ad åen og nedad igen« dvs. på strækningen mellem Store- og Lille Vandmølle. Derfor fik vores far snedker Fischer til at bygge en trækajak til os allerede den første sommer i Vejen. Den blev snart efterfulgt af flere kajaker af forskellige typer. En kajakhavn med smalle bådebroer blev anlagt af os drenge i havens nordvestlige sumpede hjørne. Hertil kunne man komme ad befæstede stier. På havnen byggede vi en hytte af lægter og tagpap. Hytten var en kombineret tele- og radiostation, hvilket blev fikset af storebror Johannes. Som vordende civilingeniør og chef for Jysk Telefons sydlige distrikt var det en smal sag for ham med et par mindre brødre som håndlangere at anlægge telefonledninger langs åen, hvor man ved forskellige »stationer« kunne lægge til land for at høre nyt fra telehytten eller fra præstegården. Herfra kunne vi også høre dagens radioudsendelser fra

*Vejen Å og Den hvide bro
fotograferet fra Lunden.
Foto. Privat eje.*

København – Kalundborg pr. telefon. Under leg som toldere og smuglere kunne det sindrige telenet inddrages med stor effekt.

Et særligt fartøj opfandt jeg ved at forbinde to gamle trækajakker med et stort trædæk, en aflagt vognport, jeg havde fundet på tørvehusets loft. Den blev måske Danmarks første katamaran. Et sejl af et gammelt, grønt rullegardin blev rigget til, men det fungerede aldrig helt godt. Derimod gik det fint med at stage katamaranen frem, idet åen havde en fast sandbund. Det særdeles sødygtige fartøj blev indrettet bekvemt for passagerer med en kurvestol og en rejsegrammofon, så jeg kunne give min morfar en standsmæssig sejltur. Han fandt sig i det med en stille undren.

Min søster og jeg havde hver sin lille køkkenhave bag konfirmandstuen. Søsters var velholdt og bød både på morgenfruer, ærter og radiser, mens min, efterhånden som jeg mistede mine dværghøns, Hans og Grete, mere lig-

nede et forsømt gravsted, for de små høns begravede jeg i pæne, hvide skotøjsæsker i min egen have. Den store køkkenhave bestemte mor over, men vi andre måtte gerne hjælpe med at så og luge. Den var anlagt sammen med forpagterens på marken udenfor havens vestlige skel. Det var praktisk, at forpagteren her kunne komme til at pløje, harve og sprede gødning, uden at hestene skulle ind i selve haven.

Øst for og i skel med haven havde forpagteren en stejl mark med vedvarende græs. Det var en ideel kælkebakke for byens børn og unge, ikke mindst i de hårde sne- og isvintre under krigen. Bakken afsluttedes med en meterhøj vold, der omgav en rektangulær dam, et forlængst nedlagt friluftsbad. Nu fungerede den som skøjtebane, og det var naturligvis en særlig yndet sport at få så meget fart på slæden, at man kunne komme op over volden og ende på den islagte dam. Om sommeren kunne man være heldig at fange gedder i dammen.

Fra sin seminarietid, før min far blev teolog, havde han bevaret en særlig glæde ved botanikken. Han holdt mest af havens vilde blomster og lærte os deres navne og familier at kende: mjødukt, engkarse, gøgeurt, forglemmigej, kabbeleje, engnellikerod og mange flere. Ved hans vejledning blev også havens omegnes fauna en del af vores verden: fiskene i åen og dens tilløb – elritser og hundestejler, bækørreder, regnbueørreder, ål og gedder. Fuglene og deres reder i buske og krat – skovduer, ugler, spætmejsler, flagspætter, bogfinker, musvitter, blåmejsler, drosler, løvsangere og gærdesmutter, foruden rørsangerne, hvis reder blev hjemsoget af den ihærdigt kukkende gøg. Og i sommersolen fik vi blik for sommerfugles, vandnyfners, guldsmedes og honningbiens urolige og fortryllende flugt over engens og havens blomsterflor. En vinterdag lærte vi at genkende afslørende spor i sneen af ræv og hare, egern og spidmus. I dette mit tabte paradiset var naturligvis det store træ med saftige gravenstenen midt i frugthaven, tæt ved stod de hasselbuske, hvor Adam og Eva gemte sig, »da dagen blev sval, og Gud Herren vandrede i haven«. En sandet hulvej på forpagterens mark var det uhyggelige sted, hvor Josef blev solgt af sine brødre, men også det sted mellem Jeriko og Jerusalem, hvor »en mand faldt blandt røvere« og blev reddet af den barmhjertige samaritaner. Peter Plys og hans venner boede i Lunden, som var identisk med »100 meter Skoven«, hvor der også var plads til Robin Hood og hans svende.

At vokse op i sådanne omgivelser »mellem træer og dyr« i forunderlig frihed og forældre-kærlighed var et stort privilegium. I dag et halvt århundrede senere står mine opvækstår i Vejen præstegård lysende klart i erindringen. Jeg

Mine forældre, Morten og Sigrid Lindegaard i arbejdstøj en sommerdag i 1938. Foto: privat eje.

mindes disse år med taknemmelighed og beklager, at de kuturhistoriske værdier, som præstegården og dens have frembød både for en præstefamilie og for Vejen og Læborg sogne, er gået tabt. At genvinde dette jordiske paradiset til glæde for by og egn vil i hvert fald forudsætte en meget stor donation.

Olav Lindegaard, født 1929, Sydhavnsvej 18, 1600 Haderslev. Student fra Ribe Katedralskole. Cand. theol fra Københavns Universitet. Kaldskappellan ved Grundtvigskirken i København. Sognepræst i Egtved. Domprovst i Haderslev. Biskop over Haderslev Stift. Afsked 1999.

En spændende bronzealdergrav i Vorbasse

Af Klaus Ebbesen

Indledning.

Vorbasse i det centrale Jylland er nok det sogn i Ribe amt, som arkæologisk er bedst undersøgt. For få årtier siden blev mark efter mark endevendt i forbindelse med arkæologen Steen Hvass' store undersøgelser af jernalderens landsbyer. Og i det foregående århundrede var det Nationalmuseets daværende direktør, Sophus Müllers store undersøgelser af gravhøje fra stenalderen, som gjorde sognet berømt. I Vorbasse er imidlertid også gennemført mange mindre, arkæologiske undersøgelser. Ved en af de mindre undersøgelser fremkom et overordentlig interessant gravfund fra ældre bronzealder.

Gravhøjen

Vorbasse er en udpræget hede-egn. I sognet navnlig fandtes derfor et overvældende antal af de små, lave gravhøje fra stridsøksetid, som kaldes enkeltgravshøje. Ved Slauggård nordligt i sognet er således i 1880-erne undersøgt et stort gravfelt med mange gravhøje fra stridsøksetid (ca. 28-2400 år f. Kr.)¹. Ikke langt derfra og ved den nuværende Slauggård Plantage undersøgte Nationalmuseet derefter i 1896 en lille gravhøj fra ældre bronzealder. Udgravningen gennemførtes af kunstmaler G.V.Blom, som var en meget dygtig feltarkæolog².

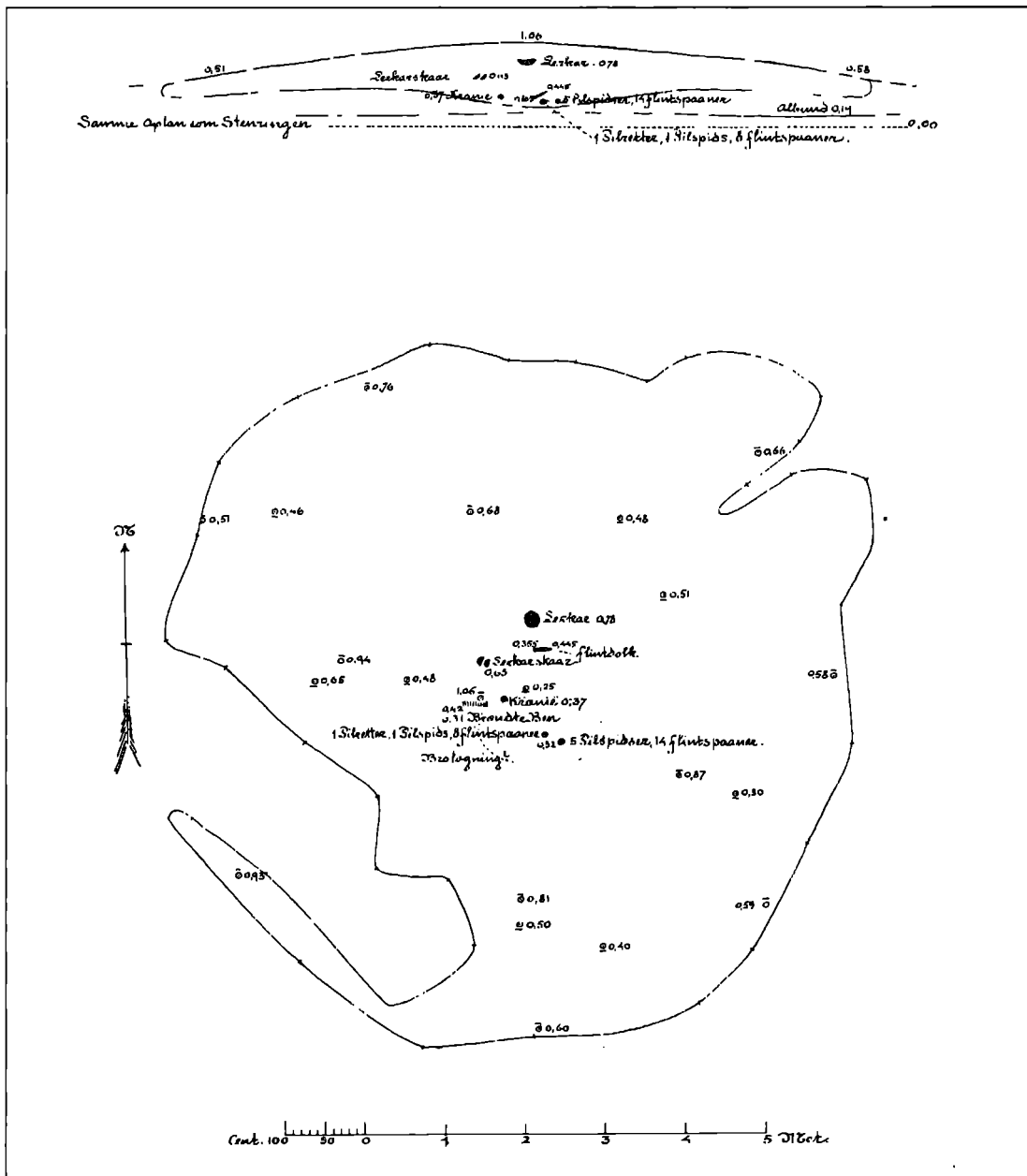
Ved undersøgelsen var højen helt udfyldende. Den var kun ca. 0,6 m høj og mindst 14 m i diameter. Den var bygget på en stor, muligvis kunstig, trekantet forhøjning i landsskabet.

Umiddelbart under jordoverfladen fremkom en større, cirkelrund stenlægning (fig. 1). Stenlægningen var 8,5 m i diameter og havde svagt hvælvet overflade. Den var dannet af hånd- til hovedstore sten, som ved periferien lå i et par lag; ved midten derimod i mange lag. Stenlægningen var her ca. 0,8 m tyk.

Lidt nord for den lille højs centrum og ca. 0,5 m over dens bund fremkom et lerkar, fyldt med brændte ben. Det var delvist knust mellem stenene og lidt sydvest derfor og noget lavere fremkom yderligere nogle potteskår og andre brændte ben. Der er sandsynligvis tale om sekundære grave fra yngre bronzealder. På den tid var det almindeligt at de døde blev brændt, og de brændte ben placeret i en urne i siden på en af de gamle gravhøje.

I midten dannedes stenlægningens bund af et temmelig uregelmæssigt lag af meget små sten. Stenlægningen dannede en oval figur med længderetningen øst-vest. Den var 1,6 m lang og 0,6 m bred. G.V.Blom opfattede sikkert med rette dette som højens centralgrav (grav A).

Midt på brolægningen, nærmest den sydlige rand fandtes i en bunke: en pilespids, en pileskaftsglatte og 8 skiveformede flintafslag. Kun ca. 0,2 m vestsydvest derfor fremkom i en lignende bunke: fem pilespidser, to dårlige flækker og 12 skiveformede flintafslag. I centralgravens fyld fremkom endnu en pileskaftsglatte, som desværre ikke blev ses på plads. 0,6 m udenfor brolægningen, men i samme højde, lå en flintdolk med spidsen mod syd.

Bronzealdergraven i Vorbasse. Plan og snit af højen.

Fundene¹

I højen fandtes en såkaldt miniaturredolk af flint (fig. 2). Den er kun ca. 11 cm lang, 2,4 cm bred og 1,2 cm tyk. Den har slet ikke været brugt som dolk, men derimod som ildslagningssten. Slog man med skaftenden på et stykke svovlkis fremkom der gnister. Der er altså tale om en slags primitiv »lighter«. Den blev båret i bæltet i et lille læderetui, som der stadig er mærker efter på kanterne af skaftet. I dolkens øvre ende ses endnu lidt af den oprindelige kalkskorpe. Miniaturredolken eller ildslagningsstenen tilhører en type, som er almindelig i begyndelsen af ældre bronzealder¹. Det er netop denne flintdolk, som daterer graven og gravhøjen til begyndelsen af bronzealderen eller ca. 1500 år f.Kr.

Det vigtigste fund i højen er de to, såkaldte pileskaftsglattere af sandsten (fig. 2). De er 4,5-5,0 cm lange, ca. 3,0-3,2 cm brede og 1,2 cm tykke. Lidt forskudt til den ene side findes på dem begge en 1,0 cm bred og 0,5 cm dyb fure. Der ses riller i furerne. De to stykker passer ikke fuldstændig samme, men er sandsynligvis begge dele af samme redskab. Det har sandsynligvis været brugt til at glatte pileskafter med, idet man har gnedet de to stykker op og ned af pileskaftet, som er blevet holdt fast i furerne.

Gravgodset opfatter også seks små, næsten papirstynde trekantede pilespidser med nærmest trapezformet indskæring ved basis (fig. 2). De er tilhugget i den såkaldte fladehugningsteknik, som gør det muligt at lave meget tynde flintredskaber. Men de er ikke særlig forfined tilhugget. Oftest er modhagerne således uens lange og/eller tykke. På den ene pilespids bredside ses et stort utilhugget parti. De er 3,6-5,0 cm lange, 1,4-1,7 cm brede og 3-5 mm tykke. Pilespidserne lå i hver sin dyng; kun én i den østlige og fem i den vestlige. Men bortset fra det er pilespidserne meget ens. Pilespidser af denne slags blev brugt gennem hele dolkti-

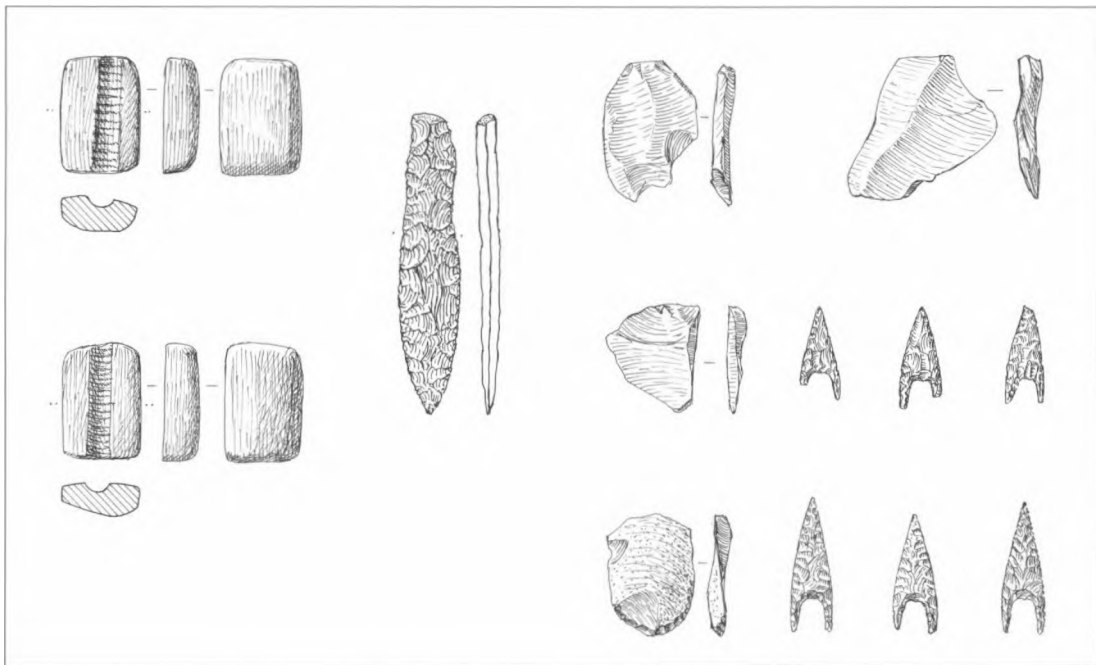
den og det meste af bronzealderen, – eller i ca. 2000 år (fra ca. år 2400 f. Kr. til ca. år 500 f. Kr.). Jeg har brugt måneder på at analysere udformningen af denne slags pilespidser uden at det er lykkedes at se tidsmæssige forskelle. Pilespidsernes funktion er velkendt og klar dokumenteret fra de gravfund, hvor pilespidser ligger ved den døde hjerne, som repræsentant for selve dødsårsagen.

I centralgraven fandtes som nævnt to små dynger af flintestykker.

Den østlige dyng bestod – foruden den enlige pilespid – af otte små, skiveformede afslag. De er 3,5-5,0 cm lange, indtil ca. 6 cm brede og ca. 0,5 cm tykke. På halvdelen sad endnu pletter af den oprindelige skorpe. På et enkelt afslag sås en ca. 5 cm lang retoucheret tilhugning. Den vestlige dyng indeholdt som nævnt fem trekantede pilespidser. Hertil kommer fem afslag, som er påbegyndt tilhugget til pilespidser. Der er pletter af den oprindelige kalkskorpe på et par af stykkerne. Arbejdsprocessen er derudover mere eller mindre vidt fremskredet. På alle består den dog af en større eller mindre tilhugning af pilespidsens kant. Stykkerne har nogenlunde de samme proportioner, som de færdige pilespidser. Den vestlige dyng indeholdt yderligere otte flintaflslag uden yderligere tilhugning, nemlig seks skiver og to dårlige flækker. De er faktisk meget ens alle sammen, nemlig 3,7-5,8 cm lange, ca. 2,0-2,7 cm brede og 0,5-1 cm tykke.

Diskussion.

Gravhøjen ved Slauggård i Vorbasse er bygget i ældre bronzealder, men indeholdt ikke en eneste genstand af bronze. Det er der faktisk ikke noget mærkeligt i, for bronze var ret ualmindelig i hele den tidlige bronzealder. I stedet blev redskaberne lavet af sten og flint – ganske som her i Vorbasse.

Bronzealdergraven i Vorbasse. De fundne oldsager. (H. Ørsnes del.).

Det er de to små bunker af pilespidser, forarbejder til pilespidser og flintafslag på centralgravens bund, som gør denne gravhøj mere end almindelig interessant. Der er tidligere påvist små dynger – eller oprindeligt sandsynligvis små trækasser med flintafslag i jyske grave fra dolktiden. Men de bestod udelukkende af uforarbejdede afslag, der var nedlagt som offer til den døde.⁵

Fundet fra denne ældre bronzealders grav i Vorbasse er helt unikt. Foruden bronzealdermandens »lighter« lå her et redskab til at efterglatte pileskafter samt i to dynger mange forarbejder til pillespidser. Det er altså noget af pilemagerens værktøj og dele af hans råstof. Men naturligvis kun de ting, som kunne bevares

gennem årtusinderne i Vorbasses sandede jorder. Alle de håndværksredskaber, som var lavet af organisk materiale er naturligvis forsvundet for længst.

På marken »Hesselager« under den sydfynske herregården Broholm undersøgte den fremtrædende fritidsarkæolog N.F.B. Sehested i slutningen af 1800-tallet en lige så spændende grav.⁶ Det var også en mandsgrav fra ældre bronzealder. Med i graven havde den døde fået både sværd, kniv samt smedeværktøj af skiffer og sandsten. Hesselager-graven er sikkert korrekt opfattet som en smedegrav. Det er den eneste, som hidtil er undersøgt i Danmark, men tilsvarende bronzealdergrave med håndværkeres værktøj kendes også rundt omkring i Europa.

Gravhøjen i Vorbasse er en helt tilsvarende, europæisk håndværkergrav. Her var den døde bronzealdermand blot en pilemager, som lavede bue og pil – med tilhørende pilespidser af flint.

Noter

- 1 Se S. Müller, De jyske enkeltgrave fra Stenalderen, Aarbøger for Nordisk Oldkyndighed og Historie 1898.
- 2 Beretningen om undersøgelsen og de fundne oldsager opbevares på Nationalmuseet under nr. A 15.081-88 . – Undersøgelser er nævnt hos S. Müller ovenfor, s. 262 ff.
3. Fundene omfatter: 1. En miniaturedolk (type VI) med skorpe på skaftenden. Der er gnidemærker på skaftdelen. 11,2 cm l, 2,4 cm br. og 1,2 cm t. – 2. Fladehugget pilespid med konkav basis. Indskæringen er højt trapezformet. 5,0 cm l, 1,5 cm br. 0,4 cm t. – 3. Pileskaftsglatte af sandsten. Lidt forskudt til den ene side findes en 1,0 cm bred og 0,4 cm dyb fure. Der ses riller i denne. 4,4 cm lang, 3,2 cm br. og 1,3 cm t. – 4. Pileskaftsglatte af sandsten. Lidt forskudt til den ene side findes en 1,0 cm bred og 0,5 cm dyb fure. Der er riller i furen. 4,4 cm l, 3,0 cm h og 1,3 cm t. (De to stykker passer ikke fuldstændig samme, men er sandsynligvis begge dele af samme redskab). – 5. Syv skiveformede afslag, de 4 med skorpepletter. 3,5-5,5 cm lange, indtil 6,0 cm brede og ca. 0,5 cm tykke. – 6. Et skiveformet afslag med skorpe på næsten hele oversiden og en ca. 5 cm lang bagfra lavet retouche. 4,5 cm l, 3,8 m br og 0,7 cm t. – 7. Fladehugget pil med konkav basis. Indskæringen er højt, trapezformet. 5,0 cm l, 1,5 cm br, 0,4 cm t. – 8. Fladehugget pil med dybt indskåret konkav basis. Den ene modhage er noget længere end den anden. På den ene side ses et stort, uretoucheret parti. 4,5 cm l, 1,7 cm br 0,3 cm t. – 9. Fladehugget pil med konkav basis. Spidsen er afbrudt. Den ene modhage er noget bredere end den anden. Indskæringen er trapezformet. 3,7 cm l, 1,4 cm br, 0,4 cm t. – 10. Fladehugget pilespid med dybt indskåret, konkav basis. Indskæringen er nærmest trapezformet og den ene modhage er noget kortere end den anden. 3,8 cm l, 1,6 cm br, 0,3 cm t. – 11. Fladehugget pilespid med konkav basis. Indskæringen er nærmest trapezformet. Den ene modhage er afbrudt. 3,6 cm l, 1,5 cm br, 0,5 cm t. – 12. Skiveformet afslag med skorpe på næsten hele oversiden. Der ses påbegyndt retouche; som tilhugning til en pilespid. 4,5 cm l, 3,5 cm br, 0,6 cm t. – 13. Skiveformet afslag med en lille skorpeplet.

- Det er påbegyndt tildannet, sandsynligvis til en pilespid. 4,0 cm l, 2,8 cm br, 0,7 cm t. – 14. Skiveformet afslag. Det er påbegyndt tildannet til en pilespid. 3,6 cm l, 2,8 cm br. – 15. Skiveformet afslag med en bagfra lavet, fladehugget retouche på den højre kant. 5,5 cm l, 3,5 cm br. – 16. Skiveformet afslag med en forfra lavet retouche på den ene side. 5,2 cm l, 3,4 cm br. 0,2 cm t. – 17. Skiveformet afslag med skorpe på oversiden og en bagfra lavet fladehugget retouche på den ene side. 7,2 cm l, 5,0 cm br, 1,2 cm t. – 18. I alt 6 skiveformede afslag uden retouche. 3,7-5,8 cm lange, 2,7-4,7 cm brede og ca. –1 cm tykke. – 19. To B-flækker. 4,3-5,6 cm l, ca. 2 cm brede og 1 cm tykke.
4. se E. Lomborg, Fladehuggede flintredskaber i gravfund fra ældre bronzealder. Aarbøger for Nordisk Oldkyndighed og Historie 1959, s. 164 ff.
 5. Se K. Ebbesen, Flintafslag som offer, Kuml 1980, s. 147 ff.
 6. Se N.F.B. Sehested, Fortidsminder og Oldsager fra Egnen omkring Broholm, København 1878, s. 108 f, Pl. XXII og P. Rønne, Fund af ældre bronzealders keramik og værktøj fra Ordrup. Aarbøger for nordisk Oldkyndighed og Historie 1989, s. 104 ff.

Klaus Henrik Ebbesen, Slotsdalen 99, 2970 Hørsholm. Født 1946. Direktør. Vedr. tidligere udgivelser se: www.Klaus-ebbesen.dk

Et udvalg af historisk litteratur om Ribe Amt

Fra Ribe Amt bringer hvert år en liste over bøger og tidsskrifter vedrørende Ribe Amts historie. Oversigten er udarbejdet efter oplysninger fra bl.a. Holsted Bibliotek, hvor bibliotekarerne Mette Schødt-Pedersen og Claus Larsen har været til uvurderlig hjælp og i redaktionen er vi dem en stor tak skyldig. Der er yderligere benyttet oplysninger fra enkelte private, fra museer, arkiver og lign., der velvilligt har sendt deres udgivelser til redaktionen. Her vil man fortsat være meget taknemlig for oplysninger, der kan gøre listen så fuldstændig som muligt.

Når der i litteraturlisten henvises til Egnsbogen 2003, er det Grindsted-Billundegnen, der henvises til. Lokalårbogen 2003 omhandler Bramming Kommune og RA 2003 er Historisk Samfund for Ribe Amt

Historieformidling

By, marsk og geest 15. Kulturhistorisk årbog for Ribe-egnen. Ribe 2003.

Egnsbogen. Grindsted. Billund. Give. Lokalhistorisk Årbog 2003. Grindsted 2003.

Fra Ribe Amt 2003. Årbog for Historisk Samfund for Ribe Amt. Esbjerg 2003.

Kuml 2003.

Lokalårbogen 2003. Lokalhistorisk Forening for Bramming Kommune. Bramming 2003.

Mark og Montre. Årbog for Ribe Amts museer. Haderslev 2003.

Ribe Katedralskole 2003. Ribe 2003.

Ribe Stiftsbog år 2003. Ribe 2003.

Sjæklen 2002. Årbog for Fiskeri- og Søfartsmuseet. Saltvandsakvariet i Esbjerg. Varde 2002.

Skalk 2003.

Sønderjysk Almanak 2003. Aabenraa 2003.

Vestjyske Fortællere 2003. Varde 2003.

Ølgod Museum 2002. Ølgod Museums årsskrift. Ølgod 2003.

Anden Verdenskrig

Futtrup, Anders Munk: »Oplevelser« i Sønderjysk Almanak 2003 s. 123-127.

Willumsen, Peter og Jens Andersen. Atlantvolden på Fanø under 2. Verdenskrig. Fanø 2003.

Arkiver og Museer

Tougaard, Jacob, Svend Tougaard og Thyge Jensen: »Satelitsporing af Sæler« i Sjæklen 2002 s. 101-111.

Jensen, Thyge og Svend Tougaard: »Saltvandsakvariet med nyt indhold« i Sjæklen 2002 s. 113-126.

Pedersen, Lone Nørby: »Tørklæder er hovedsagen« i Mark og Montre 2003 s. 70-76.

Reinheimer, Martin: »Pirater og kristne slaver- at lave en

udstilling med et hold studerende« i Mark og Montre 2003 s. 55-63.

Slyngborg, Mette og Ulla Mejdahl: »Kongstrand og Pedersen – i krukernes rige« i Mark og Montre 2003 s. 64-69.

Arkæologi

Andersen, Lis: »Klostrets gæstefløj« Skalk 2003, nr. 3 s. 12-17.

Andersen, Lis: »Ribe Gråbrødrekløster – det sidste kapitel« i Mark og Montre 2003 s. 23-40.

Frandsen, Lene B.: »De rige kvinder i Billum« i Skalk 2003 nr. 5. s. 5-10.

Moesgaard, Jens: »Møntskatten fra Danelund« i By, marsk og geest 2003 s. 7-16.

Rasmussen, Marianne, Mads K. Holst, Kasper L. Johansen og Steffen T. Laursen:

Digtsamlinger: »Aktuelle undersøgelser af højgruppen ved Tobøl-Plougstrup« i Mark og Montre 2003 s. 17-22.

Ploug, Marianne: »Vestjyske Vers« i Mark og Montre 2003 s. 5-9.

Terp Lauersen, Steffen: »Høje, landskab og bosættelse, rekognosering ved Tobøl-Plougstrup – højgruppen« i Kuml 2003 s. 157-177.

Apoteker

West, Charlotte: »Ølgod Apotek – 100 år« i Ølgod Museum 2002 s. 7-26.

Erindringer

Andersen, Henry: »Mit møde med tandlæge C. W. Kock« i Vestjyske Fortællere 2003 s. 79-80.

Andersen, Henry: »En lystfiskers erindring fra Varde Å« i Vestjyske Fortællere 2003 s. 125-137.

Busk, Elmo: »Oplevelser i Varde fra 1916-1942« i Vestjyske Fortællere 2003 s. 109-120.

Dalsgaard, Ove E.: »Fra elektrikerlærling i Varde til borgmester i Ballerup« i Vestjyske Fortællere 2003 s. 39-47.

Frandsen, Agner: »Erindringer fra Askov« i Vartovbogen 2003 s. 9-19. København 2003.

Futtrup, Anders Munk: »Oplevelser« i Sønderjysk Almanak 2003 s.123-127.

Hansen, Leif: »En restauratørpas oplevelser på Hotel Højskolehjemmet« i Vestjyske Fortællere 2003 s. 139-143.

Jørgensen, Borghild S.: »Tidsbillede. Barndoms og ungdomsårene i Varde 1943 til 1969« i Vestjyske Fortællere 2003 s. 57-78.

Kolding, Esther: »Et kvindeliv« i Vestjyske Fortællere 2003 s. 19-26.

Knudsen, Hans Siegfred: »Gymnastik i Forsamlingshuset var Billum-drenges oplevelse« i Vestjyske Fortællere 2003 s. 157-162.

Madsen, Vagn Aage: »Mine erindringer« i Vestjyske Fortællere 2003 s. 49-56.

Manø, Søren: »Erindringer af Christian Gravesen, Houstrup, Henne sogn« i RA 2003 s. 41-56.

Nielsen, Kurt Vig: »En fortælling fra bilens barndom« i Vestjyske Fortællere 2003 s. 121-124.

Rasmussen, Poul Nyrup. Rødder. København 2003.

Sørensen, Kaj Lykke: »40 år med Varde Garden« i Vestjyske Fortællere 2003 s. 9-17.

Sørensen, Henning: »Der var koksfy i kælderens« i Vestjyske Fortællere 2003 s.145-152.

Thomsen, Tony: »Kan du tisse i maskinen« i Vestjyske Fortællere 2003 s. 153-156.

Würfel, John: »Børnene fra Rusland« i Vestjyske Fortællere 2003 s. 31-37.

Eksproprierer

Hestbech, Helle Stougaard og Lasse Bisbjerg Nielsen: »Eksproprieringen af Vejers« i Mark og Montre 2003 s. 103-107.

Fiskeri og Søfart

Andersen, Henry: »En lystfiskers erindring fra Varde Å« i Vestjyske Fortællere 2003 s. 125- 137.

Bredmose Simonsen, Johs. Niels Winther & Co. Et shippingfirma på Esbjerg Havn. Esbjerg 2003.

Guldberg, Mette: »Bakskuld« i Sjøklen 2002 s. 9-16.

Guldberg, Mette. Sømandshjemmet Gl. Havn. En bygning på Esbjerg Havn gennem 100 år. Esbjerg 2003.

Hahn-Pedersen, M., L.A. Hansen. A.L. Jacobsen, B. Poulsen, R. Taudal Poulsen og M.K. Søndergaard: »På triptur med Dana Anglia« i Sjøklen 2002 s. 57-78.

Hansen, Lulu Anne: »Fiskeriforeningen af 1942« i Sjøklen 2002 s. 27-44.

Holm, Per: »På ubådsjagt ved Horns Rev« i Sjøklen 2002 s. 17-26

Stendeved, Finn: »Jens Peder Jensen af Esbjerg« i Fiskeritidende årg. 10 uge 44 2003 s. 10-13.

Søndergaard, Morten, Ole R. Eigaard og Bo S. Andersen: »Moderne dansk linefiskeri« i Sjøklen 2002 s. 45-56.

Søndergaard, Morten Karnø: »Fiskeriets pionerer – teknologisk udvikling i dansk fiskeri i det 20. århundrede« i Mark og Montre 2003 s. 96-102

Flygtninge

Würfel, John: »Børnene fra Rusland« i Vestjyske Fortællere 2003 s. 31-37.

Frihedskæmpere 1940-1945

Andreasen, Arne. Fange nr. 69109 i Neungamme. Grindsted Vorhase Museum 2003.

Forlystelser

Lindhardt, Charlotte: »En folkelig fornøjelse – zoologiske haver og andre forlystelser i Esbjerg« i Mark og Montre 2003 s. 84-95.

Forsamlingshuse

Tygesen, Sven Ernebjerg: »Mit forsamlingshus. Føvling Forsamlingshus« i RA 2003 s. 65-76

Uhre, Rudolf Borgen: »Barndomsoplevelser i Tistrup Forsamlingshus 1933-1944« i Ølgod Museum 2002 s. 60-64

Palleesen, Skjerning: »Tistrup Foredragsforening gennem 60 år – og om Tistrup Forsamlingshus« i Ølgod Museum 2002 s. 65-70.

Fyrtårne

Svendsen, Peder. Fyrtårne: Jyllands vestkyst.[indeholder omtale af fyrtårne bl.a. i Blåvandshuk] Ringkøbing 2003.

Gravminder

Lindhardt, Charlotte: »Gravminder i Grindsted og omegn« i Mark og Montre 2003 s. 41-54.

Gård- og egnshistorie

Bruun, Andreas og Holger Andersen, Ellen Straarup, Hans J. L. Larsen, Anna Larsen. Lindknud. Historier om en egn dens mennesker, huse og gårde. Lindknud 2003.

Mulvad, Søren. Beboelser og beboere i Seem Sogn. Seem 2003.

Nielsen, Jørgen Søndergaard: »Tilbageblik på begivenhe-

der i Billunds udvikling fra 1960 til slutningen af 70erne« i Egnsbogen 2003 s. 23-35.

Jernstøberier

Redaktion: M. Fokdal, Ignaz Tulinius, Henning Stougaard, Kjeld Simon Villadsen. A/S Ribe Jernstøberi 1848-1998. Esbjerg 1998.

Jubilæumsskrifter

Bertelsen, Holme, Erik. Grindsted Gymnastik- og Idrætsforenings jubilæumsbog 1902-2002. Grindsted 2003.

Hegn, Stig. Kongeådalens Brugs i 100 år. 1903-2003. Bramming 2003.

Hermansen, Søren. Hovborg Skole 2003. I anledning af skolens 100 års jubilæum 2003.

Horne Idrætsforening 100 år. 1903-2003. Horne 2003

Jensen, Ejvind Busk. Et Sogn og dets skolevæsen. Horne Skoles 100 års jubilæum. Horne Sognearkiv 2003.

Jeppesen, Gunhild m. fl. 100 år med menighedsråd i Billum og Janderup. Janderup 2004.

Palleesen, Skjerning: »Tistrup Foredragsforening gennem 60 år- og om Tistrup Forsamlings hus« I Ølgod Museum 2002 s. 65-70.

Pedersen, Vagn og Trine Ramsing. GørdingHallen 1978-2003. Gørding 2003.

Vejers Strand Vandværks 50 års jubilæum. Vejers 2003.

Koncentrationslejrfanger

Andreasen, Arne. Fange nr.69101 i Neungamme. Grindsted-Vorbasse Museum 2003.

Kirker og kirkehistorie

Bach-Nielsen, Carsten: »Bispeportrætter« i Ribe Stiftsbog 2003 s. 29-44.

Bak, Jens Thorkild: »Frihed og kompetence« i Ribe Stiftsbog 2003 s. 77-87.

Bak, Jens Thorkild: »Ribe Domprovsti« i Ribe Stiftsbog 2003 s. 88-91.

Gade, Kåre: »At spille en bisperolle« i Ribe Stiftsbog 2003 s. 21-28.

Holm, Lars: »Varde Provsti« i Ribe Stiftsbog 2003 s. 97-98.

Jermiin, Jens Nielsen og Lotte Demant: »Mødet med den danske salme« i Ribe Stiftsbog 2003 s. 64-68.

Juhl, Magne: »Om præsten Christian Nielsens gravsten i Jernved Kirke« i RA 2003 s. 57-60

Kobbersmed, Jørgen: »Guds menighed, syng -! Om den nye danske Salmebog« i Ribe Stiftsbog 2003 s. 53-63.

Munksgaard, Jørgen: »Skads Provsti« i Ribe Stiftsbog 2003 s. 94-95.

Frandsen, Agner. Askov Kirke. Fra valgmenighedskirke til sognekirke i højskolebyen. Herning 2003.

Frandsen, Agner Hjælland: »Malt Provsti« i Ribe Stiftsbog 2003 s. 92-93.

Haahr, Mia: »Ny altertavle i Brammings Sct. Ansgar« i Lokalårbogen 2003 s. 7.

Pedersen, Sandra Brinch: »Ribe og ærkebispstriden« i By, marsk og geest 2003 s. 17-25.

Pedersen, Anna Hillgaard: »Samtale og mission« i Ribe Stiftsbog 2003 s- 73-76.

Kroer og restauranter

Andersen, Jørgen: »Et værtshusdynasti i Esbjerg« i RA 2003 s. 81-98.

Husted, Vagn: »Endrup Møllekro« i RA. 2003 s. 3-14

Kunst

Faber, Ole. Vestkystbilleder. Varde 2003.

Vagtholm, Kirsten: »Skulpturpark i Billund« i Egnsbogen 2003 s. 3-6.

Vejen Kunstmuseum. Rebellen Gudmund Lervad. Vejen 2004.

Landbrugshistorie

Frank, Folmer Brogaard: »Fodermester på Uhregård« i Ølgod Museum 2002 s. 41-59.

Hansen, Ole Bjerremand: »Dansk Landmand i Litauen« i Egnsbogen 2003 s. 49-51

Kjær, Jacob. Danske Landbrugsskoler gennem 100 år. Auning 2003.

Panduro, Inge: »Når landbrugsland bliver natur- og kulturmiljø – et perspektiv på en fremtidig formidling af Varde Ådal og Ho Bugt Enge« i Mark og Montre 2003 s. 11-16.

Lufthavne

Jørgensen, Jørgen Krab: »Billund Lufthavns udvidelse« i Egnsbogen 2003 s. 7-10.

Medicinalhistorie

Høy-Nielsen, Aja: »Sagen som ikke »tjente til de deltagende lægers ære«« i Dansk Medicinhistorisk Årbog 2003 s. 185-192. [omhandler det lægelige engagement i forbindelse med jernbaneulykken i Bramming i 1913]

Menighedsråd

Jeppesen, Gunhild m.fl. 100 år med menighedsråd i Billum og Janderup. Janderup 2004.

Mindesten

Nielsen, Teresa: »Modersmålet fejrer 100 års fødselsdag« i Mark og Montre 2003 s. 77-83.

Møllehistorie

Guldberg, Mette: »Lydum Mølle – et vestjysk Elværk« i By og Land 59, september 2003.

Musik

Sørensen, Kaj Lykke: »40 år med Varde Garden« i Vestjyske Fortællere 2003 s. 9-17.

Offshore

Hahn-Pedersen, Morten: »Offshoresektoren ved årtusindskiftet« i Sjæklen 2002 s. 79-100.

Personalhistorie

Hansen, Carl. Sørensen Ejvind: »De byggede riget« i RA 2003 s. 35-40.

Holm, Niels. Bak, Jens Thorkild: »Niels Holm – et portræt i utide« i Ribe Stiftsbog 2003 s. 17-20.

Johanne Kolding Esther: »Et kvindeliv« i Vestjyske Fortællere 2003 s. 19-26.

Lervad, Gudmund. Teresa Nielsen. Rebellen Gudmund Lervad. Vejen 2004.

Mathiesen, Betty. Nielsen, Ole Nørskov: »I lang og tro tjeneste« i Vestjyske Fortællere 2003 s. 81-108.

Møller, I. C. Poulsen. Else Marie. I. C. Møller – en pioner. Esbjerg 2003.

Rahr, Madam. Mulvad, Søren: »Den rige Madam Rahr i Ribe« i By, marsk og geest 2003 s. 38-63.

Svaning, Hans. Zeeberg, Peter: »Hans Svaning og hans latinske Danmarkshistorie« i By, marsk og geest 2003 s. 26-37.

Teilgaard, Niels. Manø, Søren: »Niels Teilgaard- sognedegn i Ølgod 1783-1809« i Ølgod Museum 2002 s. 71-76.

Politisk historie

Bruhn, Verner: »Ribekredsen på tinge – en grænselandskreds« i RA 2003 s. 15-34.

Præstehistorie

Juhl, Magne: »Om præsten Chr. Nielsen gravsten i Jernved Kirke« i RA 2003 s. 57-60

Manø, Søren: »Et besøg i Aastrup og Ribe først i 1800-årene« i RA 2003 s. 61-64.

Sanghefter

Bruhn, Verner: »Den første lille tryksag« i RA 2003 s. 99-102. [omhandler Historisk Samfund for Ribe Amt]

Skolehistorie

Bruhn, Verner. Vejen til CVU Vest. Center For Videregående Uddannelse. Esbjerg 2003.

Hermansen, Søren. Hovborg skole 1903-2003. Hovborg 2003.

Jensen, Ejvind Busk. Horne Skoles 100 års jubilæum 1903-2003. Horne 2003.

Karstoft, Ruben: »Grindsted tekniske Skole 1906-1964« i Egnsbogen 2003 s. 11-22.

Kjær, Jacob. Danske Landbrugsskoler gennem 100 år. Auning 2003.

Mulvad, Søren. Historier om en skole. Valdemarskolen – Ribe – 1953-2003. Ribe 2003.

Olsen, Jens. Skolen, lærerne, eleverne og forældrene. Klim 2002

Tørnæs, Ulla: Indvielse af de nye bygninger på Ribe Katedralskole. Tale ved indvielsen 2003.

Slægtshistorier

Graugart, Keld Berger. Kromanns Fabrikker. Slægten Kromann. Redigeret af Kirsten Friberg. Glostrup 2003.

Typografi

Olesen, Henning Lykke: »Typografølrling i Ølgod 1957-61 på Ølgod Bogtrykkeri« i Ølgod Museum 2002 s. 27-40.

Ribe Amt eller dele deraf

Ploug, Marianne: »Vestjyske Vers« i Mark og Montre 2003 s. 5-10.

Billund Kommune

Jørgensen, Jørgen Krab: »Billund Lufthavn udvides« i Egnsbogen 2003 s. 7-10.

Nielsen, Jørgen Søndergaard: »Tilbageblik på begienheder i Billunds udvikling fra 1960 til slutningen af 70erne« i Egnsbogen 2003 s. 23-35.

Schmidt, Ingrid og Kaj. Billund- der var engang. Lokalhistorisk Arkiv for Grene Sogn 2003.

Vagtholm, Kirsten: »Skulpturpark i Billund« i Egnsbogen 2003 s. 3-6.

Blåbjerg Kommune

Henne

Manø, Søren: »Erindringer af Christian Gravesen, Houstrup, Henne Sogn« i RA 2003 s. 41-56.

Lydum

Guldberg Mette: »Lydum Mølle – et vestjysk Elværk« i Bol og by 59. sept. 2003

Vejers

Hestbech, Helle og Lasse Bisbjerg Nielsen: »Ekspro-
prieringen af Vejers« i Mark og Montre 2003 s. 103-107.
Vejers Strand vandværks 50 års jubilæum. Vejers 2003.

Blåvandshuk Kommune

Ho

Missionshuset Emaus. Udgivet af Blåvandshuk, Oksbøl, ho,
Oksby og Ål Lokalhistoriske Arkiv 2003.
Panduro, Inge: »Når landbrugsland bliver natur- og kultur-
miljø – et perspektiv på en fremtidig formidling af Varde
Ådal og Ho Bugt Enge« i Mark og Montre 2003 s. 11-22.
Svendsen, Peder. Fyrtårne. Jyllands Vestkyst. [indeholder
omtale af de første fyr i bl.a. Blåvandshuk] Ringkøbing 2003.

Bramming Kommune

Bramming

Bak, Olaf: »Karens tid i Tømmerby. Djerv bondepiges dag-
bog om livet på landet i 1919« i Lokalårbogen 2003 s. 99-
108.
Høj-Nielsen, Aja: »Heltinde for en dag. Plejemoder
Caroline Heise og Brammingulykken« i Lokalårbogen 2003
s. 109-112.
Bak, Olaf: »Glimt fra 2002-2003« i Lokalårbogen 2003 s. 9-
22.
Haahr, Poul: »Vestjyllands bedste boghandel -mindst!« I
Lokalårbogen 2003 s. 50-55.
Haahr, Poul: »De første kvinder i egnens lokale råd. De
turde godt« i Lokalårbogen 2003 s. 74-85
Nielsen, Tage: »Holger Hansens Maskinsnedkeri« i
Lokalårbogen 2003 s. 33-38.
Nordrup, Kim: »Stoffer, vold og alkohol« i Lokalårbogen
2003 s. 39-45

Darum Sogn

Hegn, Stig: »Oprør i Darum mod Estrup. Sogneradet næg-
tede at betale skat i 1886« i Lokalårbogen 2003 s. 120-126.
Rasmussen, Jens Hedegaard: »Et bryllup i Darum – der
endte med drøje hug« i Lokalårbogen 2003 s. 28-32.

Gørding Sogn.

Hansen, Sv. Aa.: »Lærerfamilien J. Larsen Pedersen,
Gørding« i Lokalårbogen 2003 s. 61-68
Hansen, Werner: »Gørding Apoteks 100 års jubilæum« i
Lokalårbogen 2003 s. 113-119.

Hunderup Sogn

Nielsen, Tage: »Kollektivet – en privat døgninstitution i
Hunderup« i Lokalårbogen 2003 s. 46-49.

Pedersen, Vagn og Trine-Ramsing. Gørdinghallen 1978-
2003. Gørding 2003.

Vejrup Sogn

Hegn, Stig: »Vejrup Fattiggård« i Lokalårbogen 2003 s. 127-
135.
Jensen, Ingrid: »Fra Butikiai til Vejrup« i Lokalårbogen
2003 s. 56-60.
Poulsen, Svend Erik: »Vejrup og Omegns Kalk og
Mergelseskab 1952 – 2002« i Lokalårbogen 2003 s. 69-73.
Leslie & Lothar Fialla. »Enighed gør stærk« en videoberet-
ning om Vejrup 1974.

Vester Nykær sogn.

Hegn, Stig: »De besøgte Vong ungdomsförening. En perle-
række af tidens personligheder« i Lokalårbogen 2003 s. 92-
98.
Husted, Vagn: »Endrup Møllekro« i RA 2003 s. 3-14
Junk, Niels Erik: »Vong Ungdomsförening« i Lokalårbogen
2003 s. 86-91.

Brørup Kommune

Lindknud Sogn

Redaktionsudvalg. Andreas Bruun, Ellen Straarup, Hans
Jørgen Larsen, Anna Larsen og Holger Andersen.
Lindknud. Historier om en egn dens mennesker, huse og
gårde. Lindknud 2003.

Esbjerg Kommune

Esbjerg

Andersen, Jørgen: »Et værtshusdynasti i Esbjerg« i RA 2003
s. 81-98
Bredmose Simonsen, Johs. Niels Winther & Co. Et ship-
pingfirma på Esbjerg Havn. Esbjerg 2003.
Bruhn, Verner. Vejen til CVU Vest. Center For
Videregående Uddannelse Vest. Esbjerg 2003.
Guldberg, Mette. Sømandshjemmet Gl. Havn. En bygning
på Esbjerg Havn gennem 100 år. Fiskeri og Søfartsmuseet
2003.
Lindhardt, Charlotte: »En folkelig fornøjelse – zoologiske
haver og andre forlystelser i Esbjerg« i Mark og Montre
2003 s. 84-95.
Poulsen, Else Marie. I. C. Møller – en pioner. Esbjerg 2003
Rasmussen, Poul Nyrup. Rødder. København 2003.
Stendevad, Finn: »Jens Peder Jensen af Esbjerg« i
Fiskeritidende årg. 10, uge 44 2003 s. 10-13.

Tjæreborg

Sørensen, Ejvind: »De byggede riget« i RA 2003 s. 35-40

Fanø Kommune

Graugart, Keld Berger. Redigeret af Kirsten Friberg. Kromanns Fabrikker. Slægten Kromann/Sonnichsen. Glostrup 2003
 Willumsen, Peter og Jens Andersen. Atlantvolden under 2. Verdenskrig. Fanø 2003.

Grindsted Kommune

Andreasen, Arne. Fange nr.69109 i Neungamme. Grindsted Vorbasse Museum 2003.
 Karstoft, Ruben: »Grindsted tekniske skole 1906-1964« i Egnsbogen 2003 s. 11-22.
 Holme Bertelsen, Erik. Grindsted Gymnastik- og Idrætsforenings jubilæumsbog 1902-2002. Grindsted 2003.
 Kjær, Jacob. Danske Landbrugsskoler gennem 100 år. Auning 2003.
 Lindhardt, Charlotte: »Gravminder i Grindsted og omegn« i Mark og Montre 2003 s. 41-54.

Holsted Kommune

Aastrup Sogn
 Manøe, Søren: »Et besøg i Aastrup og Ribe først i 1800-årene« i RA 2003 s. 61-64

Føvling Sogn

Tygesen, Sven Ernebjerg: »Mit forsamlingshus, Føvling Forsamlingshus« i RA 2003 s. 65-76.

Tobøl

Terp, Laursen Steffen: »Høje, landskab og bosættelse, rekognosering ved Tobøl-Plougstrup -højgruppen« i Kuml 2003.s.157-177.

Hovborg

Hermansen, Søren. Hovborg Skole 2003. Hovborg Skole i 100 år. 2003.

Ribe Kommune

Ribe
 Andersen, Lis:»Klostrets gæstefløj« i Skalk 2003 nr. 3 s. 12-17.
 Andersen, Lis: »Ribe Gråbrødre kloster – det sidste kapitel« i Mark og Montre 2003 s. 23-40.
 Bramming, Bente og Torben: »Taarnborg i Ribe« i Ribe Stiftsbog 2003 s. 45-52.
 Bruhn, Verner: »Ribekredsen på tinge – en grænselandskreds« i RA 2003 s. 15-34.
 Fokdal, M., Ignaz Tulinius, Henning Stougaard, Kjeld Simon Villadsen. A/S Ribe Jernstøberi 1848-1998. Esbjerg 1998.

Holm, Niels: »Brev fra Ribe Bispegård« i Ribe Stiftsbog 2003 s. 7-12.

Ilse, Lars: »Om Flora Danica – en af bibliotekets skatte« i Ribe Katedralskole 2003 s. 29-40.

Manøe, Søren: »Et besøg i Aastrup og Ribe først i 1800-årene« i RA 2003 s. 61-64.

Mulvad, Søren:» Hvem trak Johannes´ bukser ned? Eller: Balladen om den døde and« i RA 2003 s. 77-80

Mulvad, Søren. Historier om en skole. Valdemarskolen – Ribe- 1953-2003. Ribe 2003.

Mulvad, Søren: »Den rige Madam Rahr i Ribe« i By, marsk og geest 2003 s. 38-63.

Pedersen, Sandra Brinch: »Ribe og ærkebisperstriden« i By, marsk og geest 2003 s. 17-25.

Zeeberg, Peter: »Hans Svaning og hans latinske Danmarkshistorie« i By, marsk og geest 2003 s. 26-37.

Jernved Sogn

Juhl, Magne: »Om præsten Chr. Nielsens gravsten ved Jernved Kirke« i RA 2003 s. 57-60

Seem Sogn

Mulvad, Søren. Beboelser og beboere i Seem Sogn. Ribe 2003

Mulvad Søren. Byhornet nr. 69. December 2003.

Sønder Farup

Moesgaard, Jens Christian: »Møntskatten fra Danelund« i By, marsk og geest 2003 s. 7-16.

Vilslev

Hegn, Stig. Kongeådal Brugs i 100 år, 1903-2003. Bramming 2003.

Varde Kommune

Andersen, Henry: »Mit møde med tandlæge C. W. Kock« i Vestjyske Fortællere 2003 s. 79- 80.

Andersen, Henry: »En lystfiskers erindring fra Varde Å« i Vestjyske Fortællere 2003 s. 125-135.

Busk, Elmo:»Oplevelser i Varde fra 1916-1942« i Vestjyske Fortællere 2003 s. 109-120.

Dalsgaard, Ove E.: »Fra Elektrikerlærling i Varde til borgmester i Ballerup Kommune« i Vestjyske Fortællere 2003 s. 39-47.

Duedahl, Orla: »At flytte til Varde« i Vestjyske Fortællere 2003 s. 27-30.

Faber, Ole. Vestkystbilleder. Varde 2003.

Hansen, Leif: »En restauratørpars oplevelser på Hotel Højskolehjemmet« i Vestjyske Fortællere 2003 s. 139-144.

Holm, Lars: »Varde Provsti« s. 97-98.

Jørgensen, Borghild S.: »Tidsbillede. Barndoms- og ungdomsårene i Varde 1943-1969« i Vestjyske Fortællere 2003 s-57-78.

Knudsen, Hans Siegfred: »Gymnastik i Forsamlingshuset var billum-drenges oplevelse« i Vestjyske Fortællere 2003 s. 157-162.

Kolding, Esther: »Et kvinde liv« i Vestjyske Fortællere 2003 s-19-26.

Madsen, Vagn Aage: »Mine erindringer« i Vestjyske Fortællere 2003 s. 49-56.

Nielsen, Kurt Vig: »En fortælling fra bilens barndom« i Vestjyske Fortællere 2003 s. 121-124.

Nielsen, Ole Nørskov: »I lang og tro tjeneste« i Vestjyske Fortællere 2003 s.81-108.

Panduro, Inge: »Når landbrugsland bliver natur- og kultur-miljø – et perspektiv på en fremtidig formidling af Varde Ådal og Ho Bugt Enge« i Mark og Montre 2003 s. 11-22.

Sørensen, Kaj Lykke: »40 år med Varde Garden« i Vestjyske Fortællere 2003 s-9-17

Sørensen, Henning: »Der var koksfyrr i kælderens« i Vestjyske Fortællere 2003 s. 145-152.

Thomsen, Tony: »Kan du tisse i maskinen« i Vestjyske Fortællere 2003 s. 153-156.

Billum

Frandsen, Lene B.: »De rige kvinder i Billum« i Skalk 2003 nr. 5 s. 5-10.

Horne

Horne Idrætsforening 100 år. 1903-2003.

Jensen, Ejvind Busk. Et Sogn og dets skolevæsen. Horne Skoles 100 års jubilæum 2003. Horne Sognearkiv 2003.

Jeppesen Gunhild m. fl. 100 år med menighedsråd i Billum og Janderup. Janderup 2004.

Vejen Kommune

Kjær, Jacob. Danske Landbrugsskoler gennem 100 år. Auning 2003.

Vejen Kunstmuseum. Rebellens Gudmund Lervad. Vejen 2004.

Askov Sogn

Frandsen, Agner. Askov Kirke. Fra valgmenighedskirke til sognekirke i højskolebyen. Herning 2003.

Frandsen, Agner: »Erindringer fra Askov« i Vartovbogen 2003. København 2003

Skibelund

Frandsen, Agner Hjøllund: »Malt Provsti« i Ribe Stiftsbog 2003 s. 92-93.

Nielsen, Teresa: »Modersmålet fejrer 100 års fødselsdag« i Mark og montre 2003 s. 77-83.

Ølgod Kommune

Ølgod

Manø, Søren:»Niels Teilgaard- sognedegn i Ølgod 1783-1809« i Ølgod Museum 2002 s. 71-76.

Olesen, Henning Lykke:»Typografærling i Ølgod 1957-61 på Ølgod Bogtrykkeri« i Ølgod Museum 2002 s. 27-40.

West, Charlotte: »Ølgod Apotek – 100 år« i Ølgod Museum 2002 s. 7-26

Tistrup Sogn

Frank, Folmer Brogaard:»Fodermester på Uhregaard« i Ølgod Museum 2002 s. 41-59.

Pallesen,Skjerning: »Tistrup Foreningsforening gennem 60 år – og om Tistrup Forsamlingshus« i Ølgod Museum 2002 s. 65-70

Uhre, Rudolf Borgen: »Barndomsoplevelser i Tistrup Forsamlingshus 1933-1944« i Ølgod Museum 2002 s. 60-64.

Historisk Samfund for Ribe Amt

Generalforsamling og årsmøde 2004

Historisk Samfund for Ribe Amt afholdt sin årlige generalforsamling på Krogården på Fanø torsdag den 1. april 2004. Efter formandens velkomst valgtes fhv. seminarielektor Verner Bruhn, Esbjerg som dirigent. Han konstaterede at generalforsamlingen var lovlig indvarslet og gav ordet til formanden, der aflagde følgende beretning:

Med 2003 kom Historisk Samfund for Ribe Amt tilbage i den normale gænge igen. Det foregående år – 2002 – havde som bekendt været et meget travlt år præget af vores 100 års jubilæum i oktober måned.

2003 blev indledt med et velbesøgt årsmøde, der blev afholdt på Lego i Billund den 2. april. Det var en spændende aften, hvor vi først besøgte firmaets imponerende udstillingslokale. Udstillingen handlede om firmaets enestående vækst og viste eksempler på virksomhedens produkter tilbage fra 1930'erne og frem til i dag. Efter rundgangen blev der afholdt generalforsamling, så fulgte kaffebordet, som LEGO var vært ved, og aftenen sluttede med et foredrag ved museumsinspektør Søren Byskov fra Fiskeri- og Søfartsmuseet i Esbjerg. Med udgangspunkt i sin bog Tro, håb og legetøj, som han udgav i 1997, fortalte han om LEGO og byen Billund. Det blev en fin afslutning på en spændende aftenen, som blev rundet af med en stor overraskelse: Ved udgangen fik alle deltagere en stor pakke LEGO – en ekstra »julegave« bare i april måned.

Generalforsamlingen bød på genvalg, og efter generalforsamlingen konstituerede bestyrelsen sig med Jørgen Dieckmann Rasmussen som formand, Søren Mulvad som næstformand, Edel Overgaard som kasserer og ansvarlig for ekspeditionen, Olga Pedersen som redaktør af Fra Ribe Amt og Roll Præstegaard som sekretær. Mogens Hansen og Søren Frederiksen har som menige bestyrelsesmedlemmer deltaget i diverse udvalgsarbejder, bl.a. med hensyn til programlægning og medlemsmøder.

Ét af de emner, der har optaget bestyrelsen meget i 2003, har været medlemsarrangementerne. På grund af noget varierende tilslutning har vi naturligvis måttet overveje indhold, tidsmæssig og geografisk placering og så videre. Det kom bl.a. til at betyde en »anden« Historisk Søndag end normalt, placeret allerede i foråret. Der var tale om en mølletur omkring Holsted med Christian Carstensen fra Holsted som guide. Turen foregik søndag, den 11. maj og med bus, der afgik fra Brugsens parkeringsplads i Holsted kl. 14.00. Så fulgte en interessant køretur, hvor man passerede flere møller og hørte om vandkraftens udnyttelse gennem tiderne. Da bussen nåede frem til det gamle ovnhus på Guldagervej, var der tændt op i ovnen og brød blevet bagt. Da der yderligere var kaffe på kanden, blev det et populært stop for deltagerne i arrangementet. Der kom næsten 50 personer til Historisk Søndag, lige

Ved præsentationen af årbogen 2003 på Endrup Møllekro. Fra venstre ses: Stig Hegn, Ejvind Sørensen, Søren Mulvad, Jørgen Andersen, Verner Bruhn, Vagn Husted, Magne Juhl og Peder Thellesen. Foto: Jørgen Dieckmann Rasmussen. Esbjerg Byhistoriske Arkiv.

hvad der passede til en bus. Bestyrelsen arbejdede også med sommerudflugten. Den har vi desværre været nødsaget til at aflyse de senere år på grund af for få tilmeldte. Traditionen har været en udflugt i en af forårmånederne. Da det havde vist sig vanskeligt at samle deltagere på den årstid, besluttede vi os derfor som noget nyt til at skyde turen til sensommeren. For den 16. august 2003 var der derfor udformet et meget spændende udflugtstilbud med en tur til to gamle grænser og en ny. Turen skulle begynde i Vilslev med en spadseretur over Spangbroen til Vilslev Spang syd for åen. Derfra skul-

le turen fortsætte til Hvidding, hvor der ville blive fortalt om grænsen 1864-1920. Næste mål var Højer, hvor den nuværende grænse så skulle følges mod øst. Som noget nyt var der også indlagt fællesspisning som afslutning, men desværre. Selv dette varierede og spændende program fik ikke et tilstrækkeligt antal deltagere til at melde sig, så også denne udflugt blev aflyst. På den baggrund har bestyrelsen besluttet at ophøre med at udbyde dagsudflugter, i hvert fald for en tid. Onsdag den 10. september blev Fra Ribe Amt 2003 præsenteret i Endrup Møllekro. Det var et velbesøgt arrangement, og

Fra efterårsmødet på Myrthuegård hvor der serveredes rugbrød med baksuld og snaps til. Fra venstre: Olga Pedersen, Jens Futtrup, Aase og Bent Nielsen

traditionen tro mødte et pænt antal personer op for at være med til præsentationen. Årbog 2003 blev anmeldt af Stig Hein, der er fhv. leder af biblioteket i Bramming Kommune, og han kom med mange spændende betragtninger og overvejelser over årbogen og dens indhold. Som sædvanlig havde redaktionsmedlemmerne med redaktør Olga Pedersen i spidsen produceret en god og fyldig årbog med en palet af spændende artikler. Der var artikler om mange forskellige emner spændende fra en gravsten i Jerne Kirke til en artikel om, hvem der trak bukserne af Johannes. Også nyere

byhistorie var blevet repræsenteret i årbogen Jørgen Andersens artikel om et værtshusdynasti i Esbjerg. Interessant var det i den forbindelse at se, at udsendelsen af årbogen i sig selv gav anledning til mange nye indmeldelser. Med de udmeldelser, der naturligt også hører virkeligheden til, havde Historisk Samfund for Ribe Amt 747 ordinære medlemmer ved årsskiftet 2003/2004 og 142, »abonnenter« på årbogen (typisk biblioteker og lignende).

Lørdag, den 20. september var medlemmerne budt til efterårsmøde i Natur- og Kulturformidlingscentret Myrthuegård ved Varde Å.

Desværre mødte der ikke mange medlemmer op til dette arrangement – de skulle bare lige vide, at der blev budt på bakkuld med kaffe-punch til, for så var flere garanteret kommet mange flere. Det blev en både interessant og spændende eftermiddag, som alle deltagere husker, også selv om der var skænket snaps op til 50 personer! Det var en eftermiddag med fint sensommervej, så deltagerne kunne rigtig nyde landskabet, mens vi hørte om centret og fik dets mange interessante aktiviteter præsenteret.

Historisk Samfunds sidste arrangement i 2003 krævede, at medlemmerne var længe oppe. Vi forsøgte os nemlig med en stand på Kulturnatten i Grindsted lørdag den 25. oktober. Nysgerrige Grindsted-borgere lagde vejen forbi Historisk Samfunds stand, og der blev da også tegnet et par nye medlemmer ved den lejlighed. Om vi vil deltage i næste kulturnat eller andre kulturnætter i Ribe Amt skal bestyrelsen dog lige have vurderet. Bestyrelsen har imidlertid også arbejdet med andet end medlemsarrangementer. I forlængelse af årsmødet sidste år kontaktede vi kulturminister Brian Mikkelsen for at klage over de dårlige forhold, slægtsforskere og lokalhistorikere efterhånden har på de statslige arkivers læsesale. Det skyldtes først og fremmest den indskrænkning i arkivernes åbningstider, som trådte i kraft pr. 1. januar 2003 med mandag som fast lukkedag. Det fik bl.a. som konsekvens, at læsesalene blev ekstra belastet de øvrige dage i et sådant omfang, at man som bruger bosat langt fra f.eks. Viborg meget let kommer til at spille en hel arkivdag, fordi man kommer frem måske blot fem minutter efter åbningen og der først bliver en læsesalsplads ledig ud på eftermiddagen. Uden en læsesalsplads kan man ikke foretage sig ret meget på et statsligt arkiv. Andre, fortrinsvis lokalhistorikere, fra Ribe Amt har nævnt bes-

været med at bestille arkivalier til lån fra de statslige arkiver. Det var alle disse problemer, vi ligesom en række søsterforeninger her i amtet syntes kulturministeren skulle konfronteres med. Det blev han, men kun med et typisk ministersvar til følge. Måske skal vi skrive et nyt brev til ham – forholdene er nemlig ikke blevet bedre siden sidste år, snarere tværtimod – eller måske skal vi ligefrem tage over og besøge Folketingets Kulturudvalg for at sætte dem ind i det, der tidligere hed »de faktiske forhold i jernindustrien«.

Endelig vil jeg nævne, at vi sammen med Landbohistorisk Selskab arbejder på at få Henrik Vensilds bog om Bøndergårdene i Skads Herred på gaden i løbet af foråret 2004. En præcis dato for udgivelsen har vi dog ikke her i dag.

På bestyrelsens vegne vil jeg slutte beretningen for 2003 af med at bringe en tak til vore faglige samarbejdspartnere, Ribe Amts Lokalarkiver og Ribe Amts Museumsråd. Til Ribe Amt, kommunerne i Ribe Amt samt Lida og Oskar Niensens Fond skal der lyde en stor tak for det tilskud, der spiller en væsentlig rolle for finansieringen af Historisk Samfunds aktiviteter. Endelig vil jeg gerne takke bestyrelsens medlemmer samt de aktive medlemmer i redaktionsudvalget for indsatsen i 2003.

Kassereren Edel Overgaard gennemgik regnskabet, der godkendtes. Kontingentet blev fortsat fastlagt til 125 kr.

Valg til bestyrelsen. På valg var: Olga Pedersen, Roll Præstegaard, Edel Overgaard og Søren Frederiksen, der alle genvalgte. Valg af suppleanter. På valg var: Svend E. Thygesen og Uwe Dall, der ligeledes genvalgte. Valg af revisorer. Her genvalgte Søren Manøe og Ejvind Busk Jensen.

Efter generalforsamlingen og kaffen fortalte Bjarne Steen Jensen fra Grindsted om kongehusets smykker.

Regnskab 2003

Indtægter

Kontingent	112620,00
Tilskud:	1688,00
Bramming Kommune	1130,00
Grindsted Kommune	500,00
Brørup Kommune	500,00
Ølgod Kommune	1000,00
Ribe Kommune	2430,00
Fanø Kommune	500,00
Blåvandshuk 2001 og 2002	992,00
Blåbjerg Kommune	1000,00
Billund Kommune	1000,00
Holsted Kommune	500,00
Vejen Kommune	1000,00
Esbjerg Kommune	2400,00
Varde Kommune	1500,00
Ribe Amt	19000,00
L. og Oskar Nielsens Fond	2000,00
Andet	150,00
Tilskud i alt	37290,00
Nettorenter/afkast	3632,82
Nettoindtægter bogsalg	18902,30
Foreningsindtægter i alt	172445,12

Udgifter

Løn	12800,00
Kontorudgifter	14850,95
Møder	1293,90
Bestyrelsen	10554,95
Årbogen 2003 incl. Porto	62772,05
Porto	8360,00
Moms på årbog	3106,49
Foreningsudgifter i alt	113738,34
Årets resultat	58706,78
Balance	172445,12 172445,12

H. K. Kristensen-prisen 2004

I taknemmelighed for den historiske indsats, Vestjyllands store historiker H. K. Kristensen ydede gennem et langt liv og herved også for Historisk Samfund for Ribe Amt, indstiftede bestyrelsen for Historisk Samfund for Ribe Amt i 1978 H. K. Kristensen-prisen.

Ifølge fundatsen uddeles prisen til en person eller en institution, der har gjort en fortjenstfuld indsats for det lokalhistoriske arbejde i Ribe Amt. Prisen kan tildeles for såvel en indsats gennem flere år som for en enkelt aktivitet. Der skal ved tildelingen lægges vægt på, at den belønnede indsats forener faglig kvalitet med folkelig formidling. Prisen kan ikke tildeles for en indsats, der udøves som en del af pågældendes embede.

Bestyrelsen for Historisk Samfund har besluttet i 2004 at uddele H. K. Kristensen-prisen til ikke en, men to personer. Det er lidt usædvanligt, men netop den indsats, der påskønnes her efterfølgende, har det måske kun været muligt at gennemføre ved to engagerede og ihærdige ildsjæles indsats. Måske var forudsætningen netop et ægtepars fælles interesse og anstrengelser for at få en så kompliceret opgave på Fanø løst – og så kan det vist ikke trækkes det meget længere. Modtagerne af H. K. Kristensen-prisen 2004 er:

Hanne og Villy Nielsen, Nordby.

Gennem mange år har I arbejdet yderst ihærdigt og koncentreret på at indsamle oplysninger til og opbygge en lokalhistoriske samling »Nordby Sogn, Fanø«. Den omfatter personer

før 1880 samt oplysninger om ejendomsforhold til jord og bygninger før matrikuleringen i 1930. Det er en opgave, hvis lige ikke kan findes noget andet sted i landet, da matrikelforholdene på Fanø var yderst specielle helt frem til 1930. Ja, matrikulering eksisterede faktisk slet ikke. Mange jordstykker kan kun placeres, når man kender stederne og de personer, hvis navne de henviser til. Dette puslespil har I fået til at gå op – næsten, for jeg ved I stadig arbejder på projektet. Yderligere har I beredvilligt stillet jeres store samling – over 10.000 A4-sider – gratis til rådighed på Nordby Sognearkiv for alle interesserede – endda i elektronisk form, så man som bruger kan udnytte den moderne tekniks mange faciliteter. Forudseenhed i et lokalhistorisk arbejde.

Hanne og Villy Nielsen, Nordby er modtagere af H. K. Kristensen-prisen 2004. Foto: Gerlis Baun. Esbjerg Byhistoriske Arkiv.

Tidligere modtagere af prisen er:

- 1978 Skoleinspektør, arkivleder J. Hedegård Rasmussen, Darum.
- 1979 Lokalhistoriker John Kvist, Egtved.
- 1980 Kulturhuset, Ølgod Kommune.
- 1980 Lokalhistoriker Kristian Haahr, Tistrup.
- 1981 Lektor Bue Kaae, Esbjerg.
- 1982 Lokalhistoriker Børge E. Hansen, Nordby, Fanø.
- 1984 Lokalhistoriker Frode Sørensen, Oksbøl.
- 1985 Pastor emeritus Knud Høgsbro Østergaard, Holsted.
- 1987 Minibyen, Varde Kommune.
- 1990 Lokalhistoriker, Olga Pedersen, Aastrup.
- 1992 Tømremester Helge Kragelund, Sønderkov Hovedgård.
- 2002 Seminarielektor Verner Bruhn, Esbjerg.

Nye medlemmer 2003

Esbjerg: Svend Larsen, Else Dalby, Karl Christiansen, Anton Åskjær,
 Karen Eickhardt, Anne Marie og Rolf Boose, Rasmus Bfichert, Berit
 Smedegaard, Jørgen Nielsen, Else Pedersen, Bodil Petersen.

Fanø: Nana Fogh.

Fredericia: Gudrun Bøgedal.

Grindsted: Ellen Starup, Wolfgang Hirt

Glejbjerg: Villy Sørensen

Gredstedbro: Jernved Sognearkiv, Stig Hegn.

Herning: Ruth Madsen.

Holsted: Hans Madsen

Kolding: Gurli og Niels Elming.

Nurdenskov: Tora Andersen.

Næstved: Grethe Johanne Røed.

Nørre Nebel: Lenni Michelle Lævendahl

Ringsted: Astrid Westerp.

Varde: Inger Christensen

Vejen: Aage Nielsen.

Vester Nebel: Edith Nielsen

Vester Vedsted: Anni Møller Christensen

Viborg: Jens Lovmand Hvid

Årre: Karin og Peder Thellesen.

TV Dengang.

Stig Hein ved præsentationen af Historisk Samsunds Årbog 2003. Foto: Jørgen Dirkmann Rasmussen.

Register 2004

A.C. de Teilman, hofjægermester	37	de Teilman, Tøger, godsejer	35ff
Abraham Wuchters	38	Decker, Susanne	48
Adelvej	22	Decker, Edwin	48
Adelvejsvang	22	Degenfeld, v. Hannibal, venetiansk feltmarskal, baron	42
Ahlefeldt-Laurvigen, hedvig	29ff	Det danske Post- og Telegrafvæsen	8
Als	3	Dohn, Knud Michael Theodor,	15
Amalienborg	45	Dumphy, Isabel	48
Amerika	5	Ebbesen, Jacob	14
Andersen, Ellen,	10	Ebbesen Klaus	87
Andersen, Knud,40		Endrupholm	35ff
Andersen, Herman, møllersvend	73	Erichsen, førstelærer	30
Andst	77	Esbjerg Sygehus	29
Ansager	22	Esbjerg	51
Arizona	47ff	Falen	24,70
Astrup	42	Fanø	30
Aumont,Louis August, portrætmaler	45	Faurlund	3
Axel Rosenkrantz de Lassen, etatsråd	42	Fedderson, Niels Clausen	3ff
Bagger, Jens Albrecht Frederik, borgmester i Varde	55ff	Fedderson, Mary Valgerda	6
Bagger, Emilie	55ff	Fedderson, Maren	3ff
Bagger, Jensine Marie Kathrine	55ff	Fedderson, Jørgen	3ff
Bagger, cand. jur. slotsforvalter	55	Fisker, J.	30
Ballum	3	Flensborg	3
Bang Knudsen	31	Folding	24
Blom, C. V. Kunstmaler	87	Fort McDowell	47
Bolette Frederikke	55	Frandsen, Kirstine Johanne,	51
Bramming	36	Frandsen, Søren	49
Brammingekredsen	10	Fredericia	3ff
Brandenburger, Ernst bygmester	36	Frederiksberg	29, 55
Breinholt, konsul	30ff	Føsted Mose	13
Brok, Peder Nielsen	51	Føvling	24
Brønd, Evald	69	Gammeltoft, Peder	21
Bundesen,Laurids	15	Gandrup	73
Bøggild, fru	29	Gedved	73
Californien	47ff	Gersdorff, Poul major	38
Christian Gyldenløve, greve	36	Gersdorff,v. Frederik, kammerjunker	36ff
Christiansen, Mette Margrethe	5	Gesten sogn	84
Christine Bramming	6	Gjedde, Ove, rigsadmiral	38
Christoffer Frederik Gersdorff, oberstløjtnant	38, 42	Gjellerupholm	35
Cold, overlæge	29ff	Gjersing, arkitekt	30f
Daniel, H.	32	Gottorp	3
Danmark	17, 47ff	Gram Gods	37
Dansk Kvindesamfund	30	Granada	38
de Teilman, Mette Margrethe	38	Grindsted	30
de Teilmann, Andreas Charles,	37	Grydvad Mølle	41
		Gyldenchrone, Jørgen, baron	41
		Gørding	22

H.K. Kristensen	27f	Kroggård	74
Hallager, L. Overretssagfører	31	Kørup	24
Hansen, Terkel	14	København	29
Hansen, Peder Holden	78ff	Landpostbudenes Centralforening	11ff
Henningsen, frk, husbestyrerinde	66	Lang, Knud, pastor	36
Hjertinghjemmet	29ff	Larsen, Esben	29
Hochberg Nagel, Frederik	4ff,15	Larsen, forvalter	31ff
Horsens	73	Lind, Andreas	7
Horslund	3,13	Lindegaard, Olav C.	77
Hunderup	22,36	Lindegaard, Johannes	79
Hvass, Steen, arkæolog	87	Lindegaard, Anna Katrine	79
Hyphoff, Niels S., bogtrykker	35	Lindegaard, Morten Christian	77ff
Højer, Peder	51	Lindegaard, Carsten	79
Højer,Niels Pedersen	50	Lindknud	24
Høy-Nielsen, Aja	29	Luplau, pastor	58
Ingeborg Christiane	45	Lydum	69ff
Iversen, Iver	73	Lørborg	77
Iversen, Anna Kathrine	73	Malt	77
Jacobsen, Laura,	73	Marius Bramming	6
Jacobsen, Niels Hansen	79	Mielch, frk., bestyrerinde	31
Jacobsen, Rasmus Peder	69ff	Mikkelsen, Hans	4, 13
Jacobsen, Erna	73	Mundt, Emilie, kunstner	55
Jacobsen Anders	73	Müller, Sophus	87
Jacobsen, Ivan	73	Møgelvad	24
Jacobsen, Dagny	73	Nielsdatter, Laura Maren	47f
Jakobsen, Tage	4	Nielsen, Jens	73
Jakobsen, embedsløge	32	Nipså	16
Jakobsen, Jacob	73	Nissen, Gunder Marie	47
Janderup sogn	24	Nr. Nebel	22, 70ff
Jensen, Lund	30	Nr. Farup	43
Jepsen, Hans Marius	51	Nybro	21ff
Johansen, Anne Marie Højer	81	Nykjøbing Mors	43
Juel,Jens generaladmiral,baron	36	Nymindegab	74
Jylland	87	Nørby, Anna	51
Jylland	30	Nørre Bork	70
Jørgensen, Jørgen, propritær	84	Obbekær	3ff, 22
Jørgensen, Bodil Balslev	51	Olsen, Kristiane	77
Jørgensen Brok, Dorthea	49	Olsen, Johan	77
Kamma Struwe	55	Outrup	27
Kamp	3	Palludan J. W	65
Kjærgård	35ff, 47	Palludan,O, købmand i Varde	63
Knuth, greve på St. Grundet	67	Pedersdatter, Dorthe Katrine	47
Kockspang mølle	24	Pedersen, Niels	47ff
Kongensvase Bro	24	Pennsylvania	48
Kongeåen	24, 36	Petersen, Peter, pastor	35
Krag, Erik geheimeråd	36ff	Petri Vilhelm Suadicani	15
Krag, Christen	38	Phoenix,	47
Krag, Frederik, baron på Stensballegård	36ff	Præstegaard, Roll	47
Krag, Edel Margrethe	36	Rasmussen, hans lærer og kirkesanger	55

Rasmussen, Theodor Ludvig Marius,	55ff	Thude, Pat	51ff
Rasmussen, Edith Camilla	55ff	Thude, Mikkel Sørensen	47ff
Reenberg	38	Thude, Gerda	53ff
Reventlow, Conrad, Greve på Clausholm	36	Thude, Gunnar	47ff
Ribe	77	Thude, Betty	47ff
Ribe Stiftstidende	17	Thudesløgten	47ff
Ribe Mark	6	Thun, Valdemar Marius	15, 30,
Ribe Amt	21ff, 33	Tranberg Friis,Hans Nikolai,pastor	35ff
Ribe	3ff, 22, 30, 55	Tved	3
Ringkøbing amt	22, 33	Taarnborg	4
Roepstorff, fru	29	Uwe Dall	3
Rosenkrantz, Vibeke	38	v. Wedelsparre, Magnus Frederik, kaptajn	37
Rosenkrantz,Palle,lensmand	43	v. Gersdorff, Anna Maria	42
Rosenstand, Kaj Hyphoff	16	v. Gersdorff, Sophie Amalie, etatsrådinde	37ff
Rosenørn, v. Margrethe, oberstinde	36ff	v.Gersdorff, Anna Antoinette	43
Røde Kors	30	Vad	24
Rørdam, Thomas	29	Varde	21ff, 55ff
Salomonsen,	63	Varnæs	45
Salt River Valley	47	Vejen	77ff
Salto Sofie og C. E.	56ff	Vejle	73
San Francisco	49	Vejle Amt	33
Seem	3	Vester Vedsted	3
Sehested, N. F. B. Fritidsarkæolog	90	Vester Horne	22
Sig	23, 72	Vesterenge	3
Skallebæk	4	Vestkysten, Dagblad	3ff
Slauggård	87	Vilslev	36, 47ff
Sneum	36	Vilsted	24
Snurom	25	Vittarp	25
Sophie Bardenfleth	37	Vorbasse	87ff
Sophie Saltos	55ff	Warburgske Legat	29
Spanghøj	23ff	Weber Kirstine	14
Spannjerske Legater	29	Wedelsparre v. Elisabeth	37
Stavn, Jeppe, kunstner	35, 42	Ølgod	62
Strat	22	Øster Horne	22ff
Strødegård	22	Øster Vedsted	23
Soed	3	Østerbro	68
Sønderjyllands Amt	33	Ål sogn	22
Sørensen, Harald	18		
Sørensen Søren, prokurator	39		
Søvig	21ff		
Tange	3		
Teilman	35ff		
Teilman Hald, Carsten Michael	35		
Tempe	47ff		
Thude, Frands	51		
Thude, Søren Mikkelsen	47ff		
Thude, Hans Peder	50ff		
Thude, Per Michelsen	47ff		
Thude Drive	47		

Fra Lokalarkivernes arbejdsmark i Ribe Amt 2003

Ribe Amts Lokalarkiver (RAL)

Bestyrelsens beretning

Det er egentligt lidt specielt at skulle byde velkommen til denne jubilæumsgeneralforsamling, for mens vi her i aften markerer og fejrer 25 fremgangsrige og succesfyldte år for lokalarkiverne i Ribe Amt, sidder man rundt omkring i landets kommuner og amter og spekulerer på nye kommune- og regionsgrænser. En del borgere gør det også, for forslagene til nok især de nye kommuner kan virke skræmmende på mange. Mest opmærksomhed her i Ribe Amt er der vel omkring Fanø, som er blevet beskyldt for at ville vælge en ny fremtid som republik!

Ingen kender fremtiden, men forandringer vil der ske. Og det var jo netop i kølvandet på tilsvarende forandrin-

ger i 1970, det store antal lokalarkiver skød op overalt i landet, og som jo også i Ribe Amt kom til at fylde ganske pænt. Det er ikke forkert at sige, at lokalhistorien var det eneste, man havde tilbage som verdsligt fælleseje ude i sognene, når skolen måske var blevet lukket og sognebiblioteket ligeså. Lokalhistorien kunne ingen fjerne, slet ikke hvis man organiserede arbejdet i et sognearkiv, og det gjorde man så mange steder i årene efter den store kommunalreform.

Jeg skal ikke dykke dybere ned i historien her, men dog nævne, at netop gennemførelsen af tværgående projekter som f.eks. den såkaldte Billedkampagnen blev anledningen til oprettelse af en amtsorganisation for

Fra Ribe Amts Lokalarkivers generalforsamling den 25. marts 2004 på Hotel Tøsterup. Knap 100 arkivfolk var mødt frem, og de fik serveret gule ærter, og som det ses på billedet, en festtale af SLAs formand Asbjørn Hellum. Foto: Jørgen Dieckmann Rasmussen.

lokalarkiverne i Ribe Amt i 1979. Det er det, vi markerer i aften, for ikke mindst gennem RAL er det i årenes løb lykkedes at støtte og styrke lokalarkiverne og deres arbejde her i amtet. Én af foreningens vigtige opgaver var nemlig at varetage lokalarkivernes interesser, én anden at igangsætte tværgående initiativer. Varetagelsen af lokalarkivernes interesser er bl.a. blevet tilgodeset gennem oprettelsen af en amtskonsulentordning, som Ribe Amt har været så venlig at finansiere. Denne ressource har bl.a. andet gjort det muligt at gennemføre og afslutte en såkaldt foreningskampagne (en systematisk indsamling og registrering af foreningsarkiver samt udgivelse af en registratur), udarbejde en arkivvejviser, udarbejde og udgive en bog sammen med Historisk Samfund for Ribe Amt i anledning af Grundlovens 150-års jubilæum i 1999. I 2000 gennemførte foreningen projekt Mit liv i år 2000, der blev afrundet med udgivelse af en bog. Senest – i 2003 – har RAL lavet en hjemmeside, som ikke blot fortæller om RAL og dens aktiviteter, men også bringer oplysning om de enkelte medlemsarkiver. Og senere her i aften skal vi præsentere en jubilæumsbog med bidrag fra amtets 54 lokalarkiver.

Hvad jeg lige har nævnt er de synlige ting, RAL har stået bag, men som medlemmer ved I også, hvor megen hjælp I til daglig kan hente fra amtskonsulent Richard Bøllund i stort og småt. Hvad han har bedrevet i det sidste år, vil I kunne høre mere om i hans beretning herefter.

Med hensyn til bestyrelsens beretning for 2003 kan det oplyses, at vi har understøttet amtskonsulenten og uddannelsesudvalget i gennemførelse af deres mange planer. Det med uddannelse bliver man aldrig færdig med, heller ikke i lokalarkiverne. Der er mange uddannelses tilbud til lokalarkiverne i Ribe Amt, og det er glædeligt at se den store interesse, medlemmerne viser for de forskellige tilbud.

Vi havde også et ekstraordinært møde i 2003, nemlig i august måned, for SLAs styrelse ville præsentere amtskredsens medlemmer for forslag til en ændret kontingentstruktur, skærpede krav til lokalarkiverne m.m., som skulle behandles på SLAs generalforsamling i september. Det var et udbytterigt møde med en del diskussion, og jeg kan oplyse, at mødet følges op af yderligere ét i 2004.

På sidste års generalforsamling behandlede vi bl.a. forslaget om at sende et brev til kulturminister Brian Mikkelsen for at klage over de vilkår, aktive slægtsforskere og lokalhistorikere fra Ribe Amt efterhånden har på de statslige arkivers læsesale. Det er altså ikke rimeligt, at man kan køre den lange vej til f.eks. landsarkivet i Viborg og

så bare komme fem minutter efter åbningsstid for at opdage, at alle pladser på læsesalen er optaget. Efter vores mening er det også urimeligt, at man ikke kan fjerne stille arkivalier uden at have den helt præcise reference, da slet ikke da man faktisk skal besøge det pågældende statslige arkiv først for at finde oplysningerne – de er ikke tilgængelige på lokalarkivet, på biblioteket eller på Internettet. Vi fik også et svar – men ikke et svar, vi kan bruge til noget som helst. Kulturministeren henviste nemlig blot til den digitalisering af statslige arkivalier, der var i gang, og som ville lette adgangen til (nogle typer) arkivalier, men de øvrige rejste spørgsmål undlod han at kommentere. Efter hvad man hører, er forholdene på de statslige arkivers læsesale ikke blevet bedre, så måske skal vi sende en fornyet henvendelse for at vise, at sagen ikke er blevet glemt.

RAL har altså stadig en rolle at spille – om den så vil overleve i sin nuværende udformning er vel spørgsmålet. Imidlertid må RAL gøre en aktiv indsats for, at lokalarkivernes arbejde i en kommende ny region fortsat styrkes og udbygges gennem en konsulentordning. Behovet bliver ikke mindre i fremtiden, hvor udfordringerne og kravene til lokalarkiverne bliver større.

Det var så bestyrelsens afslutningsreplik på beretningen for 2003. Vi håber, der kommer endnu en eller måske et par generalforsamlinger mere i RAL-regi, men RAL som sådan står jo også over for en udfordring i en ny kommunalstruktur.

Lad mig slutte af med at ønske medlemmerne til lykke med 25-års jubilæet og takke for en god dialog og godt samarbejde igennem årene. Der er også grund til at takke RALs bestyrelse og ikke mindst amtskonsulent Richard Bøllund for indsatsen i 2004.

Jørgen Dieckmann Rasmussen
Formand

Amtskonsulentens beretning

Et længe næret ønske fra RALs bestyrelse blev indfriet i 2003 med lanceringen af en hjemmeside for Ribe Amts Lokalarkiver. Hjemmesiden blev præsenteret og officielt indviet af formanden for Ribe Amts Undervisnings- og Kulturudvalg, Harry Hansen, den 5. november 2003. Forinden var gået et halvt års arbejde med at indsamle oplysninger, designe, opbygge, programmere o.s.v. Trods de beskedne midler RAL havde til rådighed, lykkedes det med teknisk assistance fra Esbjerg Byhistoriske Arkiv at få en funktionel hjemmeside op at stå.

Det er forhåbningen og forventningen, at hjemmesiden kan blive en stor gevinst for alle arkiver i Ribe Amt. Den gør det muligt at fortælle omverdenen om Ribe Amts Lokalarkiver, og udefrakommende har mulighed for at finde nyttige oplysninger om arkiverne på en let og tilgængelig måde. I sidste ende vil det forhåbentligt resultere i flere henvendelser og større brug af arkiverne.

Et væsentligt element på hjemmesiden er arkivvejviseren. Det er en ny og forbedret udgave af den arkivvejviser, RAL udgav i bogform i 1998. Idet den nu er elektronisk,

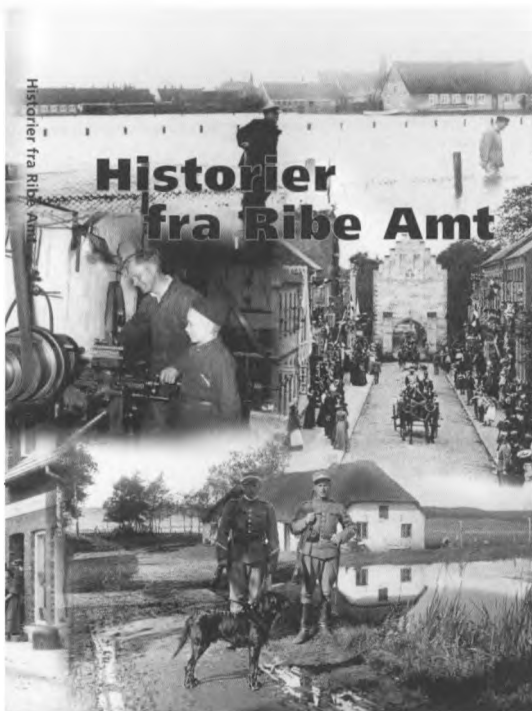
er det muligt at opdatere oplysningerne løbende. Jeg vil derfor ved denne lejlighed, hvor så mange er forsamlet, komme med en kraftig opfordring til arkiverne om at benytte sig af hjemmesiden. Blandt andet ved at sørge for, at oplysningerne om arkiverne i arkivvejviseren løbende holdes ajour. Det gøres ved at meddele, når der er sket ændringer i arkivets åbningstider eller lignende, eller hvis arkivet har modtaget nye, spændende arkivalier.

Arkiverne bedes ligeledes være behjælpelige med at levere billeder, efterlysninger, små historier og andet, f.eks. oplysninger om udgivelser, udstillinger og lignende, til hjemmesiden. Hjemmesiden er arkivernes udstillingsvindue, og jeg kan kun opfordre til at benytte sig af den fri reklameplads. Internettet er ikke kun fremtidens, men også nutidens reklamesøjle, så vil man frem i lyset, må man gøre opmærksom på sig selv også der. Hjemmesiden er ikke kun et medie til at nå omverdenen, men også tænkt som et sted, hvor arkiverne kan udveksle ideer og erfaringer ved bl.a. at fortælle om de projekter, de har gang i. Det skulle gerne blive en levende og interessant hjemmeside, men det kræver en medvirken fra alle arkiver.

Fra konsulentens arkivrundtur. Her er det fra besøget i Sdr. Omme Egnarkiv, der har til huse i Sdr. Omme Bibliotek. Arkivleder Rudolf Skovhus sidder ved tastene og arbejder i Arkibas. Foto: Richard Bøllund.

2003 var også året, hvor jeg afsluttede min rundtur til alle arkiver i Ribe Amt. Et af formålene med rundturen var at skaffe oplysninger og tage billeder på de enkelte arkiver til hjemmesiden. Noget andet var at stifte nærmere bekendtskab med medlemmerne. Besøgene har jeg haft positivt udbytte af, idet de har givet mig en god indsigt i de enkelte arkiver og de problemstillinger, der er at tage fat på. Som en sidegevinst har besøgene resulteret i en mærkbar stigning i antallet af henvendelser og konsulentbesøg. Det er glædeligt, at så mange arkiver har gavn af den bistand, jeg kan yde, selvom jeg godt kan mærke, at den stigende tid ude af huset tager på de øvrige arbejdsbyrder. Arkibas vinder fortsat frem, så en stor del af konsulenttimerne er gået med at installere og instruere i programmet. Dertil kommer opfølgende besøg, som

Bogen Historier fra Ribe Amts er et af de synlige resultater af arkivernes arbejde. Bogen udkom i forbindelse med RALs generalforsamling den 25. marts 2004, der samtidigt var foreningens 25 års jubilæum.

er nødvendig for at sikre en hensigtsmæssig brug af programmet.

Med de mange nye brugere har Arkibas også præget kursusrækken det forgangne år. I november havde vi to fuldt besatte kurser – et for nybegyndere, og et for øvede brugere af Arkibas. Esbjerg Kommune var så venlig at stille et egnet undervisningslokale til rådighed, så der kunne instrueres på storskærm og laves øvelser på enkelt-pc'er. Det blev til et par lørdage med intensiv træning, gode diskussioner og forhåbentligt godt udbytte for kursisterne.

Registreringskurserne fortsatte også i 2003. Lørdag den 1. marts var der kursus i søgesystem og i efteråret, den 22. oktober, blev der afholdt et kursus i udklipsregistrering. Tilstrømningen til kurserne var som altid, fristes man næsten til at sige, over al forventning. Det var også nogle vigtige emner, der blev taget op og undervist i. Det er tydeligt, at især søgesystem fortsat volder arkivmedarbejderne rundt om en del besvær. Det benyttede søgesystem, DK-5 systemet, er ikke altid lige gennemskueligt. Det skal det gerne blive, og jeg kan kun håbe, at kurset har gjort det nemmere at arbejde med det fremover. Søgesystemet er helt afgørende for at kunne skabe overblik over materialet og søge systematisk i samlingerne, og det er en forudsætning at have forståelse for det for at benytte Arkibas.

Indsamlingen af historier fra Ribe Amt, som vi skal se resultatet af senere på aftenen, har også fyldt tiden hen mod slutningen af 2003. Mange arkiver har arbejdet grundigt med at skrive en god historie ud fra materialerne i arkivet. Andre skulle have hjælp til igangsættelsen eller havde brug for bistand undervejs. Min opgave har været at vejlede, godkende og redigere de indkomne tekster. Det har været et meget spændende projekt, og jeg synes, der er kommet en god bog ud af det med mange eksempler på de gode historier, der findes i lokalarkiverne. At formidle lokalhistorien, hvad enten det er i en bog, et foredrag eller på internettet, er et meget vigtigt element, hvis man ønsker at bevare lokalarkivernes relevans.

Netop det med synlighed og seriøsitet i arkivarbejdet var temaerne på det møde, SLA afholdt i kredsen i august måned. Hvis lokalarkiverne vil tages alvorligt og overleve i fremtiden, må der stilles krav til dem, var et af budskaberne. SLAs skærpede kurs har naturligvis rejst en del debat, også i kredsen. En enkelt gang måtte jeg til et møde for at dæmpe gemytterne. Det er min fornemmelse nu, at den lokale utilfredshed er stilnet af, og det kan under ingen omstændigheder spolere feststemningen, nu hvor vi fejrer RALs 25 års jubilæum. Vi kan se tilbage

Et eksempel på »månedens billede« fra RALs hjemmeside. Med hjemmesiden har arkiverne fået mulighed for at vise eksempler fra deres billedsamling eller eksempelvis efterlyse oplysninger. Billedet her er fra udgravning af skanserne ved Hjerting Bugt omkring 1914.

på og glæde os over alt det gode arbejde, lokalarkiverne gennem et kvart århundrede eller mere har bidraget med. Et stort til lykke til alle arkiver med jubilæet, og jeg håber, I vil tage godt imod jubilæumsbogen. Og tak til alle parter for et godt samarbejde i 2003.

*Richard Bøllund
Amiskonsulent*

Beretninger fra amtets lokalarkiver

Billund Kommune

Lokalhistorisk Arkiv

Billund Centret, Hans Jensensvej 6, 7190 Billund

Tlf.: 75 33 24 72

Åbningstid: Tirsdag kl. 19.00-21.00 samt efter aftale

E-mail: lokalhistorisk-arkiv.billund@mail.dk

Leder: Kristian Udbye, Mølleparken 112, 7190 Billund

Tlf.: 75 33 82 68.

E-mail: kg-udbye@mail1.stofanet.dk

Lokalhistorisk Arkiv i Billund fejrede 25 års jubilæum i november 2003. Begivenheden blev markeret med en reception og udgivelse af bogen Billund – der var en gang. Stoffet til bogen er naturligvis valgt ud af arkivets samlinger af arkivalier fra Grene Sogn. Bl.a. er anvendt fortællinger på lydbånd, som blev redigeret og renskrevet. Der er lagt mange timers arbejde i arkivet i 2003, ikke mindst med bogudgivelsen. I løbet af året er der kommet ca. 60 afleveringer af meget forskellig art, lige fra fotos til foreningsarkivalier og lydbånd. Arkivets arkivalier er også blevet flittigt benyttet – ca. 125 personer har skrevet i besøgsprotokollen, ligesom utallige telefoniske og skriftlige forespørgsler er besvaret. Arkivet har også medvirket ved udstillinger, byvandring og fortælleraftener.

Vorbasse Lokalhistoriske Arkiv

Vorbasse Museum, Kirkegade 3, 6623 Vorbasse

Åbningstid: Tirsdag kl. 19.00-21.00 samt efter aftale

Leder: Sven Tygesen, Stadionvej 4 A, 6623 Vorbasse

Tlf.: 75 33 31 39

Arkivets postadresse: Stadionvej 4 A, 6623 Vorbasse

E-mail: sven-tygesen@vorbasse.dk

Antallet af afleveringer og besøg i arkivet har været nogenlunde på samme niveau som sidste år. Blandt afleveringerne har der været en del pressebilleder, fortrinsvis fra 1970'erne. Desværre følger der sjældent oplysninger med sådanne billeder, så det kan være noget af en opgave

*Arkivet i Vorbasse som ligger klods op af Vorbasse Museum.
Foto: Vorbasse Lokalhistoriske Arkiv.*

ve at finde ud af, hvor og hvornår det enkelte billede er taget, og hvilke personer, bygninger eller lignende, man ser på billedet. Den opgave måtte vi have hjælp til, og det fik vi ved at udstille en del af billederne på biblioteket. Folk, der havde oplysninger til billederne, blev opfordret til at skrive deres viden ned i et fremlagt hæfte. Det viste sig, at folk var utroligt hjælpsomme, da arkivet fik oplysninger til næsten samtlige billeder.

Efter arkivets jubilæum i 2002, som vi fejrede med en del arrangementer, har 2003 været et stille år. Ud over den nævnte udstilling har der kun været yderligere et arrangement – en udstilling i anledning af Vorbasse Fritidscenters 25 års jubilæum.

Blåbjerg Kommune

Blåbjerg Lokalhistoriske Arkiv

Sønder Allé 21, 6830 Nr. Nebel. Tlf.: 75 28 71 18

Åbningstid: Mandag kl. 8.30-11.30 samt efter aftale med lederen

Leder: Inga Mulbjerg, Parkvej 3, Kvong, 6800 Varde
Tlf.: 75 25 40 01
E-mail: lha@blaabjergweb.dk

Arkivet har i det forløbne år haft nok at se til. Vi har haft ca. 143 besøgende, er blevet kontaktet af mindst 40 personer på telefon og e-mail samt fået 27 afleveringer.

Blandt afleveringerne var en del vurderingsprotokoller fra 1927–1969 fra Kvong. Fra Kammersgaard, en kongsgaard som føres tilbage til 1539 under Kristian III, har vi fået skøder, attester, aftægtskontrakter, smedereklamer m.m. Fra Give er vi blevet gjort bekendt med, at Brdr. Pasgaard, Lydum, var nogle af de første, der i 1897 rejste rundt og viste levende billeder. Senere blev Brdr. Pasgaard kendt som tætningsliste-fabrikanter. Ved at dykke ned i vores udklip har vi fundet en del avisomtale af ovennævnte.

Arkivet havde åbent hus på Arkivernes Dag den 8. november med en udstilling, der havde overskriften Kroppen i lyst og nød. Her fortalte vi om det gamle hospital i Nr. Nebel, jordemoderarbejde, apoteket, gamle opskrifter og billeder af sportsaktiviteter.

Vi har gennem fondsmidler fra den nedlagte Brandkasse for Nr. Nebel med flere Sogne fået mulighed for at købe folketællinger på mikrokort fra 1916 og 1921 samt to nye kontorstole.

Endeligt kan det nævnes, at arkivet var på Varde Vestbanegård den 7. marts i anledning af 100 års jubilæet og udgivelse af bogen Fra Vestbanen til Arriva, skrevet af Ole-Chr. M. Plum.

Blåvandshuk Kommune

Blåvandshuk Lokalhistoriske Arkiv

Kirkegade 3, 6840 Oksbøl. Tlf.: 75 27 15 48
Åbningstid: Mandag-fredag kl. 9.00-12.00 er arkivet almindeligvis bemandet. Ellers efter aftale med lederen
Leder: Thomas Nielsen, Vestparken 24, 6840 Oksbøl
Tlf.: 75 27 20 95
E-mail: blaoks@image.dk.
Hjemmeside: www.varde.bibnet.dk/arkiv/blhuk.htm

2003 var året, hvor der officielt blev udpeget en ny leder af arkivet. Blåvandshuk Kommune var den 29. august vært ved en reception i administrationsbygningen, hvor Thomas Nielsen blev indsat som leder.

Året har været forholdsvis roligt med hensyn til indkomster af arkivalier og billeder, men arbejdsmæssigt et travlt år med oprydning og genplacering af sager fra den

tidligere leder Leif Ipsens tid, herunder specielt de mange sager/kildematerialer fra tilblivelsen af bogen Mennesker bag pigtråd.

Der har været ca. 120 besøgende, hvoraf de ca. 35 var i forbindelse med Arkivernes Dag den 8. november.

Bramming Kommune

Darum Sognearkiv

Nørrebyvej 12, Store Darum, 6740 Bramming
Åbningstid: 1. oktober – 31. marts: Onsdag kl. 15.00-17.00. 1. april – 30. september: 1. onsdag hver måned kl. 19.00-21.00 samt efter aftale med lederen. Juli lukket
Leder: Erling Schmidt, Refshedevej 9, Store Darum, 6740 Bramming. Tlf.: 75 17 90 11
Arkivets postadresse: Refshedevej 9, Store Darum, 6740 Bramming

Arkivet har i 2003 modtaget 14 afleveringer og haft otte besøgende i arkivets åbningstid. Udover de besøgende i åbningstiden har der været mange henvendelser – såvel telefoniske som skriftlige. Henvendelserne drejer sig typisk om oplysninger til slægtsforskere, der ønsker at gå dybere i slægtens historie, end det er muligt i kirkebøger og folketællingslister.

Det afleverede materiale omfatter fotos, matrikelkort, skøder og mange andre spændende ting fra sognet. Specielt kan nævnes en aflevering af brandfogedtegn, brandfogedarmbånd og brandvedtægter. Tidligere var Darum opdelt i områder, der hver havde en brandfoged. Arkivet har nu to brandfogedtegn. Hvor mange der oprindeligt har været, har vi endnu ikke fundet ud af.

Hen over sommeren 2003 havde arkivet arrangeret en udstilling i Darum Fritidscenter med fotos fra arkivet. En del af udstillingen havde høsten som emne. Her blev der vist fotos fra høstarbejdet og der var udstillet gamle høstredskaber.

Endrup/Vester Nykirke Sognearkiv

Vibækvej 2, Endrup, 6740 Bramming
Åbningstid: 1. torsdag hver måned kl. 16.00-17.00. Lukket i juli
Leder: Solveig Schmidt, Rolighedsvej 13B, 6740 Bramming. Tlf.: 75 10 29 13
Arkivets postadresse: Niels Erik Junk, Gummemarkvej 8, Vong, 6740 Bramming

Der har i årets løb været mange afleveringer til arkivet,

både fra private og foreninger. Blandt andet fra den nu nedlagte Endrup Husholdningsforening, som har afleveret alle protokoller, regnskabsbøger m.m. helt fra foreningens start. Vi har også modtaget en del billeder.

I året der er gået, har vi omregistreret alle vores arkivalier. Efter dette er vi begyndt at arbejde med avisudklip. Vi har mange billeder uden navne på, men vi har tænkt os at kontakte nogle af de ældre beboere, som måske kan hjælpe os. Vi har taget navneforandring, så nu hedder vores arkiv Endrup/Vester Nykirke Lokalhistoriske Arkiv.

Gørding Sognearkiv

Plejehjemmet Østergården, Nørremarken 23, 6690 Gørding

Åbningstid: 1. og 3. mandag hver måned kl. 19.00-21.00 samt efter aftale med lederen. Lukket i juli måned
Leder: Nora Olesen, Hessellundvej 14, 6690 Gørding
Tlf.: 75 17 88 75

Arkivets postadresse: Hessellundvej 14, 6690 Gørding

Året begyndte med en dialektaften på Østergården. Vagn Olesen underholdt på sønderjydsk, Ida Lauridsen på midtjydsk (Viborg-egnen) og Grethe Madsen på fynsk. Der var ligeledes musikalsk underholdning ved Aksel Tækker og hr. og fru Bjerregaard.

Vi har årets løb haft besøg af 36 personer samt to 7. klasser, 38 elever plus lærere. Emnet var om livet i 1950'erne. Bogen om sygeplejerske frk. Mikkelsen fra Gørding er nu i handelen. Arkivet har lavet udstillinger i Gørding Hallen i forbindelse med idrætsforeningens 100 års jubilæum og hallens 25 års jubilæum. Borgerforeningen har fremstillet en velkomstmappe til tilflyttere - heri har arkivet fået en side.

Af særlige afleveringer kan nævnes protokoller, regnskabsbøger og medlemslister fra pensionistforeningen.

Hunderup Sognearkiv

Kjærgårdvej 9, Hunderup, 6740 Bramming

Åbningstid: Vinterhalvåret: 1. mandag hver måned kl. 19.30-21.30 samt efter aftale med lederen
Leder: Kjeld Pedersen, Frøsiggård, Kjærgårdvej 64, 6740 Bramming, Tlf.: 75 43 12 03

Arkivets postadresse: Frøsiggård, Kjærgårdvej 64, 6740 Bramming

Det har været et roligt år i arkivet. Vi har fået en halv snes nye afleveringer, heraf en større. Også angående slægtsforskning har der været en del henvendelser. Heldigvis har de fleste givet et godt resultat.

Arbejdet med indsamling af materiale til en gårdshistorie fortsætter, men der mangler fortsat en del. Arbejdet vil blive forsinket, fordi vi ved årsskiftet mistede vores mangeårige leder Thea Smidt. Der har i længere tid været drøftelser i gang angående arkivets lokaleforhold, der er lidt trænge. Forhandlingerne ligger dog stille for tiden.

Vejrup Sognearkiv

Vejrup Endrup Fritidscenter, Skolevænget 5, Vejrup, 6740 Bramming

Åbningstid: 1-3. tirsdag hver måned kl. 14.00-16.00 samt sidste tirsdag hver måned kl. 19.00-21.00
Leder: Johannes Holm, Vibevej 11, Vejrup, 6740 Bramming, Tlf.: 75 19 03 35

E-mail: johannes.holm@12move.dk

Arkivets postadresse: Vibevej 11, Vejrup, 6740 Bramming

Det første hele år i vort nye lokale er gået over al forventning. Vi har modtaget 14 indleveringer, heraf en med 1.100 billeder fra sportens verden.

Den nye åbningstid har betydet mange flere besøg. Folk kan nu huske de tre første tirsdage og kommer gerne. Henvendelser har der været mange af, heraf 12 som søgte direkte oplysninger. Med vores nye tiltag de sidste par år sporer vi nu en langt større interesse for arkivet. Vi tegner medlemmer for 50 kr. pr. husstand, og vi udgiver et lille medlemsblad, foreløbig to gange årligt. Bladet der udkommer som en A4-side med billede og oplysninger, er indtil videre udgivet tre gange.

Brørup Kommune

Historisk Arkiv for Brørup og Omegn

Biblioteket, Stadionvej 6, 6650 Brørup, Tlf.: 75 38 16 70

Åbningstid: Torsdag kl. 15.00-17.00 samt efter aftale med lederen

Leder: Peter Christensen, Rahbæks Allé 24, 6650 Brørup
Tlf.: 75 38 42 81

Hjemmeside: www.brørup-lokalhistorisk.dk

Det forløbne år har været et travlt år for alle i bestyrelsen. Vi har stadig ingen fast arkivleder, så nogle af bestyrelsesmedlemmerne må skiftes til at være til stede i åbningstiden. Det er selsagt ikke nogen ideel løsning, men den bedste løsning på nuværende tidspunkt.

Registreringen af det indkomne materiale foregår nu uden komplikationer på Arkibas. Vores store problem er

Brørup Sydby omkring år 1950. Hvor forandret! Foto: Historisk Arkiv for Brørup og Omegn.

blot nu som tidligere at skaffe plads til det indkomne. Vi har i det forløbne år modtaget flere ret omfattende sager, bl.a. materialer fra Brørup Sygehus som nu er en del af Grindsted Sygehus. Vi har også modtaget de absolut sidste sager fra Brørup Mejeri, bl.a. grundstens-dokumentet.

Af arrangementer kan nævnes, at vi i forbindelse med byfesten viste et billedshow, som der var stor interesse for. Vi deltog også i julemessen, som er tilsvarende velbesøgt show. Endvidere har vi haft et velbesøgt møde sidst på vinteren, hvor tidligere provst Agner Frandsen viste lysbilleder fra Folding, som arkivet ofrer særlig interesse i disse år.

Esbjerg Kommune

Esbjerg Byhistoriske Arkiv

Torvegade 47, Postboks 522, 6701 Esbjerg

Tlf.: 76 16 39 00. Fax: 76 16 39 10.

Åbningstid: Mandag-fredag kl. 10.00-16.00, torsdag tillige kl. 16.00-18.00

Leder: Jørgen Dieckmann Rasmussen

E-mail: byhistoriskarkiv@esbjergkommune.dk

Hjemmeside: www.esbjergbyhistoriskearkiv.dk

2003 kom ikke til at forløbe helt, som det forventedes ved indgangen til året. En større organisationsgennemgang i Esbjerg Kommune omkring årsskiftet påvirkede ikke Esbjerg Byhistoriske Arkiv med andet end flytning af nogle mere biblioteksrettede opgaver fra arkivet til biblioteket. Til gengæld tillod den økonomiske decentralisering, der indførtes pr. 1. januar 2003, ændringer i arkivets faste bemanding. Den vakante fuldmægtigstilling på fuld tid

blev ændret til 1/2 arkivarstilling samt 1/2 HK-stilling, som skal varetage arkivets kontor- og regnskabsfunktion. Arkivarstillingen blev besat med Else-Marie Poulsen, der herefter er på fuld tid, og HK-stillingen med Gitte Schmidt, der i en længere periode havde været projektansat i Esbjerg Byhistoriske Arkiv. Bemandingen var dog først helt på plads den 1. august, dels fordi Else-Marie Poulsen havde orlov til afslutning af projekt I. C. Møller indtil den 15. juli 2003, dels fordi Gitte Schmidt først ultrådte sin stilling den 1. august 2003. Da der indtil dette tidspunkt ikke var vikardækning, påvirkede det naturligvis produktiviteten m.m. Trods færre faste medarbejdere nåede der alligevel at blive udrettet ganske meget i løbet af 2003.

Som sædvanlig var lysten til at indlevere arkivalier til arkivet stor, hvilket afspejler sig i et indleveringstal på 181. Vi har blandt andet lånt eller fået materiale om Afholdsløgen Trinitas, Den Danske Brigade (med lokal tilknytning), næringsbrev fra skrædder Magnus Pedersen, oplysninger om Blomsterhuset og dets virksomhed, foto af Esbjergs sidste hestetrukne mælkevogn, fotos fra Esbjerg Kommunes socialforvaltningen, materiale fra Esbjerg Fiskernes Indkøb, materiale fra Blok 2 på Vestkraft i forbindelse med at der blev lukket og slukket, materiale om Rotary, videofilm om Gjesing Orgelflytterforening, en række privatpersoners arkiver, Ældresagen, Dansk-Svensk Stål, arkivalier fra Dansk Beklædnings- og Tekstilarbejderforbunds Esbjerg Afdeling, materiale fra en række foreninger for specielle sygdomme, materiale fra Kongensgadeforeningen, materiale fra Jørgen Hansens Skibssmedie, materiale om Esbjergs tidligere toldkammer, film optaget Jørgen Frølund, materiale om Måde og Måde Teglværk, Radio Victor (lukning), negativer fra Paul Bølling, materiale fra Dortheasvejs Gadeforening, Seminariets arkiv, materiale fra herretøjsforeningen Dansk Beklædning i Kongensgade, Lokal TV-Jerne Øst, materiale fra Hoffmanns Maskinfabrik, materiale om brevduforeningen, stor fotoaflevering fra fotograf Rene Hollmann i forbindelse med Esbjerg Ugeavis flytning, en meget spændende beretning med fotos fra den tidligere købmand i Bryndum, materiale om St. Georgsgården, materiale om Brdr. Nissens Frugt en Gros, Esbjerg Golfklub, materiale om Esbjerg Festuge 2003, Havesforeningen Hedelund af 1981 m.m. Derul kommer et væld af fotos fra Esbjerg, fra foreninger, butikker o.s.v. Endvidere har et antal beretninger og erindringer fundet vej til Esbjerg Byhistoriske Arkiv. Materiale om nydanskerne er også blevet afleveret, bl.a. med Vestjysk Vietnamesisks Forening og Esbjerg Flygtningevenners arkiver.

En række af arkivets brugere har gennem årene privat købt mikrofilm af folketællinger og kirkebøger. Efter endt brug har de afleveret deres film til gavn og glæde for andre gæster i Esbjerg Byhistoriske Arkiv.

Foruden afleveringerne fra byens borgere har vi fået rigtig mange kommunale arkivalier afleveret i årets løb. Modtagelsen af disse afleveringer blev mulig, fordi et nyt magasin under hovedbiblioteket med næsten 1,5 km hylde til kommunale arkivalier blev færdigindrettet i løbet af 2003. Hertil overføres en lang række arkivalier fra rådhuset, og Ribe Amt bidrog med de kommunale dele af Esbjerg Sygehus arkiv. En række afleverende sektorer og forvaltninger havde ikke mulighed for selv at ordne, pakke og registrere deres arkivalier til aflevering, så derfor udførte Esbjerg Byhistoriske Arkiv i en fire måneder lang periode dette arbejde på konsulentbasis for dem. Hanne Berg blev ansat til opgaven.

Stimulerende for lyst til at aflevere billeder skal bl.a. ses i forlængelse af arkivets formidlingsvirksomhed. Rigtig mange fotos er blevet afleveret i forbindelse med foredrag ude, ved gadeforedrag i forbindelse med byfornyelsesprojektet »Vores kvarter« (Torvegadekvarteret) samt ved de såkaldte billedaftener.

Billedaftenerne var et forsøg i 2003, og de udviklede sig til at være yderst populære arrangementer. I alt fire billedaftener blev der holdt, og den første aften kom der omkring 60 personer, og så begyndte deltagerantallet ellers at stige, så der den sidste aften var omkring 100 mennesker inde i Samlingslokalet og mindst 20 personer udenfor, som gerne ville ind. De måtte i første omgang nøjes med loftet om, at arrangementet ville blive gentaget efter årsskiftet samt henvisning til arkivets hjemmeside, hvor billederne ville være at se dagen efter.

Gadeforedragene har i de senere år koncentreret sig om gaderne i det såkaldte »Torvegade-kvarter« – dvs. området mellem Frodesgade, Kirkegade, Kongensgade og Jernbanegade. Vi er nu ved at være gaderne igennem, men der er kommet meget spændende materiale frem, som endnu ikke er blevet vist. Det vil derfor være oplagt med en række opsamlinger. Også de kulturhistoriske hverdagsture og arrangementerne i samarbejde med Sydvestjysk Egns- og Slægtshistoriske Forening (SESF), Esbjerg Folkeuniversitet og FOF har været vellykkede i 2003. Atter har kursusvirksomheden sat mange i gang med slægtsforskning og lokalhistorie. Et særligt hit blev kurset i vikingetidens historie, som gennemførtes i efteråret 2003 med 45 deltagere. De kulturhistoriske hverdagsture gik til Stevns Klint i foråret, og i efteråret var vi på en slotstur til Selsø og Frederiksborg Slot.

Det blev ikke til store udstillinger i 2003, for det tillod tiden simpelthen ikke, men i forbindelse med nytårskuren åbnede en miniudstilling med eksempler fra nogle af årets mange indleveringer.

Til gengæld nåede vi lige inden jul, helt præcis d. 18. december, at lancere Den Digitale Danmarkshistorie (www.digitaldanmarkshistorie) ved et arrangement på Esbjerg Statsskole. Den er blevet til i samarbejde med gymnasielærerne Jens Bjerregaard og Peter Bak fra Esbjerg Statsskole og er en lære- og læsebog på Internettet, der præsenterer et fyldigt og varieret materiale om især det 20. århundredes udvikling. Udviklingen af Den Digitale Danmarkshistorie blev støttet af Ribe Amts Kulturudvalg. Målgruppen er på den ene side elever på ungdomsuddannelserne, og på den anden side andre historisk interesserede, der kan have stort udbytte af at besøge sitet. Den Digitale Danmarkshistorie beskæftigede sig ved indvielsen primært med politik, økonomi og sociale forhold i 1930'erne. Disse temaer blev illustreret af såvel introducerende tematekster som digitaliserede kilder, opgaver m.m. Den indeholdt bl.a. også video- og lydklip. F.eks. fortæller Carla Vejlgård i et videoklip meget gribende om, hvordan det var at være tjenestepige i 1930'erne. Projektet var således med til at belyse 1930'ernes Danmark set fra et lokalt perspektiv på en ny og engagerende måde, og der var stor interesse for det blandt de fremmødte ved præsentationen. Den Digitale Danmarkshistorie er dog langt fra afsluttet, men bliver i løbet af 2004 udvidet med nye kilder samt temaer, der rækker langt ud over 1930'ernes Danmark og Esbjerg.

Det var også vores håb, at det ville blive muligt at begynde en publicering af arkivets store billedsamling via Internettet i 2003, og vi arbejdede også intenst med at få Esbjerg Kommunes fotohåndteringssystem Fotoware udbredt i kommunen. Systemet blev i 2003 udråbt til kommunens officielle fotohåndteringssystem og blev dermed det system, hvor alle kommunens billeder skal opbevares. Esbjerg Byhistoriske Arkiv har dog allerede anvendt systemet i flere år til registrering af digitale optagelser, men fra 2003 er dets anvendelse altså også udbredt til formidlingsformål. Det blev bl.a. anvendt ved de tidligere nævnte billedaftener, hvor indskannede fotos blev formidlet via projektor på storskærm. Der blev også arbejdet videre med at udarbejde en løsning til at publicere Esbjerg Kommunes billeder, herunder også Esbjerg Byhistoriske Arkivs billeder, på Internettet. Denne del af projektet blev desværre bremset af, at systemet på dette tidspunkt ikke havde de nødvendige faciliteter til en Internetudbredelse. Esbjerg Byhistoriske Arkiv, som var

tovholder på projektet, besluttede derfor at vente med at gå videre, indtil en ny version af systemet frigives i første kvartal af 2004. En Internetpublicering af bl.a. arkivets billeder forventes derfor først at kunne ske i midten af 2004. Der arbejdes dog løbende på at klargøre antallet af optagelser til Internettet, og i skrivende stund er der 3.489 registrerede billeder klar.

Nogle af vores faste brugere har spurgt interesseret til hjemmesiden og ikke mindst den videre udvikling af Esbjerg Borgerdatabase. Af personalemæssige grunde gik indtastningen af 1909-mandtalstlisten i stå i slutningen af april, men da var 60% af tællingen også tastet ind. Det lykkedes ikke at bemande arbejdsopgaven i løbet af 2003, så først i 2004 forventes indtastningen fortsat.

Besøgene på læsesalen er støt voksende og ligger nu over 5.000 på årsbasis. Ikke mindst samlingen af kirkebøger tiltrækker et stort publikum fra nær og fjern. Efterhånden er det vanskeligt at få plads på de statslige arkivers læsesale, og den elektroniske løsning med arkivalier on-line er ingen erstatning. Yderligere værdsættes den nemme adgang til materialet af mange, bl.a. fordi man ikke behøver bruge mange timer på at rejse for at kunne dyrke et par timers slægtsforskning. Brugernes ønske er så blot at få kirkebogskopisamlingen komplet, hvilket Sydvestjysk Egns- og Slægtshistoriske Forening bl.a. støtter økonomisk. Også andet materiale end kirkebøgerne har været i brug. Bl.a. er nogle af de historiestuderende på SDU begyndt at bruge kommunale arkivalier til opgave- og specialeskrivning. Desuden bruges billedsamlingen flittigt – i 2003 blev der bl.a. leveret ganske mange billeder til fhv. statsminister Poul Rasmussens erindringer Rødder.

Til formidlingsaktiviteterne hører også udgivelsen af Esbjerg Kalenderen 2004. Oplaget blev næsten revet væk i løbet af kort tid, så for første gang måtte vi melde kalenderen udsolgt inden årsskiftet.

Med hensyn til lokaleforhold er ibrugtagningen af et nyt magasin under hovedbiblioteket allerede blevet nævnt. Nævnes bør det også, af Historisk Samling fra Besættelsestiden i april-maj flyttede ud til SDU-E. Esbjerg Byhistoriske Arkiv har overtaget lokalerne, foreløbig til magasinformål. Sammen med en færdiggørelse af magasiner i kælderen håber vi at kunne skabe plads til vores store og voksende samlinger, i hvert fald i en årrække. Forinden forestår der dog et kæmpemæssigt registreringsarbejde.

Nogle af arkivets arbejdsopgaver mærkes ikke så meget udadtil som indadtil. Det drejer sig især om arkivets engagement i Esbjerg Kommunes arkiv, såvel på det

papirmæssige som det elektroniske område. Arkivets IT-medarbejder Nicolai Dupont Heidemann har i løbet af 2003 samarbejdet med Esbjerg Kommunes IT-afdeling om at kortlægge kommunens IT-systemer med henblik på at vurdere, hvilke systemer der skal bevares eller kasseres. Kortlægningsprojektet fik en god ledelsesmæssig opbakning i kommunen, hvilket bevirkede, at der blev en høj svarprocent på de udsendte spørgeskemaer. Undersøgelsens foreløbige konklusion blev alligevel, at det var nødvendigt at få et endnu bedre kendskab til de enkelte IT-systemer, hvis det med sikkerhed skal afgøres, hvilke systemer der skal bevares eller kasseres. Det skal ske via en interviewrunde med systemernes kontaktpersoner, der vil blive igangsat i løbet af 2004, hvor lovgivningen på området endelig ligger fast.

Endvidere udvidede arkivet sit samarbejde med Esbjerg Kommunes administration om styring samt udbredelse af kommunens elektroniske sags- og dokumenthåndteringssystem Doc2000 (ESDH). Arkivet har således været dybt involveret i at udforme retningslinier for brugen og udbredelsen af systemet til kommunens afdelinger, herunder rådgivning i forbindelse med journaliserings- samt arkiveringspraksis. Ved årsskiftet 2003/2004 var arkivet endvidere med til at forberede samt teste en periodisering af systemet pr. 31. januar 2003.

Som nævnt nåede vi ikke alt det, vi havde regnet med og håbet på ved indgangen til 2003, men resultater blev der trods alt mange af. For fjerde gang blev udgangen af et godt år markeret med en »nytårskur«, hvor 200-300 mennesker mødte frem for at høre lidt om det forgange år og lidt om det kommende samt – naturligvis – ønske hinanden et rigtig godt nytår.

Esbjerg Idrætsarkiv

Gl. Vardevej 62, 6700 Esbjerg

Tlf.: 75 45 60 57

Åbningstid: Mandag-torsdag kl. 10.00-14.00 samt efter aftale. Fredag lukket

Leder: Niels Jørgen Højbjerg, Vestervangen 15, 6715 Esbjerg N. Tlf.: 75 12 29 75

E-mail: esbjergidraetsarkiv@esenet.dk

Arkivet mærker stadig en voksende interesse for vores arbejde. Der indleveres løbende arkivalier.

Interessen viser sig også gennem flere besøg af såvel grupper som enkeltpersoner, ligesom arkivet er behjælpeligt med at løse en række forskellige opgaver. For eksempel har vi lavet en trænerliste for EfBs førstehold tilbage fra 1960 til i dag til brug for klubbens hjemmeside.

Til slut kan nævnes, at arkivet nu, takket være tilskud fra Tuborgfonden og Nordea, har fået mulighed for at anskaffe Arkibas og er gået i gang med at registrere i programmet.

Guldager Sognearkiv

Guldagervej 76, 6710 Esbjerg V

Åbningstid: 1. mandag hver måned kl. 18.30-21.00 samt efter aftale med lederen

Leder: Christian Jakobsen, Guldagervej 76, 6710 Esbjerg V. Tlf.: 75 11 60 24

2003 blev det år, hvor det lykkedes Guldager Sognearkiv at skaffe midler til at købe registreringsprogrammet Arkibas. Vi søgte lokale fonde og pengeinstitutter og modtog så et beløb, så vi kunne klare investeringen økonomisk. I efteråret deltog vi i to Arkibaskurser, og sidst på året blev programmet installeret. Forude ligger nu et stort arbejde med at taste alle registreringsdata ind.

Udover Arkibaskurserne har vi deltaget i en kursusrække med Jørgen Dieckmann Rasmussen som underviser. Kursusrækken fortsætter i 2004.

En af de mere kedelige hændelser i det forløbne år var indbrud i sognearkivets lokaler. Indbruddet gav besvær og omkostninger, men heldigvis skete der ingen skade på arkivalierne.

Ved byfesten deltog Guldager Sognearkiv med en fotoudstilling. Vi havde modtaget en del billeder af konfirmationshold. Vi ville gerne have navne på så mange af konfirmanderne som muligt og også gerne årstal på billederne. Der var livlig aktivitet ved udstillingen, og vi fik mange svar.

I det lokale blad Nordvest-Nyt er der som regel nyt fra sognearkivet eller en artikel om det gamle Guldager.

Antallet af besøgende har ikke været overvældende. Besøgene har samlet sig på sidste halvdel af året og som hovedregel uden for åbningstiden efter aftale med arkivleder Chr. Jacobsen.

Der har ikke været større afleveringer i det forløbne år, men en del mindre, hvilket viser, at lokalbefolkningen tænker på arkivet, når de rydder op i de deres gemmer og i den forbindelse gennemgår deres gamle papirer.

Historisk Samling fra Besættelsestiden 1940-45

Niels Bohrs Vej 9, 6700 Esbjerg

Tlf.: 65 50 42 50. Fax: 65 50 42 51

E-mail: hsb@hsb.dk

Hjemmeside: www.hsb.dk

Åbningstid: Tirsdag kl. 10.00-12.00 og torsdag kl. 10.00-

12.00 samt kl. 13.00-18.00

Leder: Henrik Lundtofte

2003 bød på store forandringer for Historisk Samling fra Besættelsestiden. I samarbejde med Syddansk Universitet oprettedes Center for Europæisk Konflikt og Identitetshistorie – CONIH, som vi kalder det i daglig tale, og i løbet af marts flyttede Samlingen til de nye lokaler på Niels Bohrs Vej. Siden da har Samlingen været ramme for en mængde aktiviteter for skoleungdommen, folkeoplysning, udstillinger og arrangementer for den danske og internationale forskerverden. I slutningen af december blev cand.mag. Henrik Lundtofte ansat som leder pr. 1. februar 2004, hvor Niels Wium Olesen efter ni år som leder af Samlingen tiltræder et adjunktur ved Aarhus Universitet.

Bestyrelsen takker Niels Wium Olesen for ni gode år. Det har været ni vigtige år i institutionens egen historie, hvor det lykkedes at sætte Samlingen på Danmarks kortet. Men ikke nok med det. Vi fik søsat en markant lysbøje, der jævnlige kaster sine klare signaler fra Esbjerg ud i det internationale farvand med det nye samarbejde med Syddansk Universitet i Center for Europæisk Konflikt- og Identitetshistorie – CONIH. Et samarbejde der er under udbygning, og som vi i bestyrelsen er stolte over at være en del af. Tak til Niels Wium Olesen for de gode år. Den nye leder, Henrik Lundtofte, blev valgt ud af et stort og velkvalificeret felt af ansøgere. Det viser i sig selv den respekt, der står omkring Samlingen, ligesom det afspejler resultatet af den store satsning SDU, Esbjerg Kommune og de mange økonomiske bidragsdere ville gøre sammen med os. I løbet af året har bestyrelsen taget afsked med seminarielektor Verner Bruhn, der har siddet i bestyrelsen fra etableringen af Fonden i 1986. Verner Bruhn er blevet afløst af arkivleder Jørgen Dieckmann Rasmussen, Esbjerg Byhistoriske Arkiv. Ligesom Verner Bruhn var det, er Jørgen Dieckmann Rasmussen udpeget af Historisk Samfund for Ribe Amt. Bestyrelsen takker Verner Bruhn på det varmeste for hans mangeårige arbejde for Samlingen. Bestyrelsen takker desuden alle, der i årets løb har vist interesse for Samlingen. En særlig tak til Samlingens loyale medarbejdere – såvel de frivillige som de lønnede samt en tak til Gunnar Schmidt, der på frivillig basis har påtaget sig opgaven med at revidere Samlingens regnskab. Endelig skylder bestyrelsen Esbjerg Kommune stor tak for en altid velvillig indstilling over for Samlingen.

Året 2003 var naturligvis stærkt præget af flytningen til Syddansk Universitets campus på Niels Bohrs Vej. Fra vinter til forsommer drejede det sig om selve den fysiske

udflytning, indretning etc. herefter var det ibrugtagningen af lokalerne i form af en bred vifte af udadvendte aktiviteter, der stod i centrum. Samtlige ansatte deltog i flytningen til vores nye lokaler på Niels Bohrs Vej. Arkivsamlingens pakning i kasser samt registreringer blev gennemleveret inden flytningen. Dermed formåede vi at få den godt og overskueligt opstillet i vores nye, klimaanslægs-styrede magasin i kælderen. Samlingen er nu meget lettilgængelig for personalet, som kan ekspedere brugerønsker effektivt og hurtigt. Indretningen af lokalerne blev gjort mulig med gavmild støtte fra Esbjerg Fonden, Lida og Oskar Nielsens Fond, Claus Sørensens Fond samt Alice og Tage Sørensens Fond. Med brug af vores eksisterende møblement fra Torvegade og indkøbet af nye møbler er vore lokaler nu såvel visuelt indbydende som personale- og brugervenlige. Planlægningsmæssigt og logistisk var det en stor opgave at flytte, men takket være godt samarbejde og gåpåmod fra alle medarbejderen side lykkedes det stort set uden problemer. Den 21. maj kunne vi tage imod knap 100 gæster ved vores festforelæsning af Hans Kirchhoff og den efterfølgende reception.

Efter udflytningen gennemførtes flere projekter af Samlingens medarbejdere. Palle Andersen færdiggjorde sin bog »Det moralske dilemma. Den illegale presse og den tyske jødeaktion oktober 1943« samt en artikel med samme titel publiceret i tidsskriftet Historie. Bogen, der har modtaget gavmild økonomisk støtte fra Lida og Oskar Nielsens Fond, udkom i forbindelse med 60-året for jødeaktionen i oktober 1943. Den modtog straks fine og interessante anmeldelser i dagspressen.

I Fiskeri- og Søfartsmuseets årsskrift Sjæklen publicerede Lulu Anne Hansen en artikel om danske fiskere i krigstidens Storbritannien, mens Lasse Bisbjerg og Helle Hestbech skrev om Vejers i Mark og Montre. Mona Jensen færdiggjorde sit speciale om den tyske værnemagt i Danmark, hvori Esbjerg indgår som et særligt case study. Specialet bygger i stor udstrækning på materiale fra Samlingen, ikke mindst mikrofilm med tyske værnemagtsakter. Specialet bryder ny grund og kan således betragtes som den foreløbige kulmination på Projekt Udviklings- og Studiemiljø, der påbegyndtes i august 2000. For at præsentere Samlingen over for SDUs personale og studerende blev der i august udarbejdet en udstilling om vores egen historie og nuværende virke. Den blev til under Lasse Bisbjergs projektledelse. Sideløbende med denne udstilling udarbejdede Mona Jensen og Lulu Anne Hansen en særudstilling om 29. august 1943 med fokus på Esbjergs rolle i begivenhederne. På udstillingens åbningsdag bragte JydskeVestkysten en helsides artikel om

Esbjerg-strejken i begyndelsen af august 1943, og kort efter bragte Danmarks Radio en udsendelse med samtaler om besættelsestidens historie mellem udsendelsens tilrettelægger Peter Bjerg Poulsen og Mona Jensen og Lulu Anne Hansen.

I løbet af sommeren iværksattes arbejdet med at flytte Samlingens bibliotek fra Esbjerg Centralbiblioteks database til Syddansk Universitetsbiblioteks. Dagen efter indvielsen i maj publicerede Niels Wium Olesen den første i en serie på syv helsidesartikler til JydskeVestkysten på baggrund af sidste års aflevering af kriminalbetjent Anker Juul Mortensens arkiv. Foruden flere kronikker publicerede Niels Wium Olesen desuden følgende: »Med loven – imod diktaturet! Socialdemokratiet under besættelsen«, i Joachim Lund (red.): Partier under pres. Demokratiet under besættelsen, Gyldendal 2003, samt: »Opposition, modstand og modstandsbevægelse« i Hans Schulz Hansen og Henrik Skov Kristensen (red.): Sønderjylland under krig og besættelse 1940-1945, Historisk Samfund for Sønderjylland 2003.

Forårets foredragsrække i samarbejde med Esbjerg Folkeuniversitet fokuserede på samarbejdet med Syddansk Universitet, idet samtlige foredragsholdere på nær en var medarbejdere ved det fælles forskningscenter CONIH. Niels Wium Olesen talte om Jens Otto Krag under besættelsen, Mogens Nissen om landbruget under besættelsen, Peter Thaler om national identitet i efterkrigstidens Østrig, og endelig centerleder Flemming Just om det europæiske fødevarerforbrug under krigen. Uden for CONIH-mandskabets rækker havde vi besøg af Bo Lidegaard, der talte om Det Radikale Venstre. Efterårets foredragsrække indeholdt to foredrag om de politiske partier, Peter Birkelund om De Konservative, Henrik Becker-Christensen om Slesvigsk Parti og det tyske mindretals nazistparti. Endvidere holdt arkivleder Niels Wium Olesen foredrag om fiskeriet under besættelsen. Som en markering af afslutningen på foredragsrækken om de politiske partier udkom bogen Partier under pres. Demokratiet under besættelsen på forlaget Gyldendal. Bogen indeholder i artikelform samtlige foredrag om de politiske partier, som inden for de seneste to og et halvt år har fundet sted på Samlingen.

Som følge af udflytningen måtte Samlingen i en periode neddrole flere af de udadvendte aktiviteter. Derfor måtte der også siges nej til et par folkeskole- og gymnasieklasser. Samlingen har dog i årets løb haft besøg af tre folkeskole- og gymnasieklasser, som har modtaget foredrag og er blevet introduceret til Samlingen. Som noget nyt var Samlingen i efteråret arbejdssted for en erhvervs-

praktikant fra Holbjergskolen i Dianalund. Det var 9.-klasseseleven Løke Bisbjerg, som udførte arkivfaglige opgaver og skrev en artikel, som blev publiceret på HSBs hjemmeside. Samlingen er blevet besøgt tre gange af foreninger/højskoler/daghøjskoler, hvor gæster har modtaget foredrag, og dele af Samlingens arkivalier er blevet fremvist. Niels Wium Olesen har desuden holdt 15 foredrag/kurser på bl.a. universiteter og højskoler. Niels Wium Olesen arbejder fortsat i European Science Foundations store forskningsprogram om det besatte Europa. Foruden at deltage i et netværk af besættelsestidsforskere er han medlem af redaktionen for tidsskriftet *Den Jyske Historiker* og sidder i repræsentantskabet for Dansk Center for Byhistorie i Århus.

Nyhedsbrevets oplag fortsætter med at stige. Det er nu oppe på 750 eksemplarer, hvoraf godt 650 sendes til faste modtagere pr. post. Året bragte også et nyt logo og en ny hjemmeside, som fra 1. januar og året ud har været besøgt af 27.128. Det er en stigning på knap 40% siden 2002. Arbejdet med Samlingens arkivalier skifter mellem at registrere arkivalier fra det gamle registreringssystem og nyindkomne afleveringer. Af større afleveringer blev blandt andet Anker Juul Mortensens arkiv registreret, og Hasse Neerbeks store samling af arkivalier blev ligeledes færdigregistreret. Den megen medieopmærksomhed i forbindelse med indvielsen af vores nye lokaler medførte flere afleveringer. Den største af disse var Folketingets Bibliotek og Arkivs aflevering af Rigsdagstidende/Folketingstidende 1915-1960. Afleveringerne af de store flotte læderbind fylder hele 20 hylde meter. Dorthe Petersen og Anni Sønderborg fortsatte den løbende registrering af avisudklip. Samlingen har, udover samarbejdet med byens øvrige kulturinstitutioner om aktivitetskalendere og lignende, arbejdet sammen med flere af de nationale og internationale institutioner, der ligesom os beskæftiger sig med besættelsestiden og Anden Verdenskrig. Nævnes skal især Frihedsmuseet i København og Det Kongelige Bibliotek.

Det gode samarbejde med universiteterne er blevet fortsat i forbindelse med de forskningsaktiviteter, som Niels Wium Olesen indgår i. Hertil kommer det nære samarbejde med Syddansk Universitet i Esbjerg i forskningscentret CONIH, som stiftedes den 1. januar 2003. Januar bød på endnu en glædelig begivenhed, da Niels Wium Olesen modtog Arbejderhistorieprisen for sin ph.d.-afhandling om Jens Otto Krag. CONIH indledte med fornævnte foredragsrække samt et seminar med indbudte historikere i februar. I maj var CONIH vært for et seminar med 20 historikere om besættelsestidens historie

i Samlingens nyindviede lokaler, og i november arrangerede centret et foredrag med professor, dr.jur. Henning Koch om begreberne modstand og terrorisme i såvel historisk som juridisk perspektiv. Årets langt væsentligste CONIH-aktivitet var dog afviklingen af den internationale forskerskole for historikere i august. CONIHs medarbejdere Flemming Just og Niels Wium Olesen var på vegne af Danmarks Forskerskole i Historie værter og arrangører af denne den første internationale samtidshistoriske forskerskole i Danmark. Emnet lå midt i CONIH's arbejdsområde: »War, Conflict and Society in 20th Century Europe«. Det ugelange kursus, der blev besøgt af 20 forskerstuderende fra Skandinavien og Nordeuropa og havde flere fremtrædende europæiske forskere som undervisere, var en stor og krævende opgave. Resultatet var dog til alles tilfredshed og gav CONIH en god start såvel internt på Esbjerg-campus som i forhold til den internationale forskerverden. I forbindelse med sommerskolen afholdtes også det første møde i CONIHs rådgivende udvalg, hvor tidligere udenrigsminister Niels Helveg Petersen blev formand.

Samlingen vil gerne afslutningsvis sige tak til den nærmeste og gode samarbejdspartner i det daglige, Syddansk Universitet. Der skal også lyde en tak til den gode samarbejdspartner, vi tidligere delte tag med: Esbjerg Byhistoriske Arkiv. Det blev til et lokalefællesskab i næsten 15 år. Det gode samarbejde vil uden tvivl fortsætte. Sidst, men ikke mindst en stor tak til alle, der i 2003 skænkede penge, dokumenter og bøger eller lignende til Samlingen. Afleveringerne er i den sidste ende det vigtigste fundament for Samlingens fremtidige arbejde.

Hjerting Lokalarliv

Jon & Dittes Hus, Gl. Guldagervej 12, 6710 Esbjerg V
 Åbningstid: 2. tirsdag hver måned kl. 14.00-17.00
 Leder: Grete Gregersen, Klipperen 10, 6710 Esbjerg V
 Tlf.: 75 11 57 87
 E-mail: hjertinglokalarkiv@esenet.dk
 Hjemmeside: www.hjertinglokalarkiv.dk

2003 blev et rigtig godt år for vores arkiv. For det første blev vi færdige med renovering af lokaler, der blev sat flot i stand, og der blev indkøbt nye møbler, og hvad ellers hører sig til, for at vi kan fungere i vores arbejde. Ligeledes har vi fået indkøbt EDB-udstyr og registreringsprogrammet Arkibas. To medlemmer af bestyrelsen har deltaget i de kurser, der har været afholdt, så arkivet skulle være godt rustet til brug og registrering i Arkibas.

Vi har haft flere henvendelser i løbet af året, hvor vi

følge, vi kunne yde en stor hjælp. Der er navnlig én, som skal fremhæves, og det er om de sanatorier og rekreativonshjem, der før i tiden har været i Hjerting: Danmarks Lungeforenings Kystsanatoriet for lungesygge børn, København Kommunes Lærerforenings rekreativonshjem for københavnske børn og andre institutioner, hvor børn kunne få ophold i den friske og sunde luft med det store jodindhold ved Ho Bugt. I dag er der kun ét tilbage, og det er Kystsanatoriet, der er en afdeling af Danmarks Lungeforening. Nu huser det børn fra Sydslesvig. Af de øvrige sanatorier er der kun IPA Centeret samt nogle sokler på de forladte grunde tilbage og naturligvis historien, som Aja Høy-Nielsen samler og efterlader i Hjerting Lokalarxiv. En stor tak for dette arbejde på vores og vore efterfølgeres vegne.

I 2003 måtte vi sige farvel til Palle Lyck som kasserer – også en tak til ham for det store arbejde, han i årenes løb har lagt i arkivet.

Til sidst skal der lyde en stor tak til de fonde, som har doneret pengegaver til arkivet og derved gjort det muligt at indrette et så godt arkiv, at rammerne nu er blevet udfyldt.

Hostrup Sognearxiv

Kokspang Fritidscenter, Kokspangvej 54, 6710 Esbjerg V
Åbningstid: 1. torsdag hver måned kl. 19.00-21.00 samt efter aftale med lederen

Leder: Elna Vogt, Kokspang Hedevej 5, 6710 Esbjerg V
Tlf.: 75 26 91 65

Arkivets postadresse: Kokspang Hedevej 5, 6710 Esbjerg V

Året 2003 startede stille og roligt med nogle indkomster. Vi fik Arkibas i april, så nu er vi i gang med indtastninger af de gamle indkomster, efter vi har været på kursus i brug af Arkibas, arrangeret af RAL.

Vi har haft besøg af Esbjerg Museum om de fredede gravsten på Hostrup Kirkegård. Den 10. maj deltog vi i Myrthuedag med billeder fra Hostrup Sogn og med alt, hvad vi har fra Kokspang Skole og med gymnastik fra Hostrup Sogn gennem årene.

Vi har haft tre mand på kursus i registrering arrangeret af Esbjerg Byhistoriske Arkiv. Der har også været flere henvendelser udefra om slægtninge, der har boet her i sognet. I disse sammenhænge fik arkivet også selv mange gode oplysninger samt billeder ind til arkivet, som vi er meget glade for.

Skads Sognearxiv

Mølhøjvej 10, Andrup, 6705 Esbjerg Ø

Åbningstid: Mandag kl. 14.00-16.30 samt efter aftale med lederen

Leder: Finn Ryneld, Majgårdsparken 23, Andrup, 6705 Esbjerg Ø. Tlf.: 75 16 00 48.

E-mail: skads-kirke.ryneld@post.tele.dk

Arkivets postadresse: Majgårdsparken 23, Andrup, 6705 Esbjerg Ø

To glædelige begivenheder kendetegner året 2003 i Skads Sognearxiv. For det første blev der i efteråret 2003 indgået aftale med Andrup Idrætsforening (AIF) om, at foreningens righoldige og omfattende arkivmateriale i det tidlige forår 2004 indgår i arkivets samlinger som lån. Hermed vil en kilde til et stort og interessant kapitel i sognets idrætsliv blive tilgængeligt i takt med, at registrerings- og arkiveringsarbejdet udføres. Et arbejde der nok vil holde arkivets medarbejdere beskæftigede i en rum tid.

Der næst er det efter flere års henlæggelser endelig lykkedes at tilvejebringe den nødvendige kapital til indkøb af det elektroniske registreringssystem Arkibas her på falderebet, inden den nye Windows baserede version kommer på markedet, og anskaffelsesprisen dermed formentligt stiger betragteligt. Den elektroniske registrering forventes at indebære en lettelse samt forbedrede søgemuligheder i forhold til det hidtidige manuelle system. Vi glæder os derfor til at lære det rigtigt at kende.

Derudover skrider arbejdet med at udfærdige en gårdhistorie for Skads Sogn stille og roligt frem. Som omtalt allerede sidste år udarbejdes der ved hjælp af arkivets digitalkamera en fotodokumentation af de enkelte gårde, som de fremtræder i dag. Billederne sammenfattes efterfølgende med gamle fotos af de samme ejendomme samt med opførelser i folketællingslisterne og opslagsværker, hvor de pågældende ejendomme er anført, samt med andre oplysninger om gårdene og de familier, der har boet i dem gennem tiderne.

Arkivet takker for såvel interesse som afleveringer 2003 og håber, at endnu flere må finde vej til vore lokaler i det kommende år.

Vester Nebel Sognearxiv

Sognehuset, Vester Nebel Skole, Stokbrovej 18, 6715 Esbjerg N. Tlf.: 75 16 99 89

Åbningstid: Sidste torsdag hver måned kl. 18.30-20.30 samt efter aftale med lederen

Leder: Henning Jørgensen, Lifstrup Hovedvej 54, 6715 Esbjerg N. Tlf.: 75 16 92 46

E-mail: henning.joergensen@esbjerg.mail.telia.com
Arkivets postadresse: Lifstrup Hovedvej 54, 6715 Esbjerg N

Vester Nebel Sognearkiv har i år 2003 ført 15 indkomst-journaler, hvilket er lidt mere end året før. Blandt afleveringerne var der dele af den lokale idrætsforenings arkiv og Vester Nebel Brugsforenings Arkiv. En del af det afleverede var billeder, som vi fik til låns, og de er naturligvis blevet affotograferede. Formidlingsmæssigt har vi stået for filmfremvisning for pensionistforeningen, og på Arkivernes Dag holdt vi åbent hus med en lille billedudstilling og filmfremvisning. Desuden har vi på Vester Nebels hjemmeside lagt billeder med en lille historie til. Vores gamle sognefilm kom også ud til et lidt større publikum, idet den blev fremvist på Esbjerg-kanalen TV-Dengang.

Igennem året har arkivet haft ca. 31 besøgende og derudover ca. 20 telefoniske og skriftlige henvendelser. Henvendelserne har fortrinsvis drejet sig om slægtsforskning, men også andet. Vi kan spore en stigende interesse for arkivet.

2003 blev året, hvor vi fik mulighed for at anskaffe Arkibas. Det har betydet et stort arbejde med at taste vores gamle registreringer ind – og der er lang vej endnu – men der er ingen tvivl om, at anstrengelserne vil blive belønnet. I fremtiden vil arbejdet med at lave nye registreringer blive væsentligt lettere, og vi får et helt anderledes og bedre søgesystem.

Som hvert år deltager vi i RALs kurser og deltager i Arkivudvalget i Esbjerg Kommune. Til slut vil vi takke Skads m.fl. Herreders Brandkasses Fond samt Esbjerg Kommune for deres trofaste økonomiske tilskud til arkivet. Ligeledes takker vi VNL for logi i Sognehuset og naturligvis alle de, som har afleveret materiale til arkivet.

Fanø Kommune

Sognearkivet i Nordby

Niels Engersvej 5, Nordby, 6720 Fanø. Tlf.: 75 16 62 60
Åbningstid: Tirsdag kl. 10.00-12.00 samt onsdag kl. 19.00-21.00

Leder: Linda Vesterbæk, Strandvejen 5, Nordby, 6720 Fanø. Tlf.: 75 16 35 95

Arkivet har i 2003 fået en del afleveringer af forskellig art. Ligeledes har vi haft rigtig mange besøgende og næsten lige så mange forespørgsler både over telefonen og pr. brev.

Vi har virkelig mærket folks interesse for deres slægt og aner. Tiden går meget godt med at hjælpe de besøgende og besvare deres spørgsmål og breve. Dermed går det selvfølgelig lidt langsommere med at registrere de indkomne afleveringer – men stille og roligt bliver bunkerne mindre.

Nordby Sognearkiv er også i år stor tak skyldig til Fanø Kommune og Skads Herreds Brandkasse Fond for deres økonomiske støtte til arkivet.

Sønderho-arkivet

Sønegården, Landevejen 41, 1., Sønderho, 6720 Fanø
Åbningstid: Mandag kl. 19.00-21.00 samt efter aftale med lederen

Leder: Jørgen Lind, Møllegården, Vester Land 46, Sønderho, 6720 Fanø. Tlf.: 75 16 41 14

Arkivets postadresse: Møllegården, Vester Land 46, Sønderho, 6720 Fanø

Vi er i årets løb kommet helt på højde med situationen med edb-indkomstjournaliseringen igen. Med andre ord er vi nået dertil, hvor vi var, da computeren brød sammen.

I mellemtiden har nye afleveringer fra 2003 hobet sig noget op, men journaliseringen af dette skrider også stille og rolig frem, i takt med de få ledige hyldecentimeter fyldes op. Det har været nødvendigt at supplere med endnu et par reoler, og så har vi anskaffet nye lamelgardiner, der kan begrænse den smule solindfald, der sniger sig gennem kvistvinduet.

Årets afleveringer omfatter materiale, der supplerer den bestående samling yderligere med det resultat, at Sønderhos »hukommelse« stadig bliver bedre og bedre.

Arkivet øser lidt af denne hukommelse ud igen i Fanø Lokalhistorisk Forenings medlemsskrift – et lille blad, som lederne af de to sognearkiver på Fanø producerer i fællesskab og udsender fire gange årlig til vores »paraplyforenings« ca. 300 medlemmer.

De fleste besøgende søger oplysninger om deres eller familiens huse, men der er desuden en del telefoniske og skriftlige henvendelser udefra, også om andre emner.

Arkivet har igen medvirket i bl.a. Landsby-ugen i Sønderho, i efterårsferien med byvandring, fortællinger i og om Sønderho Kirke og med fremvisning af nogle gamle film – alt sammen med stor deltagelse af interesse-rede. Igen i 2003 har arkivet, næsten som sædvanligt, leveret billeder og oplysninger til forskellige bogudgivelsere.

Grindsted Kommune

Grindsted Lokalhistoriske Arkiv

Grindsted Bibliotek, Tinghusgade 16, 7200 Grindsted
Tlf. 75 32 09 00. Fax: 75 32 32 94

Åbningstid: 1. og 3. onsdag hver måned kl. 15.00-18.00
(juli måned undtaget) samt efter aftale. Læsestuen er
åben i bibliotekets åbningstid

Leder: Jens Erik Starup, Horsbølvej 13, 7200 Grindsted
Tlf.: 75 32 23 53

E-mail: Jens.Starup@post2.tele.dk

Hjemmeside: www.grindstedbib.dk

Arkivet har i år modtaget en del mindre afleveringer. Af indholdet kan nævnes forskellige forhandlings- og regnskabsprotokoller, et stort antal billeder, hvoriblandt nogle dias fra juleudstillingen i en købmandsforretning i Grindsted fra ca. midten af 1950'erne. Vi har også i år modtaget mange lokale småskrifter og enkelte videobånd og lydånd. Antallet af besøgende på læsesalen har været ganske pænt. Det er især kirkebogskopier og afskrifter, der har publikums interesse. Vi har også i år behandlet en del skriftlige og telefoniske henvendelser. Det er også en glæde at se, at arkivbenytternes arbejde har givet resultater, f.eks. i form af artikler i Egnsbogen. Samarbejdet med Grindsted-Vorbasse Museum og Grindsted og Omegns Slægts- og Lokalhistorisk Forening er videreført i det forløbne år. Især har en af studiekredsene, hvor man

Billedet viser Grindsted ny Colonial og Produkt samt Isenkramforretning ved G.A. Bølling. Bygningen var placeret ca. på det nuværende Vestergade 1. (Hjørnet af Vestergade og Vesterbrogade). Billedet er formentlig taget ca. år 1905. Fotografen er ukendt. Foto: Grindsted Lokalhistoriske Arkiv.

har arbejdet med indsamling af oplysninger om egnens købmænd, givet et stort udbytte i form af nedskrevne erindringer og andet materiale. Gruppen har planer om at skrive og udgive en bog om købmænd og købmandsliv her på egnen.

Arkivet var også i år med i kulturmatsarrangementet i Grindsted, og et stort antal besøgende fandt vej til arkivet denne aften. Vi havde i dagens anledning lavet en lille udstilling med billeder fra Borgergade. Vi kunne konstatere, at gamle billeder er vældig gode til at vække publikums interesse.

En væsentlig forudsætning for Grindsted Lokalhistoriske Arkivs virke er den store og uegennyttige indsats, der ydes af arkivets frivillige medarbejdere. Tak til alle for samarbejdet i det forløbne år.

Hejnsvig Lokalhistoriske Arkiv

Hejnsvig Skole, Bakkevej 9, 7250 Hejnsvig

Åbningstid: 1. onsdag hver måned kl. 14.00-16.00 og 3. onsdag hver måned kl. 18.00-20.00

Leder: Hans Jensen, Højene 1, 7250 Hejnsvig

Tlf.: 75 33 58 57

Arkivets postadresse: Højene 1, 7250 Hejnsvig

E-mail: hejnsvig.sognearkiv@privat.dk

Arkivet har gennemsnitlig haft to besøg pr. åbningsdag samt modtaget fem forespørgsler om slægtninge m.v. skriftlig eller pr. e-mail. Lokalarkivforeningen har 44 medlemmer. På Arkivernes Dag havde vi besøg af ca. 50 interesserede gæster på arkivet. Der er indleveret ca. 229 forskellige arkivalier og udfyldt 50 indkomstjournaler.

En af forespørgslerne drejede sig om en Peter Lauridsen, der er begravet på Vorbasse Kirkegård i 1910. Arkivet har ikke kunnet finde frem til slægtninge. Måske nogle af årbogens læsere kan hjælpe?

Vi har for første gang fået indspillet et interview på bånd. Det er et af arkivets medlemmer, der fortæller om sit liv og oplevelser i sognet, hvor han altid har boet.

Der er indleveret et interessant arkivalie – en ansøgning fra skolelæreren i Gilbjerg Skole, Hejnsvig Sogn fra den 10. oktober 1906. Citat:

»Til det ærede Sogneråd for Vorbasse – Hejnsvig Kommune.

Da vi nu nærmer sig den tid, at vi igen skal til at fyre i skolen, bringer erindringen om den møje og besvær, som opvarmningen af skolestuen voldte sidste vinter, mig ordentlig til at gys.

Jeg tillader mig derfor at fremkomme med nærværen-

de skrivelse, da jeg mener, at skylden ligger hos kakkelovnen. Hvad den egentlig fejler, ved jeg ikke. Forstoppelse er det ikke – snarere det modsatte! – jeg tror nemlig, at langt den største part af varmen kommer fuglene til gode. »Reguleringen« er i uorden eller sådan noget. Det medfører, at der daglig må bruges et par kasser tørv, og på den måde kommer vi til at bruge godt og vel halvdelen af brændslet til skolestuen alene – uden at det dog derfor lykkes i den strengeste kulde at få stuen rigtig opvarmet. Jeg ville derfor gerne bede Sognerådet om at lade sagen undersøge og om nødvendigt sørge for en forbedring af kakkelovnen enten på den ene eller anden måde. Men da vi må regne med allerede i midten af denne måned at skulle begynde med fyringen, bedes det ærede Sogneråd snarest at gøre de nødvendige skridt.
Gilbjerg Skole, den 10. oktober 1906
Ærbødigst Mølgaard, Lærer«

Arkivets højdepunkt i året var Arkivernes dag, hvor vi den 8. november havde besøg til udstillingen over emnet Landbrugets mekanisering 1920–1960 med et halvt hundrede billeder af de maskiner der blev anvendt i denne periode.

Sdr. Omme Egnarkiv

Sdr. Omme Bibliotek, Skole Allé 3-5, 7260 Sdr. Omme
Tlf.: 75 34 14 46
Åbningstid: Tirsdag kl. 14.30-17.00
Ledere: Rudolf Skovhus, Hovedgaden 46, 7260 Sdr. Omme. Tlf.: 75 34 11 68
E-mail: Soarkiv@grindsted.byenet.dk

Beretningen for 2003 kan begynde med de overordnede retningslinier, der er blevet vedtaget på SLAs generalforsamling. Her enedes man om, at alle arkiver som minimum skal have en fast månedlig åbningstid, men anbefaler en fast ugentlig åbningstid. Vi kan konstatere, at vi på arkivet i Sdr. Omme lever op til det sidste.

Angående Arkibas skulle en ny programversion være klar til brug i 2004. Det nye program er web-baseret, så det kræver, at man er tilsluttet bredbånd for at kunne bruge det, men det er arkivet i Sdr. Omme ikke på nuværende tidspunkt. Udover udgiften til Internet skal der betales en abonnementspris til SLA for at benytte programmet på ca. 5.600 kr. årligt. Det er rigtigt mange penge for et lille arkiv som Sdr. Omme, og der er nok mange andre arkiver, som vil mene det samme. Vi synes, det er utilfredsstillende, at SLA er med til at spænde ben for os ved at øge omkostningerne, som vil betyde, at vi er

nødt til at køre videre på det "gamle" Arkibas-system. Det burde være muligt at betale i forhold til befolkningsgrundlaget. Sammen med de andre arkiver i kommunen har vi sendt en skrivelse til Grindsted Kommune, hvori vi gør rede for situationen.

Arkivet har i årets løb ikke deltaget eller selv lavet udstillinger, idet tiden er blevet brugt på at få arkiveret meget af det materiale, vi har liggende. Vi er også begyndt at få sorteret i de mange billeder, som vi bl.a. fik, da Lyngposten skiftede redaktør. Herefter venter et stort arbejde med at få billederne registreret.

Af afleveringer har vi i årets løb modtaget bl.a. protokoller fra Sdr. Omme Landboforening og en skytteforening. Derudover har vi modtaget materiale fra Sdr. Omme Skole samt flere små indleveringer. Arkivet skrev til Midtjysk Landboforening, om det var muligt at få overdraget Sdr. Omme Landboforenings protokoller. Vi fik positivt svar, og protokollerne blev overrakt ved en sammenkomst på Landboencentret i Give den 22. december til alles store tilfredshed. Desværre mangler de tidligste protokoller, men ved læsning i protokollen fra 1935 oplyses det bl.a., at landboforeningen kan føres tilbage til 1864, først som en del af Vejle Vesteregns Landboforening og fra 1893 som selvstændig forening. I protokollerne er der mange gode oplysninger.

Arkivet har haft mange besøgende, som har søgt om meget forskelligt, bl.a. slægtsforskning. Arkivet har også bistået med oplysninger om Sdr. Omme Tekniske Skole, som skulle bruges til en artikel til Sparekassens årbog. I 2004 holder Sdr. Omme Skole et stort elev-træf, hvor arkivet vil være til stede med en udstilling om skolen, eleverne, lærerne og byen. I den anledning har Rudolf Skovhus skrevet Sdr. Omme Skoles historie, som det vil blive muligt at erhverve. Rudolf har gjort et stort stykke arbejde, og det vil blive spændende at se det færdige resultat.

Helle Kommune

Agerbæk Lokalhistoriske Arkiv

Agerbæk Skole, Debelvej 23, 6753 Agerbæk
Åbningstid: 1. torsdag hver måned kl. 14.00-16.00 samt efter aftale med lederne
Ledere: Margit Hansen, Grønnegade 11, 6753 Agerbæk
Tlf.: 75 19 64 13 og
Henry Brandt, Tyttebærvej 5, 6753 Agerbæk
Tlf.: 75 19 64 38

Normal plejer et år på arkivet at gå stille og rolig, men vi synes, at det forgangne år har været noget turbulent, hvilket følgende vil berette om.

Ved generalforsamlingen sidste år modtog vores daværende formand Jens Schults ikke genvalg. Nyvalgt blev Erling Kristensen, og ved konstitueringen blev Leo Mathiasen valgt som ny formand.

Da vores kopimaskine er slidt op, havde vi en snak i bestyrelsen, om det ikke var bedre at investere i EDB-anlæg i stedet for at bruge 10.000–15.000 kr. på en ny kopimaskine. Det var ikke fordi, vi ikke kunne arkivere på det gamle system. Det fungerede sådan set godt nok, men vi var også klar over, at EDB er fremtiden. Vi, og de øvrige arkiver i Helle Kommune, er blandt de sidste af Ribe Amts Lokalarbiværks medlemmer, der ikke er gået over til EDB-registrering.

Vi gik så i gang med at undersøge, hvad det vil koste. Vi rettede henvendelse til vores tre pengeinstitutter. Det resulterede i, at vi fik to komplette EDB-anlæg af Andelskassen og et komplet anlæg af Den Danske Bank. Derudover har vi lånt en printer og en skanner. Vi besluttede at købe registreringsprogrammet Arkibas ved SLA. Prisen for dette er 24.500 kr., og som følge deraf er vores beholdninger faldet, men så har vi også et anlæg, der kan køre i mange år, og vores registreringer kan i fremtiden blive vist på Internettet. Vi er to fra arkivet, der har været på kursus for at lære Arkibas, en tredje skal det her i foråret.

Vores byrundtur i forbindelse med byfesten, begyndte søndag formiddag med kaffe og rundstykker i teltet. Derefter tog vi gennem Sønderbyen ud til kirken og sluttede i teltet med sildebord. Der deltog ca. 35 personer.

Udflugten i år gik til Cathrinesminde Teglværksmuseum ved Broager, hvor vi så et teglværk, som begyndte i 1732 og indstillede produktionen 1969. I dag er det indrettet som museum. Turen sluttede med aftensmad på Seggelunds Cafeteria. Vi var ca. 30 personer.

På grund af renovering af Sognelunden er vores lejemaal sagt op med fraflytning ca. 1. april 2004. På opsigelsestidspunktet var der ingen ledige lokaler i byen, som var egnet til vores brug, så vi foreslog kommunen at købe Storegade 10 eller bygge til nede ved biblioteket. Det ville de ikke gå med til, så nu er de i gang med at finde noget, der er egnet (det er deres opgave at stille lokaler til vores rådighed). Den foreløbige melding fra kommunen lyder på, at kommunen regner med at finde en plads til arkivet på Agerbæk Skole.

Vi har fået en henvendelse fra arkivet i Fåborg, om vi var interesseret i at afholde fælles udflugt med den begrun-

delse, at den bus der kører er fyldt, i stedet for som nu, hvor der kører to, der kun er halvt fyldt, og hvor begge foreninger har underskud på turen. Den idé synes vi godt om.

Arkivet har også i år fået et beløb fra Skads Herredes Brandkasse og Helle Kommune til vores driftsomkostninger. En tak for det. Vi vil ligeledes gerne sige tak til Agerbæk Andelskasse og Den Danske Bank for deres sponsorering af vores nye EDB-anlæg. Der skal også lyde en tak til medarbejdere på arkivet og tak til bestyrelsen for godt samarbejde.

Fåborg Lokalhistoriske Arkiv

Krosvinget 12, Fåborg, 6818 Årre

Åbningstid: 1. tirsdag hver måned kl. 14.00-16.00 samt efter aftale med lederen

Leder: Svend Håhr Kristensen, Fåborgvej 95, Fåborg, 6818 Årre. Tlf.: 75 19 52 08

Arkivets postadresse: Krosvinget 12, Fåborg, 6818 Årre

2003 har været et godt år for arkivet. Vi har fået 24 afleveringer, deriblandt forskellige bilag fra Fåborg Leverandørforening, som blev opløst i 2000, da mælkeproducenterne gik fra at være Cocio-leverandører til at levere til Arla.

Fåborg Mejeri 1908. Foto: Fåborg Lokalhistoriske Arkiv.

Arkivet er flyttet endnu en gang. Dog er vi stadig i det gamle bibliotek i nogle nyindrettede lokaler tildelt af Helle Kommune.

På generalforsamlingen i 2003 mødte der 30-40 af vores medlemmer op. Det var rimeligt tilfredsstillende, men vi så da gerne, at der kom flere. Efter kaffen blev der vist lysbilleder af personer til en bryllupsfest. Det er noget, der altid falder i medlemmernes smag.

Sommerudflugten gik til Vedersø. Her så vi kirken, hvor Kaj Munk var præst, ligesom vi var inde at se museet til minde om ham. Udflugten havde desværre en ringe tilslutning, så vi arbejder på at arrangere kommende sommerudflugter sammen med arkivet i Agerbæk.

Grimstrup Lokalhistoriske Arkiv

Skovbrynet 2, Grimstrup, 6818 Årre

Åbningstid: 1. onsdag hver måned kl. 15.00-17.00 samt efter aftale med lederen

Leder: Gunnar Olesen, Skærbækvej 5, Blåholm, 6818 Årre. Tlf.: 75 16 91 09

Arkivets postadresse/kontaktperson. Niels Ove Thøgersen, Dalmosevej 8, Grimstrup, 6818 Årre. Tlf.: 75 19 11 30
Hjemmeside: www.grimstrup sogn.dk

Året 2003 har været stille med hensyn til afleveringer, men der har været mange forespørgsler, både skriftlige og telefoniske. Vi har i det forløbne år fristet en lidt anonym tilværelse i et kælderlokale på Egekratskolen. I forbindelse med et byggeri på skolen får vi nu et permanent lokale her. Vi regner med at flytte ind omkring den 15. marts 2004.

Vi har haft Egon Falck fra Esbjerg til at affotografere og katalogisere alle gravstenene på Grimstrup og Rousthøje kirkegårde. Et tiltag vi tror, vores brugere kan få megen glæde af.

Vintermødet havde god tilslutning. Museumsinspektør Jens Sørensen fra Ølgod fortalte, ledsaget af lysbilleder, om sin tid på museet på Læsø.

Arkivet ser med forventning hen til at kunne byde velkommen i de nye lokaler i 2004.

Næsbjerg Sognearkiv

Næsbjerg Skole, Trosøsevej 2, Næsbjerg, 6800 Varde

Åbningstid: 1. torsdag hver måned kl. 13.30-16.00 samt efter aftale med lederen

Leder: Hans Møller, Kirkegade 3, Næsbjerg, 6800 Varde
Tlf.: 75 26 71 45

Arkivets postadresse: Kirkegade 3, Næsbjerg, 6800 Varde

Et roligt år med få afleveringer og besøg. Næsbjerg Vindmølle Laug afleverede regnskab og protokol fra start til opkøb 1989-2002, og fra sparekassen fik vi arkivalier med navngivne personer fra 1910-1920. Man må formode, at de er gået over til Andelskassen ved dens start i 1917. Herudover har vi modtaget regnskab over bibliotekets læsekreds med navngivne personer 1945-1960. Meget korrekt udført regnskab med sirlig skrift af lærer

Hans Jensen, der var andenlærer ved Næsbjerg Skole. Endeligt kan nævnes dokumenter fra et dødsbo.

Det begrænsede besøg i arkivet giver ikke anledning til udvidet åbningstid. To nye medarbejdere er med interesse gået i gang med billedregistrering.

Vester Starup Sogns Lokalhistoriske Arkiv

Helle Plejehjem, Vinkelvej 2, Tofterup, 7200 Grindsted

Åbningstid: 1. og 3. tirsdag hver måned kl. 14.00-16.00

Ledere: Frede K. Madsen, Svinget 13, Tofterup, 7200 Grindsted. Tlf.: 75 33 72 23 og

Tagé Christensen, Torvænget 4, Starup, 7200 Grindsted
Tlf.: 75 33 72 23

Arkivets postadresse: Svinget 13, Tofterup, 7200 Grindsted

Vi har på arkivet i Starup haft et stille og roligt år med få afleveringer. Vi har fået flere henvendelser om forskellige ting, bl.a. hjulpet med at fremskaffe billeder. Sammen med idrætsforeningen havde vi en udstilling af billeder i teltet. Det var meget godt besøgt.

Udflugten gik til Statsfængslet i Sdr. Omme. Vi måtte ikke komme ind nogen steder, men blev kørt rundt i det store område, hvor vi fik alt at vide om mark og skov.

Øse Sognearkiv

Stationsvej 3, Nordenskov, 6800 Varde

Åbningstid: 1. tirsdag hver måned kl. 14.00-16.00

Leder: Aage Meldgaard, Sønderkovvej 102, Nordenskov, 6800 Varde

Tlf.: 75 29 82 12. Fax: 75 29 88 56

Arkivets postadresse: Sønderkovvej 102, Nordenskov, 6800 Varde

Øse Sognearkiv har haft et forholdsvis stille år. Der har været mange besøg samt skriftlige og telefoniske henvendelser. Vi har fået et par regnskaber og andet materiale fra nedlagte bukker i byen. Ligeledes har vi modtaget luftfotos af mejeriet.

Der har været afholdt sommertur til Fanø med besøg på skibsfart- og dragtsamlingen samt besøg i kirken. Ved generalforsamlingen fortalte forhenværende borgmester Eva Frandsen om sin tid som mejeribestyrerkone.

Lokalhistorisk Arkiv for Årre Sogn

Årre Skole, Skolegade 25, 6818 Årre

Åbningstid: Oktober-marts: Hver torsdag kl. 15.00-18.00,

April-september: 1. torsdag hver måned kl. 15.00-18.00 samt efter aftale med lederen

Leder: Arne Asp Sørensen, Kirsebærvænget 10, 6818 Årre. Tlf.: 75 19 28 40
 Arkivets postadresse: Kirsebærvænget 10, 6818 Årre

Lokalhistorisk Arkiv har i 2003 haft nogle henvendelser vedrørende slægtsforskning. Ligeledes har vi modtaget en del afleveringer af forskellige arkivalier og billedmateriale.

Vi har udvidet og renoveret lokalerne i arkivet ved fælles hjælp af bestyrelsen og ægtefæller. Resultatet blev rigtig godt. Der var indvielse af de nye lokale i foråret i forbindelse med et fællesmøde med arkiverne i Helle Kommune.

Vores arkivleder Arne Asp Sørensen har været rundt i sognet og fotografere huse og gårde, og billederne er blevet arkiveret. Af andre spændende opgaver har vi deltaget i byfesten, hvor vi havde en stand med forskelligt billede- og arkivmateriale. Desuden har vi arrangeret en cykeltur rundt i sognet.

Vi havde åbent hus på Arkivernes Dag med emnet Kroppen i lyst og nød. Arkivet fik 12 besøgende den dag.

Ved vores årsmøde/generalforsamling havde vi besøg af forhenværende fængselspræst Harald Christensen, Vejen, som fortalte om sin tid som brunkulsbisse i Søbylejren og om familiens ophold i Canada.

Der vises interesse for arkivet. Foreningen har 130 medlemmer, og gamle elever fra Årre Skole har i forbindelse med en klassefest besøgt arkivet.

Holsted Kommune

Aastrup Sognearkiv

Borgergade 121, 6752 Glejbjerg. Tlf. 75 19 85 69
 Åbningstid: 1. og 3. torsdag hver måned kl. 15.00-19.00 samt efter aftale med lederen
 Leder: Olga Pedersen, Vestergade 6, 6670 Holsted
 Tlf.: 75 19 82 80
 E-mail: Olga@post8.tele.dk
 Arkivets postadresse: Vestergade 6, 6670 Holsted

Aastrup Sognearkiv har i 2003 haft et roligt arbejdsår. En lang række arkivalier er blevet registrerede, men vi har stadig et stort efterslæb på f.eks. billeder. Lidt mere arbejdskraft ville være ønskeligt.

Vi har deltaget i forskellige arrangementer, bl.a. på julemessen i Glejbjerg Hallen, hvor vi forsøgte os med kopier af forskellige arkivalier, men gjorde den erfaring at det er billederne, der trækker det store publikum. Det er nok ikke tiden og stedet til at læse ret meget.

Vi udskrev en konkurrence, hvor vi havde udstillet et billede af en gård. Billedet var taget fra en anden vinkel, end man normalt ser gården i, og vi spurgte »hvor er det?«. Det kostede fem kroner pr. gæt, og der var meget stor interesse omkring spørgsmålet, der indbragte arkivet et par hundrede kroner, hvilket mildnede lidt på udgiften ved at deltage i messen. Bestyrelsen har haft en udskiftning, idet vores mangeårige medlem Harald Andersen gerne ville afløses på grund af tidnød. Det nye medlem blev manufakturhandler Inger Holtum, som vi glæder os til at samarbejde med. Arkivlederen har bl.a. arbejdet med en artikel til bogen *Historier fra Ribe Amt*, der udkommer i forbindelse med RALs 25 års jubilæum i 2004.

Lokalarkivet for Holsted Kommune

Vestergade 17, 6670 Holsted. Tlf. og telefax: 75 39 20 10
 Åbningstid: Onsdag kl. 14.00-18.00, i perioden 1. oktober – 1. april tillige tirsdag kl. 19.00-21.00 samt efter aftale med lederen

Leder: Klaus Hansen, Foldingbrovej 13, 6670 Holsted
 Tlf.: 75 39 33 61

Også i året, der er gået, har der været travlhed på arkivet. Antallet af besøgende og afleveringer har været næsten som i de foregående år, nemlig 220 henvendelser og 119 afleveringer.

Som sædvanlig har vi overtaget udklip af lokalt stof fra *Lydavisen*, dvs. ca. 800 sider, som der er lavet register over. Der er optaget ca. 150 billeder på Stenderup-egnen, som i første omgang skal anvendes i den gårdhistorie, der er under udarbejdelse. En opgave, der er større og mere omfattende end først antaget og ikke bliver færdig i 2003 som forventet.

Af mere spændende afleveringer skal nævnes arkivalier fra dødsboet efter snedker Malle. Han kom til Holsted Stationsby i begyndelsen af 1900-tallet, hvor han etablerede sig med snedkervirksomhed og møbelforretning. Han var både møbelsnedker og bygningsnedker og har bl.a. leveret inventar til seminarierne i Ribe, Jelling og Århus. I Århus kom han i konflikt med fagforeningen, da han brugte uorganiseret arbejdskraft – det var jo ikke almindeligt, at håndværkssvende på landet før 1. Verdenskrig var organiseret. Også på den hjemlige front leverede han inventar, bl.a. til Sct. Peders Kirke i Holsted, som blev opført 1927. Snedker Malle døde den 5. december 1952, men hans kone og datter værnedede om familiens papirer, så først efter datterens død fik arkivet fat i hans forretningspapirer.

Arkivet har som i de foregående år haft udstillinger på de to plejehjem, bl.a. med det formål at få ukendte billedmotiver identificeret, men resultatet heraf har været magert. Vi har det indtryk, at de ældre er glade for udstillingerne, men resultatet af efterlysninger af navne på personbilleder er ikke stort, men det kan også skyldes, at personerne kan have boet helt andre steder, selvom billedet har siddet i et album, der har tilhørt en borger i Holsted.

Arkivet har bidraget med et kapitel til Hovborg Skoles jubilæumshæfte, hvilket er det eneste skriftlige arbejde, der er præsteret i år. Vi har også haft nogle rundvisninger i kommunen, bl.a. to mølle-ture med tilsammen omkring 50 deltagere og en bytur ved Holsted Stationsby med omkring 20 deltagere. Desuden har vi holdt to foredrag med lysbilleder, hvor der også har deltaget omkring 50 personer.

Arkivet har i lighed med tidligere år deltaget i den fælles julemesse for Holsted og Brørup samt i julemarkedet i Føvling Forsamlingshus. Udbyttet var beskedent, nærmere betegnet gav det ene arrangement et stort underskud og det andet et lille overskud, men vi var der og viste noget af vore præstationer. Om denne PR-udgift svarer til udbyttet kan diskuteres, men det er vigtigt, at arkivet viser sig til sådanne arrangementer, da det, om ikke andet, kan skabe nogle gode kontakter.

Ved årsskiftet 2003/2004 har vi fået de sidste rester af arkivets samlinger overført til Arkibas. Det var mere omfattende, end vi havde forestillet os, særlig når man samtidig skal holde de løbende forretninger fra døren. Arkivets samlinger omfatter nu 25.008 akter fordelt på 3.227 arkivfonds, 2.296 billeder og 205 kort. Herover er der for tiden 89 akter fordelt på 89 specialregistreringer (tegninger, film, video, lydband og cd).

Endelig bemærkes det, at Chr. Carstensen, der har ledet arkivet siden dets oprettelse i 1972, er fratrædt som leder fra 1. oktober 2003. I stedet er Klaus Hansen udpeget til arkivleder fra samme dato.

Hovborg Lokalhistoriske Arkiv

Hovborg Skole, Lindevej 5, 6682 Hovborg
Åbningstid: Tirsdag kl. 15.00-17.00

Ledere: Henry Søholm, Sandagervej 7, 6682 Hovborg

Tlf.: 75 39 60 69 og

Henry Pedersen, Sandagervej 5, 6682 Hovborg

Tlf.: 75 39 62 57

Arkivets postadresse: Sandagervej 5, 6682 Hovborg

Arkivet i Hovborg har haft et godt år med et besøgstal nogenlunde som de to foregående pr. De telefoniske

henvendelser er stigende fra år til år – det samme gælder skriftlige henvendelser. Det faktum at arkivet ligger på 1. sal gør, at flere ældre, gangbesværede borgere ikke kommer på arkivet.

Skolens 100-års jubilæum den 1. november var den helt store begivenhed i 2003 for såvel skolen som for arkivet. Arkivets udstilling af billeder fra Hovborg de forløbne år var en stor oplevelse for de omkring 700 besøgende den 1. november. Ligeledes gjorde en udstilling af gamle skolebilleder og en billedsamling af tidligere elever stor lykke. Alle nulevende, tidligere elever var blevet kontaktet af jubilæumsudvalget, og derigennem har arkivet nu adresser på alle tidligere elever, hvilket er et stort aktiv i forbindelse med arbejdet i arkivet. Med hver indbydelse til jubilæumsfesten fulgte et brev fra arkivet, hvori gamle billeder efterlystes. Dette tiltag bragte adskillige hidtil ukendte billeder frem i lyset, som nu er en del af arkivets billedsamling.

To store, spændende indleveringer skal nævnes: Arkivet fik en særdeles stor indlevering fra den eksisterende idrætsforening. Indleveringen indeholdt et stort antal fotografier fra de utallige sommerfester, der i en årrække har været afholdt i Hovborg. En anden meget stor indlevering kom fra det nu nedlagte Hovborg Mejeri.

Arkivet ønsker det kommende år for alvor at komme i gang med at interviewe ældre, lokale borgere, så dels deres store viden, dels den lokale dialekt kan bevares for eftertiden. Arkivet ønsker endnu en gang at takke Henry Søholm Jensen og Kristian Jakobsen for deres utrættelige arbejde på arkivet.

Ribe Kommune

Farup Sogns Lokalhistoriske Arkiv

Projekthuset, Hillerupvej 13, 6760 Ribe

Åbningstid: 1. mandag hver måned kl. 15.00-17.00 samt efter aftale med lederen

Leder: Erik Knudsen, Nørre Farupvej 10, 6760 Ribe

Tlf.: 75 41 07 18

Arkivets postadresse: Nørre Farupvej 10, 6760 Ribe

Vi har haft nogle henvendelser vedrørende slægtsforskning, fået en del billeder og protokoller samt en del andet materiale, som endnu ikke er sorteret.

Farup Brugsforening er blevet nedlagt. Vi er blevet lovet det materiale, som brugsen ligger inde med fra brugsens historie. Overskuddet er blevet tildelt Farup Forsamlingshus, hvor vi har fået husly. Vi glæder os til at få sat tingene i system.

Hviding Sognearkiv

Egecenteret, Ribevej 2 B, Egebæk, 6760 Ribe
 Åbningstid: 1. mandag hver måned kl. 15.00-17.00 samt
 efter aftale med lederen
 Leder: Anne Lorenzen, Hviding Kirkevej 22, 6760 Ribe
 Tlf.: 75 44 51 27
 Arkivets postadresse/kontaktperson: Martin Jensen,
 Højvej 5, 6760 Ribe.
 E-mail: martin.bolmerod@mail.tele.dk

I 2003 har arkivet modtaget 45 afleveringer, heraf er to tredjedele billeder. Der er flere interessante ting blandt afleveringerne, bl.a. erindringer nedskrevet af en 23-årig i 1927. Den unge mand har skrevet næsten hundrede sider med erindringer fra sin barndom og ungdom – det er ganske imponerende! Der har været et par henvendelser om slægtsforhold.

Vi har fra landsarkivet i Aabenraa købt en fotokopi af den tyske kommuneprotokol (Gemeindeprotokoll) for 1896–1920. Det er hensigten at gøre protokollen tilgængelig på dansk, så der arbejdes på at oversætte den tyske tekst, som er håndskreven og på gotisk.

Af mere udadvendt virksomhed lavede vi først på året en fotoudstilling på plejehjemmet Dagmargården i Ribe med temaet huse og gårde i Hviding Sogn. I juni deltog vi ved byfesten. Da vores arkiv har til huse uden for sognet, er det vigtigt, at vi gør os synlige i lokalsamfundet. Det var en god dag, hvor vi talte med mange folk. I november holdt vi åbent hus, som efter en målrettet indsats og mange personlige invitationer blev en succes, idet vi havde mere end 50 besøgende.

Jernved Sognearkiv

Jernved Skole, Aktivitetshuset, Kirkebakken 33, Jernved, 6771 Gredstedbro
 Åbningstid: Tirsdag kl. 14.00-17.00 samt efter aftale med lederen
 Leder: Andreas Aagaard, Vestparken 9, 6771 Gredstedbro. Tlf.: 75 43 51 93
 Arkivets postadresse: Vestparken 9, 6771 Gredstedbro
 E-mail: andreasagaard@privat.dk

Året 2003 var et stille år i Jernved Sognearkiv. I foreningslivet har der været nogle jubilæer, deriblandt to hundrede års. Ved disse lejligheder har vi kunnet hjælpe med oplysninger og billeder til jubilæumsskrifter.

Vi har, udover besøg fra vores eget sogn og nabosogne, også haft en del personlige henvendelser. I flere tilfælde har vi kunnet bidrage med flere oplysninger og

arkivalier, end gæsten havde forventet. Det er jo meget glædeligt for begge parter.

Vi har ca. 50 kassette-lydbånd med indtaling af nulevende og afdøde sognebørn. Båndene har vi via en brænder fået indspillet på Cd-rom, hvor holdbarheden skulle være bedre.

Kalvslund Sognearkiv

Kalvslund Skole, Koldingvej 115, Kalvslund, 6760 Ribe
 Åbningstid: 1. tirsdag hver måned kl. 14.00-17.00 samt efter aftale med lederen
 Leder: Jørgen Jørgensen, Østervej 26, Kalvslund, 6760 Ribe. Tlf.: 75 43 70 07
 Arkivets postadresse: Østervej 26, Kalvslund, 6760 Ribe

Det har været et roligt år for arkivet med en del afleveringer af billeder, skøder og aftægtskontrakter. Vi har igen i år holdt åbent hus med god tilslutning. Endvidere har vi haft besøg af flere slægtsforskere, som vi har kunnet hjælpe med opklaring af familieforhold. Arbejdet med gårdhistorie og registrering af huse fortsætter.

Vi har indført en fast åbningstid for arkivet: Den første tirsdag hver måned fra 14.00–17.00 og ellers efter aftale med lederen.

Ribe Byhistoriske Arkiv

Ribe Folkebibliotek, Giørtz Plads, 6760 Ribe
 Tlf.: 75 42 17 00. Fax: 75 42 28 43
 E-mail: arkivet@ribekom.dk
 Åbningstid: Mandag-torsdag kl. 13.00-16.00, 1. torsdag hver måned tillige kl. 16.00-18.00 (oktober-marts)
 Leder: Karen Margrethe Melbye

Arkivet har haft 565 henvendelser, heriblandt 78 afleveringer. Det er lidt flere end året før. En stor del af henvendelserne gjaldt slægtsforskning, og flere af de personer der henvendte sig, kom rigtig godt i gang med at »skrive deres egen historie«.

Kim Fabricius Pedersen og Ejner Vilstrup, museumsassistenter på Den Antikvariske Samling i Ribe, fik lyst til at udforske arbejdet på et lokalhistorisk arkiv, så de tilbragte en lille uges tid som »praktikanter« her hos os.

I første omgang var det billedregistreringen, vi satte os på. Kim og Ejner havde lidt »hjemmearbejde« med i form af fotos af gamle gravsten på den gamle kirkegård i Ribe. Praktiktiden kom derved mere til at handle om, hvem de gravsatte personer var, hvad deres erhverv havde været, og hvor de havde boet. Vi kom omkring rigtig mange ting i de dage. Det var en god oplevelse såvel for Kim og Ejner

Optog med nationaldragter foran Ribe Domkirke på Den Nationalhistoriske Dag i Ribe den 3. juli 1921. Foto: Ribe Byhistoriske Arkiv.

som for arkivet. Aftalen er nu, at Kim og Ejner skal have et lille kursus i billedregistrering, når vi alle engang får tid.

Arkivet har leveret billedmateriale og avisartikler til Verner Bruhns artikel: Ribekredsen på tinge – en grænselandskreds. Artiklen kan læses i *Fra Ribe Amt 2003*. Historikerne Kirsten og Kristof Glamann hentede inspiration i Ribe Stifts-Tidende, da de skrev bogen: *Nordens Pasteur*, der handler om Ribe-drengen Emil Chr. Hansen. Bogen udkommer i 2004.

Vi leverede en artikel om Domkirkens genindvielse i 1904 til Ribe Amts Lokalarkivers jubilæumsbog *Historier fra Ribe Amt*. Også denne bog udkommer i 2004.

Journalist ved JyskeVestkysten Ole Sønnichsen havde en artikelserie, »Hvad gemmer arkivet?«, hvor han besøgte fem-seks arkiver i Ribe og Sønderjyllands amter. Hos os fik Sønnichsen historien om Den Nationalhistoriske Dag i Ribe, søndag den 3. juli 1921. Dagen var et minde om Genforeningen i 1920.

Ribe Amts Lokalarkivers hjemmeside så dagens lys i 2003, og arkivet har foreløbig leveret 12 fotos til hjemmesidens billeddatabase.

I 2003 havde arkivet den store glæde at modtage 120.000 kr. i fondspengetil mikrofilmning af Ribe Stifts-Tidende 1786-1960. Filmoptagelserne vil strække sig over et par år, og såvel Ribe Katedralskole, Det Kongelige Bibliotek, Statsbiblioteket i Århus samt vor depotsamling leverer årgange af avisen, så filmningen kan blive så komplet som muligt.

I det forgangne år fandt vi desværre ikke tid til at lave udstillinger, men det råder vi bod på i 2004.

Historisk Arkiv i Seem Sogn

Seem-Varming Skole, Varmingvej 2, 6760 Ribe

Åbningstid: Mandag-fredag kl. 9.30-11.30, dog med enkelte undtagelser

Leder: Søren Mulvad, Varming Vesterby 9, 6760 Ribe

Tlf.: 75 44 11 77

Arkivets postadresse: Varming Vesterby 9, 6760 Ribe

E-mail: sergeiradonetskij@yahoo.com

Historisk Arkiv i Seem Sogn har modtaget meddelelse om, at Seem Skole ikke længere ønsker at huse arkivet,

og der er anmodet om oprydning af det ene af de lokaler, som arkivet har gjort brug af gennem mere end 30 år. Arkivets bestyrelse er gjort bekendt med meddelelsen, og her er sagen foreløbig standset.

Der har været nogle få afleveringer, deriblandt flere slægtsoversigter. En er på 135 kapitler vedr. en temmelig forgrenet familie fra Varming. Der er endvidere indkommet nogle få fotos af ældre dato. Der har været rettet seks forespørgsler til arkivet, alle af slægtshistorisk art, hvoraf de fem har kunnet besvares positivt. Der har ikke været besøg på arkivet dette år.

Der arbejdes fortsat på at registrere et meget stort forretningsarkiv fra Varming Sawværks virksomhed gennem 50 år.

Arkivet har udsendt en registrant over alle ejendomme i Seem Sogn, ordnet efter adresser, hvor hver enkelt eksisterende ejendom anno 2000 er fotograferet, angivet med byggeår, matrikelnummer og ejendomsnavn. Dertil har det været muligt at vedføje navne på fæstere. Registranten blev fremstillet i et antal svarende til indkomne forudbestillinger. Dette viste sig at være for få. Efterspørgslen har været noget større end oplaget. Det påtænkes derfor at udsende en udvidet registrant ad åre med eventuelt ældre fotos vedføjet de nye.

Spandet Sognearkiv

Arnumvej 9, Spandet, 6760 Ribe

Åbningstid: 1. mandag hver måned kl. 19.00-20.00

Leder: Charlotte Johannsen, Trekronervej 5, Spandet, 6760 Ribe. Tlf.: 74 86 70 45

Arkivets postadresse: Trekronervej 5, Spandet, 6760 Ribe

2003 blev præget af vores uheldige start med Arkibas. Det begyndte godt, da vi søgte og fik fondsmidler til køb af Arkibas. Konsulenten kom i april, og vi blev sat i gang. Efter tre måneders sommerferie fik vi begyndt igen, men først i november måned havde vi indbrud, og de vigtigste dele i computeren var væk til. Ærgerligt!

Vi er heldigvis forsikrede, men ting tager tid, så det var først i det nye år, før vi fik begyndt forfra igen. Nu har skolen så fået tyverialarm, som vi er koblet på. 27 aftener er der blevet arbejdet på arkivet, fortrinsvis mandage. To af arkivets medarbejdere har været på Arkibas-kursus, og to andre har været på udklipkursus i Helle Hallen.

I marts havde vi udstilling i skolen samtidig med foreningernes kursusafslutning. Udstillingen var om Spandet Kro, som kan følges tilbage til 1736. Samme dag var der også guldkonfirmander på besøg. Den første torsdag i juni havde vi vores årlige gåtur, hvor ca. 40 mennesker

deltog. Vi så frilandsgrise, en tilgroet sandgrav, hede og nyplantede skov efter orkanen 1999, der både havde givet luft og udsyn i et smukt landskab.

I august måned var der »Spandet by Night« i skolen. Vi bidrog med en udstilling om Spandet som grænseegn under tysk herredømme. En havde taget digitalbilleder af gamle ting, og vi bidrog bl.a. med gamle billeder.

Lokalhistorisk Arkiv for Vester Vedsted Sogn

Vester Vedsted Byvej 55, Vester Vedsted, 6760 Ribe

Åbningstid: 1. onsdag hver måned kl. 7.30-9.30

Leder: Peter Billund, Vester Vedstedvej 38, 6760 Ribe

Tlf.: 75 44 51 79

Arkivets postadresse: Vester Vedstedvej 38, 6760 Ribe

E-mail: lindbaeksminde@privat.dk

2003 blev indledt med åbningen af vores udstilling Kroer i V. Vedsted Sogn den 1. februar. Gennem tekst og billeder havde vi forsøgt at fortælle om bygningernes historie og om de mennesker, der havde deres gang på stedet. Hovedvægten havde vi lagt på Egebæk gamle Kro ved den nuværende hovedvej 11. Grunden hertil var den, at tidligere forskningsbibliotekar Kirsten Weber i 2002 indleverede en samling personlige papirer og billeder med tilknytning til hendes barndoms- og ungdomsferier hos bedsteforældrene, der drev kroen i Egebæk.

I september 2003 inviterede vi Kirsten Weber til V. Vedsted for at høre hende holde foredrag om Egebæk gamle Kro. Det blev det største tilløbsstykke i lokalarkivets hidtidige historie. Omkring 50 mennesker var mødt op og fik et inspirerende og meget levende foredrag af den 80-årige Kirsten Weber. I efteråret 2003 sagde vi farvel til Etly Føns, formand gennem flere år for lokalarkivet. Vi håber dog, hun med tiden vender tilbage, så vi atter kan nyde gavn af hendes engagerede arbejde.

I løbet af efteråret 2003 modnedes vore ønsker om at finde andre lokaler til arkivet. I de seneste fem år har vi holdt til på Vadehavscentret, men vores ønsker om at få egen nøgle til egne lokaler på V. Vedsted gamle skole bliver indfriet i løbet af foråret 2004. I skrivende stund har vi just gennemført flytningen.

Vilslev Sognearkiv

Kongeådal Skole, Kongeådal 17, 6771 Gredstedbro

Åbningstid: 1. mandag hver måned kl. 19.00-21.00 samt efter aftale med lederen

Leder: Christian Nielsen, Væesvej 6, 6771 Gredstedbro

Tlf.: 75 43 11 53

Arkivets postadresse: Væesvej 6, 6771 Gredstedbro

Det har atter været et stille år med kun en halv snes besøgende. Der har dog været en del skriftlige henvendelser, som vi har kunnet besvare med et positivt resultat.

I årets løb er vi blevet godkendt til at opbevare menighedsrådets arkivalier. Det drejer sig i øjeblikket om en ældre begravelsesprotokol. Vi har derfor, for at kunne opfylde kravene om offentlig adgang til arkivalierne, besluttet at holde åbent den 1. mandag i hver måned gældende fra den 1. januar 2004. Der er dog lukket i juli måned.

Varde Kommune

Alslev Sognearkiv

Bredgade 39, 1., Alslev, 6800 Varde

Åbningstid: Mandag kl. 19.30-21.30 samt efter aftale med lederen

Leder: Carsten Carstensen, Toftnæsvej 11, Toftnæs, 6800 Varde. Tlf.: 75 26 91 83

Arkivets postadresse: Toftnæsvej 11, Toftnæs, 6800 Varde

2003 har været et arbejdsår. Vi begyndte med at færdiggøre registreringen af landbrugsejendomme i sognet, og det var spændende at se, at virkelig mange kunne føres adskillige slægtsled tilbage. Nogle helt op til otte-ti slægtsled.

Arkivet har lavet en lille folder med opråb om ikke at glemme sognearkivet. 770 stk. fik vi lavet og fordelt til samtlige husstande i sognet.

14 afleveringer har vi haft i årets løb, og der har været mange besøgende. Også mange henvendelser udefra fra folk som forsker i deres slægt, men da må vi ofte skuffe, idet vi indtil nu ikke har været i stand til at få kirkebogsafskrifter senere end 1891.

Billum Lokalhistoriske Arkiv

Billum Skole, Kildegårdsvej 20, 6852 Billum

Åbningstid: 1. torsdag hver måned kl. 10.00-12.00 samt efter aftale med lederen

Leder: Gunhild Jeppesen, Kirkebyvej 17, 6852 Billum
Tlf.: 75 25 82 41

Arkivets postadresse: Kirkebyvej 17, 6852 Billum

Bredgade/hovedgaden i Alslev 1910. Foto: Alslev Sognearkiv.

Det er trivielt igen at må fortælle om arkivets problemer med de fysiske rammer. Der er arbejdet ihærdigt på en løsning, men endnu uden resultat. Det påvirker selvfølgelig arbejdet, og det er en kedelig oplevelse.

Arkivet har modtaget mindre afleveringer og har også haft mange henvendelser om oplysninger. Vi forsøger at servicere alle, der har brug for historiske oplysninger. Arkivet deltog aktivt i arbejdet med et jubilæumsskrift i anledning af 100 året for menighedsrådsloven. Der ligger en masse god lokalhistorie i sognenes menighedsrådsarkiver. Det var et meget spændende arbejde at deltage i og kan kun anbefales til andre.

Arkivlederen medvirkede en sommeraften som guide ved et lokalt arrangement, der handlede om de historiske aspekter i og om kirken og på kirkegården.

Horne Sugnearkiv

Horne Skole, Mælkevejen 1, Horne, 6800 Varde
 Åbningstid: 1. onsdag hver måned kl. 14.00-17.00, dog ikke i juni, juli og august
 Leder: Anna Uhre Schmidt, Solvangen 12, Horne, 6800 Varde
 Tlf.: 75 26 01 06

Der har stort set været arbejdet nogle timer hver anden uge. Det drejer sig især om registrering af billeder, såvel skolebilleder, konfirmandbilleder og billeder fra idræts- og gymnastikforeningerne.

Året har ellers været stille og roligt, der har kun været ganske få afleveringer, og besøgstallet ligger på omkring 90, hvoraf de fleste besøg har været på den aften, hvor skolefesten blev afholdt. Vi har i enkelte tilfælde været slægtsforskere behjælpelige, og vi har også bistået med oplysninger til et jubilæumsskrift om Horne Skoles 100 års jubilæum. Til festen var alle skolens årgange inviteret, og da arkivet bor i lokaler på skolen, var arkivet en integreret del af festlighederne, og derved var der mange besøgende i arkivet, som det slet ikke var muligt at registrere.

Vi vil i de kommende år forsøge at skaffe nye billeder af de huse og ejendomme, hvor der er sket bygningsændringer samt supplere med eventuelt manglende billeder.

Det er lykkedes os at modtage et par kassettebånd af Radio Syds program »To generationer« hvor lokale personer har deltaget.

Janderup Lokalhistoriske Arkiv

Aktivitetshuset, Nybrovej 32, 6851 Janderup
 Tlf.: 75 25 85 45

Åbningstid: 1. onsdag hver måned kl. 19.00-21.00 samt efter aftale med lederen

Leder: Viggo Mikkelsen, Engtoften 8, 6851 Janderup
 Tlf.: 75 25 80 92

Arkivets postadresse: Engtoften 8, 6851 Janderup

Arkivet har haft et virkeligt godt år med i alt 141 besøgende. De 52 alene kom fra arrangementet Idræt om dagen, der blev holdt i Aktivitetshuset. På opfordring fra udvalget holdt arkivet åbent om torsdagen, da idrætsudøverne var her.

Ellers er det som regel slægtsforskere, der kommer her på arkivet. I foråret havde vi besøg af Graham Madsen fra Sydney i Australien. Han søgte oplysninger om oldefaderen Hans Frandsen Johnsen, som i 1864 udvandrede fra Janderup til Australien og blev landmåler der. Vi fandt Hans Frandsen Johnsens fødested samt en del efterkommere. Fra Oslo var Jacob Scholberg rejst helt herved på lykke og fromme. Han kørte efter stednavnet Hebo, som han havde fundet i et brev fra en af sine forfædre. Han kørte ind på den første gård i Nr. Hebo og fik der at vide, at han kunne henvende sig i lokalarkivet. Vi fandt frem til nogle af hans forfædre, og manden var lykkelig.

Vi har også hjulpet med at finde adresser på tidligere skoleelever fra Janderup, Hyllerslev og Kærup skoler. De vil mødes på Eventyrgården den 12. juni 2004, og arkivet holder i den forbindelse åbent, og vi skal vise dem rundt i byen og fortælle lidt om husene og de mennesker, der har boet i dem. Derudover har vi været en advokat behjælpelig med at finde en person i en arvesag. Vi fandt også oplysninger til en dame fra Esbjerg, som forskede i erhvervslivets betydning for lokalsamfundet. En dame fra Århus var her for at forske i, hvor mange børn der var født uden for ægteskab i årene 1850-1890. Det viste sig at være mange.

Besvarelser af en del breve og telefonopringninger af forskellig slags har vi også klaret. En del personer har været på arkivet for at få skannet et billede af deres hus eller gård, som den så ud for år tilbage. Vi har ladet fire malerier ophænge i Eventyrgårdens restaurationslokaler. Malerierne er malet af afdøde Peder Østergaard Hansen, Janderup. Den 8. november var arkivet sammen med øvrige arkiver i hele landet vært ved Arkivernes Dag med en udstilling under overskriften Kroppen i Lyst og Nød. Vi holdt vores udstilling her på arkivet. Der kom én person, og det var i et andet ærinde.

Arkivet har fået løst fugtproblemerne i den nye, brand-sikrede boks. To brandsikrede ventiler er blevet indmuret i væggen til arkivets kontor, og der er indkøbt et affugtningsapparat.

Der har i det forløbne år været 52 afleveringer, og vi har nu 1.190 registrerede arkivfunds på Arkibas samt 4.000 registrerede og identificerede billeder. For tiden registrerer Willy Laursen gaden Vesterled i Arkibas. Viggo Mikkelsen arbejder på Åkirkevej med indsamling og nedskrivning af relevante oplysninger vedrørende gårde, huse og personer. Henning Østergaard har påbegyndt forberedelserne til udstillingen Folk og Kultur, som skal finde sted fra 26. juni til 4. juli 2004.

Vi vil igen i år takke alle vore donatorer, Skads Herreds Brandkasse, Janderup Sogneforening samt alle, der har vist interesse for arkivet. Husk at vi er sognets hukommelse.

Thorstrup Sognearkiv

Omsorgscentret Birgittegården, Falkevej, Sig, 6800 Varde
Åbningstid: Sidste tirsdag hver måned kl. 19.30-21.30
eller efter aftale med Ellen Rasmussen, Vesterbækvej 6, Sig, 6800 Varde. Tlf.: 75 26 40 31

Leder: Svenning Olesen, Ølgårdsvej 6, Sig, 6800 Varde
Tlf.: 75 26 42 90

Arkivets postadresse: Ølgårdsvej 6, Sig, 6800 Varde

I løbet af året 2003 har vi modtaget 19 afleveringer. Bl.a. har vi registreret en del papirer fra Thorstrup Elektricitetsværk, som producerede el til 1963. Forhandlingsprotokoller samt diverse papirer giver interessante oplysninger om elværkets begyndelse med produktion af el fra Linding Vandmølle og Nørholm Vandmølle samt fra en dieselmotor på værket i Thorstrup. Arkivet er stødt på en sjov oplysning om en kombinationsstilling som elværksbestyrer og forsamlingshusvært, som eksisterede fra 1915 til 1937. Ved at kombinere disse jobs kunne man spare en bestyrerbolig.

På Arkivernes Dag den 8. november havde vi lavet en udstilling af sportsbilleder m.m., og det blev en stor succes med besøg af 25-30 gæster.

Sidste del af 2003 fik vi travlt med at pakke arkivet ind i plastik, da Birgittegården, hvor vi har vore lokaler, skulle renoveres og ombygges. Det berører kun i mindre grad vore lokaler, men adgangsforholdene samt støv fra nedbrydning af mure nødvendiggør, at vi har lukket arkivet og delvis standset aktiviteterne frem til 1. juli 2004.

Varde Lokalhistoriske Arkiv

Rådhuset, Torvet 7 A, 6800 Varde. Tlf.: 75 22 37 74
Åbningstid: Tirsdag kl. 9.00-12.00 samt formiddag efter aftale med lederen

Leder: Jens Lindby. Tlf.: 97 37 62 87

E-mail: lokalarkiv@vardebib.dk

Hjemmeside: www.varde.lokalarkiver.dk

2003 har været et godt år for Varde Lokalhistoriske Arkiv. Der er stor aktivitet hele tiden, der er arbejde nok, og der er medarbejdere nok. Det er ganske enkelt en fornøjelse at være leder et sådant sted.

Der har i årets løb været 67 afleveringer, hvilket er på niveau med sidste år (69 afleveringer). Det der mest falder i øjnene er, at nogle af disse er meget omfangsrige, og at mange kommer fra foreninger og virksomheder, der er ophørt og som nu afleverer deres protokoller, fotos og udklippssamlinger m.v. til arkivet. Som eksempler kan nævnes Varde Engpark/Sommerland, Varde og Omegns Andelsvaskeri, Vestbanen (19 store flyttekasser), KFUK-spejderne og Mandskoret Melos.

Af andre afleveringer er der kommet satiriske kradsrier af Gerald Langgaard og Thyge Clausen 1986-1993, facade-tegninger af Vestergade og Kræmmergade 1990 samt dagbladet Vestkystens avisarkiv 1868-1995 (33 hyldemeter).

I forbindelse med et bachelorprojekt om branden i Varde 1821 ved SDU i Odense blev hele den store retssag mod skomager Morten Jonassen renskrevet.

Vi har fået en ny medarbejder (Elly Jensen) fra årets start, og hun har efterhånden overtaget en stor del af registreringsarbejdet. I det hele taget kan registreringen følge nogenlunde med indleveringerne, dog således at de 19 flyttekasser fra Vestbanen foreløbig er sat til side.

Indskrivningen i Arkibas af de gamle registerkort er tilendebragt, hvad angår selve registerkortene. Vi er nu gået i gang med at inddatere registreringerne til avisartikler 1956-1990. Avisarkivet fra Vestkysten er foreløbig anbragt i Vardehallens kælder, men et nyt opbevaringssted skal snart findes, idet man er ved at finde en anden løsning for anvendelse af bygningen.

Arkivlederen har deltaget i en konference om bevaring af digitale medier. Flere og flere billeder bliver i dag optaget med digitalt kamera og opbevares på digitale medier. Langtids-opbevaring af digitale medier stiller helt nye krav til arkiverne, og det er vigtigt at være opmærksom på problemerne i denne forbindelse.

Arkiverne i Varde Kommune blev enige om at gå sammen omkring Arkivernes Dag. Her i Varde kom kun tre besøgende, men f.eks. i Thorstrup var der 25. I Varde er

arkivets navn nok slået så godt fast, at der skal mere end nogle sportsbilleder til for at tiltrække gæster. Varde Lokalhistoriske Arkiv skal således være dygtigere næste år.

Hjemmesiden www.varde.lokalarkiver.dk er kommet godt fra start. Der er en stigende benyttelse, og siden udvikler sig fortsat med lokalhistoriske artikler, billedserier der løbende udskiftes osv.

2003 var året hvor den store flotte bog Fra Vestbanen til Arriva udkom. Forfatteren Ole Munk Plum har udført et enormt arbejde og opnået et flot resultat, bl.a. ved at benytte Vestbanens arkiv, der befinder sig i Varde Lokalhistoriske Arkivs magasiner.

Sluttelig har vi et stående tilbud til foreninger m.v., om at de kan få en rundvisning på arkivet, og flere har benyttet sig af dette tilbud.

Personalet yder alle en helt fantastisk indsats. Det er dygtige folk, der går op i deres arbejde. Årets højdepunkt er julefrokosten, der er en gestus fra Varde Kommune og de syv frivillige medarbejderes »løn«.

I årets løb har der været en del tanker om arkivets fremtid. Varde Kommune havde nogle overvejelser om at lægge arkivet ind under museet rent organisatorisk. Vi ønskede naturligvis at bevare vores selvstændighed, og ideen blev heldigvis opgivet.

Anderledes gik det med vore magasiner i rådhusets kælder. Her er nu vedtaget en lokalplan, der giver mulighed for at indrette restaurant. Vi protesterede, idet vi mente, at man først skulle finde ud af, hvor arkivet i så fald kunne flyttes hen.

På IT-siden er arkivet ganske godt med, idet hver medarbejder er udstyret med sin egen pc. Med hjælp fra et lokalt pengeinstitut har arkivet været i stand til at anskaffe sig en fotoprinter, og vi kan nu tilbyde publikum at lave udskrifter i fotokvalitet.

Regnskabet viser, at Varde Kommune yder ca. 29.000 kr. til almindelig drift af Varde Lokalhistoriske Arkiv, at fonde og sponsorer har givet 10.000 og at vi selv har tjent 4.500 kr. Varde Lokalhistoriske Arkiv er således meget afhængig af at kunne skaffe indtægter selv. Børne- og Kulturudvalget har vist stor velvilje over for Varde Lokalhistoriske Arkiv, idet det har vedtaget at betale halvdelen af IT-licensen til Arkibas fremover.

Samarbejdet mellem de lokalhistoriske arkiver i kommunen har været positivt, og jeg tror, vi alle har en fordel af dette samarbejde. Vores ønske er, at dette samarbejde kan udvikles i årene fremover. I det hele taget synes vi, at arkivet møder stor forståelse, og samarbejdet med biblioteket, museet m.fl. samt ikke mindst kordegnekantoret forløber meget tilfredsstillende.

Anskaffelse og ibrugtagning af Arkibas 4 bliver nok det største projekt i 2004. Programmet er helt nyudviklet og skal bl.a. være en stor forbedring m.h.t. billedregistrering. I det hele taget forventer vi, at programmet vil være et kæmpe fremskridt i forhold til det gamle DOS-program, også mht. udskrifter og meget andet. Vestbanens 19 flyttekasser skal også ordnes og registreres, ligesom der skal findes en bedre placering til den værdifulde avis-samling fra Vestkysten.

Thyge Clausen er ophørt med at levere »Gamle billeder« til Ugeavisen. Thyge har leveret velskrevne billedtekster næsten hver uge siden 1991. En stor indsats vi gerne vil takke for. Peder Bjerg har lovet foreløbig at overtage dette arbejde, gerne med mere vægtning på landsognet. Der skal laves en ny brugerundersøgelse vedr. arkivets brugere – den seneste er fra 2002.

Vi ønsker at udskifte den eksisterende laserprinter med en ny, da en reparation er nødvendig, men denne vil være lige så dyr som en nyanskaffelse. Vi har endnu én »gammel« pc. Vi kan forhåbentlig vente med at udskifte denne.

Vi skal arbejde videre med lokaleproblemet, idet der foreligger ovennævnte lokalplan. I forbindelse hermed bad vi Børne- og Kulturudvalget tage stilling til, hvor arkivet vil kunne være i fremtiden, og hvor mange penge man vil kunne afse til indretning af nye lokaler, idet vi har fremsendt en foreløbig oversigt over behov for antal m² og faciliteter m.v.

Vejen Kommune

Lokalhistorisk Arkiv for Vejen Kommune

Østergade 2, 6600 Vejen. Tlf.: 79 96 52 75

Åbningstid: Tirsdag kl. 10.00-16.00 og onsdag kl. 10.00-17.00

Leder: Linda Klitmøller

E-mail: benteh@vejenkommune.dk

Lokalhistorisk Arkiv for Vejen Kommune har haft travlt i det forløbne år. Vi er, som tidligere nævnt, gået i gang med en systematisk ordning og nyregistrering af hele arkivet i Arkibas. Det gælder såvel arkivalier som fotos og film samt bånd.

Arbejdet skrider planmæssigt frem, men det tager tid. I forbindelse med nyregistreringen lægger vi vægt på at få oprettet fyldestgørende henvisninger – de er jo vejen ind i samlingerne. Vi er så småt begyndt at kunne mærke, at vi er på rette vej. Det er blevet langt lettere for os at betje-

ne arkivets brugere i dagligdagen end tidligere. Vi har i løbet af 2003 fået transskriberet de sidste af arkivets bånd, så nu er bånd og film registreret.

Arkivet råder over meget omfattende negativsamlinger fra en række af egnens fotografer. Det fik os til at ansøge Brændkassefonden SydVest om økonomisk støtte til en skanner, som var velegnet til elektronisk billedbehandling af glaspladenegativer. Vi fik støtten, og sidst på året blev vi de lykkelige ejere af en avanceret skanner. Den levede så sandelig op til vores forventninger. Resultatet blev, at vi nu har fået en ny opgave. Planen er, at alle vores registrerede positiver helst inden udgangen af 2004 vil være at finde i digital form på arkivet til glæde for vores gæster, som derved vil få let adgang til vores omfattende billedsamling. Planen er samtidig at knytte billedfiler til billedregistreringerne i Arkibas.

I januar 2003 stod Lokalhistorisk Arkiv bag en udstilling på Vejen Bibliotek om Trolde. Niels Hansen Jacobsens skulptur »Trolde der lugter menneskekød«, som i 1922 var blevet den samlede figur i det nye elektricitetsværks kølebassin, er med tiden blevet Vejens vartegn, og udstillingen skulle illustrere den kulturhistoriske anvendelse af såvel skulpturen som springvandet. Trolde blev for første gang anvendt som officielt vartegn i forbindelse med Sydjysk Udstilling i 1951, og siden har brugen af Trolde grebet om sig. Den er siden i stadig stigende omfang blevet anvendt i markedsføringen af først af Vejen by, siden af hele Vejen Kommune. Den dukker op i mange vidt forskellige sammenhænge og er et yndet motiv på souvenirs fra byen.

Arkivet nåede i 2003 op på små 550 besøgende og modtog 46 afleveringer. Blandt afleveringerne var Skibelundsforeningens arkiv. Skibelundsforeningen er en meget vigtig brik i grænseegnens historie, og vi er glade for, at arkivet nu er blevet sikret for eftertiden. Derudover har arkivlederen holdt fem foredrag, og arkivet har medvirket og leveret film til et par filmforevisninger, ligesom arkivet har haft besøg af skoleklasser og grupper.

Ølgod Kommune

Ansager Lokalhistoriske Arkiv

Områdecetret, Præstegårdsvej 5, 6823 Ansager
Tlf.: 75 29 62 29

Åbningstid: Onsdag kl. 14.00-16.00 samt efter aftale med lederen

Leder: Ruth Schlein Jensen, Kanalvej 4, 6823 Ansager
Tlf.: 75 29 71 56

Arkivets postadresse: Kanalvej 4, 6823 Ansager

E-mail: ansager-arkiv@e-boks.dk
Hjemmeside: www.ala.subnet.dk

Vi har i det forløbne år haft 23 afleveringer, heraf flere store. Vores hjemmeside har været besøgt 175 gange, og vi har haft mange henvendelser via e-mail. Besøgstallet har været 133, og henvendelser pr. telefon og e-mail beløber sig til 76.

Særligt mange besøgende havde vi i forbindelse med vores udstilling »Ansager før og nu«. Her udstillede vi gamle fotos sammen med nye, der var fotograferet fra samme vinkel, så man virkelig kunne sammenligne.

Arkivet udgav i 2003 en bog om Ansager i 1930'erne og er allerede i fuld gang med en tilsvarende om 1940'erne, som vi regner med at få udgivet i 2004.

Som sædvanlig har vi også et par gange haft besøg af skoleelever. Desuden fik vi i februar besøg af en dame fra et ingeniørfirma i Århus, der af amtet var sat til at undersøge eventuel forurening fra benzintanke. Hun fik billeder med, og vi tilkaldte assistance udefra og fik ved den lejlighed en af de ældre til at berette om, hvor benzintankene havde stået, da vi ikke havde billeder af alle.

Vi fortsætter med at registrere, og der er arbejde nok til os alle.

Skovlund Sognearkiv

Vesterled, Borgergade 24, Skovlund, 6823 Ansager

Åbningstid: Hver tirsdag kl. 19.00

Leder: Niels Winter Christensen, Bjælkager 8, Skovlund, 6823 Ansager. Tlf.: 76 98 00 15

E-mail: niwich@email.dk

2003 vil især blive husket for Lokalarkivets udgivelse af publikationen *Handel – håndværkere og selvstændig næringsdrift i Skovlund fra 1900-2000*. Publikationen er resultatet af et mangeårigt stort arkivarbejde ved Kai Knudsen, som har samlet data og anekdoter om alle det sidste århundredes håndværkere og handlende. Bogen påviser, hvordan 1900-tallet havde et blomstrende handels- og håndværkerliv. I hele perioden har der været tæt ved 200 håndværkere og handlende, og midt i århundredet var stort set samtlige adresser på Hovedgade, Borgergade og Ansagervej besat med butikker og håndværkere.

På lokalarkivernes aften i Museumsforeningen fortalte Kai Knudsen om, hvordan Skovlund så ud midt i 30'erne, og han tog os med på en lille slentretur gennem Skovlund en forårsdag i 1935:

»Her summer byen af aktivitet på en helt anden måde

end i dag. Han spadserer gennem Skovlunds gader og kommer forbi en brugsforening, købmand, tobaksbutik, mejeriudsalg, boghandel, sæbehus (Tatol) og et håndkøbsudsalg/apoktek, samt to slagterbutikker, to bagere, to gartner/blomsterhandlere, to skomagere, to manufakturhandlere, to skræddere med butik og tre frisørsaloner og en »fransk vask og stryging«. Foruden alle de handlende med butik kommer han forbi en række værksteder og håndværkere: To smedeværksteder, en cykelsmed, fire tømrer- og snedkerværksteder, en karetmager, en bødker, en møller, en maler, en elektriker, to drænmestere, fem murermestre, fem vognmænd. Desuden bringer gåturen ham forbi posthuset, stationen, banken, telefoncentralen og hotellet»

Skovlund har formodentlig ikke, hvad angår handels- og håndværkerlivet på denne tid, adskilt sig væsentlig fra andre landsbyer af samme størrelse, men vi er glade for nu at have fået dokumenteret og beskrevet denne epoke i landsbyernes liv. For en afsluttet epoke, det er det. Ved udgangen af 20. århundrede kunne antallet af butikker i Skovlund tælles på én hånd. Det kunne man også ved indgangen til århundredet, så på den måde kan man sige, at 1900-tallet danner rammen om en epoke i landsbyens historie.

Bogen er gennemillustreret og har således givet anledning til at få mange af arkivets gamle billeder mangfoldiggjort og bragt ud til en større kreds. Bogen udkom – med støtte fra Andelskassen og Museumsfonden – i november måned, og allerede inden jul var den solgt i over 200 eksemplarer.

Men ellers skal det nævnes, at vi i Lokalarkivet fra efteråret 2003 har udvidet åbningstiden fra én gang om måneden til hver tirsdag aften fra kl. 19.00. Her er der mulighed for at komme og besøge og grave i arkivets store materialesamling, og der er mulighed for at få hjælp til egen slægtsforskning ved Niels Winter. Og så kan vi slutte af med at berette, at vi har rokeret lidt rundt på posterne i lokalarkivet, og at det nu er Niels Winter Christensen, som er formand for lokalarkivet.

Tistrup-Hodde Lokalhistoriske Arkiv

Tistruplund Områdecener, Søndergade 38, 6862 Tistrup
Åbningstid: 1. tirsdag hver måned kl. 14.00-17.00 samt efter aftale med lederen
Leder: Svend Svendsen, Elmevej 10, 6862 Tistrup
Tlf.: 75 29 92 80

I 2003 har vi ligesom det foregående år haft en del henvendelser vedrørende slægtsforskning og lokalhistoriske

emner såvel ved besøg på arkivet som ved telefoniske og skriftlige forespørgsler. Vi har i de fleste tilfælde kunnet hjælpe med oplysninger fra beboere i området.

En del af de folk, der retter henvendelse til arkivet vedrørende slægtsforskning, har været så venlige at sende materialer og billeder om deres familie med tilknytning til området.

I anledning af Tistrup Borgerforenings 100 års jubilæum i 2004 har vi skannet billeder og samlet tekster om foreningens virke til brug i et ekstranummer af Stavn, der udkommer marts 2004. Vi har også modtaget en del nye materialer.

Som noget nyt er vi fra oktober begyndt at have en fast åbningstid – første tirsdag i hver måned fra kl. 14.00–17.00. Der har dog ikke været så mange besøg endnu på åbningdagen. Vi har derfor igennem Stavn gjort opmærksom på åbningdagen. Ved samme lejlighed har vi opfordret folk til at komme med dokumenter og billeder, som vi så eventuelt kan tage kopi af til opbevaring på arkivet.

Ved julemessen i Janusbygningen viste vi vores diasserie om Tistrup–Hodde før og nu. Denne billedserie har vi planer om at udvide med endnu flere gamle og nye billeder. Vi havde som sædvanligt åbent hus ved Tistruplunds julemarked, hvor vi viste diasserien.

Vi har i løbet af året fortsat med at fotografere gamle gravsten for Tistrup Menighedsråd. Indtil til dato har vi optaget billederne både med negativer og digitalt, men fra det nye år vil vi kun optage billederne digitalt og levere print af dem til menighedsrådet. Både negativer og digitalfotos opbevares på arkivet, sidstnævnte på Cd-rom.

Vi har i 2003 fået en ny medarbejder, Jørgen Høj der deltager i arkivmøderne i det omfang, hans arbejdstid tillader det.

Ølgod-Strellev Lokalhistoriske Arkiv

Kulturhuset, Vestergade 5-7, 6870 Ølgod
Tlf.: 75 24 50 11, lok. 5

Åbningstid: Tirsdag kl. 14.00-17.00

Leder: Nich. Riis, Bakkevej 17, 6870 Ølgod

Tlf.: 75 24 56 51

E-mail: post@oelgodmuseum.dk

Ved at se tilbage på 2003 vil man umiddelbart sige, at alt er ved det gamle. Det er det vel også og måske særlig, når man taler om et lokalhistorisk arkiv. Alligevel kan man konstatere, at der sker en fremadskridende udvikling. Ud over det egentlige arkivarbejde sker der også en tilpasning til tiden i dag. I arkivsammenhæng deltager medarbejderne således tid efter anden i kurser og møder på for-

skellige felter, og det giver altid en afsmittende virkning og inspiration.

I dagligdagen følger medarbejderne selvfølgelig med i, hvad der er fremme i samfundsdebatten og i særlig grad i vort eget nærområde. Med interesse følger vi med i den ofte følelseladede debat om den fremtidige kommunale og amtskommunale struktur. På en eller anden måde vil den endelige reform komme til at berøre os alle.

Lokalarkiverne har allerede en opgave i at indsamle arkivalier om tiden i dag og beskrive kommunestrukturen for eftertiden. Det er opgaver, som vi udmærket allerede nu kan tage fat på. I alt det hektiske, der vil komme til at ske, må vi selvfølgelig ikke glemme den administrative opbygning, der har fungeret ganske udmærket hidtil. Vi arbejder ud fra filosofien om, at det der skete i går, er historie i dag. Den nye kommunalreform vil betyde en skelsættende ændring i lokalsamfundet, der jo netop er fundamentet for vort lokalhistoriske arkiv.

For at være synlige i lokalsamfundet deltager vi hvert år i det landsdækkende arrangement Arkiverne Dag, hvor vi på dagen har åbent hus og sætter fokus på et bestemt tema. Sammen med museet var vi repræsenteret på Ølgod Messen med en udstillingsstand, hvor der blev fremvist historiske billeder fra Ølgod by og sogn.

På lokalarkivet tænker vi også på arkivets fremtid, og i tænksomme stunder spørger vi os selv, om der overhovedet er en fremtid for et lille lokalhistoriske arkiv. Tiden har vist, at det lille arkiv kan løse opgaver på en absolut kvalificeret og seriøs måde. Arkivet er i stand til at foretage en fleksibel og omkostningsbillig formidling.

Naturligvis er vi optaget af at modtage arkivalier, registrere og opbevare dem for derefter at være til rådighed for alle der måtte være interesserede.

Eksempler på opbevarede arkivalier i vort arkiv kan nævnes et efter vor mening betydeligt antal foreningsarkivalier, hvilket er en naturlig følge af, at der i årenes løb traditionelt har været mange foreninger i Ølgod Sogn, og derfor er der en klar interesse for vore foreningsarkivalier.

Der knytter sig desuden generelt stor interesse om billeder, og her skal særlig nævnes konfirmations- og skolebilleder. Vi forsøger løbende at få billederne suppleret, så vi med tiden forhåbentligt får en komplet billedsamling inden for disse områder. I det hele taget mærker vi fortsat en betydelig interesse for gamle billeder, både hvad angår familiebilleder samt forenings- og sportsbilleder.

Det er desuden glædeligt at konstatere, at vi ofte har besøg af skoleelever, der arbejder på en projektopgave, og derfor skal have den lokalhistoriske baggrund opdateret.

Det er vist ikke for meget sagt, at arkivets eksistens er

baseret på de frivillige medarbejdere, der trofast står til rådighed for publikum og i øvrigt sørger for arkivets drift på en måde, at vi kan leve op til arkivlovens krav.

Arkivet er som bekendt en del af Ølgod Museum, og vi er beskæftiget seks frivillige medarbejdere, der efter tur står til rådighed for de besøgende i åbningstiden. Slægtsforskerne fylder meget i arkivets dagligdag. Det viser sig, at interessen for slægtsforskning ikke bliver mættet og stagnerer, men derimod udvikler sig, og det er en meget positivt. Medarbejderne på arkivet er Nich. Riis, Inger Jørgensen, Møller Bargisen, Jens Møller Jensen, Egon Thomsen og Frede Møller Kristensen.

Ølgod-Strellev Lokalhistoriske Arkiv er organiseret i RAL og SLA. I Ølgod Kommune er vi fire lokalarkiver, der alle er afdelinger af Ølgod Museum, og nu er alle arkiverne medlemmer af SLA. På sigt vil det betyde en bedre søling med, hvad der sker i arkiverne set i en større sammenhæng. Mere lokalt mødes arkivlederne for kommunens fire lokalarkiver fra Ansager, Skovlund, Tistrup og Ølgod en gang i kvartalet for at drøfte spørgsmål af fælles interesse og for at koordinere samarbejdet.

På arkivet har vi efterhånden taget afsæt til at igangsætte EDB-registrering af arkivalierne. Registreringen har efterhånden været længe undervejs, idet vi af økonomiske årsager har været nødsaget til at se bort fra den absolut optimale løsning.

Vi retter en stor tak til alle sider for interesse og støtte, ligesom vi takker for et godt samarbejde i det forløbne år.

På billedet ses Ove Nørager-Nielsen, arkivmedarbejder ved Ansager Lokalhistoriske Arkiv, der fortæller om børnelammelsesepidemien i 1930'erne i Ansager Sogn. Foto: Ølgod-Strellev Lokalhistoriske Arkiv.

**Af Historisk Samfund For Ribe Amts
tidligere udgivelser kan følgende
stadig leveres:**

Lille vejledning i læsning af gotisk skrift. Af H. K. Kristensen. 16 s. Kr. 20,00

Peder Hegelunds Almanakoptegnelser 1565 – 1614, bd. I-II. Af Bue Kaae. 1.080 s. Kr. 225,00

Træet i Stenen. Om billedhuggeren N. Hansen Jacobsen. Af Lise Burgaard og Agner Frandsen. Kr. 70,00

Fra kommis til museumsleder. Søren Manøes erindringer. 97 s. Kr. 70,00

Stavnsbånd og Vestjylland – blev bonden fri? Af Jørgen Dieckmann Rasmussen. 33 s. Kr. 20,00

Ribe Domkirke, hæfte I-II og hæfte III-IV. Danmarks Kirker. Nationalmuseet. Kr. 50,00 pr. dobbelthæfte.

En landsbydreng blev læge. J. P. Karkovs erindringer. 66 s. Kr. 48,00

De store skibe – deres ø og mennesker. Videofilm. Fanø omkring 1900. Af Hrolf Thorulf m. fl. Kr. 98,00

Besættelsestidshistorier fra Ribe Amt. Redigeret af Jørgen Dieckmann Rasmussen og Birgitte Herreborg Thomsen på grundlag af oplæg fra lokalarkiverne. Kr. 138,00

En Esbjergdreng fortæller – om løse typer og aviser. Af Sigurd Broch. 68 s. Kr. 60,00

Seem Sogns Historie. Af Søren Mulvad. Kr. 150,00

Register til Fra Ribe Amt 1902-2002. Kr. 100,00.

Bidrag til landbrugets historie i Varde-egnen. Af Chr. Mathiesen 1881. Ny udgave 1982. 94 s. Kr. 50,00

Oluf Nielsens herredsbeskrivelser:

Slavs Herred 1868. Fotografisk optryk 1981. 62 s. Kr. 45,00

Vester Horne Herred 1865-67. Fotografisk optryk 1984. 66 s. Kr. 75,00

Skads Herred 1862. Fotografisk optryk 1985. 176 s. Kr. 100,00

Tilbud

Kjære Broder, breve fra Terkel Kristensen 1866-1918. Ved Flemming Just. 188 s. Kr. 50,00

Breve fra Niels Kristensen 1865-1913 – et tidsbillede fra Aal sogn. Ved Frode Sørensen. 176 s. Kr. 50,00.

Folk og Folkestyre i 150 år. Udg. Af Ribe Amts Lokalarkiver og Historisk Samfund for Ribe Amt. 116s. Kr. 50,00. Alle tre bøger for Kr. 100,00.

Ældre årgange af Fra Ribe Amt. Forespørg på ekspeditionen:

Byagervej 41, 6650 Brørup. Tlf. 75383024.

Historisk Samfund modtager gerne ældre årgange af Fra Ribe Amt.

INDHOLD

Uwe Dall

»Tro og Agtsom« – 38 år som landpostbud 3

Peder Gammeltoft

Howdan finder vi vejen? – Stednavne som vejviser til gamle vejforløb 21

Aja Høy-Nielsen

Hjertinghjemmet– et rekonvalescenthjem for Kvinder af den arbejdende 29
og tjenende Klasse 1924-1931

Carsten Teilman Hald

Det vigtigste fra Kjærgård – En vestjysk herregårdsauktion 1828 35

Roll Præstegaard

Thudeslægten fra Vilslev i Arizona 47

Kamma Struwe

Et embedsmandshjem i Varde 1854 til 1880 55

Evald Brønd

Erindringer om Lydum Mølle og dens beboere 69

Olav C. Lindegaard

Vejen præstegård – det tabte paradys 77

Klaus Ebbesen

En spændende bronzealdergrav i Vorbasse 87

Et udvalg af historisk litteratur om Ribe Amt

..... 92

Generalforsamling og årsmøde 99

Regnskab 2003 103

Nye medlemmer 2002 104

.....

Register 106

Fra lokalarkivernes arbejdsmark 109

Beretninger fra amtets lokalarkiver 112